

Π. Κ. ΠΑΛΛΗ πρ. Γ. Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ Φ. Σ. ΤΟΥΝΤΑ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑ 1982

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ Α/Π = 105

**ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ
ΙΣΤΟΡΙΑ**

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ
ΑΝΑΓΚΗΣ

ΣΤ 89 ΣΧΒ
Π. Κ. ΠΑΛΛΗ πρ. Γ. Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ Φ. Σ. ΤΟΥΝΤΑ

Πάλλης, Π. Κ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1982

002
κπε
ετ28
279

Αρχ. Σωφ. Βιθριν
Αριθ. Είσοδ. 3304 Έτος 1982

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

Α) Βιβλία τής Ἁγίας Γραφῆς

Γέν.	=	Γένεσις	
Ψαλμ.	=	Ψαλμοί	
Ματθ.	=	Ματθαίου	(Εὐαγγέλιον)
Μάρκ.	=	Μάρκου	(Εὐαγγέλιον)
Λουκ.	=	Λουκά	(Εὐαγγέλιον)
Ἰω.	=	Ἰωάννου	(Εὐαγγέλιον)
Πράξ.	=	Πράξεις τῶν Ἀποστόλων	
Ρωμ.	=	Ρωμαίους	Ἐπιστολή
Α' Κορ.	=	Α' Κορινθίους	»
Γαλάτ.	=	Γαλάτας	»
Ἐφεσ.	=	Ἐφεσίους	»
Φιλιπ.	=	Φιλιππησίους	»
Κολοσ.	=	Κολοσσαεῖς	»
Α' Θεσ.	=	Α' Θεσσαλονικεῖς	»
Α' Τιμ.	=	Α' Τιμόθεον	»
Α' Ἰω.	=	Α' Ἰωάννου	»
Β' Πέτρ.	=	Β' Πέτρου	»
Ἀποκ.	=	Ἀποκάλυψη	

Β) Ἄλλες συντμήσεις

Β.Ε.Π.	=	Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων
Δ.Ι.Σ.	=	Διεθνές Ἱεραποστολικό Συμβούλιο
Ε.Π.	=	Ἑλληνική Πατρολογία
Ζ.Ε.	=	Ζωή καί Ἔργασία
Ἡθ. Εὐδημ.	=	Ἡθικά Εὐδήμεια
Ἡθ. Νικομ.	=	Ἡθικά Νικομάχεια
Οδύσ.	=	Οδύσσεια
Περ.	=	Περιοδικό
Π.Σ.Ε.	=	Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν
Π.Τ.	=	Πίστη καί Τάξη

ΙΔΟΥ ΚΑΙΝΑ ΠΟΙΩ ΤΑ ΠΑΝΤΑ

Ἡ «βίαία» πνοή τοῦ Παρακλήτου. Πεντηκοστή. Τό γεγονός τῆς Πεντηκοστῆς ἔχει μοναδική σημασία γιά τόν κόσμο. Τήν ἡμέρα αὐτή ἐκπληρώθηκε ἡ ὑπόσχεση τοῦ Χριστοῦ στούς Μαθητές του, ὅτι θά τοῦς στείλει τό Πνεῦμα τό Ἅγιο. Ἡ «ἐπιφοίτηση» τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σημειώθηκε μέ ἕκτακτα συμβάντα (πνοή βίαη, πύρινες γλώσσες, γλωσσολαλία). Μέσα ἀπό τίς «γλώσσες τοῦ πυρός» γεννήθηκε στόν κόσμο ἡ Ἐκκλησία. Ἡ Πεντηκοστή εἶναι ἡ γενέθλια ἡμέρα τῆς. Τό Ἅγιο Πνεῦμα γέμισε ὅλους τοῦς πιστοῦς μέ τή δύναμή του, γιά νά διαδώσουν στόν κόσμο τό μήνυμα τῆς «έν Χριστῶ» σωτηρίας. Ἀπό τή στιγμή αὐτή ἀρχίζει ἡ λυτρωτική πορεία τῆς Ἐκκλησίας στήν ἱστορία, πού σάν «ζύμη» θά ἐργάζεται ἀδιάκοπα γιά τήν πνευματική ζύμωση καί ἀναγέννηση τοῦ κόσμου.

Ἡ παρουσία τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ἦταν ἀναγκαία γιά τό ἔργο αὐτό τῆς Ἐκκλησίας. Μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα συνεχίζεται ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ στήν Ἐκκλησία καί στόν κόσμο, δηλαδή, τό λυτρωτικό ἔργο τοῦ Χριστοῦ. Τή σωτηρία τοῦ κόσμου θά πραγματοποιεῖ τώρα ἡ Ἐκκλησία. Ὁ κόσμος θά καλεῖται ἀδιάκοπα ἀπό τήν Ἐκκλησία νά γίνει Ἐκκλησία, γιά νά σωθεῖ. Μέσα στήν Ἐκκλησία θά συναντοῦν ἀνθρωπότητα καί κόσμος λυτρωτικά τό Θεό. Τό Ἅγιο Πνεῦμα θά προετοιμάζει τή συνάντηση αὐτή, καί θά διατηρεῖ τήν Ἐκκλησία σάν μιά πνευματική ὄση μέσα στήν ἀπέραντη ἐρημία τοῦ μακριά ἀπό τό Θεό κόσμου, γιά νά εἶναι ἡ Ἐκκλησία ἡ ἐλπίδα τοῦ κόσμου καί ἡ σωτηρία του.

Τό ἀνακαινιστικό πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Χριστιανισμός, ὡς Ἐκκλησία, ἀνανεώνει, ἀναγεννᾷ καί ἀναπλάθει τόν κόσμο. Ἡ ἀνακαινιση καί ἀνανέωση τοῦ κόσμου πραγματοποιεῖται μέ τήν ἐνταξη τοῦ κόσμου στήν Ἐκκλησία. Τό «νέο», πού πρόσφερε καί προσφέρει ἡ Ἐκκλησία στόν κόσμο, εἶναι ὁ Χριστός, ὁ Θεός δηλαδή στήν ἱστορία, ἀλλά καί ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία ὡς «Σῶμα Χριστοῦ» καί «κιβωτός σωτηρίας».

Ἡ Ἐκκλησία δέν παύει, ἀπό τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, νά ἀπευθύνει ἀδιάκοπα τά λόγια τοῦ Ἀπ. Παύλου στόν κόσμο: « Ἀνανεώσετε τόν πνευματικό σας κόσμο καί ντυθεῖτε τόν καινούριο ἄνθρωπο, πού ἐφτιαξε ὁ Θεός γιά δικαιοσύνη καί ἀγιότητα, πού εἶναι καρποί τῆς ἀλήθειας» (Ἐφεσ. 4,23/24). Μέ τό βάπτισμα «ντύνεται» κανεῖς τόν καινούριο ἄνθρωπο καί ἐντάσσεται στήν Ἐκκλησία. Ὁ ἄνθρωπος ἀνακαινίζεται, ἀν ντυθεῖ ὀλόκληρος μέ τήν ἀγίο-

τητα και τή δικαιοσύνη του Χριστού. Μαζί με τον άνθρωπο ανακαινίζεται και η ανθρώπινη κοινωνία και ολόκληρος ο κόσμος. Ο Χριστιανισμός ως Έκκλησία προσφέρει αυτή την καθολική ανακαινιση: τή δυνατότητα απελευθερώσεως από τή φθορά τής άμαρτίας και του θανάτου και τήν ένταξη στήν «έλευθερία τής δόξης των τέκνων του Θεού» (Ρωμ. 8,21), σε μία ζωή αγιότητας, αδελφοσύνης και δικαιοσύνης.

Παράδοση και ανανέωση στήν Έκκλησία. Μέ τήν Έκκλησία συνεχίζεται ή παρουσία του Χριστού στήν ιστορία. «Παρατείνεται ο Χριστός στους αιώνες» (i. Αύγουστινος). Ο Χριστός συνεχίζει να ζει στή ζωή και τους αγώνες των πιστών του, και ή Έκκλησία παραδίδει σε κάθε άνθρωπο και σε κάθε εποχή τό Χριστό ως αιώνια αλήθεια. Η ζωή τής Έκκλησίας είναι μία συνεχής παράδοση-προσφορά του Χριστού, άκέραιου και άμετάβλητου. Σ' αυτό συνίσταται όλη ή αγωνιστική και μαρτυρική πορεία της στήν ιστορία. Η αλήθεια-Χριστός, πού παραδίδει ή Έκκλησία, ονομάζεται από τον Άπ. Παύλο «παρακαταθήκη» (Α' Τιμ. 6,20)¹, γιατί ως ιερή κληρονομία μεταδίδεται στους πιστούς όλων των αιώνων. Δέν είναι, άρα, ο Χριστιανισμός κάτι τό στατικό (π.χ. έθιμα, πολιτισμός), ούτε κάποιο «κατεστημένο», αλλά μία δυναμική κίνηση, ζωντανή πορεία, πορεία αιωνιότητας μέσα στο χρόνο.

Είναι ανάγκη ή «παράδοση» τής Έκκλησίας να γίνεται δεκτή από κάθε χριστιανική γενεά και από κάθε ανθρώπινη κοινωνία. Αυτό πραγματοποιείται με τήν αδιάκοπη ανανέωση του τρόπου προσφοράς τής αλήθειας τής Έκκλησίας στον κόσμο. Τουτό είναι άπαραίτητο, γιατί αλλάζει τό κοσμοειδωλο του ανθρώπου. Δέν αλλάζει, έτσι, ή αλήθεια τής Έκκλησίας, πού είναι ο ένας, αιώνιος και αναλλοίωτος Χριστός. Χρησιμοποιούνται όμως διαρκώς νέοι τρόποι και μέσα, για να προσφέρει στον κόσμο τήν αλήθεια της ή Έκκλησία. Στο σημείο αυτό άποδείχτηκε ή Έκκλησία, με τους Άγιους Πατέρες της, έξαιρετικά εύελικτη και προοδευτική. Σκοπός της δέν ήταν ή διατήρηση μορφών, αλλά ή προσφορά με κάθε δυνατό τρόπο του Ευαγγελίου του Χριστού σε κάθε εποχή. Η ζωή τής Έκκλησίας είναι γι' αυτό πορεία αδιάκοπης ανανεώσεως, πού ακολουθει όμως ένα βασικό κανόνα: κάθε νέα μορφή γίνεται τότε δεκτή, όταν μπορεί να μεταδώσει άκέραιη τήν αλήθεια τής Έκκλησίας.

Η ζωή τής Έκκλησίας στήν ιστορία μοιάζει με μία οικοδομή, πού συνεχώς αύξάνει, όχι μόνο ποσοτικά, με τήν προσθήκη δηλαδή νέων πιστών, αλλά και

---

1. Τό γεγονός αυτό εκφράζεται συμβολικά στή χειροτονία του Πρεσβυτέρου. Ο Έπίσκοπος, πού τον χειροτονεί, του δίδει στό χέρι, μετά τον καθαγιασμό των Τιμών Δώρων, τον Άγιο Άρτο-Χριστό και του λέγει: «Λάβε τήν προκαταθήκη ταύτην και φύλαξον αυτήν έως τής παρουσίας του Κυρίου ήμών Ίησου Χριστού, ότε παρ' αυτού μέλλεις άπαιτείσθαι αυτήν».

μέ την κάλυψη μεγαλύτερου φάσματος προβλημάτων. Καθετί τό νέο, πού προστίθεται στην οικόδομη, πρέπει νά δένεται όργανικά μέ τό υπόλοιπο οικόδομημα, γιατί έτσι μόνο σώζεται ή ούσία καί συνέχεια τής Έκκλησίας. Αύτή τήν πνευματική οικόδομη τής Έκκλησίας μέσα στους αιώνες θά παρακολουθήσουμε στά μαθήματά μας αύτή τή χρονιά.

Έρωτήσεις

1. Ποιά ή σημασία τής Πεντηκοστής για τήν ανθρωπότητα;
2. Ποιός ό ρόλος του Άγ. Πνεύματος στην ιστορία;
3. Ποιό είναι τό άνακαινιστικό πνεύμα του Χριστιανισμού;
4. Πώς βλέπεις τό σύνδεσμο παραδόσεως καί ανανεώσεως στή ζωή τής Έκκλησίας;

Κείμενα

1. «... Εί τις έν Χριστώ, καινή κτίσις· τά άρχαία παρήλθεν, ιδού γέγονε καινά τά πάντα» («... Όποιος άνήκει στό Χριστό, είναι καινούρια δημιουργία. Τά παλιά πέρασαν. Έγιναν όλα καινούρια») (Β΄ Κορ. 5,17).

2. « Έν γάρ Χριστώ Ίησού ούτε περιτομή τι ισχύει, ούτε άκροβυστία, αλλά καινή κτίσις...» («Γιά τόν Ίησού Χριστό ούτε ή περιτομή έχει καμιά αξία, ούτε ή άκροβυστία, αλλά ή καινούρια δημιουργία»)(Γαλ. 6, 15).

3. «Πάντα χορηγεί τό Πνεύμα τό Άγιον· βρύει προφητείας, ιερέας τελειοί, άγραμμάτους σοφίαν έδίδαξεν, άλιεις θεολόγους άνέδειξεν, όλον συγκροτεί τόν θεσμόν τής Έκκλησίας...» (« Όλα τά παρέχει τό Άγιο Πνεύμα· αναβλύζει προφητείες, τελειοποιεί τούς ιερείς, δίδαξε σοφία τούς άγράμματος, τούς ψαράδες άνέδειξε θεολόγους, συνέχει όλόκληρο τό θεσμό τής Έκκλησίας...») (Τροπάριο Μ. Έσπερινού Πεντηκοστής).

ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΑ

Μάθημα 2ο

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Έννοια τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησία εἶναι Σῶμα Χριστοῦ. Εἶναι προαιώνια συνδεδεμένη μέ τό Λόγο τοῦ Θεοῦ, πού ἐνανθρώπησε γιά τή σωτηρία μας. Ἄρα ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρχε προαιώνια καί φανερώθηκε στόν κόσμο. Δέν εἶναι μία ἔνωση ἀνθρώπων (π.χ. σωματεῖο, σύλλογος, ὄργάνωση) πού ἐγίνε, γιά νά ἐξυπηρετήσῃ διάφορους κοινωνικούς σκοπούς. Εἶναι *Θεανθρώπινη κοινωνία*, ἔνωση Θεοῦ καί ἀνθρώπων στό Χριστό. Λέγοντας, ἄρα, Ἐκκλησία, ἐννοοῦμε τόν ἴδιο τό Χριστό. Ἐνταξη στήν Ἐκκλησία σημαίνει ἔνωση μέ τό Χριστό καί κοινωνία μέ τόν Τριαδικό Θεό.

Αἰώνιο θεμέλιο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ *Τριαδικός Θεός*. Ὁ Πατήρ θέλησε τήν ἴδρυσή της, ὁ Υἱός τήν πραγματοποίησε καί τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι, ἀπό τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ἡ «ψυχή» καί ἡ δύναμή της. Ὑπάρχει ὁμως μία προοδευτική διαδικασία στήν ἀποκάλυψη τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Τριαδικός Θεός πρῶτα δημιούργησε τήν *οὐράνια Ἐκκλησία* τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, στήν ὁποία θά καταλήξῃ καί ἡ ἐπίγεια Ἐκκλησία μετά τήν ὀλοκλήρωση τῆς πορείας της μέσα στήν ἱστορία.

Πρώτη ἐμφάνιση τῆς Ἐκκλησίας στόν κόσμο ἦταν ἡ παραδεισιακή κοινωνία τῶν Πρωτοπλάστων. Ἡ πτώση τους διέλυσε τήν πρώτη ἐπίγεια μορφή τῆς Ἐκκλησίας, ἡ πορεία της ὁμως συνεχίστηκε καί μετά τήν «ἐξωση» ἀπό τόν παράδεισο, στά πρόσωπα τῶν Δικαίων, ἰσραηλιτῶν καί ἔθνικῶν. Ἀπ' αὐτή τήν ἀποψη ὅλοι οἱ πρό Χριστοῦ Δίκαιοι ὑπῆρξαν «μέλη» τῆς Ἐκκλησίας, γιατί ἐζησαν μέ τήν προσδοκία τοῦ Χριστοῦ.¹

1. Δέν εἶναι, ἄρα, περιεργο ὅτι ὄχι μόνο μορφές τῆς Π. Διαθήκης (Ἄβραάμ, Ἰσαάκ κτλ.), ἀλλά καί ἀπό τόν ἐθνικό κόσμο (Πλούταρχος, Πλάτωνας κτλ.) εἰκονίζονται στούς Ναοῦς μας ἀνάμεσα στούς Ἅγιους.

Ἡ Ἁγία Τριάδα. Ἔργο Ἀνδρέου Ρουμπλιώφ. (1411). Ἡ Ἀγιοτριαδική κοινωνία εἶναι τὸ αἰώνιο θεμέλιο καὶ πρότυπο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ

Με τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ ἀρχίζει νέα φάση στήν ἐπίγεια πορεία τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία ὡς «σῶμα Χριστοῦ», εἶναι ὁ «νέος παράδεισος», πού δέχεται τόν κόσμον στήν ἐν Χριστῷ σωτηρία. Ἡ νέα αὐτή μορφή τῆς Ἐκκλησίας θεμελιώθηκε μέ τό Σταυρό καί τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, ἐφανίστηκε ὁμως πανηγυρικά τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Ἀπό τή στιγμή αὐτή ἡ ζωή στήν Ἐκκλησία ταυτίζεται μέ τή σωτηρία.

Συμβολισμοί καί ὅροι. Ὡς θεανθρώπινη πραγματικότητα ἡ Ἐκκλησία ἐνώνει τό θεῖο καί τό ἀνθρώπινο, τό ἀπειρο καί τό πεπερασμένο, τό φθαρτό καί τό ἀφθαρτο. Εἶναι, ἄρα, μυστήριον πού δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ καί νά ἐκφραστεῖ στήν πληρότητά του. Γι' αὐτό μόνο περιγράφεται, μέ διάφορες συμβολικές ἐκφράσεις-εἰκόνας, πού ὑπογραμμίζουν τή φύση καί τό ἔργο τῆς. Τέτοιους συμβολισμούς γιά τήν Ἐκκλησία βρισκόμαστε στήν Ἀγ. Γραφή, ὅπως π.χ. *οἰκοδομή-ἄμπελος-σῶμα-κοινωνία*, πού δηλώνουν τόν ἐσωτερικό σύνδεσμο Χριστοῦ-πιστῶν. Ἄλλοι ὅροι εἶναι: *βασιλεία Θεοῦ – βασιλεία Χριστοῦ*, πού φανερώσουν τή νέα, μέσα στήν Ἐκκλησία, κοινωνική πραγματικότητα τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας τοῦ Θεοῦ¹. Μέ τούς ὅρους πάλι, *ναῦς* (πλοῖο) ἢ *κιβωτός* δηλώνεται ἡ σωτηρία, πού ἡ Ἐκκλησία προσφέρει. Λέγεται, ἀκόμα, ἡ Ἐκκλησία *πόλις Θεοῦ ζῶντος, Λαός τοῦ Θεοῦ, Λαός ἅγιος, Νέος Ἰσραήλ, ποιμνη, νύμφη, κληρονομία* κτλ. Κάθε ἕνας ἀπό τούς ὅρους αὐτούς φωτίζει μία πλευρά τῆς Ἐκκλησίας, χωρίς νά μπορεῖ νά ὀρίσει τήν οὐσία τῆς.

Ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησία συνεχίζει τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ στόν κόσμο. Ὁ Χριστός σῶζει ὡς «ὁδός, ἀλήθεια καί ζωή» (Ἰω. 14,6). Τό ἴδιο καί ἡ Ἐκκλησία. Ὡς «ὁδός» ὀδηγεῖ τόν πιστό στόν Τριαδικό Θεό, τόν ἀγιάζει. Ὡς «ἀλήθεια» φανερώνει καί διδάσκει τή θεία ἀλήθεια, φωτίζει. Ὡς «ζωή» ποιμαίνει καί εἰσάγει σέ μιὰ νέα ζωή, στή ζωή τοῦ Χριστοῦ, γιά νά μεταμορφῶνεται ἡ ζωή τῶν πιστῶν σέ ζωή Χριστοῦ (Χριστοζωή).

Τό *ἁγιαστικό ἔργο* τῆς Ἐκκλησίας γίνεται μέ ὅλες, βέβαια, τίς λατρευτικές πράξεις τῆς, πρό πάντων ὁμως μέ τά *Μυστήριά* τῆς, πού μεταδίδουν τή χάρη τοῦ Θεοῦ, τόν ἁγιασμό του. Τά Μυστήρια ἐντάσσουν στό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ τήν προσωπική καί τήν κοινωνική ζωή, ἀγιάζουν τό ἀνθρώπινο πρόσωπο καί ὅλη τήν κοινωνία.

Τό *διδασκτικό-προφητικό ἔργο* τῆς Ἐκκλησίας πραγματοποιεῖται μέ τό θεῖο *κήρυγμα* καί τήν *Κατήχηση*. Ἡ Ἐκκλησία μεταδίδει ἀδιάκοπα τήν αἰώνια ἀλήθεια γιά τό Θεό, τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο. Τό κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ *πίστη* τῆς, ἡ *Ὁρθοδοξία*.

1. Αὐτό δηλώνει ἡ ἠμολογία ἐκείνη τῆς Θ. Λειτουργίας: «Εἰς ἅγιος, εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός...».

Τό ποιμαντικό, τέλος, έργο τής Έκκλησίας αναπτύσσεται ως καθοδήγηση τῶν πιστῶν στήν προσωπική καί κοινωνική ζωή τους. Τό έργο, άρα, τής Έκκλησίας άγκαλιάζει καί σώζει ὅλη τή ζωή μας.

Ἡ σημασία τής Έκκλησίας γιά τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου. Ὁ άγ. Κυπριανός (3ος αἰώνας) εἶπε, ὅτι «έξω ἀπό τήν Έκκλησία δέν ὑπάρχει σωτηρία». Βέβαια ὁ Θεός θέλει νά σωθεῖ κάθε ἀνθρωπος καί βρίσκει τρόπους νά ὀδηγεῖ κάθε ἀνθρωπο στή σωτηρία. Ὁ λόγος, ὅμως, τοῦ άγ. Κυπριανοῦ δέν ἔχει καμιά ὑπερβολή, ἀν σκεφτοῦμε τί σημαίνει ἡ Έκκλησία γιά τόν ἀνθρωπο καί τόν κόσμο. Στήν Έκκλησία ἐνώνεται μυστηριακά ὁ ἀνθρωπος· μέ τό Χριστό, «θεώνεται». Καμιά ἄλλη θρησκεία δέν μπορεῖ νά μᾶς ἐνώσει πραγματικά μέ τό Θεό, νά μᾶς δώσει τήν ἀληθινή σωτηρία. Μόνο στήν Έκκλησία συναντᾶ κανεῖς πραγματικά τό Θεό στό Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ². Ὁ ἀναγεννημένος «έν Χριστῶ» ἀνθρωπος γίνεται «καινή κτίση».

Στό Χριστό ἐνώνονται, ὅμως, ὅλοι οἱ πιστοί σέ μιά παγκόσμια κοινωνία ἀδελφούσης, ἰσότητος καί δικαιοσύνης. Στό σῶμα τοῦ Χριστοῦ «δέν ὑπάρχει Ἰουδαῖος καί Ἕλληνας, δέν ὑπάρχει δούλος καί ἐλεύθερος, δέν ὑπάρχει ἀνδρας καί γυναίκα. Ὅλοι εἶναι ἴσοι μπροστά στό Χριστό» (Γαλ. 3,28). Ἡ Έκκλησία προσφέρει, λοιπόν, τήν ἀληθινή σωτηρία καί τήν τέλεια κοινωνία. Μέσα στήν Έκκλησία σώζεται ἡ ζωή μας στήν ἐπίγεια καί αἰώνια διάστασή της. Γι'αυτό σκοπός τής σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι νά ἐνώσει ὅλο τόν κόσμο στό σῶμα του, νά τόν κάμει Έκκλησία.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ σχέση Χριστοῦ καί Έκκλησίας;
2. Ποιές ἀναλογίες βρίσκεις στούς ὄρους: οἰκοδομή - ἄμπελος μέ τήν Έκκλησία;
3. Γιατί δέν μπορεῖ ὁ χριστιανός νά ζητᾶ ἔξω ἀπό τήν Έκκλησία σωτηρία;
4. Ὅταν λέμε ὅτι ὁ Χριστός θέλει «νά κάμει ὅλο τόν κόσμο Έκκλησία», σημαίνει αὐτό «κληρικοκρατία».

Κείμενο

« Ὡσπερ ὁ δεσπότης τής Έκκλησίας πολλά ὀνόματα ἔχει, καί πατήρ καλεῖται, καί ὁδός καλεῖται, καί θεμέλιος καλεῖται, καί θύρα, καί ἀναμάρτητος, καί θησαυρός, καί Κύριος, καί Θεός, καί υἱός, καί μονογενής, καί μορφή Θεοῦ, καί εἰκόν

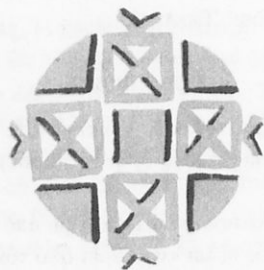
1. Ἐπιστολή 73,21.

2. Βάση τοῦ γεγονότος αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐνανθρώπησι τοῦ θείου Λόγου.

Θεοῦ καλεῖται... ἵνα μάθωμέν τι περὶ Θεοῦ κἄν μικρόν· οὕτω δὴ καὶ ἡ Ἐκκλησία πολλά καλεῖται... Ἡ Γραφή ὄρος αὐτὴν καλεῖ, τὸ στερεόν αὐτῆς καὶ ἀσάλευτον δηλοῦσα· τὸ ἀφθορον, αὐτὴν καλεῖ Παρθένον· τὸ πολυτελές, βασιλίσσαν αὐτὴν καλεῖ· τὸ συγγενές πρὸς τὸν Θεόν, θυγατέρα αὐτὴν καλεῖ... μύρια ὀνόματα, ἵνα παραστήσῃ αὐτῆς τὴν εὐγένειαν».

(«Ὅπως ὁ Κύριος τῆς Ἐκκλησίας ἔχει πολλά ὀνόματα, καὶ ὀνομάζεται πατέρας, καὶ ὁδός ὀνομάζεται, καὶ θεμέλιο ὀνομάζεται, καὶ θύρα, καὶ ἀναμάρτητος, καὶ θησαυρός, καὶ Κύριος, καὶ Θεός, καὶ υἱός, καὶ μονογενής, καὶ μορφή Θεοῦ, καὶ εἰκόνα Θεοῦ ὀνομάζεται... γιὰ νὰ μάθουμε κάτι γιὰ τὸ Θεό, ἔστω καὶ μικρό· ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔχει πολλά ὀνόματα... Ἡ Γραφή τὴν ὀνομάζει ὄρος, δηλώνοντας τὴ δύναμη καὶ σταθερότητά της· (γιὰ νὰ δηλώσει) τὴν ἀφθαρσία της, τὴν ὀνομάζει Παρθένο· (γιὰ νὰ δηλώσει) τὸν πλοῦτο της, τὴν ὀνομάζει βασιλίсса· τὴ συγγενεία της μὲ τὸ Θεό, τὴν ὀνομάζει θυγατέρα... μύρια ὀνόματα (χρησιμοποιεῖ), γιὰ νὰ παρουσιάσει τὴν εὐγενική της φύση»).

(Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εἴρεθεις Εὐτρόπιος 1, Ε.Π. 52, 402).

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ λειτουργική φύση καὶ δομὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἄπ. Παῦλος ἀναλύει διεξοδικά τὴν ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος Χριστοῦ. Ὁ Χριστός - λέγει - εἶναι ἡ Κεφαλὴ, ἡ Ἐκκλησία τὸ σῶμα του. Ὅλοι οἱ πιστοὶ εἶναι μέλη τοῦ ἴδιου σώματος. Ὁ Χριστὸς ζωοποιεῖ τὸ σῶμα, τὰ μέλη τρέφονται μὲ τὴ χάρι τοῦ Χριστοῦ καὶ ζοῦν ἐνωμένα μεταξύ τους. Στὸ ἀνθρώπινο σῶμα κάθε μέλος ἐκτελεῖ τὸ δικό του ἔργο, πού εἶναι ὀργανικά δεμένο μὲ τὸ ἔργο τῶν ἄλλων μελῶν. Ἄν κάποιο μέλος παύσει νὰ ἐργάζεται, τότε κλονίζεται ἡ ἰσορροπία ὅλου τοῦ σώματος. Κάθε μέλος ἔχει τὴ θέση του μέσα στὸ σῶμα, καὶ δὲν μπορούμε νὰ μιλοῦμε γιὰ ἀνώτερα καὶ κατώτερα μέλη, γιὰ σπουδαιότερα καὶ ἀσημότερα.

Μὲ ἀνάλογο τρόπο λειτουργεῖ καὶ ἡ Ἐκκλησία. Μὲ τὴ λειτουργικὴ ἐνότητα καὶ συνεργασία ὄλων τῶν μελῶν τῆς. Γι' αὐτὸ, «ὄταν πάσχει ἓνα μέλος, πάσχουν μαζί του ὅλα τὰ μέλη» καὶ ὄταν δοξάζεται ἓνα μέλος, χαίρουν μαζί του ὅλα τὰ μέλη». Ἡ συνειδηση ὅτι ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας οἱ πιστοὶ εἶναι λειτουργικά ἐνωμένοι στὸ ἓνα σῶμα, ἐνισχύει τὸ πνεῦμα ἀδελφοσύνης καὶ ἀγάπης τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας.

Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Τίς παραπάνω ἰδιότητες σημειώνει γιὰ τὴν Ἐκκλησία τὸ Σύμβολο τῆς πίστεώς μας. Εἰδικότερα οἱ ἰδιότητες αὐτές σημαίνουν:

ΜΙΑ. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία, γιατί ἔχει μιά κεφαλὴ (τὸ Χριστό), ἓνα Πνεῦμα, μιά πίστη, ἓνα βάπτισμα, μίαν ἀρχὴ καὶ ἓνα σκοπό. Ἄφοῦ ἓνας εἶναι ὁ Χριστός, ἓνα εἶναι καὶ τὸ ἀληθινὸ σῶμα του, καὶ ἄρα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν πολλές Ἐκκλησίες.¹ Ἄρα μόνο ἡ Ὁρθοδοξία μπορεῖ νὰ ὀνομάζεται Ἐκκλησία, καταχρηστικά δὲ χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος γιὰ τὴ δήλωση ἄλλων χριστιανικῶν ὀμάδων, πού ἔχουν ἀποσχισθεῖ ἀπὸ τὸ ἓνα Σῶμα. Ἡ ἰδιότητα ΜΙΑ ἐκτός ἀπὸ

---

1. Ἡ ὑπαρξη πολλῶν (τοπικῶν) Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν δὲν καταστρέφει τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ὁρθοδοξία ἔχει ὑπερεθνικὸ καὶ ὑπερφυλετικὸ χαρακτήρα. Δὲν καταλύει τὰ Ἐθνη καὶ τοὺς Λαούς, ἀλλὰ ἐνώνει ὄλους στὸ ἓνα σῶμα. Ἡ κοινὴ πίστη καὶ λατρεία, ὁ κοινὸς τρόπος διοικήσεως καὶ ὁ κοινὸς τρόπος ζωῆς (τὸ ὀρθόδοξο ἦθος) εἶναι τὰ θεμέλια τῆς ἐνότητος ὄλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Ὅπου δὲ σώζεται ἓνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτά, σχηματίζεται νόθο σῶμα, πού ὡς «αἵρεση» ἢ «σχίσμα» κόβεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία.

2. Είναι δυνατό ή Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία νά ὀνομάζεται στήν κυριολεξία «ἐλληνική», «ρωσική», «σερβική» κτλ.;
3. Γιατί τυχόν σκάνδαλα μελῶν τῆς Ἐκκλησίας δέ βλάπτουν τήν ἀγιότητά της;
4. Γιατί δέν μπορούμε νά εἴμαστε ἀπλοί θεατές στό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἀλλά πρέπει νά μετέχουμε σ' αὐτό;

Κείμενο

«Μία γάρ ἐστίν ἡ σάρξ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καί ἐν αὐτοῦ τό αἷμα, τό ὑπέρ ἡμῶν ἐκχυθέν· εἷς καί ἄρτος τοῖς πᾶσιν ἐθρῦφθη, καί ἐν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη· ἐν θυσιαστήριον τῇ πάσῃ Ἐκκλησίᾳ καί εἷς ἐπίσκοπος, ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ καί τοῖς διακόνοις, τοῖς συνδούλοις τε... καί μία ἡ Ἐκκλησία, ἣν ἰδρύσαντο οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι ἀπό περάτων ἕως περάτων ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ».

(Μία εἶναι ἡ σάρκα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καί ἓνα τό αἷμα του, πού χύθηκε γιά μᾶς· καί ἓνας ἄρτος κομματιάστηκε γιά ὅλους, καί ἓνα ποτήρι μοιράστηκε σ' ὅλους· ἓνα θυσιαστήριο (ὑπάρχει) σ' ὅλη τήν Ἐκκλησία καί ἓνας ἐπίσκοπος, μαζί μέ τό πρεσβυτέριο καί τούς διακόνους, τούς συνδούλους του... καί μία (εἶναι) ἡ Ἐκκλησία, πού ἰδρυσαν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι ἀπό ἄκρο σ' ἄκρο (τοῦ κόσμου) στό αἷμα τοῦ Χριστοῦ...). (Ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, πρὸς Φιλαδέλφεις 4, Β.Ε.Π. 2,308).

Η ΣΥΝΟΔΟΣ

Ἐκκλησιολογία τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. «Ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἶναι μαζεμένοι σὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ ἀνάμεσά τους εἶμαι καὶ ἐγώ», εἶπε ὁ Χριστός (Ματθ. 18,20). Ἡ σύναξη, ἡ συνέλευση τῶν πιστῶν «ἐπὶ τὸ αὐτό», λέγεται σὴ γλώσσα τῆς Ἐκκλησίας *σύνοδος*. Ὅταν ὅλοι οἱ πιστοὶ μένουν ἐνωμένοι γύρω ἀπὸ τὸ Χριστό, τότε ἐκεῖνος κυβερνᾷ καὶ κατευθύνει τὴν Ἐκκλησία. Γι' αὐτὸ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας στὸν κόσμο ἔλαβε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ συγκρότηση συνοδική. Ἡ συνοδικότητα εἶναι στοιχεῖο τῆς οὐσίας τῆς. Τὸ αἰώνιο θεμέλιο - πρότυπο τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Ἁγία Τριάδα, εἶναι αἰώνια σύνοδος. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι κι αὐτὴ διαρκὴς σύνοδος, τόσο στὴν πνευματικὴ τῆς διάσταση (λατρεία), ὅσο καὶ στὸν τρόπο διοικήσεως καὶ ὀργανώσεώς τῆς. Τὸ «πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας», ὁ τρόπος δηλαδή, μὲ τὸν ὁποῖο διοικεῖται, εἶναι τὸ συνοδικό σύστημα.

Ἀνώτατη ἀρχὴ στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας (Ὁρθοδοξίας) καὶ ἀλάθητο στόμα τῆς εἶναι ἡ *Οἰκουμενικὴ Σύνοδος* (οἰκουμενικὴ λέγεται, ὄχι μόνο γιατί ἀντιπροσωπεύεται σ' αὐτὴν ὅλη ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ γιατί ἐκφράζει τὴν ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας). Στὴ σύνοδο τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο τῆς Ἐκκλησίας ἀποφασίζει μὲ τὸ φωτισμὸ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Γι' αὐτὸ οἱ συνοδικές ἀποφάσεις εἶναι ὑποχρεωτικές γιὰ ὅλο τὸ πλήρωμα. Μὲ τὸ συνοδικὸ θεσμὸ διατηρεῖ ἡ Ὁρθοδοξία γνήσιο δημοκρατικὸ χαρακτήρα¹, γιατί οἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται ἀπὸ ὅλο τὸ σῶμα. Τὸ συνοδικὸ σύστημα διατηρεῖ τὴν Ἐκκλησία ὡς αὐθεντικὴ χριστιανικὴ κοινωμία.

Σύνοδος καὶ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ συνοδικὸ σύστημα στηρίζεται στὴν ἰσότητα ὅλων τῶν μελῶν, καὶ μάλιστα τῶν Ἐπισκόπων. Μόνο ἡ συμφωνία ὅλου τοῦ σώματος μαρτυρεῖ τὴν ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας. Κανένα μέλος τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε καὶ ἐπίσκοπος, δὲν μπορεῖ νὰ διεκδικήσει τὸ «ἀλάθητο» γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Στὴ σύνοδο μετέχουν δικαιωματικὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Στὴν πρώτη σύνοδο στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τὴν «Ἀποστολική» (Ἱεροσόλυμα, 49 μ.Χ.), ἔλαβε μέρος ὅλη ἡ Ἐκκλησία χωρὶς διάκριση κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς σύγχυση μεταξύ τους. Μέχρι τὸν 4ο

1. Ἡ Ἀ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (325), μὲ τὸν 6ο κανόνα τῆς, ἐθεσμοθέτησε τὴν ἀρχὴ τῆς πλειοψηφίας γιὰ τὴ λήψη τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων («τῶν πλείονων ψήφος κρατεῖτω»).

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀνάμεσα σ' ἐπισκόπους τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (κώδ. φ. 240 β τῆς Ἱ. Μ. Ἀγ. Παντελεήμονος Ἁγίου Ὄρους)

αἰώνα μετεῖχαν στίς συνόδους καί λαϊκοί. Ἡ μεγάλη ἐξάπλωση τῆς Ἐκκλησίας δημιούργησε τήν ἀνάγκη νά μετέχουν στή σύνοδο μόνο οἱ Ἐπίσκοποι, πού ἐκφράζουν ὁμως τήν πίστη ὅλου τοῦ πληρώματος καί ἀποφασίζουν γιά ὅλη τήν Ἐκκλησία. Ἄν οἱ ἀποφάσεις τους δέ συμφωνοῦν μέ τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας, τό πλήρωμα τίς ἀπορρίπτει. Τοῦτο ἐγίνε ἐπανελημμένα. Σύνοδοι, πού αὐτοανακηρύχτηκαν «οἰκουμενικές» (π.χ. Ληστρική, τό 449 στήν Ἐφεσο, εἰκονομαχική τό 754 στήν Ἱέρεια καί ἐνωτική, τό 1439 στή Φλωρεντία) δέν ἀναγνωρίστηκαν ἀπό τήν Ἐκκλησία. Οἱ ὀρθόδοξοι Πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς ὀρθά διακήρυξαν τό 1848, ἀπαντώντας στόν Πάπα Πίο Θ': «Ὁ ὑπερασπιστής τῆς θρησκείας ἐστίν αὐτό τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἤτοι αὐτός ὁ λαός» (δηλ. ὅλο τό πλήρωμα, κληρός καί λαός).

Προϋποθέσεις συγκλήσεως συνόδου. Ἀριθμός καί εἶδη συνόδων.

Μία σύνοδος, καί μάλιστα οἰκουμενική, συνέρχεται γιά νά ἀντιμετωπίσει κάποια σοβαρή κρίση στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, πού ἀπειλεῖ τήν ἀλήθεια καί ἐνότητά της. Τέτοιες σοβαρές αἰτίες εἶναι οἱ *αἰρέσεις* καί τά *σχίσματα*. Ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετωπίζει συνοδικά τίς αἰρετικές διδασκαλίες καί διατυπώνει τή σχετική ὀρθόδοξη διδασκαλία. Τίς συνόδους διακρίνουμε σέ *οἰκουμενικές* καί *τοπικές*. Οἱ *Οἰκουμενικές* σύνοδοι εἶναι ἐπτά, οἱ *τοπικές* ὁμως εἶναι πολλές.

Στις πρώτες εκπροσωπείται ολόκληρη ή 'Εκκλησία, γιατί παίρνουν μέρος αντιπροσωπευτικά επίσκοποι από όλη τή χριστιανική Οικουμένη. 'Η 'Ορθοδοξία αναγνωρίζει τις 'Επτά άρχαιες Οικουμενικές Συνόδους, οι οποίες συγκλήθηκαν από αυτοκράτορες, που υπέγραφαν τις αποφάσεις, δηλώνοντας έτσι και τή συμμετοχή του λαϊκού στοιχείου. Οι Τοπικές σύνοδοι διακρίνονται σέ επαρχιακές, διαρκείς κτλ. και είναι πολλές σέ αριθμό.

Όροι και κανόνες. Οι συνοδικές αποφάσεις γιά ζητήματα πίστεως λέγονται δόγματα, και διατυπώνονται σέ ειδικά κείμενα, τά «σύμβολα», ή «όρους» ή «τόμους»¹. Οι αποφάσεις, όμως, γιά ζητήματα διοικήσεως και τάξεως ονομάζονται «κανόνες», και αναφέρονται σέ κάθε διάσταση τής εκκλησιαστικής ζωής (λατρεία, διοίκηση, οικογενειακό και κοινωνικό βίο). Τά δόγματα είναι αιώνιες και άμετάβλητες αλήθειες. Στούς κανόνες διακρινούμε τό *γράμμα*, που είναι καιρικό, και τό *πνεύμα*, που είναι αιώνιο. Γι' αυτό και οι ιεροί κανόνες έχουν αιώνιο κύρος.

Τό συνοδικό σύστημα στή Δύση. Σύγχρονες τάσεις. 'Η Δυτική 'Εκκλησία αναγνώρισε μετά τό σχίσμα (1054) και άλλες συνόδους της ως οικουμενικές (συνολικά 21). Με τήν έξαρση όμως του παπικού θεσμού οι σύνοδοι στή Δύση κατάντησαν απλά συμβουλευτικά όργανα του Πάπα, ό οποίος στήν Α' Βατικανή Σύνοδο (1870) ανακηρύχθηκε αλάθητος και τοποθετήθηκε πάνω από τις συνόδους και τήν 'Εκκλησία. Στόμα τής 'Εκκλησίας δέν είναι πιά εκεί ή σύνοδος, άλλ' ό Πάπας. Τό πολίτευμα τής Δυτικής 'Εκκλησίας έγινε έτσι μοναρχικό - άπολυταρχικό (άπολυταρχία με θρησκευτικό χρώμα). 'Ο Προτεσταντισμός, στήν αντίθεσή του προς τόν παπισμό, άπέρριψε τήν αυθεντία των οικουμενικών συνόδων και άρνήθηκε τήν Παράδοση τής 'Εκκλησίας. 'Ο συνοδικός θεσμός στή Δύση, άρα, ή έχει χαθεί (προτεσταντισμός) ή άλλοιωθεί (παπισμός).

Στήν εποχή μας εμφανίσθηκαν νέες τάσεις στό Ρωμαιοκαθολικισμό. 'Η Β' Βατικανή Σύνοδος (1962-65) τόνισε τή *συλλογικότητα* των επισκόπων, που όμως νοούνται πάντα «ύπό τόν Πάπαν». Σύνοδος και επίσκοποι, άρα, εξακολουθούν νά παραμένουν στή σκιά του Πάπα, στό πλαίσιο του παπικού «πρωτείου» και «αλάθητου». 'Η 'Ορθοδοξία δέν παύει νά προβάλλει τό συνοδικό-δημοκρατικό σύστημα διοικήσεως τής 'Εκκλησίας ως τό ασφαλέςτερο θεμέλιο γιά τήν επανένωση του χριστιανικού κόσμου. 'Από τό 1961 προετοιμάζεται ή «Μεγάλη» (οικουμενική) Σύνοδος τής 'Ορθοδοξίας, τής όποιας ή

1. Σύμβολα επικράτησε νά ονομάζονται οι δογματικές αποφάσεις τής Α' και Β' Οικουμενικής Συνόδου, τό γνωστό «Σύμβολο τής Πίστεως» ή «Πιστεύω».

Γραμματεία είναι στη Γενεύη. Τέσσερις Πανορθόδοξες Διασκέψεις έχουν, επίσης, συγκληθεί από τό 1961 και έδω για τήν εξέταση σπουδαίων προβλημάτων τής Όρθοδοξίας σπήν έποχή μας.

Έρωτήσεις

1. Γιατί τό συνοδικό σύστημα εξασφαλίζει τή δημοκρατικότητα τής Έκκλησίας;
2. Συνήθως όνομάζουμε τούς Κληρικούς, και ειδικότερα τούς Έπισκόπους, « Έκκλησία». Γιατί δέν είναι όρθό αυτό;
3. Ποιά ή διαφορά όρων και κανόνων; Ποιά ή σημασία τους για τή ζωή τής Έκκλησίας;
4. Τί συμπεράσματα βγάξεις από τήν αλλοίωση του συνοδικού συστήματος στη Δύση;

Κείμενο

Συνήχθησάν τε οί Έπόστολοι και οί πρεσβύτεροι σύν τῷ πλήθει ίδεϊν περί του λόγου τούτου... Τότε έδοξε τοίς άποστόλοις και τοίς πρεσβυτέροις σύν όλη τή Έκκλησία... γενομένοις όμοθυμαδόν...». («Μαζεύτηκαν (τότε) οί Έπόστολοι και οί πρεσβύτεροι μαζί μέ τό πλήθος (των πιστών), για νά εξετάσουν τό ζήτημα αυτό... Τότε αποφάσισαν οί Έπόστολοι, οί πρεσβύτεροι και όλη ή Έκκλησία... όλοι μαζί μέ μία ψυχή...»). (Πράξ. 15, 6.22.25).

ΚΛΗΡΟΣ ΚΑΙ ΛΑΟΣ

Χαρίσματα, αξιώματα, διακονήματα μέσα στην Έκκλησία. "Όπως στο ανθρώπινο σώμα υπάρχει ποικιλία και καταμερισμός λειτουργιών, έτσι και στο Σώμα του Χριστού, την Έκκλησία. Κάθε μέλος της καλείται να ζηήσει αρμονικά με όλα τα άλλα, εκτελώντας το δικό του έργο. Έργο του κάθε πιστού είναι να αναπτύξει τα «τάλαντα» (πνευματικά δώρα), που του έχει εμπιστευθεί ο Θεός. Τα δώρα του Θεού ονομάζονται *χαρίσματα*, γιατί τα χορηγεί ο Τριαδικός Θεός σάν χάρη (χάρισμα) με το Πνεύμα το Άγιο. Ο Άπ. Παύλος διδάσκει, ότι κάθε πιστός έχει το δικό του χάρισμα από το Θεό, γιατί το Άγιο Πνεύμα διανέμει τα χαρίσματα, για την οικοδομή της Έκκλησίας¹.

Τά χαρίσματα είναι έσωτερικές ικανότητες, που δίδονται από το Άγ. Πνεύμα για την αύξηση και σωτηρία όλου του Σώματος. Δέ μένουν, άρα, τά χαρίσματα άτομικά δώρα του πιστού, γιατί είναι *διακονίες*, δηλαδή πρέπει να ενεργοποιηθούν μέσα στη χριστιανική κοινωνία. Τό χάρισμα του ενός μέλους διακονεί, υπηρετεί και βοηθεί τή σωτηρία τών άλλων μελών.

Τά χαρίσματα έχουν συνήθως παροδικό χαρακτήρα. Υπάρχουν, όμως, και μόνιμα χαρίσματα, που τά δίδει ο Θεός πάλι για την οικοδομή της Έκκλησίας. Τέτοια χαρίσματα έδωσε ο Χριστός στους Άποστόλους: Τήν έξουσία να κηρύττουν, να βαπτίζουν, να τελούν τή Θεία Εύχαριστία, να συγχωρούν άμαρτίες, να ιδρύουν και οργανώνουν Έκκλησίες κτλ. Τό πρώτο, λοιπόν, αξίωμα στη ζωή της Έκκλησίας είναι τό *άποστολικό*. Τίς έξουσίες τους αυτές οι άποστολοι τίς διαβίβασαν στους διαδόχους τους, τούς *Κληρικούς* (*έπισκόπους, πρεσβυτέρους και διακόνους*), που παίρνουν τό αξίωμά τους με τό μυστήριο της ιερωσύνης, δηλαδή με την προσευχή όλης της Έκκλησίας και την «έπίθεση τών χειρών» του έπισκόπου (χειροτονία).

Οι κληρικοί «οικονόμοι» τών χαρισμάτων. Καί τά αξιώματα όμως τών κληρικών δέν παύουν να έχουν διακονικό χαρακτήρα. Η ιερωσύνη δέν είναι αξίωμα προσωπικό του κληρικού, αλλά λειτουργικό, δηλαδή εκκλησιαστικό.

---

1. Ο Άπ. Παύλος ονομάζει μερικά χαρίσματα, όπως πίστη θαυματουργική, χάρισμα θεραπείας, υπερφυσική δύναμη, προφητεία, γλωσσολαλία, διδασκαλία, ιεραποστολή κτλ. Στην άρχαία Έκκλησία ήσαν γνωστά ιδιαίτερα «χαριτωμένα» πρόσωπα, οι «Χαρισματούχοι», που είχαν διάφορα όνόματα: προφήτες, διδάσκαλοι, εύαγγελιστές κτλ.

Κάθε έξουσία στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκει στό Χριστό. Αὐτός εἶναι «ὁ ἐνεργῶν τά πάντα ἐν πᾶσι» (Α΄ Κορ. 12,6). Οἱ κληρικοί ἐνεργοῦν στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὡς «πρεσβευταί τοῦ Χριστοῦ» (2 Κορ. 5,20). Τή διάκριση τῶν πιστῶν σέ *ποιμένες* καί *ποιμαίνομενους* τή θέλησε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Ἡ διάκριση ὁμως Κλήρου καί Λαοῦ δέν εἶναι κοσμική, ἀλλά πνευματική. Ἡ μόνη διαφορά ἀνάμεσα στόν Κληρο καί τό Λαό εἶναι ἡ *ειδική ιερωσύνη*, τό χάρισμα πού παίρνουν οἱ κληρικοί μέ τή χειροτονία τους. Δέν εἶναι, λοιπόν, οἱ κληρικοί ἄρχοντες τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά διάκονοι τοῦ Λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Στήν Ἐκκλησία μας οὔτε *κληρικοκρατία*, οὔτε *λαϊκοκρατία* ὑπάρχει. Οἱ δύο τάξεις εἶναι ἰσότιμες καί συμπληρώνουν ἡ μία τήν ἄλλη. Τά μυστήρια τοῦ Βαπτίσματος καί τοῦ Χρίσματος, πού ἔχουν ὅλοι οἱ πιστοί, εἶναι ἡ βάση τῆς ἐνότητας καί ἰσότητας ὄλων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ κληρικοί ἀγιαζοῦν τους πιστούς, τούς μεταδίδουν τή χάρη τοῦ Θεοῦ μέ τά μυστήρια, πού τελοῦν γιά ὅλη τήν Ἐκκλησία, καί φυσικά καί γιά τούς ἑαυτούς τους. Ἡ ιερωσύνη τῶν κληρικών καί ὄχι τό πρόσωπό τους εἶναι ὁ ἀγωγός, πού μεταδίδει τή χάρη τοῦ Θεοῦ.

Ἡ θέση καί ἡ εὐθύνη τοῦ Λαοῦ μέσα στήν Ἐκκλησία. Μέ τό βάπτισμά τους ὅλοι οἱ πιστοί μετέχουν στό τριπλό ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ (ιερατικό, προφητικό, βασιλικό), ἄρα καί στό ἀντίστοιχο τριπλό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Ὅλοι οἱ πιστοί εἶναι ἰσότιμα μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Κάθε πιστός καλεῖται νά γίνει ἱερεὺς τῆς δικῆς του ὑπάρξεως. Νά καταστήσει ὁλόκληρο τόν ἑαυτό του «*θεοσία ζωσα, ἀγία, εὐάρεστη στό Θεό*» (Ρωμ. 12,1). Στήν πρώτη Ἐκκλησία, ὅπως δείχνουν οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, οἱ λαϊκοί εἶχαν οὐσιαστικό ρόλο στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Π.χ. τίς Ἐκκλησίες Ρώμης, Ἀντιοχείας καί Ἐφέσου τίς ἱδρυσαν λαϊκοί. Πολλοί μάρτυρες καί ὁμολογητές ὑπῆρξαν λαϊκοί, ἀλλά καί μεγάλοι θεολόγοι, ὅπως π.χ. ὁ Ἰουστίνος, Τερτυλλιανός, Ὀριγένης κτλ.

Γιά μιά πραγματική ἐπιστροφή στή γνήσια πράξη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι σήμερα ἀνάγκη οἱ λαϊκοί νά ἀναλάβουν καί πάλι τή θέση καί εὐθύνη τους στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τήν εἶχαν καί στήν ἀρχή. Καί πρῶτα στό *διδασκικό-προφητικό* ἔργο, δίνοντας τή μαρτυρία τῆς πίστεως καί ὑπερασπιζοντάς την, ὅταν πολεμεῖται. Μετέχοντας στό κήρυγμα καί τήν ιεραποστολή καί ἀσκώντας τό ἔργο ἀποστόλου στό περιβάλλον τους. Στή *λατρευτική ζωή* τῆς Ἐκκλησίας δέν πρέπει οἱ λαϊκοί νά ἀρκοῦνται σέ ἕναν παθητικό ρόλο, ἀκούοντας δηλ. μόνο, ἀλλά καί *συμβάλλοντας* μέ τούς κληρικούς καί ἐπεκτείνοντας τή λατρεία στά ἔργα ἀγάπης καί φιλανθρωπίας. Τέλος, στό *ποιμαντικό ἔργο* τῆς

---

1. Κάθε ἀκολουθία τῆς Ἐκκλησίας, καί μάλιστα τό Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, δέν τήν τελοῦν μόνο οἱ κληρικοί, ἀλλά ὅλο τό πλήρωμα τῶν πιστῶν. « Ὁ ἱερεὺς - λέγει ὁ Ἱ. Χρυσόστομος - τήν ἑαυτοῦ δανεῖζει γλώσσαν καί τήν ἑαυτοῦ παρέχει χεῖρα» (ΕΠ 62,204). Γι' αὐτό κάθε πιστός μπορεῖ τελῆσαι τό, λεγόμενο, «βάπτισμα τῆς ἀνάγκης» ἢ «ἀεροβάπτισμα».

Ἐκκλησίας οἱ λαϊκοὶ ἔχουν δικαίωμα καὶ χρέος νὰ μετέχουν στὴν ὀργάνωση καὶ διοίκηση τῆς, στοῦ κοινωνικοῦ τῆς ἔργο, στὴν ἐκλογή τῶν κληρικῶν, στὶς συνόδους, στὴν ἀπονομή τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης, στὴ διαχείριση τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καὶ στὴν ὑπόλοιπη δραστηριότητα τῆς Ἐκκλησίας. Μόνο, ὅταν ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας συμμετέχει ἐνεργὰ στὴ ζωὴ τῆς, εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν «αὔξησις» τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐρωτήσεις

1. Πῶς εἶναι δυνατό τὰ χαρίσματά μας νὰ γίνουν διακονήματα;
2. Ποιά σχέση ἔχει τὸ χωρίο Ματθ. 20,25 μὲ τοὺς κληρικούς;
3. Ἡ αἴτηση στὶς ἀκολουθίες μας: «ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν παρακολουθούντων τὴν ἱεράν ἀκολουθίαν ταύτην» εἶναι ὀρθή; Μήπως εἶναι ὀρθότερο: «... ὑπὲρ τῶν ἐπιτελούντων» καὶ γιατί;

Κείμενα

1. «Δεῦτε πιστοὶ, ἐπεργασώμεθα προθύμως τῷ Δεσπότη· νέμει γάρ τοῖς δούλοις τὸν πλοῦτον· καὶ ἀναλόγως ἕκαστος πολυπλασιάζωμεν τὸ τῆς χάριτος τάλαντον· ὁ μὲν σοφίαν κομιέτω δι' ἔργων ἀγαθῶν, ὁ δὲ λειτουργίαν λαμπρότητος ἐπιτελείσθω, κοινωνεῖτω δὲ τοῦ λόγου πιστός τῷ ἀμνήτῳ, καὶ σκορπιζέτω τὸν πλοῦτον πένησιν ἄλλος· οὕτω γάρ τὸ δάνειον πολυπλασιάζωμεν καὶ ὡς οἰκονόμοι πιστοὶ τῆς χάριτος δεσποτικῆς χαρᾶς ἀξιοθῶμεν...»

‘ (« Ἐμπρός, πιστοί, ἄς καλλιεργήσουμε μὲ προθυμία τὰ χαρίσματά μας· διότι Αὐτὸς μοιράζει στοὺς δούλους του τὸν πλοῦτο (τῶν χαρισμάτων), καὶ ἀνάλογα ὁ καθένας ἄς πολλαπλασιάσουμε τὸ τάλαντο τῆς χάριτος. Ὁ ἕνας ἄς μεταδώσει σοφία μὲ καλὲς πράξεις, ἄλλος δὲ ἄς προσφέρει λαμπρὴς ὑπηρεσίες στὴν κοινωνία, ὁ πιστός δὲ ἄς μεταδίδει μὲ τὴ διδασκαλία (τὴν πίστη) στὸν ἄπιστο, καὶ ἄλλος ἄς σκορπᾷ τὸν πλοῦτο (του) στοὺς φτωχοὺς. Μ' αὐτὸ τὸ τρόπο ἄς πολλαπλασιάσουμε τὸ δάνειο μας καὶ σάν πιστοὶ οἰκονόμοι τῆς χάριτος ἄς ἀξιοθῶμε νὰ ἀπολαύσουμε τὴν χαρὰ τοῦ Δεσπότη (Χριστοῦ)...»). (Τροπᾶριο τῆς Μ. Τρίτης).

2. « Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐκ ἔστιν ἀρχόντων τῦφος, οὐδὲ ἀρχομένων δουλοπρέπεια, ἀλλὰ ἀρχὴ πνευματικῆ, τοῦτω μᾶλλον πλεονεκτοῦσα, τῷ τὸ πλεον τῶν πόνων... οὐ τῷ τιμᾶς πλείους ἐπιζητεῖν».

(«Στὴν Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει ὑπερηφάνεια τῶν ἀρχόντων, οὔτε δουλοφροσύνη τῶν ὑπηκόων, ἀλλὰ πνευματικὴ ἐξουσία, πού ὑπερέχει μᾶλλον σὲ τοῦτο, ὅτι κοπιᾶζει περισσότερο... ὅχι ὅτι ζητᾶει περισσότερες τιμές»).

(Ἱερός Χρυσόστομος, Ὁμιλία εἰς τὴν Β' πρὸς Κορινθίους 18,3. Ε.Π. 61, 527).

ΠΡΟΣΑΓΟΡΕΥΣΗ ΚΛΗΡΙΚΩΝ

Οι μυστηριακοί βαθμοί τῶν Ὁρθοδόξων Κληρικῶν εἶναι, Ἐπίσκοπος - Πρεσβύτερος - Διάκονος. Ὄταν προσφωνοῦμε ὅμως τοὺς Κληρικούς, χρησιμοποιοῦμε διάφορους τίτλους, πού δέν ἔχουν βέβαια σχέση μέ τήν οὐσία τοῦ ιερατικοῦ βαθμοῦ, ἀλλά μόνο κοινωνικό περιεχόμενο.

Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Κων/λεως	προσφωνεῖται	Παναγιότατος
Οἱ ὑπόλοιποι Πατριάρχες	προσφωνοῦνται	Μακαριότατοι
Οἱ Ἀρχιεπίσκοποι - Ἀρχηγοί		
Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν	προσφωνοῦνται	Μακαριότατοι
Οἱ ἀπλοί Ἀρχιεπίσκοποι	»	Σεβασμιότατοι
Οἱ Μητροπολίτες	»	Σεβασμιότατοι
Ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης στά ὄρια τῆς Μητροπόλεώς του, κατά ἀρχαία παράδοση	προσφωνεῖται	Παναγιότατος
Οἱ τιτουλάριοι Μητροπολίτες	προσφωνοῦνται	Πανιερότατοι
Οἱ Ἐπίσκοποι, γενικά	»	Θεοφιλέστατοι
Οἱ Θεολόγοι Ἀρχιμανδρίτες	»	Πανοσιολογιότατοι
Οἱ ἀπλοί Ἀρχιμανδρίτες	»	Πανοσιότατοι
Οἱ λόγιοι Ἱερομόναχοι καί Μοναχοί	»	Ὀσιολογιότατοι
Οἱ ἀπλοί Ἱερομόναχοι καί Μοναχοί	»	Ὀσιότατοι
Οἱ λόγιοι ἔγγαμοι Πρεσβύτεροι	»	Αἰδεσιμολογιότατοι
Οἱ ἀπλοί Πρεσβύτεροι	»	Αἰδεσιμότατοι
Οἱ λόγιοι Διάκονοι	»	Ἱερολογιότατοι
Οἱ ἀπλοί Διάκονοι	»	Εὐλαβέστατοι

Ὁ γνησιότερος, ὅμως, τίτλος γιά κάθε κληρικό, ριζωμένος στήν καρδιά τοῦ ὀρθόδοξου Λαοῦ, εἶναι ἡ προσφώνηση «Πάτερ».

Η ΕΝΟΠΙΑ

« Ένορία » είναι τό θηλυκό του επίθετου « ένόριος », πού, ουσιαστικοποιημένο πιά, μετά την παράλειψη του ουσιαστικού « Έκκλησία », σήμαινε την Έκκλησία ή όποια βρίσκεται μέσα σέ όρισμένα γεωγραφικά όρια. Στη σημερινή της χρήση ή λέξη σημαίνει μία όρισμένη χριστιανική κοινότητα, πού ζει σέ όρισμένη περιοχή καί έχει ως κέντρο της ένα ναό, του όποιου τό όνομα καί φέρει.

Η άνθρωπινη κοινωνία (μορφές άνθρωπινης συμβίωσης). Ό άνθρωπος, κατά τον Άριστοτέλη, είναι «κοινωνικόν ζών» (Έθ. Εύδήμ. 1242 α 22). Τό νά ζει έξω από την άνθρωπινη κοινωνία δέν του ταιριάζει, άποτελει υπέρβαση των όριών της φύσεώς του¹, της όποιας βασικότατο γνώρισμα είναι ή κοινωνικότητα – μία κοινωνικότητα πού παρουσιάζει μεγάλη κατά τόπους καί εποχές πολυμορφία καί εξέλιξη, σέ αντίθεση μέ τή μονολιθική καί στατική κοινωνικότητα όρισμένων ζώνων.

Έτσι, από πολύ νωρίς ό άνθρωπος έντάσσεται καί ζει μέσα σέ κοινωνικές ομάδες, όπως: την οικογένεια, την παιδική συντροφιά, την επαγγελματική συντεχνία, την ψυχαγωγική όμήγυρη καί την πολιτική ή θρησκευτική ομάδα. Όλες αυτές οι πρωταρχικές καί άμεσες κοινωνικές ομάδες, στις όποιες μετέχει, τον φέρνουν σέ έπαφή μέ την ευρύτερη κοινωνία καί τον έντάσσουν μέσα σ' αυτήν. Τόν κάνουν, δηλαδή, νά άποδεχθεί καί νά εφαρμόσει τις κοινωνικές άξίες μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον του. Αύτή ή διαδικασία, πού όνομάζεται «κοινωνικοποίηση» του άτόμου, μπορεί νά διαρκέσει σ' όλόκληρη τή ζωή του.

Η Τριαδικότητα του Θεού καί ή κοινωνία των προσώπων. Κατά την Άγία Γραφή, ό άνθρωπος είναι «κοινωνικός» γιατί δημιουργήθηκε «κατ' είκόνα» του Θεού, πού είναι μέν άπλός στην ουσία του, αλλά Τριαδικός στις Υποστάσεις ή τά Πρόσωπα. Μέ άλλα λόγια, ό ίδιος ό Θεός είναι «κοινωνικός», άφου τά Τρία Πρόσωπά Του βρίσκονται σέ διαρκή ένωση καί κοινωνία

1. Κατά τον Άριστοτέλη ό άνθρωπος πού ζει έξω από την άνθρωπινη κοινωνία είναι «θεός» ή «θηριον» (Πολιτικά 1,2,14. Έθ. Νικομ 7,1,2)

μεταξύ τους. Σύμφωνα με τούς Πατέρες της Ἐκκλησίας, τὰ Τρία Πρόσωπα τοῦ Θεοῦ διαλέγονται μεταξύ τους κατά τή δημιουργία τοῦ κόσμου (βλ. Γεν. 1,26: «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καί καθ' ὁμοίωσιν»), καί ἐνεργοῦν ἀπό κοινοῦ γιά τή δημιουργία τῶν πάντων. Κατά τήν εὐστοχη διατύπωση τοῦ Μ. Ἀθανασίου: «Ὁ Πατήρ διά τοῦ Λόγου ἐν Πνεύματι Ἄγιώ τὰ πάντα ποιεῖ». (Πρός Σεραπ., α, 28). Κατά τόν Εὐαγγελιστή Ἰωάννη: «τρεις εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος καί τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καί οὗτοι οἱ τρεις ἐν εἰσι» (Α' Ἰω. 5, 7). Σ' αὐτό τό χωρίο φαίνεται πολύ ἐκδηλα καί ἡ τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ καί ἡ ἐνότητα τῆς θείας φύσεως, στήν ὁποία ἀπό κοινοῦ μετέχουν τὰ Τρία Πρόσωπα. Ἀλλά καί ἡ μαρτυρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἀγάπη (βλ. Α' Ἰω. 4, 8 καί 16: «ὁ Θεός ἀγάπη ἐστὶ»), προϋποθέτει καί τονίζει τήν ἀγαπητική κοινωνία τῶν Τριῶν Προσώπων μεταξύ τους. Γιατί ὁ Θεός δέν ἐκδηλώνει μόνο τήν ἀγάπη Του πρός τὰ ἔξω, στίς σχέσεις Του μέ τόν ἄνθρωπο καί τήν ὅλη ἐν γενεῖ δημιουργία, ἀλλά εἶναι ἀγάπη στή βαθύτερη οὐσία Του, καθεαυτόν, στήν κοινωνία τῶν Τριῶν Προσώπων μεταξύ τους. Γι' αὐτό καί δημιουργεῖ, ὄχι ἄτομα, ἀλλά κοινωνία προσώπων, ἀνθρωπότητα (Γεν. 1,27 καί 2,18).

Ἔτσι λοιπόν πλασμένος ὁ ἄνθρωπος, ὠθεῖται ἀπό τή φύση του νά «κοινωνήσῃ», ὄχι μόνο μέ τό Θεό καί Δημιουργό του, ἀλλά καί μέ τό συνάνθρωπο, μέ τόν ὁποῖο μοιράζεται τήν ἀνθρώπινη φύση.

Ἡ ἁμαρτία, ὅμως, διέστρεψε καί παραμόρφωσε τήν ἀνθρώπινη φύση, τήν ἔκανε ἐγωιστική, φιλαυτή. Ὑψωσε γύρω ἀπό τόν ἄνθρωπο τεῖχη ἀπομονώσεως καί ψυχρότητας, καί ἡ ἀπο-προσανατολισμένη πιά κοινωνικότητά του τόν ὁδήγησε σέ ποικίλες ἐκδηλώσεις κακότητος καί σκληρότητας, γιά τίς ὁποῖες μαρτυρεῖ ὀλόκληρη ἡ ἱστορία τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητας (πρβλ: δουλεία, κάθε εἶδους ἐκμετάλλευση καί καταδυνάστευση ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο κτλ.).

Ἡ σπουδαιότητα τῆς Ἑνορίας γιά τήν Κοινωνία. Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἀληθινῆς ἀνθρώπινης φύσεως, πού εἶναι, ὅπως εἶδαμε, στήν οὐσία τῆς «κοινωνική», γίνεται «ἐν Χριστῷ», μέσα στήν Ἐκκλησία, πού εἶναι ὀλόκληρη παρούσα μέσα στό στενότερο γεωγραφικό χῶρο τῆς Ἑνορίας. Μέσα στήν Ἐκκλησιαστική κοινότητα τῆς Ἑνορίας ὁ ἄνθρωπος ξαναγεννιέται πνευματικά καί ἀποκτᾷ, στίς σχέσεις του μέ τούς συνανθρώπους του, τή σωστή προοπτική, τῆς ὁποίας βασικό γνώρισμα εἶναι ἡ ἀνιδιοτελής ἀγάπη. Ἀπαλλάσσεται ἀπό τὰ ἐγωιστικά καί νοσηρά στοιχεῖα τῆς «πεπτωκυίας» φύσεως καί ἀρχίζει νά βλέπει στό πρόσωπο τοῦ συνανθρώπου, ὄχι πιά τό ἀντικείμενο τῆς ἐκμεταλλεύσεως, ἀλλά τόν ἀδελφό του, «ὑπέρ οὐ Χριστός ἀπέθανε» (Ρωμ. 14, 15). Ἀπομακρύνεται ἀπό τόν ψυχρό ἀπομονωτισμό καί

αισθάνεται πώς είναι μέλος του σώματος του Χριστού, της Ἐκκλησίας. Ἀκόμα, μέ κέντρο καί ἀφετηρία τήν ἐκκλησιαστική ζωή τῆς Ἐνορίας, ὁ Χριστιανός, ἐνισχυμένος πνευματικά καί γαλουχημένος μέ τή χριστιανική ἀντίληψη γιά τή ζωή καί τό θάνατο, τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο, ἐπεκτείνει τήν ἀναγεννημένη ἀνθρώπινη παρουσία του σ' ὅλες τίς ἄλλες κοινωνικές περιοχές καί μπολιάζει μέ τή χριστιανική ζεστασιά, ἀνθρωπιά καί ἀνιδιοτέλεια τήν εὐρύτερη ἀνθρώπινη κοινωνία.

Ἔτσι, ἡ Ἐνορία δέν εἶναι ἀπλῶς μία ἐπιπλέον μορφή ἀνθρώπινης συμβιώσεως, ἀλλά ἐκφράζει κατεξοχῆν τήν ὀρθή κοινωνικότητα τοῦ ἀνθρώπου καί ἐπηρεάζει πρὸς τό καλύτερο τό ὅλο κλίμα τῆς κοινωνικῆς του ζωῆς.

Ἐρωτήσεις

1. Σέ ποιές κοινωνικές ομάδες μετέχει ὁ ἄνθρωπος;
2. Ποιά σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν Τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ καί στήν κοινωνικότητα τοῦ ἀνθρώπου;
3. Ποιά ἢ σπουδαιότητα τῆς Ἐνορίας γιά ὁλόκληρη τήν κοινωνία;

Κείμενα

1. «Καί ἐποίησεν ὁ Θεός τόν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καί θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς». (Γεν. 1,27).

(Καί ἔπλασε ὁ Θεός τόν ἄνθρωπο, τόν ἔπλασε «κατ' εἰκόνα» του, ἔπλασε αὐτούς ἄντρα καί γυναῖκα).

2. «Καί εἶπεν Κύριος ὁ Θεός· οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν κατ' αὐτόν... Καί ὠκοδόμησεν Κύριος ὁ Θεός τήν πλευράν, ἣν ἔλαβεν ἀπό τοῦ Ἀδάμ, εἰς γυναῖκα... Ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τόν πατέρα αὐτοῦ καί τήν μητέρα αὐτοῦ καί προσκολληθήσεται πρὸς τήν γυναῖκα αὐτοῦ, καί ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». (Γεν. 2, 18-24).

(Καί εἶπε ὁ Κύριος ὁ Θεός: «δέν εἶναι καλό νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος μόνος· ἄς τοῦ πλάσουμε ἕνα βοηθό πού νά τοῦ μοιάζει... Καί μεταποίησε ὁ Κύριος ὁ Θεός τήν πλευρά πού πήρε ἀπό τόν Ἀδάμ σέ γυναῖκα... Γι' αὐτό ὁ ἄντρας θά ἐγκαταλείπει τόν πατέρα του καί τή μητέρα του καί θά προσκολληῖται στή σύζυγό του, καί θά εἶναι οἱ δύο μιά σάρκα).

3. «Τοῦ δέ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδιά καί ἡ ψυχὴ μία, καί οὐδέ εἰς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά. (Πράξ. 4, 32).

(Ἡ καρδιά καί ἡ ψυχὴ τοῦ πλήθους τῶν πιστῶν ἦταν μιά, καί κανένας τους δέν ἔλεγε ὅτι κάτι ἀπό τὰ ὑπάρχοντά του ἦταν δικό του, ἀλλά ὅλα ἦταν κοινά γιά ὅλους).

ΜΟΡΦΕΣ ΕΝΟΡΙΑΣ

Ἡ Ἑνορία στήν Ἀποστολική ἐποχή. Κατά τούς Ἀποστολικούς χρόνους, στήν πρώτη Ἐκκλησία, τήν Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, ὅλοι οἱ Χριστιανοί ἀποτελοῦσαν μιά λατρευτική σύναξη, μιά Ἑνορία, μέ ἐπικεφαλῆς τούς Ἀποστόλους. Ὀλόκληρη, δηλαδή, ἡ πρώτη Ἐκκλησία ἦταν μιά Ἑνορία. Ὅλοι οἱ πιστοί συγκεντρῶνονταν σέ ἰδιωτικά σπίτια («κατ'οἶκον»), ὅπου προσεύχονταν, ἄκουγαν τή διδαχή τῶν Ἀποστόλων, μετεῖχαν στή θεία Εὐχαριστία καί ἔτρωγαν ὅλοι μαζί στίς «ἀγάπες», δηλαδή στά κοινά δεῖπνα, «ἐν ἀγαλλιάσει καί ἀφελότητι καρδίας» (Πραξ. 2,46).

Μέ τήν ἐξάπλωση, ὅμως, τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔξω ἀπό τά Ἱεροσόλυμα (καί ἀργότερα ἔξω ἀπό τήν Παλαιστίνη ἀνάμεσα στόν εἰδωλολατρικό κόσμο γύρω ἀπό τή Μεσόγειο) δημιουργήθηκαν νέες τοπικές Ἐκκλησίες σέ διάφορες πόλεις, πού ἀπέτελεσαν ἰδιαίτερες Ἑνορίες μέ ἐπικεφαλῆς συχνά ἕναν Ἀπόστολο, γιά μικρό ἢ μεγάλο χρονικό διάστημα.

Ἄλλά οἱ Ἀπόστολοι, πού εἶχαν ὡς κύριο ἔργο τή διάδοση τῆς πίστεως καί ἦταν ὑποχρεωμένοι νά μετακινοῦνται ἀπό πόλη σέ πόλη, ἐγκαθιστοῦσαν ὡς ὑπεύθυνο διάδοχό τους σέ κάθε τοπική Ἐκκλησία ἕναν ἐπίσκοπο, ὁ ὁποῖος μέ τή βοήθεια πρεσβυτέρων καί διακόνων ποιμαίνει ἐκείνη τήν Ἐκκλησία καί προΐστατο στή λατρευτική σύναξη τῶν πιστῶν, δηλαδή στήν τέλεση τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Ἡ Ἑνορία στήν ἀδιαίρετη Ἐκκλησία καί τό Βυζάντιο. Ὄταν οἱ πιστοί μιᾶς πόλεως πλήθαιναν τόσο πολύ, ὥστε νά μήν μποροῦν πιά νά συγκεντρωθοῦν ὅλοι μαζί ὡς μιά κοινότητα, τότε σχηματίζονταν στήν πόλη ἐκείνη περισσότερες ἐκκλησιαστικές κοινότητες ἢ ἐνορίες, μέ ἰδιαίτερους πρεσβυτέρους καί διακόνους κάθε μιά, κάτω ἀπό τή γενική ἐπίβλεψη τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως ἐκείνης. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρεται ὁ Ρώμης Μάρκελλος, πού γύρω στά 308 ἱδρυσε στή Ρώμη εἴκοσι πέντε τέτοιες ἐνορίες. Ἄλλά καί ὅταν ὁ Χριστιανισμός ἐξαπλωνόταν καί στή γύρω ἀπό τήν πόλη ὑπαιθρο χώρα, ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ἱδρυε στήν ἀγροτική ἐκείνη περιοχή ἐπιμέρους «παροικίες» ἢ Ἑνορίες, στίς ὁποῖες τοποθετοῦσε ἰδιαίτερους πρεσβυτέρους. Οἱ «ἀγροικικές» (δηλ. ἀγροτικές) αὐτές ἐνορίες ποιμαίνονταν ἀπό τόν ἐπίσκοπο τῆς πόλεως μέ τούς «χωρεπισκόπους» ἢ ἐπισκόπους τῶν ἀγρῶν», πού ἦταν ἐπίσκοποι μέ περιορισμένη διοικητική ἐξουσία. Ὁ θεσμός τῶν χωρεπισκόπων

καταργήθηκε από τόν τέταρτο αιώνα, οι δέ πρεσβύτεροι τῶν ἀγροτικῶν ἐνοριῶν ἐξαρτήθηκαν ἀπευθείας ἀπό τόν ἐπίσκοπο τῆς πόλεως.

Ἔτσι, ἀπό τήν ἀρχική Ἔνορία πού περιλάμβανε ὁλόκληρη τήν Πρώτη Ἐκκλησία, τήν Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, ξεπήδησαν, σάν κλάδοι ἀπό ἕνα κορμό, οἱ νεότερες τοπικές ἐκκλησίες μέ τίς ἐπιμέρους ἐνορίες τους, πού ὅλες μαζί τώρα συναποτελοῦν τή μιά Καθολική Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Καθολική ὁμως Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ δέ βρίσκεται, ὅπως παραπάνω εἶπαμε, μόνο στό σύνολο τῶν ἐπιμέρους Ἐνοριῶν, ἀλλά εἶναι παρούσα ὁλόκληρη καί στήν πιά μικρή Ἔνορία, ἀφοῦ κι ἐκεῖ ὑπάρχουν τά βασικά στοιχεῖα πού συνιστοῦν τήν καθολική Ἐκκλησία, δηλαδή: οἱ πιστοί, ἡ χριστιανική ἀλήθεια καί ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Κατά τόν ἅγ. Ἰγνάτιο Ἀντιοχείας: «ὅπου ἄν ἦ Χριστός Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολική Ἐκκλησία» (Πρός Σμυρναίους 8,2).

Ἡ Ἔνορία στήν τουρκοκρατία. Κατά τοὺς δύσκολους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας τό χριστιανικό ἔθνος τῶν Ἑλλήνων βρῆκε παρηγορία καί ἀνακούφιση στήν Ἐκκλησία του. Ὁ ἐνοριακός ναός, πού τώρα, γιά νά μήν ἐνοχλεῖ τήν ἀλαζονεία τοῦ κατακτητῆ, ἦταν φτωχικός, ἀπέριττος καί σκοτεινός, ἐγινε, παρά τήν ἐξωτερική ταπεινότητά του, ἡ κιβωτός τοῦ ἔθνους, ἡ ἔστια πού διαφύλαξε τή φλόγα τῆς πίστεως στό Θεό τῶν πατέρων καί στήν ἀνάσταση τοῦ Γένους.

Ἔτσι, ἐνῶ ἀπ' ἐξω «ὄλα τά ἴσκιαζε ἡ φοβέρα καί τά πλάκωνε ἡ σκλαβιά», ὁ ραγιάς μέσα στόν ταπεινὸ ναῖσκο τῆς ἐνορίας του μπορούσε νά νοιώθει ἐλεύθερος, νά ἀναπολεῖ τά «περασμένα μεγαλεῖα» τοῦ ἔθνους του, νά ἐπικαλεῖται τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ, νά παίρνει θάρρος καί δύναμη γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν δεινῶν του καί νά πλάθει ὄνειρα γιά μιά μελλοντική ἀπελευθέρωση. Ἐκεῖ μέσα μπορούσε νά συνειδητοποιήσει πολύ ἔντονα τήν ἰδιαιτερότητά του ἀπό τόν κατακτητῆ, νά συναισθανθεῖ ὅτι, παρά τό πέλαγος τοῦ ἀσιατικοῦ Μωαμεθανισμοῦ πού τόν κατέκλυζε, αὐτός ἀνήκε στό «Γένος τῶν Γραικῶν», στό «Χριστιανικό Γένος».

Ἔτσι, ἡ Ἔνορία γίνεται ὁ χῶρος μιᾶς πνευματικῆς ανεξαρτησίας ἐναντι τῶν Τούρκων καί τό κέντρο ἀναβίωσης, ὄχι μόνο πατρογονικῶν ἀρετῶν καί πολιτιστικῶν παραδόσεων, ἀλλά καί τῶν πανάρχαιων πολιτικῶν του θεσμῶν, πού ἀρχίζουν ἀπό τά «κοινά» τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων καί διά μέσου τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἐπιβιώνουν στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Ἡ κοινοτική ζωή, πού ἦταν στά χρόνια ἐκεῖνα ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, τῆς Ἔνορίας, ἔδενε μεταξύ τους τοὺς ὑποδούλους, πού ἐμπνέονταν

βαθιά από τό πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καί ἀδελφότητος.¹

Καί εἶναι δυστύχημα ὅτι αὐτή ἡ ταύτιση κοινότητος καί Ἑνορίας, ἡ ὅποια ὑπῆρχε στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, διασπάστηκε στά νεότερα χρόνια, μέ ἀποτέλεσμα ἡ κοινοτική ζωὴ ὅλο καί περισσότερο νά ἀπομακρύνεται καί νά ἀποξενώνεται ἀπό τήν Ἑνορία. Αὐτό, ἂν δέ βρεθεῖ τρόπος νά ἀναχαιτιστεῖ, ἀσφαλῶς θά ἔχει τρομερές ἐπιπτώσεις στή μελλοντική πορεία τοῦ Ἐθνους μας.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά ἡ μορφή τῆς Ἑνορίας στά χρόνια τῶν Ἀποστόλων;
2. Ποιές μορφές ἐνορίας ὑπάρχουν στά μεταποστολικά χρόνια καί ποιά ἡ θέση τοῦ Ἐπισκόπου στό διοικητικό σύστημα τῆς Ἐκκλησίας;
3. Ποιό σπουδαῖο ρόλο ἔπαιξε ἡ Ἑνορία στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας;

Κείμενα

«Πάντες δέ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τό αὐτό καί εἶχον ἅπαντα κοινά, καί τά κτήματα καί τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον καί διμερίζον αὐτά πᾶσι καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχε· καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδόν ἐν τῷ ἱερῷ, κλῶντές τε κατ' οἶκον ἄρτον, μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καί ἀφελότητι καρδίας, αἰνοῦντες τόν Θεόν καί ἔχοντες χάριν πρός ὅλον τόν λαόν». (Πραξ. 2, 44-47).

(Ἔτσι οἱ πιστοί ἦταν μαζί καί τά εἶχαν ὅλα κοινά, καί πουλοῦσαν τά κτήματα καί τά ὑπάρχοντά τους καί τά χρήματα πού ἔπαιρναν τά μοίραζαν σ' ὅλους ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες πού εἶχε ὁ καθένας· καί κάθε ἡμέρα σύχναζαν ὅλοι μαζί στό Ναό (τῶν Ἱεροσολύμων), καί τελοῦσαν τή θεία Εὐχαριστία σέ ἰδιωτικά σπίτια, ὅπου ἔτρωγαν σέ κοινό τραπέζι μέ καρδιά γεμάτη ἀγαλλίαση καί παιδική ἀπλότητα, δοξολογώντας τό θεό καί ἀγαπώμενοι ἀπό ὅλο τό λαό).

---

1. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αὐτῆς τῆς χριστιανικῆς ἀδελφoσύνης τῶν Ἑλλήνων ἦταν ἡ «ξέλαση», δηλαδή ἡ ἐξόρμηση ἀπό κοινού ὅλης τῆς κοινότητος, ἡ ἐξέλαση, ὅπως τή λέμε καί σήμερα, τῆς Ἑνορίας, γιά νά βοηθήσει στίς γεωργικές δουλειές ἢ ἄλλες ἀνάγκες του ἑνα μέλος τῆς κοινότητος, πού ἦταν ἄρρωστο ἢ δέν ἐπαρκοῦσε νά τίς κάνει μόνο του. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι αὐτή τήν «ξέλαση», ἡ ὅποια ἐπιζει ἀκόμα σέ ὁρισμένες περιοχές τῆς πατρίδας μας, τήν κήρυσσε συχνά ὁ παπᾶς στήν Ἐκκλησία μετά τή Θεία Λειτουργία.

Η ΕΝΟΡΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

Μοναξιά και έλλειψη επικοινωνίας του σύγχρονου ανθρώπου. Ο σύγχρονος άνθρωπος νιώθει μοναξιά, ζει μέσα στη μοναξιά και την ψυχική αποξένωση. Έγκλωβισμένος μέσα στις πολυποικίλες μηχανές, που έχει άφθονες στη διάθεσή του, έχει ξεχάσει να συνομιλεί, να έρχεται σε επικοινωνία με τα πρόσωπα των συνανθρώπων του. Πνιγμένος μέσα στον έντονο ρυθμό της άγχώδους ζωής του δέ διαθέτει καιρό για προσωπικές επαφές ή κοινωνικές αναστροφές, και κλείνεται στον εαυτό του. Έτσι, ενώ μειώνεται διαρκώς η απόσταση, που τον χωρίζει από το συνάνθρωπό του¹, παραμένει κατά βάθος ένας ξένος και άγνωστος για τους άλλους και γι' αυτό ψυχικά μόνος.

Αλλά και στην περίπτωση που τα καταφέρνει κάποτε να επικοινωνήσει με άλλους ανθρώπους, η επικοινωνία του αυτή περιορίζεται συνήθως μέσα στα όρια της κοινωνικής τυπικότητας, δεν έχει την όμορφιά της ειλικρίνειας και τη ζεστασιά της έγκαρδιότητας, ώστε να μπορέσει να του γεμίσει το κενό της ψυχής του.

Μορφές «κοινωνίας» των ανθρώπων σήμερα. Όλοι οι άνθρωποι, και κυρίως οι νέοι που σ' όλες τις εποχές είναι ιδεαλιστές και γεμάτοι δραματισμούς και ιδανικά, αισθάνονται έντονα την ανάγκη για «κοινωνία» και αναζητούν τρόπους και μορφές κοινωνικής επαφής. Τέτοιες μορφές «κοινωνίας» (έπικοινωνίας) των ανθρώπων, και μάλιστα των νέων, σήμερα, είναι οι ακόλουθες: 1) Φιλικές συντροφιές, 2) αθλητικές ομάδες, 3) ψυχαγωγικές λέσχες (έκδρομών, σπόρ, ή χόμπυ) και διάφορες άλλες ψυχαγωγικές συνανθροίσεις (καλλιτεχνικές έκδηλώσεις, ντισκοτέκ κ.ά.), 4) πολιτικές οργανώσεις μεγάλων και νέων, 5) επαγγελματικές οργανώσεις (συνδικαλιστικές, φοιτητικές κ.ά.), 6) τέλος, δεν έλειψαν στις ημέρες μας και οι ριζοσπαστικές και άκραίες μορφές «κοινωνίας», όπως εκείνη των *κοινοβίων των χίππυς*, που χρησιμεύουν ως καταφύγιο στην ύπαρξιακή άγνωση του σύγχρονου ανθρώπου και που θά πρέπει να έρμηνευτούν ως άγωνιώδης και δραματική ανάζητηση στενότερης επαφής, ως άρνηση της βιομηχανοποιημένης κατα-

1. Αυτό συμβαίνει, όταν π.χ. ζει κάτω από την ίδια στέγη (πολυκατοικία) με πλήθος άλλων ανθρώπων, όταν συνωθείται άσφικτικά με πολλούς άλλους μέσα στα εργοστάσια, στα γήπεδα, στα τεράστια καταστήματα, στα συγκοινωνιακά μέσα ή στους πολυσύχναστους δρόμους των πόλεων.

ναλωτικής κοινωνίας μας, ως οξύτατη αντίδραση κατά του απο-προσωποποιημένου τρόπου ζωής.

Θά πρέπει, όμως, ιδιαίτερα νά τονιστεί ότι, στίς περισσότερες άπ' αυτές τίς σύγχρονες μορφές «κοινωνίας», ό συναγελασμός στόν ίδιο χώρο πολλών ανθρώπων (όπως π.χ. σέ μιά έκδρομή, σ' ένα κάμπινγκ, σ' ένα γήπεδο, σ' ένα κέντρο άναψυχής) δέ δημιουργεί κατανάγκην πραγματική «κοινωνία», αλλά τίς περισσότερες φορές άπλώς μιά άτυπη συντροφιά. Αύτοί πού μετέχουν σ' αυτές τίς έπιφανειακές μορφές κοινωνικότητας μοιάζουν περισσότερο μέ χωριστούς κόκκους άμμου στό ίδιο σακί μόλις τελειώσει ή έκδήλωση (έκδρομή, μάτς, διασκέδαση κτλ.) διασκορπίζονται στά τέσσερα σημεία του όρίζοντα. Ένας τέτοιος, φυσικά, άπλός συναγελασμός άδυνατεί νά ικανοποιησει τή βαθύτερη άνάγκη του ανθρώπου γιά άληθινή «κοινωνία».

Ή Έκκλησιαστική «κοινωνία». Ή δυνατότητα ικανοποίησης της άνάγκης γιά άληθινή «κοινωνία» παρέχεται μέσα στήν έκκλησιαστική κοινότητα, τήν ένορία. Αύτή ή κοινότητα άποτελεί τήν ιδεώδη μορφή άνθρώπινης κοινωνίας, γιατί δίνει στόν έπιμέρους άνθρωπο άπέραντη άξία, τόν βλέπει ως άδελφό, ως «εικόνα Θεοΰ», ως «πρόσωπο», μέ τό όποιο μπορεί κανείς νά έπικοινωνήσει βαθιά και μέ ειλικρίνεια. Ό άνθρωπος μέσα σ' αύτήν δέ νοιώθει ως μεμονωμένο άτομο, άλλ' ως όργανικό μέλος ενός σώματος, άρρηκτα δεμένο μέ τά άλλα μέλη τής κοινότητας και μέ τήν Κεφαλή της, τό Χριστό. Γι' αυτό ή έπικοινωνία μέσα στήν Έκκλησία δέν ικανοποιεί ψυχολογικές μόνο άνάγκες τής στιγμής, αλλά μπορεί νά προχωρήσει σέ μεγαλύτερο βάθος, νά γίνει κοινωνία ψυχών, νά νοιώσει ό πιστός όμόψυχος και όμοκάρδιος μέ τούς άδελφούς, νά αισθανθεί τελείως ένσωματωμένος μέσα σέ μιά κοινότητα, νά αισθανθεί τήν άνέκφραστη θαλπωρή τής αγάπης του Θεοΰ πρός τόν άνθρωπο και τής αγάπης τών άδελφών μεταξύ τους.

Οι νέες διαστάσεις τής Ένορίας στήν έποχή μας. Τέτοια, πράγματι, ήταν ή πρώτη έκκλησιαστική κοινότητα στά Ίεροσόλυμα (Πραξ. 2, 44-47 και 4, 32-35) και μπορούμε νά πούμε ότι ή αίσθηση αύτή του πνεύματος τής «κοινότητας» διατηρείται σ' ένα βαθμό μέχρι σήμερα στίς παραδοσιακές μικρές ένορίες τών χωριών μας. Στίς μεγάλες, όμως, πόλεις ή κατάσταση έχει ριζικά αλλάξει. Έκεί μιά ένορία μπορεί νά αριθμεί πολλές χιλιάδες μελών, πού τίς περισσότερες φορές είναι άγνωστα μεταξύ τους και είναι μόνο τυπικά, και όχι ούσιαστικά, μέλη της.

Γι' αυτό είναι άνάγκη νά περιοριστεί ή έκταση τών σημερινών μεγάλων ένοριών, ώστε νά είναι δυνατή ή άλληλογνωριμία τών μελών τους και ή «κοινωνία» μεταξύ τους. Αύτή, όμως, ή αντιμετώπιση τής χαλαρότητας τών σχέ-

σεων πολλῶν σημερινῶν «Χριστιανῶν» μέ τήν ἐνορία τους, πού ὀφείλεται, ὄχι μόνο στή μεγάλη ἔκταση τῆς ἐνορίας, ἀλλά καί στό γενικότερο σύγχρονο πνεῦμα τῆς ἐκκοσμικεύσεως, δέν ἀρκεῖ γιά τήν ὀλοκληρωτική ἀντιμετώπιση τῆς σημερινῆς καταστάσεως. Ὁ ἔντονος ρυθμός τῆς σύγχρονης ζωῆς, ἡ ἐπαναστατική μεταβολή τῶν συνθηκῶν τῆς ἐργασίας καί τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς καί οἱ νέες μορφές «συν-ομαδώσεως» τῶν ἀνθρώπων σέ ὀρισμένους χώρους ἐπιβάλλουν, ἀντί τῆς παλιᾶς στατικῆς ἐνορίας, τή δυναμική καί μεταβαλλόμενη μορφή ἐνορίας καί τήν ἀλλαγὴ τρόπου διαποιμάνσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπό τήν Ἐκκλησία.

Ἡ συγκέντρωση τόσων ἀνθρώπων σέ ἐργοστάσια, μεγάλα νοσοκομεία, σχολεῖα, θέρετρα καί ἄλλοῦ δίνουν τή δυνατότητα στήν Ἐκκλησία νά δεῖ τοὺς χώρους αὐτοὺς ὡς ἐνορίες καί ὡς ἰδιαίτερους τομεῖς ἀσκήσεως τοῦ ποιμαντικοῦ τῆς ἔργου. Ἀκόμα, θά ἦταν πολύ ὠφέλιμο γιά τήν Ἐκκλησία νά δραστηριοποιήσει περισσότερο τή χρονική μορφή ἐνορίας, ἀντί τῆς τοπικῆς, χρησιμοποιώντας ἐντατικότερα τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας (τηλεόραση, ραδιόφωνο, ἐντυπο) καί ἀσκώντας ἔτσι τό ποιμαντικό τῆς ἔργο σέ ἑκατοντάδες χιλιάδες ἀνθρώπους συγχρόνως, ἄσχετα ἀπό τόπο διαμονῆς τους.

Ἑρωτήσεις

1. Πού ὀφείλεται τό αἶσθημα μοναξιάς καί ἡ ἔλλειψη ἐπικοινωνίας τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου;
2. Ποιές οἱ μορφές «κοινωνίας» τῶν σύγχρονων νέων;
3. Ποιά τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς «κοινωνίας»;
4. Πῶς θά θέλατε τήν ἐνορία σας;

Κείμενα

1. «Αὐτός (ὁ Χριστός) γάρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἐν καί τό μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τήν ἔχθραν, ἐν τῇ σαρκί αὐτοῦ τόν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινόν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην, καί ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τήν ἔχθραν ἐν αὐτῷ» (Ἐφεσ. 2, 14-16).

(Αὐτός - ὁ Χριστός - εἶναι ἡ εἰρήνη μας, πού ἔνωσε τὰ δύο μέρη - Ἰουδαίους καί Ἐθνικούς - σέ ἓνα καί γκρέμισε τό μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ, δηλαδή τήν ἔχθρα, καταργώντας μέσα στή σάρκα του τίς ἐντολές καί τίς διατάξεις τοῦ Νόμου, γιά νά χτίσει μέσα στόν ἑαυτό του, ἀπό τὰ δύο μέρη, ἓναν καινούριο ἄνθρωπο, καί νά φέρει εἰρήνην, καί νά συμφιλιώσει μέ τό Θεό καί τὰ δύο μέρη σ' ἓνα σῶμα μέ τό σταυρό, μέ τόν ὁποῖο θανάτωσε τήν ἔχθρα).

2. «Βέβαια ή συσσώρευση τών ανθρώπινων μαζών στίς μεγάλες σύγχρονες πόλεις είναι έν μέρος υπεύθυνη γιά τό γεγονός ότι δέν είμαστε πιά ίκανοί νά ξεχωρίσουμε τό πρόσωπο του πλησίον μας. Πώς θά ήτο αυτό δυνατό νά τό ξεχωρίσουμε μέσα στή φαντασμαγορία αυτή τών ανθρώπινων εικόνων πού αλλάζουν, τοποθετούνται ή μιά πάνω στήν άλλη και σβήνουν συνεχώς. Έμπρός στό πλήθος αυτό τών ανθρώπων και τή σύγχυση πού δημιουργείται, ή αγάπη μας γιά τούς άλλους αδυνατίζει μέχρι του σημείου νά χάνουμε τά ίχνη της. Είμαστε, λοιπόν, αναγκασμένοι νά κάνουμε μιά επιλογή, δηλαδή νά «κρατήσουμε σέ απόσταση» συγκινησιακή, πολλά άλλα πλάσματα, τά όποια άσφαλώς αξίζουν έξίσου τή φιλία μας».

(Κόνραντ Λόρεντζ, Βραβείο Νόμπελ, 1973)

ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗ

Μάθημα 9ο

Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ
ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Βιβλική θεμελίωση της ιεραποστολής. Ίεραποστολή είναι ή συνειδητή προσπάθεια μεταδόσεως τής πίστεως και σέ κείνους πού άκόμα τήν άγνοοούν. Ή ύποχρέωση πού βαρύνει κάθε Χριστιανό νά μεταδίδει τήν πίστη του έχει πλούσια άγιογραφική θεμελίωση. Καταρχήν, ό ίδιος ό Χριστός «άπέστειλε» τούς μαθητές Του νά μαθητεύσουν «πάντα τά έθνη» (Ματθ. 28, 19), νά πορευθοϋν «εις τόν κόσμον άπαντα» και νά κηρύξοϋν «τό ευαγγέλιον πάση τή κτίσει» (Μάρκ. 16, 15 κ.ά.). Ό Χριστός είναι ό Σωτήρας και ό Λυτρωτής όλου τοϋ κόσμου, όλων τών Έθνών, γι' αυτό τό Ευαγγέλιό Του πρέπει νά κηρυχθεί «έν όλη τή οικουμένη», «πάσι τοίς έθνεσι» (Ματθ. 24, 14, πρβλ. Μάρκ 13, 10 και 14, 9). Χωρίς τήν πίστη στό πρόσωπο και τό λυτρωτικό Του έργο ό άνθρωπος δέν μπορεί νά σωθει. Κατά τόν Άπόστολο Παϋλο: «ό άνθρωπος σώζεται επικαλούμενος τό όνομα τοϋ Κυρίου. Άλλά πώς θά επικαλεστεί εκείνον, στόν όποιο δέν έχει πιστέψει; και πώς θά πιστέψει σ' εκείνον, γιά τόν όποιο δέν έχει άκούσει; και πώς θά άκούσει (γι' αυτόν) χωρίς νά ύπάρχει κάποιος πού θά κηρύξει;» (Ρωμ. 10, 13 - 14). Όλα αυτά, συνδυαζόμενα μέ τή χριστιανική έντολή τής αγάπης προς τόν πλησίον, καθιστοϋν έπιτακτικό και αυτόνόητο γιά τό Χριστιανό τό χρέος τής ιεραποστολής.

« Άπόστολος» και άλλοι συνώνυμοι όροι. Βασικές άρχές. Ό Χριστός διάλεξε ανάμεσα στους μαθητές Του δώδεκα, πού τούς «άπέστειλε» νά κηρύξουν τό Ευαγγέλιο «πάση τή κτίσει» (Μάρκ. 16, 15). Σ' αυτούς, κυρίως, έδωσε τόν τίτλο τοϋ Άποστόλου (Πρβλ. Λουκ. 6, 13, «οϋς και άποστόλους ώνόμασε»), ό όποιος, σπή συνέχεια, χαρακτηριζε εκείνους, πού ήταν αυτόπτης τοϋ Κυρίου και άκόλουθός Του σ' όλη τή δημόσια ζωή και δράση Του (Πρβλ.

Λουκ. 1, 2, Πράξ. 1, 21 και 4, 20), είχε κληθεί και αποσταλεί από τον ίδιο τον Κύριο (Ματθ. 4, 21 και 10, 16 Ἰω. 17, 18 και 20, 21) και με τὰ ἔργα και τὰ θαύματα πιστοποιούσε και αποδεικνυε τὴν κλήση του ἀπὸ τὸ Θεό.

Τὸ κύρος και ἡ αὐθεντία τῶν Ἀποστόλων στὴν πρώτη Ἐκκλησία ἦταν ἀδιαφιλονίκητα, ἡ δὲ προσφορά τους στὴ θεμελίωση και τὴν ἐξάπλωση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μοναδική και ἀναντικατάστατη. Στους Ἀποστόλους, πού παρέμειναν δώδεκα και μετὰ τὴν ἐκπτώση τοῦ Ἰουδα και τὴν κατάληψη τῆς θέσεώς του ἀπὸ τὸ Ματθία, προστέθηκε λίγο ἀργότερα ὁ Παῦλος, πού χαρακτηρίζεται, ὅπως και ὁ Πέτρος, «κορυφαῖος» Ἀπόστολος. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι και ὁ Παῦλος, γιὰ νὰ ἀποκρούσει ἐκείνους πού ἀμφισβητοῦσαν τὴν ἀποστολική του ἰδιότητα, τόνιζε ὅτι εἶχε τὰ τρία γνωρίσματα τοῦ Ἀποστόλου, δηλαδή: ὅτι εἶδε τὸν Κύριο, εἶναι «κλητός» ἀπόστολος και κατεργάστηκε τὰ «σημεῖα τοῦ ἀποστόλου ἐν πάσῃ ὑπομονῇ, ἐν σημείοις και τέρασι και δυνάμεσι» (Β' Κορ. 12, 12).

Ὁ ὄρος, ὅμως «ἀπόστολος» χρησιμοποιεῖται στὴν Κ.Δ. γιὰ νὰ δηλώσει, ἐκτός ἀπὸ τους Δώδεκα και τὸν Παῦλο, και ἄλλα πρόσωπα, πού ἔργο τους ἦταν ἡ ἐξάπλωση τῆς πίστεως¹. Παράλληλα δὲ με αὐτὸν τὸν ὄρο χρησιμοποιοῦνται γιὰ κείνους πού ἐργάζονται γιὰ τὴ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ και οἱ ὄροι: «κήρυξ», «εὐαγγελιστής», «προφήτης», «ποιμὴν» και «διδάσκαλος». Ὁ «ἀπόστολος», ὁ «κήρυξ» και ὁ «εὐαγγελιστής» εἶχαν ὡς κύριο ἔργο τους τὴ διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου και τὴν ἰδρυση νέων χριστιανικῶν κοινοτήτων, ἐνῶ ὁ «προφήτης» ἐδραίωνε και ἀνέπτυσσε αὐτές τίς νέες κοινότητες. Πολὺ εὐκόλα δὲ ὁ ἀπόστολος μπορούσε νὰ γίνεи προφήτης και ὁ προφήτης ἀπόστολος (Πράξ. 13, 1 – 3). Καί οἱ δυο αὐτές κατηγορίες ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν δὲν ἀνῆκαν μόνιμα σὲ ὀρισμένη χριστιανική κοινότητα, ἀλλὰ μπορούσαν ἐλεῦθερα νὰ μετακινοῦνται ἀπὸ μιά κοινότητα σὲ ἄλλη, ἀποτελοῦσαν δὲ τους κατεξοχὴν «χαρισματοῦχους» τῆς πρώτης ἐκκλησίας. Ἀντίθετα, οἱ «ποιμένες» (οἱ «προϊστάμενοι» Α' Θεσ. 5, 12 ἢ οἱ «κυβερνήσεις» Α' Κορ. 12, 28) ἦταν οἱ ἰδιαίτεροι μόνιμοι λειτουργοὶ κάθε κοινότητας. Τέλος, οἱ «διδάσκαλοι» ἐγκαταστάθηκαν με τὴν πάροδο τοῦ χρόνου μόνιμα σὲ ὀρισμένες κοινότητες.

Καθολικότητα και ἐγκοσμότητα τῆς ἱεραποστολῆς. Ἡ ἱεραποστολική προοπτική τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἶναι καθολική και παγκόσμια. Καί τοῦτο, γιὰ ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα, ὅλος ὁ κόσμος, βρίσκεται ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀμαρτίας και τῆ σκιά τοῦ θανάτου και ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴ χάρι τοῦ Χριστοῦ

1. Τέτοια πρόσωπα εἶναι: ὁ Βαρνάβας (Πράξ. 14,14), ὁ ἀδελφός Θεός Ἰάκωβος (Γαλάτ. 1,19), ὁ Ἀνδρόνικος και ἡ Ἰουνία (Ρωμ. 16,7) κ.ά.

γιά νά σωθεῖ. Τό Εὐαγγέλιο ἀπευθύνεται σέ κάθε ἄνθρωπο, ἄσχετα ἀπό τή φυλή, τό χρώμα, τήν ἡλικία ἢ τή μόρφωσή του. Γι' αὐτό πρέπει νά κηρυχθεῖ παντοῦ. Οἱ ἀπόστολοι, ὅπως εἶδαμε, ἔλαβαν ἀπό τό Χριστό τήν ἐντολή νά πορευθοῦν καί νά μαθητεύσουν «πάντα τά ἔθνη» (Ματθ. 28, 19). Καί ἤδη κατά τά ἀποστολικά χρόνια, ὕστερα ἀπό τούς πρώτους δισταγμούς τῆς Ἐκκλησίας (Γβρβλ. Πράξ. κεφάλαια 10 – 15), τό φράγμα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ φυλετισμοῦ ἔσπασε κι ὁ Χριστιανισμός ξεχύθηκε πρὸς τά ἔξω ν' ἀγκαλιάσει τόν κόσμο ὁλόκληρο. Μέσα στίς πρώτες δεκαετίες τῆς ζωῆς του εἶχε φτάσει, διά μέσου τῆς Σαμάρειας, Συρίας, Κύπρου, Μικρᾶς Ἀσίας, Ἑλλάδας καί Ρώμης, ὡς τίς Ἡράκλειες Στῆλες, τό σημερινό Γιβραλτάρ, κι ἐγινε ἡ πίστη τοῦ πιό γνωστοῦ καί πολιτισμένου τμήματος τοῦ κόσμου.

Αὐτή ἡ προοπτική τῆς παγκόσμιας ἐξαπλώσεως τῆς πίστεως ἐπρόκειτο νά πραγματοποιηθεῖ, ὄχι μέ τήν ἄμεση θαυματουργική ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ, ἀλλά μέ μέσα ἐγκόσμια καί ἀνθρώπινα. Ὁ Θεός, δηλαδή, τιμῶντας ιδιαίτερα τόν ἄνθρωπο, τόν θέλησε συνεργό Του στό μεγάλο ἔργο τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων καί τοῦ κόσμου. Ἔτσι, ὁ χαρακτήρας τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς παραμένει ἐγκόσμιος, γιατί αὐτή χρησιμοποιεῖ τόν ἀνθρώπινο λόγο, καί γενικότερα τίς ἐντατικές ἀνθρώπινες προσπάθειες καί θυσίες, καθώς καί τά διάφορα ἐγκόσμια μέσα πού τό ἐκάστοτε πολιτιστικό πλαίσιο θέτει στή διάθεση τῶν κηρύκων τῆς πίστεως.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς θεμελιώνεται ἀγιογραφικά ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ἱεραποστολῆς;
2. Τί σημαίνει ὁ ὄρος «ἀπόστολος» καί ποιοί ἄλλοι συνώνυμοι ὄροι ὑπάρχουν στήν Κ.Δ.;
3. Γιατί ἡ Χριστιανική ἱεραποστολή ἔχει κατανάγκην παγκόσμια προοπτική καί εἶναι ἐγκόσμια;

Κείμενα

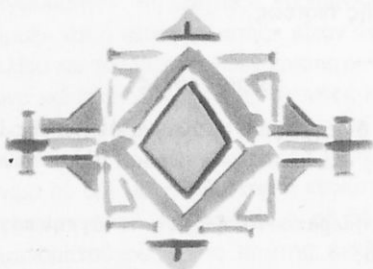
1. «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτούς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν». (Ματθ. 28, 19 - 20).

(Πηγαίνετε νά κάνετε ὅλα τά ἔθνη μαθητές μου, βαπτίζοντάς τους στό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καί διδάσκοντάς τους νά τηροῦν ὅλα ὅσα σᾶς εἶπα).

2. «Οὐδέ γάρ θέμις χριστιανοῖς, ἀνάγκη καί βία καταστρέφειν τήν πλάνην, ἀλλά πειθοῖ καί λόγῳ καί προσηνεῖα τήν τῶν ἀνθρώπων ἐργάζεσθαι σωτηρίαν». (Ἰωάννης Χρυσόστομος).

(Δέν ἐπιτρέπεται στούς Χριστιανούς νά καταστρέφουν τήν πλάνη μέ καταναγκασμό καί βία, ἀλλά πρέπει νά ἐπιδιώκουν τή σωτηρία τῶν ἀνθρώπων μέ τήν πειθῶ καί τό λόγο καί τήν προσήνεια).

3. «Δέν μποροῦμε νά ζοῦμε μιά γνήσια πνευματική ζωή ἐν Χριστῷ καί νά Τόν λατρεύουμε ἀληθινά, ἐάν ὁ πόθος γιά τή σωτηρία «τοῦ σύμπαντος κόσμου», τῆς ἀνακεφαλαιώσεως τῶν πάντων «ἐν Χριστῷ» (Ἐφεσ. 1, 10), δέν καίει ἀδιάκοπα μέσα μας καί δέν μεταφράζεται σέ πράξη γιά τή διάδοση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπί τῆς γῆς». (Ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἀναστάσιος, Καθηγητής Παν/μίου Ἀθηνῶν).

ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Ἡ ιεραποστολή είναι ἔργο ὄλης τῆς ἐκκλησίας. Τό ἔργο τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπως εἶπαμε, ἀνατέθηκε ἀπό τό Χριστό κατεξοχήν στούς Ἀποστόλους. Ἀλλά τό χρέος τῆς ιεραποστολῆς βαρύνει καί ὅλα τά ἄλλα μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Ὁλόκληρη ἡ Ἐκκλησία, ἔχοντας συνείδηση τοῦ θησαυροῦ τῆς πίστεως πού κατέχει, καθῶς καί τοῦ χρέους τῆς ἀγάπης πρός ὄλους τούς ἀνθρώπους, αἰσθάνεται ὑποχρεωμένη νά καταστήσει κοινωνούς αὐτοῦ τοῦ θησαυροῦ καί ἐκείνους πού ἀκόμα τόν στεροῦνται. Ἔτσι, ἤδη ἀπό τά ἀποστολικά χρόνια, τό Εὐαγγέλιο διαδίδεται καί ἀπό ἄλλους Χριστιανούς. Κατά τίς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων», «πάντες» οἱ Χριστιανοί, μέ ἐξαιρέση τοῦς Ἀποστόλους, ἐγκατέλειψαν τά Ἱεροσόλυμα κατὰ τό διωγμό πού ἀκολούθησε τό λιθοβολισμό τοῦ Στεφάνου καί «διήλθον (τάς χώρας τῆς Ἰουδαίας καί Σαμαρείας) εὐαγγελιζόμενοι τόν λόγον» (Πράξ. 8, 1 καί 4). Ἀργότερα, μετὰ τό τέλος τῆς πρώτης ἀποστολικῆς περιοδείας, οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καί Βαρνάβας «διέτριβον ἐν Ἀντιοχείᾳ διδάσκοντες καί εὐαγγελιζόμενοι μετὰ καί ἐτέρων πολλῶν τόν λόγον τοῦ Κυρίου» (Πράξ. 15, 35). Ἀκόμα, εἶναι γνωστό ὅτι, πολύ πρὶν ἔλθει στή Ρώμη ὁ Παῦλος ἢ ὁ Πέτρος, ὁ Χριστιανισμός εἶχε διαδοθεῖ ἐκεῖ ἀπό Χριστιανούς ἐμπόρους καί ταξιδιωτές. Κατά τή διετή φυλάκιση τοῦ Παύλου στή Ρώμη «οἱ πλείονες τῶν ἀδελφῶν (ἐλάλουν) ἀφ᾽ ὧς τόν λόγον» (Φιλιπ. 1, 14). Ὅλα αὐτά μαρτυροῦν ὅτι στό ἔργο τῆς ιεραποστολῆς, πού τό ἀσκοῦν κυρίως Χριστιανοί μέ εἰδική κλήση καί προετοιμασία, ὄλοι οἱ πιστοί εἶναι ὑποχρεωμένοι νά συνεργήσουν καί νά συμβάλουν.

Διαμόρφωση ιεραποστολικῆς συνειδήσεως. Ἡ ὑπαρξη ιεραποστολικῆς συνειδήσεως σέ μιά ἐκκλησιαστική κοινότητα ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὑπαρξεως ζωντανῆς πίστεως σ' αὐτήν, ἐνῶ ἡ ἀπουσία τῆς μαρτυρεῖ τήν ὑπαρξη χλιαρῆς καί ὑποτονικῆς πίστεως. Ἡ ιεραποστολική, δηλαδή, συνείδηση δέν εἶναι κάτι πού μπορεῖ νά παραμεριστεῖ ἀπό μιά χριστιανική κοινότητα. Ἡ ὑπαρξη τῆς ἐπιβάλλεται ἀπό αὐτή τή φύση καί τήν οὐσία τῆς Ἐκκλησίας. Γιατί ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ κιβωτός τῆς σωτηρίας. Ὁ ἔξω ἀπό τήν Ἐκκλησία «κόσμος» βρίσκεται κάτω ἀπό τό κράτος τῆς ἀμαρτίας καί τοῦ θανάτου καί γιά νά σωθεῖ

ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τῆ Χάρη τοῦ Χριστοῦ, πού ἤλθε στὸν κόσμον «ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ» (ΐω. 3, 17 καὶ 12, 47).

Εἶναι ξένη πρὸς τὸ γνήσιο χριστιανικὸ πνεῦμα ἡ φίλαυτη καὶ φιλάρεσκη αὐτάρκεια, πού ἀδιαφορεῖ γιὰ τῆ σωτηρία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Τὸ χριστιανικὸ ὄραμα τῆς μιᾶς ποιμνῆς μὲ τὸν ἕνα ποιμένα μόνο μὲ τὴν ἱεραποστολικὴ δραστηριότητα μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ¹.

Ὁμολογία, ἀπολογία, μαρτυρία. Κατὰ τὴν ἄσκηση τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου, ὁ Χριστιανὸς πρέπει καταρχὴν νὰ ὁμολογεῖ «τὴν καλὴν ὁμολογίαν» (Α΄ Τιμ. 6, 12 - 13), δηλαδὴ νὰ πιστεῦει καὶ νὰ διδάσκει τὴν ὀρθὴ διδασκαλία γιὰ τὸ Χριστό. Τὸ ἀντίθετο εἶναι ἔργο ψευδοπροσφύτων, ψευδοδιδασκάλων καὶ ψευδοπροφητῶν. Ἡ ὀρθὴ διδασκαλία γιὰ τὸ Χριστό ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενο τῆς καλῆς ὁμολογίας, τὴν ὁποία φημισμένοι Ὁμολογητές (ὅπως Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, Μεθόδιος ὁ Ὁμολογητής κ.ἄ.) ἔδωσαν ἀργότερα καὶ μπροστὰ σὲ εἰδωλολάτρες καὶ αἰρετικούς ἄρχοντες καὶ βασιλεῖς.

Ἡ διάδοση ὅμως, τῆς πίστεως δὲν εἶναι εὐκόλη ὑπόθεση. Ὁ παλιὸς «κόσμος» ἀντιδρᾷ στὸ κήρυγμα τῆς «ἀληθείας», πολὺ δὲ συχνὰ τὸ διαστρέφει καὶ τὸ κατασυκοφαντεῖ. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις χρέος τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἡ ἀπολογία, δηλαδὴ ἡ ἀντίκρουση τῶν ψεύτικων κατηγοριῶν καὶ ἡ ὑπεράσπιση καὶ προβολὴ τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως. Ἦδη ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ἀποκρούει καὶ ἀνασκευάζει τὴν προσπάθεια πολλῶν νὰ ἀποδώσουν τὴ «γλωσσολαλία» σὲ μέθη τῶν Ἀποστόλων. Ὁ Παῦλος, κατὰ τὴ σύλληψή του στὰ Ἱεροσόλυμα, ἐκφωνεῖ τὴν πρὸς τὸ Ἔθνος του «ἀπολογία» του (Πράξ. 22, 1 - 21) καὶ ἀργότερα στὴν Καισάρεια «ἀπελογεῖτο» μπροστὰ στὸ Ρωμαῖο Διοικητὴ Φῆστο καὶ τὸ βασιλιά Ἀγρίππα (Πράξ. 26, 1 - 32). Ἀλλὰ καὶ στὴν περίοδο τῶν μεγάλων ρωμαϊκῶν διωγμῶν, καὶ κυρίως κατὰ τὸ Β΄ αἰῶνα, πολλοὶ μορφωμένοι Χριστιανοὶ ἀνέλαβαν τὴν ἀπόκρουση τῶν συκοφαντιῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ τὴν προάσπιση τῆς πίστεως. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν ἰδιαίτερη ὁμάδα ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων καὶ ὀνομάζονται Ἀπολογητές².

1. Ἀσφαλῶς, ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ δὲν εἶναι δυνατό νὰ γίνουν ἱεραπόστολοι σὲ ξένους καὶ μακρινούς λαούς· ὅλοι, ὅμως, μποροῦν καὶ πρέπει, νὰ εὐαγγελίζονται τὸ Χριστό στὸν κύκλο τῆς δραστηριότητάς τους, καὶ παράλληλα νὰ μετέχουν στὴν εὐρύτερη ἱεραποστολικὴ προσπάθεια τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν προσευχὴ τους καὶ τὴν ἑλικὴ συνεισφορά τους.

2. Οἱ Ἀπολογητές τοῦ Β΄ αἰῶνα εἶναι: Κοδράτος (ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν), Ἀριστείδης (φῆ Ἀθηναῖος), Ἀρίστων (ὁ ἐκ Πέλλης), Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυρας, Τατιανὸς, Μιλπάδης, Ἀπολιναρίου Ἱεραπόλεως (Φρυγίας), Ἀθηναγόρας, (ὁ Ἀθηναῖος), Θεόφιλος Ἀντιοχείας, Μελλίτων Σάρδεων, ὁ ἀγνωστος συγγραφέας τῆς πρὸς Διόγνητον Ἐπιστολῆς καὶ ὁ Ἑρμείας.

Γιά να είναι, όμως, γνήσιο και πειστικό τό ιεραποστολικό κήρυγμα, πρέπει να αποτελεί προσωπική *μαρτυρία* εκείνου πού κηρύσσει. Ὁ ιεραπόστολος, δηλαδή, δέν κάνει θεωρητική διδασκαλία, ἀλλά δίνει προσωπική μαρτυρία γιά θαυμαστά και ὑπερφυσικά πράγματα πού βίωσε μέσα στήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστός στέλνει τούς μαθητές Του νά γίνουν «μάρτυρες» Του ὡς τά ἔσχατα τῆς γῆς. (Πράξ. 1, 8). Ὁ Πέτρος καί ὁ Ἰωάννης διαβεβαιώνουν τούς ἄρχοντες καί πρεσβυτέρους τοῦ Ἰσραήλ πώς δέν μποροῦν αὐτοί νά μή διαλαλήσουν παντοῦ ἐκεῖνα πού ἄκουσαν καί εἶδαν μέ τά μάτια τους (Πράξ. 4, 20). Καί ὁ Ἰωάννης διαβεβαιώνει: «ὁ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἐθεασάμεθα καί αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν... μαρτυροῦμεν καί ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν» (Α' Ἰω. 1, 1 - 3 Πρβλ. καί Ἰω. 19, 35 κ.ά.). Μόνο μέ τέτοια θερμή πίστη, πού εἶναι προσωπικό βίωμα τοῦ ιεραποστόλου, μπορεῖ νά ὑπερникηθεῖ ἡ ἀντίδραση πού προβάλλει ὁ «κόσμος». Καί ὅταν αὐτή ἡ ἀντίδραση ὀξυνθεῖ τόσο πολύ, ὥστε νά ἀπειλήσει καί αὐτή τή ζωή του, τότε αὐτός ἔχει τό θάρρος νά δώσει τή μαρτυρία τῆς πίστεώς του καί μέ τή θυσία τῆς ζωῆς του. Περιώνυμοι εἶναι οἱ Μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας μας, πού μέ τό μαρτυρικό τους θάνατο ἔδωσαν τήν εὐγλωττότερη μαρτυρία γιά τήν πίστη τους σ' ὄλους τούς αἰῶνες.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ἡ ιεραποστολή εἶναι ἔργο ὅλης τῆς Ἐκκλησίας; Τί σημαίνει αὐτό γιά σένα προσωπικά;
2. Γιατί ἡ ὑπαρξη ιεραποστολικοῦ πνεύματος προδίδει τήν ὑπαρξη ζωντανῆς πίστεως;
3. Σέ τί διαφέρει ἡ ιεραποστολή ἀπό τόν προσηλυτισμό;

Κείμενο

« Ἀνίσως, ἀδελφοί μου, καί ἦτο δυνατόν νά ἀνέβω εἰς τόν οὐρανόν, νά φωνάξω μίαν φωνήν μεγάλην, νά κηρύξω εἰς ὅλον τόν κόσμον, πώς ὁ Χριστός μας εἶναι Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ, καί Θεός ἀληθινός, καί ζωή τῶν πάντων, ἤθελα νά τό κάμω· μά ἐπειδή καί δέν δύναμαι νά πράξω ἐκεῖνο τό μέγα, κάμνω τοῦτο τό μικρόν καί περιπατῶ ἀπό τόπον εἰς τόπον καί διδάσκω τούς ἀδελφούς μου τό κατά δύναμιν». (Κοσμάς ὁ Αἰτωλός).

ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ο κατάλληλος «καιρός» τῆς συναντήσεως. Ὁ Χριστιανισμός ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα του βήματα ἦλθε σὲ ἐπαφή μὲ τὸν Ἑλληνισμό. Ἡ συνάντηση αὐτὴ εἶχε προπαρασκευαστεῖ ὑπερῶς μὲ τὶς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, μὲ τὴ διάδοση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τοὺς ἑλληνοιστικούς χρόνους καὶ μὲ τὴν ἐνοποίηση τοῦ ἀρχαίου κόσμου κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση τῆς Ρώμης. Ὁ «καιρός» αὐτῆς τῆς συναντήσεως ἦταν κατάλληλος, γιατί καὶ ὁ Χριστιανισμός χρειαζόταν τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ τὴν παγκόσμια ἑλληνικὴ γλῶσσα (γιὰ νὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἐξάπλωσή του), ἀλλὰ κυρίως γιατί ὁ Ἑλληνισμός εἶχε ἰδιαίτερη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἐνθεή πνοή τοῦ Χριστιανισμοῦ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ξεπεράσει τὴν κατὰ πτωση στὴν ὁποία εἶχε περιπέσει, νὰ ἀναγεννηθεῖ πνευματικὰ μέσα στὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ νὰ βρεῖ ἔτσι τὴ δύναμη νὰ συνεχίσει δημιουργικὰ τὴ μεγάλη του προσφορά πρὸς ὁλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα.

Σημεῖα συναντήσεως καὶ ἀλληλεπιδράσεως. Πλευρὲς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐπωφελήθηκε ὁ Χριστιανισμός ἦταν οἱ ἑξῆς:

- 1) Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, πού μὲ τὴν πλαστικότητα καὶ τὸν πλοῦτο της ἔγινε τὸ κατάλληλο ὄργανο διαδόσεως τῆς νέας πίστεως καὶ σ' αὐτὴν, πρωτότυπα, γράφτηκε τὸ Εὐαγγέλιο.
- 2) Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία, πού ἔδωσε στὸ Χριστιανισμὸ τοὺς φιλοσοφικούς της ὅρους καὶ τὶς λογικὲς της κατηγορίες γιὰ τὴ συστηματικὴ διατύπωση τῆς διδασκαλίας του.
- 3) Ἡ πολιτικὴ ὀργάνωση τῆς ζωῆς στὴν Ἀρχαία Ἀθήνα, πού, μὲ τὸ δημοκρατικό ἦθος πού καλλιεργοῦσε, βοήθησε στὴ διαμόρφωση τῆς δημοκρατικῆς (συνοδικῆς) διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας.
- 4) Ἡ ἠθικὴ ἀντίληψη τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἰδιαίτερα τῶν Στωϊκῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ Χριστιανισμός παρέλαβε πολλοὺς ἠθικούς ὅρους¹.

1. Ἑλληνικά δάνεια στὴ Χριστιανικὴ ἠθικὴ εἶναι οἱ ὅροι «συνειδηση», «ἀρετή», ἐπὶ μέρους ἀρετές (πρβλ. Φίλιπ. 4,8, ὅπου κατάλογος ἑλληνικῶν ἀρετῶν), ἡ τόσο προσφιλὴς στοὺς Ἑλληνας ἀντίληψη ὅτι ἡ «φύση» εἶναι δάσκαλος τοῦ ὄρθου (Α' Κορ. 11,14 κ.ά.) καὶ ἄλλα (πρβλ. Α' Κορ. 15,33 κ.ά.).

Σέ όλα, όμως, αυτά τά σημεία οί έλληνικές επίδράσεις πάνω στό Χριστιανισμό ήταν έπιφανειακές και έξωτερικές, χωρίς νά άλλοιώνουν ή νά «έξελληνίζουν» τή νέα πίστη. Περιορίζονταν μόνο σέ όρους και σέ θεσμούς, στους όποιους ή Έκκλησία έδινε τό δικό της περιεχόμενο, και τούς όποιους διαμόρφωνε σύμφωνα μέ τή δική της πνευματική έμπειρία και ζωή.

Σημεία στά όποια ή συνάντηση ήταν αδύνατη. Υπήρχαν, όμως, και σημεία στά όποια ή συνάντηση Έλληνισμού και Χριστιανισμού ήταν αδύνατη. Τέτοια σημεία ήταν:

1) *Τό έρώτημα περί Θεοῦ.* Γιά τούς Έλληνες φιλοσόφους, ό Θεός είναι περισσότερο μία άπρόσωπη Ίδέα (τό Θεϊόν). Γιά τό Χριστιανισμό, όμως, ό Θεός είναι έντονα προσωπικός, Τριαδικός στά Πρόσωπα ή τίς Υποστάσεις.

2) *Τό έρώτημα περί κόσμου.* Τόν κόσμο οί μέν Έλληνες τόν δέχονταν ως αιώσιο (ύποκειμένο, βέβαια, στό νόμο τής γενέσεως και τής φθοράς, αλλά χωρίς καμιά άρχή και κανένα τέλος), ένώ ό Χριστιανισμός ως «κτίση», ως ελεύθερη δημιουργία του Θεοῦ από τό μηδέν.

3) *Τό έρώτημα περί ανθρώπου.* Στόν άνθρωπο έβλεπε, ό μέν Έλληνισμός μία προχωρημένη άπλως βαθμίδα στή σειρά τών έμβιων όντων, από τά όποια αυτός διαφέρει μόνο κατά τό νοῦ, ένώ ό Χριστιανισμός ένα «θεοειδές» δημιούργημα, πλασμένο από τόν Κτίστη του παντός «κατ' εικόνα και καθ' όμοίωσιν» Του. Ένα, μάλιστα, ισχυρό πνευματικό ρεύμα μέσα στόν Έλληνισμό (Όρφικοί, Πλάτων, Πλωτίνος κ.ά.) έβλεπε τό ανθρώπινο σώμα ως «είρκη» τής ψυχής και ως «κακόν», από τό όποιο εύχόταν νά άπαλλαγεί γρήγορα ή ψυχή¹. Ό Χριστιανισμός, αντίθετα, έβλεπε τόν μέν άνθρωπο ως μία ψυχοσωματική ένότητα, τό δέ σώμα ως «ναό» του Άγ. Πνεύματος και ως «λιάν καλόν» δημιούργημα του Θεοῦ, όπως ήταν και ή ψυχή.

4) *Η αντίληψη γιά πήν άρετή.* Γιά τούς Έλληνες ή άρετή είχε γνωσιολογικό χρώμα, ήταν κυρίως γνώση, σύνεση, σοφία. Γιά τό Χριστιανισμό ή άρετή είχε τή ρίζα της στήν καρδιά κι ήταν άγάπη².

1. Ό Πλάτων δέχόταν τήν αντίληψη τών Όρφικών ότι τό σώμα είναι «σήμα» (τάφος) τής ψυχής και τό χαρακτηρίζει φυλακή τής ψυχής και «κακόν». Ό Πλωτίνος άισχυνόταν πού είχε σώμα(!): τό θεωρούσε δέ «άλλότριον», δηλαδή ως κάτι τό έντελώς ξένο. Και ό Κέλσος στόν «Άληθη Λόγον» του όνόμαζε χλευαστικά τούς Χριστιανούς «φιλοσώματων γένος» κι έβλεπε τούς Δοκίτες μέ περισσότερη συμπάθεια και κατανόηση.

2. Ίω. 13, 34: «Έντολήν καινήν διδομι ύμιν ίνα αγαπάτε άλλήλους». (Σας δίνω μία καινούρια έντολή: «νά αγαπάτε ό ένας τόν άλλο»). Α΄ Κορ. 8,2: «ή γνώσις φυσιοί, ή δέ άγάπη οικοδομεί». (Η γνώση κάνει τόν άνθρωπο νά φουσκώνει από έπαρση, ένώ ή άγάπη οικοδομεί τόν πλησίον). Ρωμ. 13,9-10:

5) Ἡ ἀντίληψη γιά τήν ἰσότητα ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Γιά τό Χριστιανισμό ὄλοι οἱ ἄνθρωποι, ὡς παιδιά τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀδέλφια καί ἴσοι μεταξύ τους (Πρβλ. Πράξ. 17, 26 Γαλατ. 3., 28 Κολοσ. 3, 11 κ.ά.). Γιά τόν Ἑλληνισμό, ὅμως, πού παραδεχόταν ποιοτική διαφορά μεταξύ δούλων καί ἐλευθέρων¹, καί μεταξύ Ἑλλήνων καί βαρβάρων² ἡ διδασκαλία αὐτή ἦταν ἀδιανόητη.

6) Ἡ ἀντίληψη γιά τήν ἐργασία. Οἱ πió πολλοί Ἕλληνες, μέ ἐξαίρεση τόν Ἡσίοδο, δέχονταν πώς ὁ ἐλεύθερος πολίτης δέν ἔπρεπε νά ἀσχολεῖται μέ καμιά ἀπολύτως χειρωνακτική ἐργασία, γιατί τήν περιφρονοῦσαν καί τή θεωροῦσαν πώς ταίριαζε μόνο γιά τούς δούλους, τούς μέτοικους καί τούς ξένους. Ὁ Πλάτων, μάλιστα, ρητῶς τήν ὀνομάζει «ἐπονείδιστον βαναυσίαν» (Νόμοι 741 Ε κ.ά.). Ὁ Χριστιανισμός, ὅμως, δέν κάνει καμιά διάκριση μεταξύ πνευματικῆς καί χειρωνακτικῆς ἐργασίας καί τιμᾷ ἐξίσου καί τίς δυό³. Καταδικάζει μόνο τήν ἀργία καί τήν ἀδράνεια.

Ὁφέλειες ἀπό τή συνάντηση. Ἀπό τή συνάντηση αὐτή Χριστιανισμός καί Ἑλληνισμός ὠφελήθηκαν ἀμοιβαῖα. Καταρχήν, ὁ Χριστιανισμός, πιεζόμενος ἀπό τήν ἀνάγκη, πού τοῦ ἐπέβαλε ὁ παγκόσμιος χαρακτήρας του, νά ἀπευθυνθεῖ καί πρὸς τούς φιλοσοφικά μορφωμένους Ἕλληνες, δανείστηκε ὅλα ὅσα εἶδαμε πió πάνω καί μέσα ἀπ' αὐτή τή δανεισμένη μορφή, μετέδωσε ἀποτελεσματικότερα τήν αἰώνια ἀλήθεια του στόν κόσμο. Ὑστερα, ὁ Ἑλληνισμός δέχτηκε στή συνάντηση ἐκείνη τή ζωογόνο ἐπίδραση τοῦ βιβλικοῦ πνεύματος καί πῆρε τεράστιες καί πρωτόγνωρες πνευματικές δυνάμεις πού τόν κατέστησαν, στοὺς βυζαντινοὺς χρόνους γιά μιά ἀκόμα χιλιετηρίδα, φῶς τοῦ κόσμου καί δημιουργό ἑνός νέου μεγάλου πολιτισμοῦ. Κατά τό μεγάλο Ρῶσο θεολόγο π. Γεώργιο Φλορόφσκυ, ὁ «Ἑλληνισμός ὀλοκληρώθηκε

«καί εἰ τις ἐτέρα ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλοῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὡς σεαυτόν» ἢ ἀγάπη τῷ πλησίον κακόν οὐκ ἐργάζεται· πλήρωμα οὖν νόμου ἢ ἀγάπη». (Ὅλες οἱ ἐντολές ἀνακεφαλοῦνται μέσα στήν ἐντολή: «νά ἀγαπᾷς τόν πλησίον σου ὅπως τόν ἑαυτό σου». Ἡ ἀγάπη δέν κάνει κακόν στόν πλησίον· ἡ ἀγάπη λοιπόν εἶναι τέλεια ἐκπλήρωση τοῦ Νόμου). Κολοσ. 3, 14: «... ἐπί πᾶσι δέ τούτοις τήν ἀγάπην, ἥτις ἐστί σύνδεσμος τῆς τελειότητος» (Πάνω δέ ἀπό ὅλα αὐτά (νά ντυθεῖτε) τήν ἀγάπην, πού εἶναι σύνδεσμος τῆς τελειότητος).

1. Πρβλ. Νόμους 777Α, ὅπου ὁ Πλάτων συμμερίζεται τή γνώμη τοῦ Ὀμήρου ὅτι ὁ Ζεὺς ἀφαιρεῖ τό μισό νοῦ τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου κατά τήν ἡμέρα πού πέφτει σέ δουλεῖα (Ὀδύσ. Ρ 323-325).
2. Πρβλ. Πλάτωνος Πολιτεία 470C: «φῆμι γάρ τό μὲν ἑλληνικό γένος αὐτό αὐτῷ οἰκίον εἶναι καί ξυγγενές, τῷ δέ βαρβαρικῷ ὀθνεῖον τε καί ἀλλότριον». (Ἰσχυρίζομαι ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι οἰκίον καί συγγενεῖς μεταξύ τους, ἀλλά ξένοι καί ἀλλότριον πρὸς τούς βαρβάρους).
3. Πρβλ. Α' Θεοσ. 2,9 καί 4,11· Β' Θεοσ. 3,8 καί 10 Μαρκ. 6,3· Α' Κορ. 4,12 Ἐφεσ. 4,28 Πράξ. 20,34.

μέσα στην 'Εκκλησία». Κι αυτή ή «όλοκλήρωση του 'Ελληνισμού» στη μορφή του χριστιανικού 'Ελληνισμού είναι επίτευγμα της θεολογίας τῶν Μεγάλων 'Ελλήνων Πατέρων τῆς 'Εκκλησίας'.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ήταν κατάλληλος ὁ «καιρός» τῆς συναντήσεως 'Ελληνισμού καί Χριστιανισμού;
2. Σέ ποιά σημεῖα συναντήθηκαν καί δέχτηκαν ἀλληλεπιδράσεις ὁ Χριστιανισμός καί ὁ 'Ελληνισμός;
3. Σέ ποιά σημεῖα ἡ συνάντηση ἦταν ἀδύνατη;
4. Ποιές οἱ ὠφέλειες ἀπό τή συνάντησης;

Κείμενο

« Ἦσαν δέ τινες Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀναβαιόντων ἵνα προσκυνήσωσιν ἐν τῇ ἑορτῇ. Οὗτοι οὖν προσῆλθον Φίλιππῳ τῷ ἀπὸ Βησθαϊδᾶ τῆς Γαλιλαίας, καί ἠρώτων αὐτόν λέγοντες· «Κύριε, θέλομεν τόν Ἰησοῦν ἰδεῖν». Ἐρχεται Φίλιππος καί λέγει τῷ Ἀνδρέᾳ, καί πάλιν Ἀνδρέας καί Φίλιππος λέγουσιν τῷ Ἰησοῦ· ὁ δέ Ἰησοῦς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς λέγων· «ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». (Ἰω. 12, 20 - 23).

(Ἦταν μερικοὶ Ἕλληνες ἀπὸ ἐκείνους πού ἀνέβαιναν στό Ἱεροσόλυμα γιά νά λάβουν μέρος στή γιορτή. Αὐτοὶ πῆγαν στό Φίλιππο, πού ἦταν ἀπὸ τή Βησθαϊδᾶ τῆς Γαλιλαίας, καί μέ παρακάλια τοῦ εἶπαν· «Κύριε, θέλουμε νά δοῦμε τόν Ἰησοῦ». Ἐρχεται ὁ Φίλιππος καί τό λέγει στόν Ἀνδρέα, καί οἱ δύο μαζί πάλι τό λένε στόν Ἰησοῦ. Ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἀποκρίθηκε λέγοντας· « Ἦρθε ἡ ὥρα νά δοξαστεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»).

1. Γ. Φλοροόσκου, Οἱ δρόμοι τῆς ρωσικῆς θεολογίας, εἰς «Θέματα Ἐκκλ. Ἱστορίας», σελ. 227.

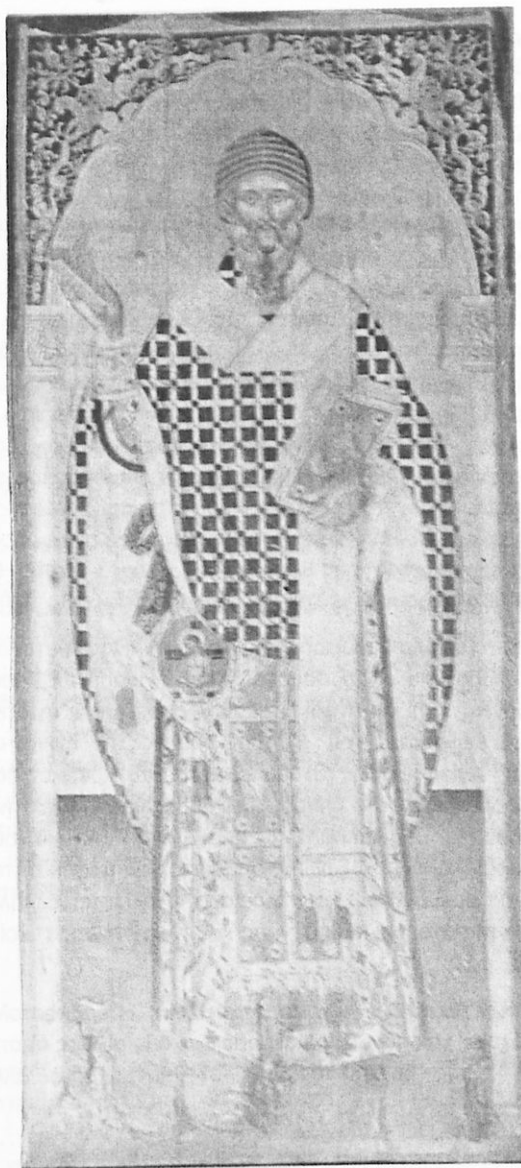
ΠΑΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Χαρακτηρισμός και ομάδες Πατέρων. Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, μέ τῆ στενότερη σημασία τοῦ ὄρου, εἶναι οἱ ἐκκλησιαστικοί ἐκεῖνοι ἄνδρες πού διακρίθηκαν γιά τήν ἀγιότητα τῆς ζωῆς τους, τήν ὀρθόδοξη διδασκαλία τους, τήν ἀρχαιότητά τους, τήν κοινή ἀναγνώρισή τους ἀπό τήν Ἐκκλησία καί τή συγγραφική τους δράση. Ἐπειδή στή χριστιανική ἀρχαιότητα ὡς «Πατήρ» χαρακτηριζόταν ὁ διδάσκαλος καί τό διδακτικό ἔργο τό εἶχαν οἱ Ἐπίσκοποι, σ' αὐτούς κυρίως ἀποδόθηκε στήν ἀρχή ὁ ὄρος. Στήν εὐρύτερη, ὁμως, χρήση τοῦ ὄρου ἢ συγγραφική δράση, ἢ ἀρχαιότητα καί τό ἐπισκοπικό ἀξίωμα δέν εἶναι πλέον ἀπόλυτα γνωρίσματα τῆς «Πατρότητος», ἀφοῦ οὔτε ὅλοι οἱ Πατέρες ἔγραψαν συγγράμματα, οὔτε ἡ Πατερική ἐποχή σταματᾷ στούς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνες, οὔτε ὅλοι οἱ Πατέρες εἶναι ἐπίσκοποι. Ἔτσι, ὁ ὄρος «Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας» ἐγίνε πιά περιεκτικός καί περιλαμβάνει ὅλους τούς ἐκκλησιαστικούς ἐκεῖνους ἄνδρες, πού ἐζησαν «ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι» μιά ζωῆ ἀγιότητας καί ἀναγνωρίστηκαν ἀπό τή συνειδηση τῆς Ἐκκλησίας ὡς γνήσιοι ἐκπρόσωποι καί φορεῖς τῆς Παραδόσεως.

Στήν Ἐκκλησία διακρίνουμε τίς ἐξῆς ομάδες Πατέρων:

1. *Τούς Ἀποστολικούς Πατέρες*, πού ἐζησαν στήν ἀμέσως μετά τοῦς Ἀποστόλους ἐποχή καί γνώρισαν προσωπικά τοῦς Ἀποστόλους. Τέτοιοι εἶναι: ὁ Κλήμης Ρώμης, ὁ Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας, ὁ Πολύκαρπος Σμύρνης καί ἄλλοι.
2. *Τούς Μεγάλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.* Ἀπό αὐτούς ξεχωρίζουν κατά μοναδικό καί ἐπιβλητικό τρόπο ὁ Μ. Ἀθανάσιος καί οἱ Μεγάλοι Πατέρες τοῦ Δ' καί Ε' αἰῶνα¹, οἱ ὁποῖοι, μέ τήν πολυμάθεια καί τό πλούσιο συγγραφικό τους ἔργο, δημιούργησαν τό «Χρυσό Αἰῶνα» τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμμάτων. Ἀλλά καί ἀργότερα ἔδρασαν μεγάλοι Πατέρες, ὅπως Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος, Γρηγόριος ὁ Παλαμάς καί ἄλλοι.

1. Ὅπως ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός καί ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, στήν Ἀνατολή καί ὁ Ἀμβρόσιος, ὁ Ἰερώνυμος, ὁ Αὐγουστίνος καί ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος στή Δύση, πού χαρακτηρίζονται καί ὡς «Οἰκουμενικοί Διδάσκαλοι» ἢ «Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας».

Άγιος Σπυρίδων, έργο Κων. Κονταρίνη (18ου αι.)

3. *Τούς Πατέρες τῆς Ἐρήμου καί τούς Νηπτικούς*¹ Πατέρες. Αὐτοί προέρχονταν ἀπό τόν κόσμο τῶν ἀσκητῶν καί τῶν μοναχῶν. Ἀνάμεσά τους εἶναι ὁ Μέγας Ἀντώνιος, ὁ Ἐφραίμ ὁ Σύρος, ὁ Διάδοχος Φωτικῆς, ὁ Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης ἢ τῆς Κλίμακος, ὁ Νικόλαος Καβάσιλας, ὁ Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης καί ἄλλοι.

Ἡ Ἐξοχότητα τῶν Πατέρων καί ἡ προσφορά τους. Οἱ πατέρες κατέχουν ἐξέχουσα θέση μέσα στήν Ἐκκλησία καί ἔρχονται σέ σπουδαιότητα ἀμέσως μετά τούς Ἀποστόλους. Στήν πραγματικότητα, εἶναι οἱ συνεχιστές, οἱ φορεῖς καί οἱ μάρτυρες τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως. Εἶναι ἐκεῖνοι πού συστηματοποίησαν καί ἀνέπτυξαν τό Ἀποστολικό κήρυγμα καί διαμόρφωσαν τά δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, πολεμώντας τίς αἱρέσεις. Ἡ ὁμόφωνη μαρτυρία τους σέ δογματικά θέματα ἀποτελεῖ σταθερό καί ἀπόλυτο μέτρο καί κριτήριο τῆς ὀρθῆς πίστεως. Δοκιμασμένοι στή ζωῆ τῆς προσευχῆς καί τῆς ἀσκήσεως, πλημμυρισμένοι ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα καί ἀναγεννημένοι ἀπό τή Χάρη τοῦ Θεοῦ, ἔγιναν οἱ φωτισμένοι δάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, πού ὀρθοτόμησαν τό λόγο «τῆς ἀληθείας» μέ τήν ἐν γενεῖ πολιτεία τους καί τόν προφορικό καί γραπτό λόγο τους, «έδογμάτισαν θεοπρεπῶς», ἢ κατά τόν ἅγ. Γρηγόριο τό Ναζιανζηνό, «έθεολόγησαν ἀλιευτικῶς», δηλαδή ὅπως οἱ Ἀπόστολοι.

Εἰδικότερα, ἡ μεγάλη προσφορά τῶν Πατέρων ἀναφέρεται στά ἐξῆς σημεία: 1) Ἐγιναν πρότυπα ἐφαρμοσμένου Χριστιανισμοῦ. Ἐβίωσαν μέ συνέπεια τή Χριστιανική ζωῆ καί ἀναδείχτηκαν παραδείγματα ἀγιότητας καί δέκτες, φορεῖς καί ἐκφραστῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. 2) Ἐγιναν οἱ αὐθεντικοί ἐρμηνευτές τῆς Ἁγίας Γραφῆς. 3) Πολεμώντας τίς αἰρετικές παραχαράξεις τῆς πίστεως, διατύπωσαν τήν ὀρθόδοξη διδασκαλία. 4) Μέ τήν προσωπική ἀσκήση καί προσευχή τους καί μέ τά πνευματικά καί ἀσκητικά τους συγγράμματα διαμόρφωσαν καί ἀνέπτυξαν τήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα καί 5) Δέν κήρυξαν μόνο σέ πολυάνθρωπα ἐκκλησιάσματα, ἀλλά παράλληλα μέ τό κήρυγμα ἀσκήσαν τήν ἀτομική καθοδήγηση καί ἔγιναν πνευματικοί ὁδηγοί ἐπιμέρους ψυχῶν.

Συμβολή τῶν Πατέρων στήν Ἱεραποστολή. Ἡ ἱεραποστολική προσπάθεια στούς πρώτους χριστιανικούς καί μεσαιωνικούς αἰῶνες ἀποτελεῖ μιά μεγαλειώδη ἐποποιία τῆς Ἐκκλησίας, καί σ' αὐτήν, ἀνάμεσα σέ ἄλλους συντε-

---

1. «Νηπτικοί» (ἀπό τό ρῆμα νήφω = βρίσκομαι σέ ἐγρήγορη, ἐπαγρυπνῶ πνευματικά) εἶναι οἱ Μυστικοί Πατέρες. Ἔργα τους περιέχονται καί στό βιβλίο τοῦ ἅγ. Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτη, πού ἔχει τόν τίτλο: «Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν...» (1782).

λεστές, πρωταγωνιστούν ἐξέχουσες πατερικές μορφές, πού προσπάθησαν νά μεταδώσουν σέ βάθος τή Χριστιανική πίστη, γιατί γνώριζαν ὅτι ἡ οὐσιαστική στροφή πρὸς τὸ Χριστιανισμό δὲν μποροῦσε νά συντελεστεῖ μέ νομοθετικά μόνο διατάγματα ἡγεμόνων, ἀλλὰ κυρίως μέ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, μέ τή μετάγγιση τοῦ νέου πνεύματος τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς, μέ τὸ παράδειγμα αὐτοθυσίας καὶ ἀγάπης καὶ μέ τή συνειδητὴ ἀποδοχὴ τῶν ἀληθειῶν τῆς Πίστewς. Πατέρες πού ξεχωρίζουν σὴν μεγάλη προσπάθεια τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν λαῶν εἶναι οἱ ἐξῆς: Ὁ Εἰρηναῖος, πού διέδωσε μέ ζήλο τῆς χριστιανικῆς πίστewς ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες, Λατίνους καὶ Κέλτες, πού κατοικοῦσαν σὴν κοιλάδα τοῦ Ροδανοῦ καὶ πέρα ἀπὸ αὐτὴν (2ος αἰώνας): ὁ Νεοκαισαρείας Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός, ὁ ἐκχριστιανιστῆς τοῦ Πόντου (3ος αἰώνας): ὁ Γρηγόριος ὁ Φωτιστῆς τῆς Ἀρμενίας (4ος αἰώνας): ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, πού ἀνέπτυξε συστηματικὴ καὶ ἐντατικὴ ἱεραποστολικὴ δράση πρὸς τοὺς Γότθους, Κέλτες, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς Φοίνικες (4ος αἰώνας): ὁ ἅγ. Φρουμέντιος, ὁ Φωτιστῆς τῆς Αἰθιοπίας καὶ ὁ ἀδελφός του Αἰδέσιος (4ος αἰώνας): ὁ ἅγ. Πατρίκιος, ὁ φωτιστῆς τῆς Ἰρλανδίας (5ος αἰώνας): ὁ ἅγ. Εὐθύμιος καὶ ὁ ἅγ. Σάββας πού ἄσκησαν ἱεραποστολὴ στοὺς Ἀραβες (5ος αἰώνας): οἱ Ἕλληνες μοναχοὶ Αὐγουστίνος καὶ Θεόδωρος, πού κήρυξαν σὴν Βρετανία (6ος αἰώνας): ὁ Πατριάρχης Φώτιος, πού ἐργάστηκε συστηματικὰ καὶ ἐπίμονα γιὰ τὴ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στοὺς Σλάβους καὶ Βουλγάρους (9ος αἰώνας): οἱ Θεσσαλονικεῖς ἀδελφοὶ Μεθόδιος καὶ Κύριλλος, οἱ Ἀπόστολοι τῶν Σλάβων (9ος αἰώνας): ὁ ὁσιος Νίκων ὁ «Μετανοεῖτε», πού στερέωσε τὴν πίστη σὲ μὴ χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς σὴν Πελοπόννησο, Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ κυρίως σὴν Κρήτη, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της ἀπὸ τὸ Νικηφόρο Φωκά (10ος αἰώνας): ὁ Πατριάρχης Νικόλαος ὁ Μυστικός, πού ἐργάστηκε γιὰ τὴ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στοὺς Ἀλανοὺς, βορείως τοῦ Καυκάσου (10ος αἰώνας): καὶ πλῆθος ἀνώνυμων καὶ ἐπώνυμων ἱεραποστόλων πού στερέωσαν τὴν πίστη σὴν Ρωσία (10ος αἰώνας).

Ἑρωτήσεις

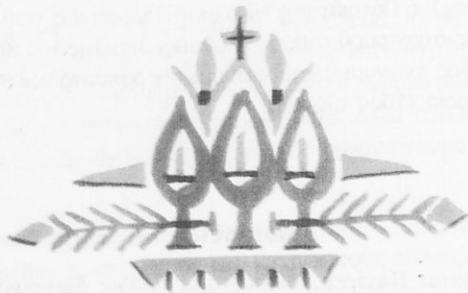
1. Ποιοὶ ὀνομάζονται Πατέρες καὶ σὲ ποιῆς ὀμάδες διακρίνονται;
2. Ποιὰ ἢ σημασία τῶν Πατέρων γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ ποιὰ ἢ προσφορὰ τους;
3. Τί ἔχετε νά παρατηρήσετε γιὰ τὴ σημερινὴ προσφώνηση ὀποιοῦδήποτε κληρικῶ ὡς «Πατρός»;
4. Ποτὰ ἢ συμβολὴ τῶν Πατέρων σὴν ἱεραποστολή;

Κείμενα

1. «Τῶν Ἁγίων Πατέρων ὁ χορός, ἐκ τῶν τῆς οἰκουμένης περάτων συνδραμῶν, Πατρός καί Υἱοῦ, καί Πνεύματος ἁγίου, μίαν οὐσίαν ἐδογματίσει καί φύσιν, καί τό μυστήριον τῆς θεολογίας, τρανώς παρέδωκε τῇ Ἐκκλησίᾳ· οὗς εὐφημοῦντες ἐν πίστει, μακαρίσωμεν λέγοντες· Ὡ θεία παρεμβολή, θεηφόροι ὀπλίται, παρατάξεως Κυρίου· ἀστέρες πολύφωτοι, τοῦ νοητοῦ στερεώματος· τῆς μυστικῆς Σιών οἱ ἀκαθαίρετοι πύργοι· τά μυρίπνοα ἄνθη τοῦ Παραδείσου· τά πάγχρυσα στόματα τοῦ Λόγου. Νικαίας τό καύχημα· οἰκουμένης ἀγλαίσμα· ἐκτενῶς πρεσβεύσατε, ὑπέρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. (Ἀπό τήν ὑμνολογία τῆς ἑορτῆς τῶν Ἁγίων Πατέρων).

(Ἡ σύνοδος τῶν Ἁγίων Πατέρων, πού ἔτρεξαν ἀπό τά πέρατα τῆς Οἰκουμένης, δογματίσει ὅτι ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός καί τό Ἅγιο Πνεῦμα ἔχουν μιά οὐσία καί φύση, κι αὐτό τό μυστήριο τῆς θεολογίας τό παρέδωσε μέ σαφήνεια στήν Ἐκκλησία· αὐτούς τιμώντας μέ πίστη, ἄς τούς μακαρίσουμε λέγοντας: « Ὡ θεϊκή παρατάξη, θεηφόροι ὀπλίτες τῆς παρατάξεως τοῦ Κυρίου, λαμπερά ἀστέρια τοῦ νοητοῦ οὐρανοῦ· (σεῖς πού εἰστε) οἱ ἄπαρτοι πύργοι τῆς μυστικῆς Σιών, τά μυρωδάτα λουλούδια τοῦ Παραδείσου, τά ὀλόχρυσα στόματα τοῦ Λόγου, τό καύχημα τῆς Νικαίας, τό στολίδι τῆς οἰκουμένης, παρακαλέσετε θερμά τό Θεό γιά τή σωτηρία τῶν ψυχῶν μας).

2. «Οἱ Πατέρες δέν εἶναι ἀπλῶς μάρτυρες τῆς παλιᾶς πίστεως, ἀλλά, πάνω ἀπό ὅλα καί πρῖν ἀπό ὅλα, εἶναι μάρτυρες τῆς ὀρθῆς πίστεως» (π. Γ. Φλορόφσκυ, Θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας σελ. 17-18).

Η ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΗΜΕΡΑ

Προβλήματα της σύγχρονης ιεραποστολής. Ἡ χριστιανική ιεραποστολή διεξάγεται καί σήμερα ἀπό τήν Ἐκκλησία σέ διάφορες περιοχές τοῦ κόσμου. Σήμερα ὅμως, ἔχει νά ἀντιμετωπίσει, ὄχι μόνο τά παλιά καί μόνιμα προβλήματά της¹, ἀλλά καί νεότερα προβλήματα, πού δημιούργησαν οἱ σύγχρονες συνθήκες καί καταστάσεις. Τέτοια νέα προβλήματα τῆς σύγχρονης ιεραποστολῆς εἶναι:

1) Ἡ πληθυσμιακή ἔκρηξη τοῦ κόσμου, πού προκαλεῖ τό ἐξῆς παράδοξο φαινόμενο: ἐνῶ μέ τίς προσπάθειες τῶν χριστιανῶν ιεραποστόλων ὁ ἀριθμός τῶν Χριστιανῶν αὐξάνεται συνολικά στόν κόσμο, ἐν τούτοις, συγκριτικά μέ τούς ὁπαδούς ἄλλων θρησκειῶν, ὁ ἀριθμός αὐτός παρουσιάζει συνεχῶς ἐπιδεινούμενη μείωση. Τοῦτο γίνεται, γιατί ἡ συντριπτική αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ συμβαίνει στίς ὑπανάπτυκτες μὴ χριστιανικές χώρες τοῦ Τρίτου Κόσμου, ἐνῶ στίς χριστιανικές χώρες τῆς Δύσεως παρατηρεῖται ὑπογεννητικότητα.

2) Ἡ ἀντίδραση τῶν χωρῶν τοῦ Τρίτου Κόσμου κατὰ τῶν χωρῶν τῆς Δύσεως, πολλές ἀπό τίς ὁποῖες στούς νεότερους χρόνους ἐκμεταλλεύτηκαν ἀποικιοκρατικά τόν Τρίτο Κόσμο.

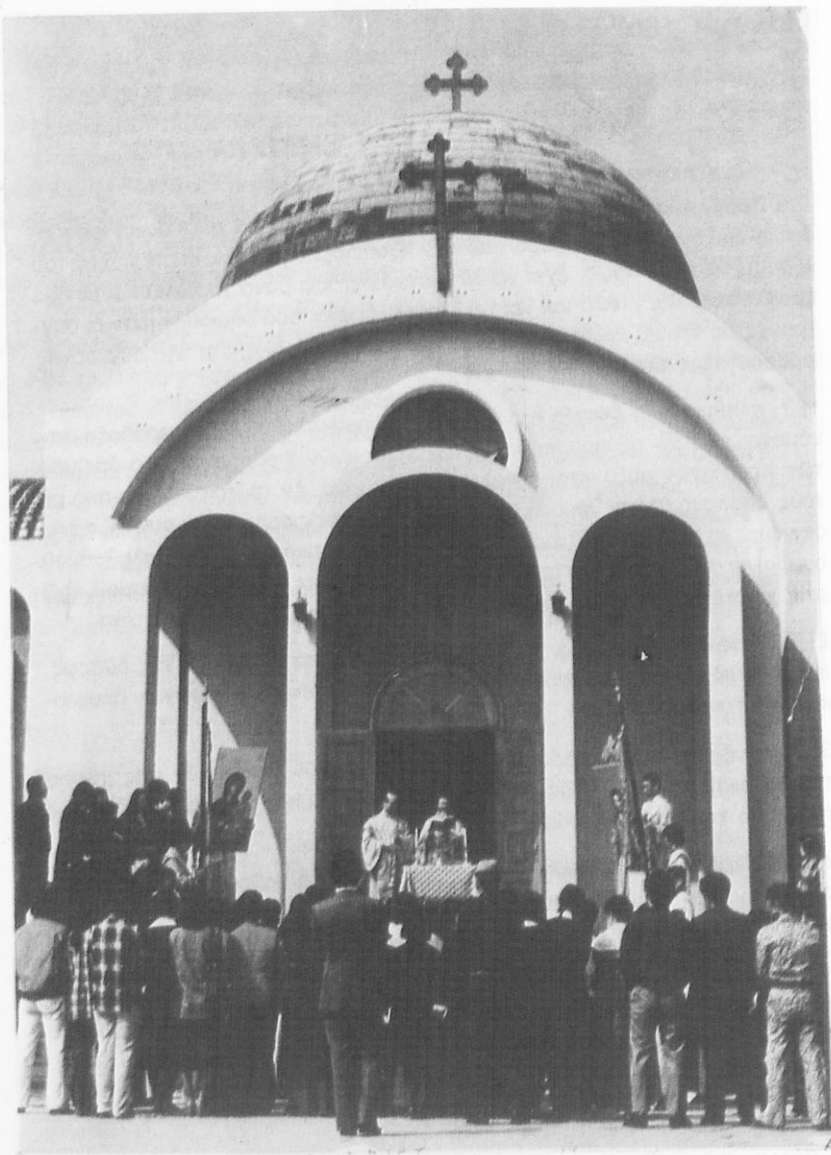
3) Ἡ ἀναβίωση τῶν παραδοσιακῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν στίς χώρες τῆς Ἀφρικῆς καί τῆς Ἀσίας, πού ἦρθε ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀπελευθερώσεώς τους ἀπό τήν ἀποικιοκρατία.

4) Ἡ ἐπικράτηση σέ πολλές ἀπό τίς χώρες αὐτές καθεστώτων μέ ὑλιστική καί ἀντιθρησκευτική κοσμοθεωρία, πού εἶναι ἐχθρικά πρὸς κάθε θρησκευτική δραστηριότητα.

5) Ἡ ἐκβιομηχάνιση τῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καί Ἀφρικῆς μετὰ τήν ἀνεξαρτησία τους, πού ἐπιφέρει ἀλλαγές στόν παραδοσιακό τρόπο ζωῆς τῶν κατοίκων τους καί εἰσάγει σ' αὐτές τό πνεῦμα τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας καί ἐκκοσμητικῆς.

---

1. Πάγια προβλήματα τῆς ιεραποστολῆς εἶναι ἡ ἀντίδραση τῶν πολιτικῶν καί θρησκευτικῶν ἀρχῶν τῶν μὴ χριστιανικῶν λαῶν, ἡ πολυγλωσσία, οἱ κλιματολογικές καί ὑγειονομικές συνθήκες τῶν χωρῶν ιεραποστολῆς, ἡ συνήθεια ἡ ὁποία ὑποθάλπει τήν ἐμμονή στήν πατροπαράδοτη θρησκεία κ.ά.

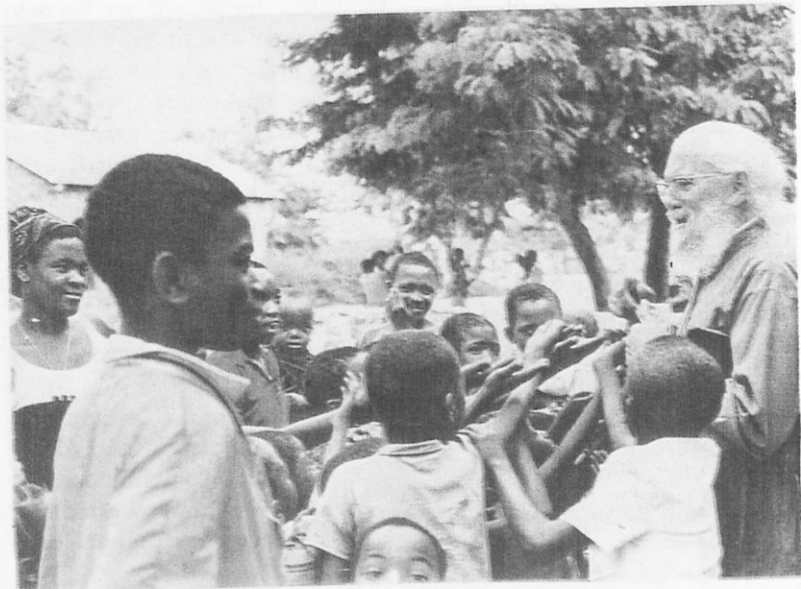
*Άγιασμός μπροστά στον ὀρθόδοξο ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου
(Σεούλ - Κορέας)*

Ἀφύπνιση καὶ ἱεραποστολικὴ δράση ἄλλων θρησκευμάτων. Καὶ ἄλλα θρησκεύματα, πού συμερίζονται μαζί μέ τό Χριστιανισμό τήν πανανθρώπινη προοπτική, ἐπιδιώκουν στίς μέρες μας τήν ἐπέκτασή τους καί σέ ἄλλους λαούς καί παρουσιάζουν μιά ἀφύπνιση τοῦ ἱεραποστολικοῦ τους ζήλου. Τέτοια θρησκεύματα εἶναι: 1) ὁ *Μωαμεθανισμός*, πού σέ πολλές μουσουλμανικές χώρες (π.χ. Αἴγυπτο) ἐκπαιδεύει ἱεραποστόλους καί διοργανώνει ἱεραποστολές σέ χώρες κυρίως τῆς Ἀφρικῆς καί τῆς Νοτιοανατολικῆς Ἀσίας. Ἱεραποστολική προσπάθεια ἔχει ἐπίσης ἀναλάβει καί στήν Κίνα, Ἀγγλία καί Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου οἱ Μαῦροι Μουσουλμάνοι ἔχουν ἤδη γίνε νει ὑπολογίσιμη δύναμη. 2) Ὁ *Ἰνδοϊσμός*, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει ἱεραποστολική δραστηριότητα καί σ' αὐτήν ἀκόμα τήν Εὐρώπη καί τήν Ἀμερική, ὅπου διάφοροι περιοδεύοντες Ἰνδοί «γκουρού» διαδίδουν τήν ἰνδική διδασκαλία καί διάφορες μορφές τῆς ἰνδικῆς πνευματικότητας (π.χ. γιόγκα κ.ἄ.). 3) Ὁ *Βουδισμός*, μιά θρησκεία μέ ἀνέκαθεν ἔντονο ἱεραποστολικό ἐνδιαφέρον, καταβάλλει καί σήμερα προσπάθειες ἐπεκτάσεως του σέ ἀσιατικές χώρες, ἀλλά καί στήν Ἀμερική καί στήν Εὐρώπη, ὅπου ἀπό τό 19ο αἰῶνα ἀσκεῖ ἐπίδραση στήν εὐρωπαϊκὴ φιλοσοφία (Πρβλ. Σοπενχάουερ, Βάγκνερ, Νίτσε). Μέ τή μορφή τοῦ Zen¹ ἔχει ἀποκτήσει ἀρκετούς ὁπαδούς, ὄχι μόνο στήν Ἰαπωνία καί τήν Κίνα ἀλλά καί σέ χώρες τῆς Δύσεως.

Χριστιανικὴ ἱεραποστολή καί ἀπελευθέρωση τῶν λαῶν. Πολλές φορές στό παρελθόν τό ἔργο ἀγνῶν χριστιανῶν ἱεραποστόλων, πού ξεκινούσαν πάντα ἀπό ἀγαθὴ διάθεση, τό ἐκμεταλλεύτηκαν σκοτεινοὶ ἄνθρωποι γιά νά ὑποδουλώσουν πολιτικά ἢ οἰκονομικά λαούς, στηρίζοντας τά δυτικά ἀποικιοκρατικά καθεστῶτα. Τῆ βάνουση αὐτῆ ἐκμετάλλευση τοῦ Χριστιανισμοῦ πρέπει νά ἀποφύγει ἡ σύγχρονη χριστιανικὴ ἱεραποστολή. Γι' αὐτό, στίς περιοχές ὅπου ὑπάρχουν ἀκόμα ὑπόδουλοι λαοί, πρέπει μέ θάρρος νά σταθεῖ δίπλα στούς ὑποδούλους καί ἀδικουμένους καί νά τούς βοηθήσει νά ἀνακτήσουν τήν ἐλευθερία τους. Δέν τό ἐπιτρέπει ἡ ἀγάπη, πού ἔρχεται νά τούς κηρύξει ἡ χριστιανικὴ ἱεραποστολή, νά μένει αὐτῆ ἀπαθῆς καί οὐδέτερη μπροστά στά τεράστια προβλήματά τους.

Ἡ εὐθύνη τῶν Χριστιανῶν γιά τόν κόσμο πού ἔρχεται. Ἡ εὐθύνη τῶν σημερινῶν Χριστιανῶν γιά τόν αὐριανό κόσμο εἶναι τεράστια, γιατί εἶναι φανερό πῶς ἀπό τίς προσπάθειες πού θά καταβληθοῦν σήμερα ἐξαρτᾶται ἡ

1. Τό Zen εἶναι σχολή (μορφή) τοῦ Βουδισμού, πού ἀναπτύχθηκε κυρίως στήν Κίνα καί τήν Ἰαπωνία. Ἐπιδιώκει τή λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τή μέθοδο τῆς πνευματικῆς περιουλλογῆς.

Τά παιδιά του κατηχητικοῦ ἀπλώνουν τά χέρια γιά νά πάρουν μιά εικόনীτσα ἀπό τόν π. Χαρίτωνα. Πόση χαρά τούς δίνει αὐτό τό μικρό δῶρο!

ποιότητα τῆς ζωῆς τοῦ αὔριο. Ἀλλά γιά νά εἶναι τό αὔριο ὑψηλῆς ποιότητας πρέπει νά εἶναι στενά συνδεδεμένο μέ τό Χριστό. Γιατί εἶναι διδαγμα τῆς Ἱστορίας καί ἀγιογραφική ἀλήθεια ὅτι ὁ Χριστός εἶναι «τό φῶς τοῦ κόσμου» (Ἰω. 8, 12). Ὅ,τι μεγάλο καί ὠραίο, ἀληθινό καί ἅγιο ἔχει ἐπιτευχθεῖ σ' αὐτό τόν κόσμο εἶναι κατ' ἐμπνευση τῆς δικῆς Του διδασκαλίας. Γι' αὐτό, ὅσο πιά πολλῶν ἀνθρώπων κτῆμα γίνει ἡ διδασκαλία Του καί ὅσο πιά πολλοί ἀνθρώποι ζοῦν καί ἐργάζονται σύμφωνα μέ τό δικό Του θέλημα, τόσο καλύτερος θά εἶναι ὁ κόσμος πού ἐρχεται. Ἀντίθετα, ὁ κόσμος ἀπό τόν ὅποιο σιγά-σιγά ἡ μορφή τοῦ Χριστοῦ θά χάνεται καί ἡ διδασκαλία Του θά ξεχνιέται, θά εἶναι ἕνας κόσμος, ὁ ὁποῖος ἀργά ἀλλά σταθερά θά πορεύεται πρὸς τήν ἀπόγνωση, τή φρικὴ καί τήν καταστροφή. Κι ἐδῶ βρίσκεται ἡ μεγάλη εὐθύνη τῶν Χριστιανῶν πού ὀφείλουν, παράλληλα μέ τήν προσπάθεια νά ἀποκτήσουν αὐτοί οἱ ἴδιοι γνησιότερο χριστιανικό ἦθος, νά συνεργήσουν, ὥστε ἡ σῶζουσα ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ νά γίνει γνωστή, εἰ δυνατόν, σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους.

Ἐρωτήσεις

1. Ποῦ ὀφείλεται ἡ ἀντίδραση πολλῶν χωρῶν τοῦ Τρίτου Κόσμου κατὰ τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς; Πῶς μπορεῖ ἡ ἀντίδραση αὐτή νά ὑπερνηκηθεῖ;
2. Ποιά ἡ σημασία τῆς ἐξάρσεως τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως τοῦ Μωαμεθανισμοῦ γιά τήν περιοχή μας;
3. Τί περιμένουν ἀπό τή χριστιανική ἱεραποστολή οἱ ὑπόδουλοι καί ἀδικούμενοι λαοί;

Κείμενα

1. «Τά ἔθνη ἀκούοντα ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν τά λόγια τοῦ Θεοῦ ὡς καλά καί μεγάλα θαυμάζει· ἔπειτα καταμαθόντα τά ἔργα ἡμῶν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄξια τῶν ρημάτων ὧν λέγομεν, ἔνθεν εἰς βλασφημίαν τρέπονται, λέγοντες εἶναι μῦθόν τινα καί πλάνην» (Β' Κλήμεντος 13,3). (Οἱ εἰδωλολάτρες ὅταν ἀκοῦν ἀπό τό στόμα μας τά λόγια τοῦ Θεοῦ, ἐπειδή εἶναι καλά καί μεγάλα, τά θαυμάζουν ὕστερα, ὅταν ἀντιληφθοῦν ὅτι τά ἔργα μας δέν εἶναι ἀντάξια τῶν λόγων πού λέμε, τρέπονται σέ βλαστήμια καί λένε ὅτι αὐτά εἶναι μῦθος καί πλάνη).

2. « Ἀπό ὀρθοδόξου πλευρᾶς τό κρισιμότερο πρόβλημα τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς δέν εἶναι ἡ ἀπλή ἀναγγελία τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλά ἡ ζωντανή μαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ παντοῦ καί πάντοτε· τό πῶς θά ζοῦμε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». (Ἐπίσκοπος Ἀνδροῦσης Ἀναστάσιος, Καθηγητής Παν/μίου Ἀθηνῶν).

'Ιεραποστολικής δραστηριότητας 'Ορθοδόξων 'Εκκλησιών

'Εσθονία	Χώρες 'Ιεραποστολής	Γεννηροφικά στοιχεία για την 'Ιεραποστολή	Όνομα 'Ιεραποστολών
Της Ρωσίας	Βορειοανατολικές περιοχές της Ρωσίας (Σιβήρια, περιοχές του ποταμού Βόλγα, Υπερ-Βαϊκαλική περιοχή, Χερσονήσος της Kamschatka και γενικά η Ρωσία) 'Άνω 'Ανατολή), 'Αλεούτια Νήσος, 'Αλάσκα, 'Ιαπωνία, Κίνα και Κορέα.	'Η Ρωσία 'Εκλήσια ανέλαβε μεγάλη 'Ιεραποστολική προσπάθεια κατά τους αιώνες 14ο με 18ο για τόν 'εγκρισματού του εθικού λατρικού ορθόδοξου πληθυσμού της βορειοανατολικής Ρωσίας, καθώς και διαφόρων άλλων φυλών (Θινγκάν φυλών, Τορτάρων, 'Εσιμίων, Οσιάκων, Vogulis, Κρισσιών, Βυρίατ, 'Αλεούτιων κ.ά.) που ήταν Σιμανταντές, Μωαμεθόλοι, Βουδδιστές κ.ά. - Όμως από το 1917 σταμάτησε κάθε 'Ιεραποστολική προσπάθεια έξω από το 'δημοκρασιακό 'ημέταστο που έπαιρατέ έδει.	'Ο θ. Στέφανος του Ρερν (έποικιοτής του Ζιβέν), ο θ. Γουρ (ήρωας στους Μωαμεθόλους του Καζάν), ο Βενιαμίν Σιμωνάφ (στους 'Εσθονίους), ο φαύδρος Lashchinsky (στους 'Εσθονίους, Vooats κ.ά.), ο Ειρήνιος Καστανιαν, Μωαμεθόλοι Βουδδιστές και Βλαδίσλαβος Ρερν (στη Σιβήρια), ο Όσος γερμανός και ο 'Ιννοκέντιος Verplimov (στη 'Αλεούτια Νήσος και την 'Αλάσκα), ο Παρθένιος Ρορον και ο Βενιαμίν Βλαδίσλαβιαν (στην περιοχή Τραπε-Βαϊκα), ο Πινεσκ (στης Τραπε-ρούς), ο θ. Γρηγόρ 'Αβλάς και ο Βουδδιστικόν (στους Μογγόλους, Μπουδιστές) και ο Nikolai Kazalinn (στην 'Απωκία).
Της 'Ελλάδος* (πρώ 'ένταξία με προσωπικό και οικονομική βοήθεια της κατά τάσους ορθόδοξες Μητροπόλεως).	'Αραβία: α) 'Ι.Μ. Κεντρίσος 'Αραβίης (Ζαβ, Ρουάνα, Μπου-ρούνη). β) 'Ι.Μ. 'Ανατολ. 'Αραβίης (Κέννα, Ουγκάνα, Τανζάνια. Πιστώ: 25.000 - 40.000).	'Έχει : 24 ναούς, 23 'Ιερείς (οι 6 είναι 'Ελληνίς), 2 διακόσις και 5000 πιστούς. 'Ιερατική Σχολή εις Ναιρόμπι με έξοδα του πρώην 'Αρχιεπ. Κύριου Μωαμεθίου του Γ. Κέννα : 36 'Ιερείς, 34 'Ιερείς και 1 διακόσιος (βασι-νός), 100 ομολογιές επίσης 'Ιθαγενών ορθόδοξων, 10 Κενάτες σπουδάζουν με υποτροφία της 'Αποστολικής Διακονίας. Ουγκάνα : 2 'Ιθαγενείς 'Επίσκοποι, 9 'Ιερείς 'Ιθαγενών με 14 'Ιθαγενείς 'Ιερείς, 2 σπουδαστές υποτροφία της 'Αποστ. Διακονίας. Τανζάνια : 3 'Ιερείς 'Ιθαγενών χωρίς 'Ιερέα.	π. Χουρόστιασος Πατρισταρνομόλουξ (+1972), κ. Χαρίτων Γενεστασιάνης, π. Διονύσιος Μπέκος, π. Κοσμάς Γρηγορίτης, π. 'Ελευθέριος Σηλοβίτης, π. Νικόταρ Μήκος, π. Γεωργίος Καστανός.
Κορέα:	'Αντικα στην 'Ι.Μ. Νέος Σηλιανός.	Καμερούν : Μικρός αριθμός 'Ιθαγενών ορθόδοξων, 1 σπουδαστής - υποτροφος της 'Αποστολικής Διακονίας. Γαβία : 'Αριθμός 'Ιθαγενών που αυτοπαισιολογούντα 'ορθόδοξον, 2 σπουδαστές - υποτροφου της 'Αποστολικής Διακονίας. 'Ι. Νάος 'Αγίου Νικολάου Σσου με ορθόδοξο Νηπιανό, 500 πιστώ, 1 Κορέατης φοιτητής Θεολογίας - υποτροφος της 'Αποστολικής Διακονίας. Υπηρετεί 'Ελληνος 'Ιερέας.	π. Σωτήριος Τράμας
			'Αθήνα, 16 Οκτωβ. 1980.

Στοιχεία ερασιθεσμικής δραστηριότητας Ρωμαιοκαθολικών Προτεσταντών και Ορθόδοξων

Οι Ρωμαιοκαθολικοί και οι Προτεσταντές ανέπτυξαν έντονη ερασιθεσμική δραστηριότητα από την εποχή των μεγάλων γεωγραφικών ανακαλύψεων (15ος - 16ος αι.) μέχρι σήμερα. Γι' αυτό και ο αριθμός των οπαδών τους (θα γενιών και μεταναστών) στις άλλες ηπείρους διαφέρει πάρα πολύ σε σχέση με τους Ορθόδοξους. Παρουσιάζονται πιο κάτω ποσοστά των Χριστιανών επί του όλικου πληθυσμού διαφόρων χωρών, παρμένα από το Bulletin of United Bible Societies, 1978

ΑΦΡΙΚΗ			ΑΜΕΡΙΚΗ			ΑΣΙΑ					
Χώρας	Καθολικοί	Προτεσταντί	Ορθόδοξ	Χώρας	Καθολικοί	Προτεσταντί	Ορθόδοξ	Χώρας	Καθολικοί	Προτεσταντί	Ορθόδοξ
Αίθιοπία	0,6%	3%	46%	Αίτη	78%	20%	-	Αυστραλία	27%	55%	2,5%
Αίγυπτος	8,5%	3,5%	-	Αργεντινή	88,6%	2,6%	0,4%	Βελγίου (Βόρειο)	0,9%	-	-
Αλγερία	0,4%	-	-	Βενεζουέλα	9%	1%	-	Βελγίου (Νότιο)	8,79%	1,03%	-
Αγγλία	40%	12%	-	Βολιβία	14,6%	62,7%	-	Γερμανία	1,5%	8%	0,94%
Γαλλία	48%	12%	-	Βραζιλία	9%	2,5%	-	Γουατεμάλα	0,03%	0,03%	-
Γερμανία	14%	26%	-	Γαλλικές Αντίλλες	89,4%	10,5%	0,1%	Ιαπωνία	1,1%	0,03%	-
Ζαΐρη	39%	13%	-	Γουατεμάλα	96%	3,5%	-	Καναδάς	0,3%	10,5%	-
Ζαϊρέ	17%	60%	-	Γουινέα	14,5%	24%	-	Κόρεα	2,4%	0,2%	-
Ζουαζιλάνδη	21%	-	-	Δομινικανή Δημοκρατία	98,2%	1,4%	-	Λαός	0,8%	0,2%	-
Καμερούν	28,1%	21,3%	2,2%	Ελ Σαλβαδόρ	96%	3,5%	-	Μαλαισία	1,3%	0,5%	0,2%
Κένυα	35%	18%	-	Η.Π.Α.	23,6%	34,9%	0,1%	Μεξικό	0,2%	0,1%	-
Κολομβία	20%	10%	-	Ισημερινός	88%	0,4%	0,1%	Μηγαλονήτες	15%	70%	-
Μαλάγια	17%	16%	-	Καναδάς	46,2%	45%	2,6%	Ν. Ζηλανδία	21,7%	0,7%	-
Μαρόκο	1,8%	-	-	Κολομβία	90%	5%	-	Νορ. Ειρηνικός	0,2%	1,2%	-
Μεξικό	16%	5%	-	Κούβα	96%	3,5%	-	Πακιστάν	2,5%	2%	0,2%
Μπουρούνη	60%	7%	-	Κουβάνη	96%	3,5%	-	Σιγκαπούρη	0,7%	2%	5%
Ναυάμπα	6,1%	45%	-	Κόστα Ρίκα	90,8%	9%	-	Σουδάν	2,5%	0,2%	-
Νιγηρία	4%	5%	-	Μεξικό	96%	2%	-	Ταϊλάνδη	0,4%	0,2%	-
Νότιος Αφρική	8%	85%	-	Μπαρμίνταος	22,5%	58,6%	-	Φιλιππίνες	85,8%	3,1%	-
Ουγκάντα	30%	20%	-	Μπαρμίνταος	60,9%	31,6%	-	Φορμόζα	1,9%	1,8%	-
Ρωσία	10%	61%	-	Ολλανδίες	96%	2%	-	Χόγγκ-Κόνγκ	6%	4%	-
Ρουάντα	45%	10%	-	Ολλανδίες	87%	4%	-	-	-	-	-
Σενάγαλ	2%	5%	-	Ουρουγουάη	71%	2%	-	-	-	-	-
Σομαλία	2%	2%	-	Ουρουγουάη	90%	1,5%	-	-	-	-	-
Σουδάν	3%	2%	-	Παναμάς	96%	3%	-	-	-	-	-
Ταϊβάνη	20%	10%	-	Παραγουάη	95%	3%	-	-	-	-	-
Τζαμάικα	4,7%	6%	0,3%	Περου	97%	1,25%	-	-	-	-	-
Τογκό	21%	6%	-	Πόρτο Ρίκο	85%	15%	-	-	-	-	-
Τυνησία	0,6%	-	-	Χιλή	85%	9%	-	-	-	-	-
Τσαντ	3%	3%	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Σημειώσεις: (1) Στις Η.Π.Α. μεταξύ του ποσοστού των «Λαϊκών Χριστιανών» (2,3%), πολλοί είναι ορθόδοξοι μεταναστες. Ορθόδοξοι υπάρχουν σε μικρούς αριθμούς και σε άλλες χώρες, χωρίς να συμπεριλαμβάνονται εδώ.

(2) Στην Αίθιοπία το αναφερόμενο ποσοστό (46%) στους Ορθόδοξους, υπονοεί τους Προκαθημένους Αιθίοπες.

ΔΙΩΓΜΟΣ

Μάθημα 14ο

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΕ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΩΓΜΟΥ

Οι διωγμοί στους πρώτους τρεις αιώνες. Οι πρώτοι Χριστιανοί, ούτε ως άτομα, ούτε ως ομάδες και κοινότητες μέσα σε κάθε πόλη, έμφανίστηκαν σαν μιά επαναστατική φατρία. Ζούσαν, όπως όλοι οι άλλοι άνθρωποι, άσκοῦσαν τὰ ἐπαγγέλματά τους, πειθαρχούσαν στους νόμους. Ἦσαν ὅμως, ὁ καινούριος λαός, ὁ Λαός τοῦ Θεοῦ, πού μέ τήν ἐφαρμογή τῆς «καινῆς διδαχῆς» σέ κάθε λεπτομέρεια τῆς καθημερινῆς ζωῆς συντελοῦσε στήν ἀναγέννηση καί τήν «ἐν Χριστῶ» μεταμόρφωση τῆς κοινωνίας.

Μέ τήν ἐμφάνιση καί ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ μιά νέα κοινωνική κατάσταση εἰσηλθε στόν κόσμο, πού ἀποτελοῦσε ὅμως φανερή ἀντίθεση μέ τίς θρησκευτικές, φιλοσοφικές καί πολιτικές προκαταλήψεις τοῦ τότε κόσμου, τῶν Ἰουδαίων καί Ἑθνικῶν. Γι' αὐτό οἱ Χριστιανοί ἀπό τὰ πρῶτα βήματά τους ἀντιμετωπίζονται μέ βίαιο καί σκληρό τρόπο.

Οἱ διώκτες. Οἱ θρησκευτικοί ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἀντέδρασαν μέ σκληρότητα στό ἔργο τῶν Ἀποστόλων. Ἐβλεπαν τή δράση τους ὡς κίνδυνο πού ἀπειλοῦσε τὰ συμφέροντά τους. Ὁ διωγμός ἦταν ἡ πιό εὐκόλη λύση. Ὁ διάκονος Στέφανος λιθοβολεῖται καί γίνεται ὁ πρῶτος μάρτυρας καί ἀμέσως ξεσπᾷ μεγάλος διωγμός κατά τῆς Ἐκκλησίας. Μέ διαταγή τοῦ Ἡρώδη Ἀγρίππα ἀποκεφαλίζεται ὁ Ἰάκωβος τοῦ Ζεβεδαίου, φυλακίζεται ὁ Πέτρος, διασκορπίζονται οἱ μαθητές στήν Ἰουδαία καί τή Σαμάρεια, καί λίγο πρό τῆς πολιορκίας τῶν Ἱεροσολύμων πέφτει θύμα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ φανατισμοῦ ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος. Ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν, ὁ Παῦλος, λιθοβολεῖται, φυλακίζεται, καί μαστιγώνεται ἀπό τοὺς ὁμοεθνεῖς του.

Οἱ Ρωμαῖοι δέν καταδίωξαν ἀμέσως τοὺς Χριστιανούς, γιατί στήν ἀρχή δέν τοὺς ξεχώριζαν ἀπό τοὺς Ἰουδαίους. Ὄταν ὅμως θά τοὺς διακρίνουν ἀπό τῆ διαφορετικῆ ζωῆ τους, τῆ διαφορετικῆ στάση τους ἀπέναντι στήν κατα-

στροφή της Ἱερουσαλήμ καί τήν ἄρνησή τους νά πληρώσουν φόρο στό Καπιτώλιο, θά ἀρχίσουν τούς διωγμούς καί τίς θανατώσεις.

Ἐπίσης ὁ ἀνίκανος αὐτοκράτορας Νέρωνας (55 – 68) στρέφει τήν ὀργή τοῦ λαοῦ κατά τῶν Χριστιανῶν, γιά νά σωθεῖ ἀπό τήν κατηγορία, ὅτι αὐτός πυρπόλησε τή Ρώμη. Ὁ Τραϊανός (98 – 117) εἶναι ὁ πρῶτος, πού ρυθμίζει νομικά τό θέμα τῶν διωγμῶν, μέ προσωπικές ὁδηγίες, πού ἔστειλε στόν ἐπαρχο τῆς Βιθυνίας Πλίνιο. Ἀπό τό Δέκιο (249 – 251) ἀρχίζει ἡ ἐκδοση διαταγμάτων γιά νά ἐξαναγκαστοῦν οἱ Χριστιανοί νά δεχτοῦν τή ρωμαϊκή θρησκεία. Ὁ Βαλεριανός (253 – 260) στράφηκε συστηματικά κατά τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως καί τῆς Χριστιανικῆς λατρείας. Ὁ Διοκλητιανός (285 – 305), συμπληρώνοντας τό Βαλεριανό, διατάσσει τήν καταστροφή τῶν ναῶν καί τῶν ἱερῶν βιβλίων, καί καταδιώκονται οἱ Χριστιανοί πού κατέχουν πολιτικά καί στρατιωτικά ἀξιώματα.

Κίνητρα, σκοποὶ καί ἀποτελέσματα τῶν διωγμῶν. Οἱ Ἑβραῖοι, προσκολλημένοι στό γράμμα τοῦ νόμου, εἶδαν τό Χριστιανισμό ὡς Ἰουδαϊκή αἵρεση, πού ἔπρεπε νά συντριβεῖ. Τό διάκονο Στέφανο π.χ. τόν κατηγοροῦσαν ὅτι μέ τή διδασκαλία του ἤθελε νά «...ἀλλάξει τά ἔθη (= τόν τρόπο κοινωνικῆς ζωῆς) πού παρέδωσεν ὁ Μωϋσῆς» (Πράξ. 6, 14), καί γι' αὐτό τόν θανάτωσαν.

Στόν εἰδωλολατρικό κόσμο ἡ ἐχθρότητα κατά τῆς Ἐκκλησίας στηρίζεται σέ τρεῖς λόγους:

- 1) **Πολιτική σκοπιμότητα.** Ἡ Πολιτεία βράδυνε νά λάβει ἐπίσημα θέση ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Οἱ πρῶτες διώξεις ξεκινοῦν ἄλλοτε ἀπό ἀνεύθυνους παράγοντες καί ἄλλοτε ἀπό τοπικούς διοικητές. Μέ τή χειροτέρευση τῆς πολιτικῆς καταστάσεως στό Ρωμαϊκό κράτος, ἐγίνε πιό δύσκολη ἡ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν. Ἡ ἄρνησή τους νά στρατεῦνται καί νά δέχονται νά συμμορφωθοῦν μέ τήν ἐπίσημη κρατική λατρεία τῆς θεᾶς Ρώμης, τοὺς ἔφερε σέ ἐχθρική θέση. Ἔτσι οἱ ἐπίσημοι διωγμοὶ ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν ξεκινοῦσαν ἀπό τά φιλόδοξα σχέδια τῶν αὐτοκρατόρων νά ἐκμηδενίσουν τόν ἐσωτερικό ἐχθρό καί νά στηρίξουν τήν ἀναμόρφωση τοῦ κράτους σπῆ θρησκεία τῆς παλαιᾶς ἐνδοξῆς Ρώμης.
- 2) **Ἀντίδραση τῶν φιλοσόφων.** Γιά σχετικὰ μεγάλο χρονικό διάστημα οἱ φιλόσοφοι ἀγνόησαν τό Χριστιανισμό. Δέν ἄρρησαν ὅμως νά συσπειρωθοῦν καί αὐτοὶ ἐναντίον του. Κατηγοροῦσαν τοὺς Χριστιανούς ὡς δεισιδαίμονες, τοὺς περιφρονοῦσαν καί τοὺς εἰρωνεύονταν. Ὁ ἐγωισμός, ὅτι μόνον αὐτοὶ κατεῖχαν τήν ἀλήθεια, δέν τοὺς ἄφηνε νά γνωρίσουν τήν πραγματικὴ ἀλήθεια.
- 3) **Λαϊκὴ ἐχθρότητα.** Ὁ λαός τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε πέσει θύμα τῆς ἀντιχριστιανικῆς προπαγάνδας, καί γι' αὐτό τό χριστιανικό κήρυγμα δέ βρῆκε τήν

ἀναμενόμενη ἀπήχηση. Ἡ ἐχθρα ξεκίνησε ἀπὸ τὸ ἱερατεῖο καὶ τὶς ἐπαγγελματικές τάξεις, πού θίχτηκαν οἰκονομικά ἀπὸ τὸ Χριστιανισμό. Ἔπειτα, οἱ Χριστιανοὶ μὲ τὴν αὐστηρότητα τῆς ζωῆς τους ἀποξενώθηκαν ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ ἐπειδὴ δὲν μποροῦσαν νὰ τοὺς καταλάβουν οἱ Ἐθνικοὶ, τοὺς περιφροῦσαν καὶ τροφοδοτοῦσαν τὸ μῖσος τους μὲ μιά σειρά συκοφαντιῶν. Τοὺς κατηγοροῦσαν γιὰ «θυέστεια δεῖπνα», «οἰδιπόδειες μίξεις», καὶ ὡς μισανθρώπους καὶ ὑπαίτιους τῶν φυσικῶν συμφορῶν.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν διωγμῶν ἦταν: 1) Ἐμποδίστηκε ἡ ἀνάπτυξη τῆς διοργανώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς (λατρεία, θεολογία κτλ.). 2) Ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μαρτύρων καὶ τὶς ἀποστασίες τῶν ὀλιγοψύχων μειώθηκε ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν. 3) Μὲ ἀφορμὴ τὸ διασκορπισμὸ τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς διώκτες, διαδόθηκε τὸ Εὐαγγέλιο ταχύτερα καὶ μὲ μεγαλύτερο ζήλο. 4) Μᾶς δόθηκαν ὑπέροχα πρότυπα ἀγίων πού φανέρωσαν ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀντίσταση εἶναι ἡ σπουδαιότερη ἀπ' ὅλες καί, 5) Ἡ νικηφόρα στάση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στὴν πανίσχυρη εἰδωλολατρικὴ ἐξουσία ἀποκάλυψε ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἔχει θεῖα προέλευση.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ἡ ἐποχὴ τῶν μαρτύρων εἶναι πηγὴ δυνάμεως γιὰ κάθε ἐποχὴ;
2. Ποιὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ στάση μας σέ μιά καινούρια ἰδέα πού διαδίδεται;
3. Μὲ ποιῆς ἀρετές τους «σκανδάλισαν» τοὺς συγχρόνους τους οἱ πρῶτοι Χριστιανοί;

Κείμενο

«Καὶ γὰρ πατὴρ ἐπολέμει παιδί τότε, καὶ υἱὸς ἠρνεῖτο πατέρα, καὶ γυναῖκες ἄνδρας, καὶ ἄνδρες γυναῖκας καὶ θυγατέρες μητέρας καὶ συγγενεῖς συγγενεῖς καὶ φίλοι φίλους καὶ ποικίλους τις ἦν ὁ πόλεμος οὗτος καὶ παντοδαπός, εἰς τὰς οἰκίας ἔρπων, συγγενεῖς διασπῶν, βουλευτήρια ταραττων, δικαστήρια θορυβῶν, ὡς τῶν πατρῶν ἔθων καταλυομένων, καὶ ἑορτῶν καὶ θεραπειῶν δαιμόνων καταλυομένης, ἃ τοῖς πάλαι νομοθέταις πρό τῶν ἄλλων ἀπάντων περισπούδαστα ἦν».

(«Ὅπως ξέρουμε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ πατέρας ἀντιμαχοῦταν τὸ παιδί του, ὁ γιὸς ἀρνιόταν τὸν πατέρα του, οἱ γυναῖκες τοὺς ἄντρες τους, οἱ ἄντρες τὶς γυναῖκες τους, οἱ θυγατέρες τὶς μητέρες τους, οἱ συγγενεῖς τοὺς συγγενεῖς τους, οἱ φίλοι τοὺς φίλους τους, κι ἔπαιρνε, θὰ ἔλεγε κανεῖς, χίλιες μορφές καὶ τρόπους ὁ πόλεμος αὐτός· γλιστροῦσε ὑποὺλα στὰ σπίτια μέσα καὶ χῶριζε βίβια τοὺς συγγενεῖς· ἔφερνε σύγχυση στὰ βουλευτήρια κι ἀναταραχὴ στὰ δικαστήρια, ἐπειδὴ ἀνέτρεπε τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα καὶ καταργοῦσε τὶς γιορτές καὶ τὴ λατρεία τῶν δαιμόνων, πού οἱ ἀρχαῖοι νομοθέτες τὰ θεωροῦσαν τὰ σπουδαιότερα ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα»).

(Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ε.Π. 50, 493 - 94, Μετάφρ. Ἰ. Ἀλεβιζάκη)

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ

Βίωση τῆς «ἐν Χριστῷ» ἐλευθερίας ἀπό τό διωκόμενο καί ἡ προσδοκία τῆς ἀναστάσεως. Στή διάρκεια τῶν διωγμῶν Χριστιανοί κάθε ἡλικίας καί φύλου, χωρίς νά ἐξαιροῦνται καί τά παιδιά, ἔδειξαν πῶς ἤξεραν ὄχι μόνο νά ζοῦν, ἀλλά καί νά πεθαίνουν. Δέν εἶναι μόνο ὅτι βάδισαν ἀπλῶς στό θάνατο, θαυμαστό εἶναι τό πῶς βάδισαν. Μέ πίστη καί μέ αὐτοθυσία πρωτοφανή, μέ θάρρος καί μέ γενναιότητα, μέ χαρά καί μέ ὕμνους. Ἔχαιραν γιατί ἀξιῶθηκαν νά πάθουν κι αὐτοί κάτι γιά τόν Κύριο, ὅπως ὁ ἀπόστολος Παῦλος, πού ἔγραφε «χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου». Δέν ἔμειναν δέσμοι τοῦ φθαρτοῦ κόσμου, ὑποταγμένοι στό ἐγώ καί στίς βιολογικές ἀνάγκες, ἀλλ' ἐλευθερά δέχτηκαν τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ἀγάπη καί ἐλευθερία. Δέχτηκαν τό κάλεσμα νά ἀπαρνηθοῦν τόν ἑαυτό τους καί νά σηκώσουν τό σταυρό τῆς θυσίας, μετέχοντας ἔτσι στό σταυρό τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἐλεύθερη ἀποδοχή τοῦ μαρτυρίου εἶναι νίκη πάνω στό Ἐγώ. Νίκη πάνω στό ἐνοστικό. Ὁ μάρτυρας, χάνοντας τή βιολογική ζωή, βρῖσκει τήν ἀληθινή ζωή. Ὅταν, μετά ἀπό πολλά βασανιστήρια, ρωτοῦν τόν πρεσβύτερο Πιόνιο, γιατί σπεύδει στό θάνατο, ὁ ἅγιος πού ὁραματίζεται τή νέα ζωή, ἀπαντᾷ: Ὅχι στό θάνατο, ἀλλά στή ζωή! Ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος παρακαλεῖ τοὺς Χριστιανούς τῆς Ρώμης νά μὴν τόν ἐμποδίσουν νά φτάσει στή ζωή, γιατί ὁ Χριστός εἶναι ἡ ζωή τῶν πιστῶν. Ὁ Χριστός ἐκούσια καί ἀπό ἀγάπη θυσιάστηκε γιά τή σωτηρία μας. Οἱ μιμητές Του, οἱ μάρτυρες, ἐκούσια καί μέ θαυμαστή γαλήνη δέχτηκαν τό μαρτύριο γιά τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό ἡ θυσία τους εἶναι ἡ μεγαλύτερη συνέπεια στό πιστεύω τους, καρπός τῆς βιώσεως τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ μάρτυρας μέ τή θυσία του μετέχει ὄχι μόνο στό θάνατο, ἀλλά καί στήν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Ἡ χριστιανική πίστη προσφέρει τή δύναμη στόν ἄνθρωπο νά ἐξουδετερώσει τό θάνατο, καί ξεπερνώντας τον νά ζήσει προκαταβολικά τό θρίαμβο τῆς ἀναστάσεως πού εἶναι ζωή αἰώνιας νίκης.

Ἀγωνιστικό φρόνημα καί ἐνθουσιαστικές τάσεις. Ἡ γνώμη ὅτι οἱ Χριστιανοί ἔσπευδαν στό μαρτύριο ἀπό ἀδιαφορία γιά τήν ἐπίγεια ζωή, δέ βρῖσκει πουθενά στήριγμα στή διδασκαλία καί στήν πράξη τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Ὁ Χριστιανισμός δέ θεωρεῖ αὐτή τή ζωή κακή, ἀλλά ὠραία, ἀφοῦ ὁ Θεός δημιούργησε τά πάντα «καλά λίαν». Ἡ παραμονή σ' αὐτό τόν κόσμο

ἐπιβάλλεται σάν ὑποχρέωση τοῦ Χριστιανοῦ, προκειμένου νά διαδοθεῖ τό Εὐαγγέλιο καί νά διατηρηθεῖ τό ἀνθρώπινο γένος. Γι' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία ἀπαγόρευε τήν ἐκούσια προσέλευση στό μαρτύριο. Ὁ ἅγιος Κυπριανός λέγει: «Ὁ Θεός δέν ἀπαιτεῖ τό αἷμα ἡμῶν, ἀλλά τήν πίστην». Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρέας χαρακτηρίζει τήν ἐκούσια παράδοση ὡς αὐτοκτονία.

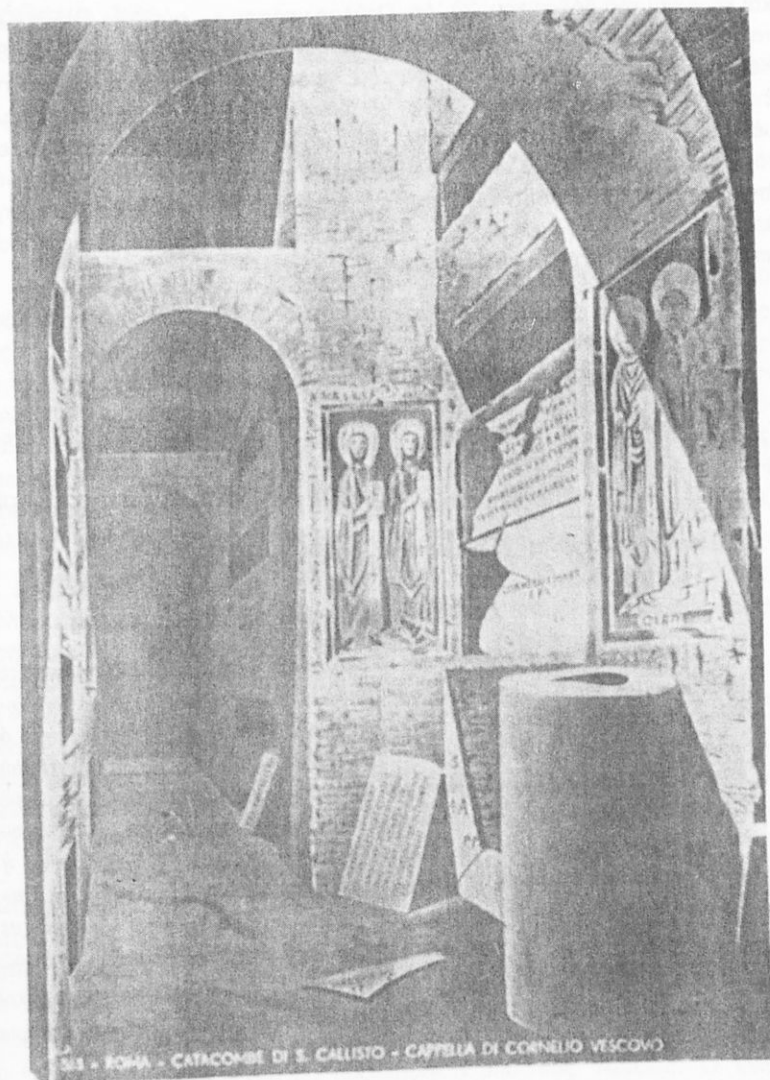
Οἱ μάρτυρες δέν ἀπέφευγαν τό μαρτύριο, γιατί πίστευαν στή συνέχεια τῆς ζωῆς πέρα ἀπό τό θάνατο. Ἐπαιρναν δύναμη ἀπό τή βεβαιότητα, ὅτι θά ἀκούσουν τήν ἡμέρα τῆς κρίσεως νά μιλά γι' αὐτούς ὁ Χριστός μπροστά στόν οὐράνιο Πατέρα. Ἡ πίστη αὐτή δημιουργοῦσε ἀπαραμίλλο ἀγωγιστικό φρόνημα καί ἐνίσχυε τίς ἐνθουσιαστικές τάσεις. Ὅταν ὁ ἀνθύπατος τῆς Σμύρνης ἀπειλοῦσε τόν ἅγιο Πολύκαρπο ὅτι θά φέρεי θηρία νά τόν κατασπαράξουν ἂν δέ θυσιάσει, ἀπάντησε: «Φέρε τα. Γιατί εἶναι ἀδύνατο νά μετανοήσω καί νά μεταπηδήσω ἐπὲ τὰ καλύτερα στά χειρότερα»¹. Τέτοιος ἔρωτας γιά τὰ οὐράνια ἀγαθὰ πλημμύριζε τήν ψυχὴ τους, ὥστε στίς στιγμές τοῦ μαρτυρίου προσεῦχον ἀν νά τὰ ἀπολαύσουν καί οἱ διώκτες. «Σωτηριώδης ἀπόφασις» θεωρεῖται ἡ καταδίκη. Εἶναι μιά ἐγγύηση γιά τή σωτηρία τους, ἀφοῦ ἡ ἡμέρα τοῦ μαρτυρίου δέ θεωρεῖται ἡμέρα θανάτου, ἀλλά ἀναστάσεως καί γεννήσεως του στήν πραγματική ζωή.

Δέν ἦταν θαυμαστή ὁμως μόνο ἡ στάση τῶν μαρτύρων, ἀλλά καί τῶν ἄλλων Χριστιανῶν, πού ἔσπευδαν νά συμπαρασταθοῦν στούς φυλακισμένους ἢ δικάζόμενους ἀδελφούς τους. Ἀπό τούς πρώτους αἰῶνες ἡ Ἐκκλησία γνώρισε τό «εἰσπηδητικό μαρτύριο», σύμφωνα μέ τό ὅποιο Χριστιανοί, γεμάτοι ἐνθουσιασμό, ὀρμοῦσαν ἀπό τό ἀνώνυμο πλήθος στό στάδιο, δηλώνοντας τή χριστιανική ἰδιότητά τους. Ἡ Ἐκκλησία ἀπέτρεπε τούς Χριστιανούς ἀπό τό εἰσπηδητικό μαρτύριο. Ὅμως αὐτό παρουσιάστηκε ὡς ἀπόδειξη τοῦ ἀγωνιστικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τους, πού μεταδιδόταν ἀκόμα καί στούς ἐθνικούς θεατές καί τούς ἴδιους τούς δημίους τους².

Ἐσχατολογική θεώρηση τῆς ζωῆς καί τῶν παθημάτων. Γιά τό μάρτυρα ὑπάρχει ἡ πίστη πῶς ἂν θέλουμε νά σώσουμε πραγματικά τήν ψυχὴ μας πρέπει νά τή χάσουμε. Οἱ κοινωνοὶ τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ γίνονται

1. «Μετὰ χαρᾶς καί γέλως καί εὐφροσύνης» ἀκούσαν τήν καταδικαστική ἀπόφαση οἱ Χριστιανοὶ τῆς Θηβαΐδας. «Φαιδρῶ προσώπῳ καί διαθέσει εὐ μάλα προθυμοτάτῃ» ὀδηγεῖται στό μαρτύριο ὁ μάρτυς Ρωμανός. Ἡ Ἀγαθονική «ἀγαλλιωμένη ἐφήπλωσεν ἑαυτὴν ἐπὶ τό ξύλον».

2. Στό «Μηναῖο» διαβάζουμε ὅτι «ὁ ἅγιος Λαοδίκειος, ὁ δεσμοφύλαξ, ξίφει τελειοῦται», «οἱ ἅγιοι Θεότιμος καί Θεόδουλος οἱ ἀπό δημίον πιστεύοντες, πυρὶ τελειοῦνται». Ἐνας ἀπό τούς φρουροὺς τῶν 40 μαρτύρων μέ τήν ὁμολογία «καί ἐγώ εἰμαι Χριστιανός» ρίχεται στήν παγωμένη λίμνη μαρτυρώντας γιά τό Χριστό

Τό παρεκκλήσι τοῦ Κορηλίου στήν Κατακόμβη τοῦ Ἁγίου Καλλίστου

καί κοινωνοί τῆς δόξας του. Ὁ Ἄπ. Παῦλος γράφει: «... οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι» (Ρωμ. 8,18). Κάθε θυσία στὸν κόσμο αὐτὸ χάρη τοῦ Χριστοῦ παίρνει ἀπ' αὐτόν «καρπὸ ἑκατονταπλασίονα» (Ματθ. 19,29). Ὁ Χριστιανὸς βλέπει ὅλα στὸν κόσμο μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς αἰωνιότητος. Ἔτσι γιὰ τὸ μάρτυρα ὁ θάνατος δὲ νοεῖται ὡς ἀνάστροφὴ, ἀλλὰ ὡς γέφυρα μεταβάσεως ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανὸ, ἀπὸ τὴν ξενιτιά, στὸ σπίτι τοῦ Θεοῦ πατέρα, στὴ μόνιμη πατρίδα. Κατὰ τὴν ἀρχαία παράδοση τὸ μαρτύριο θεωρεῖται «βάπτισμα αἵματος» καὶ ὁ μάρτυρας μπαίνει ἀμέσως στὴν οὐράνια βασιλεία.

Ἐρωτήσεις

1. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μάρτυρες ἦταν νέα παιδιά. Τί ἦταν ἐκεῖνο πού τοὺς ἐνεπνεύσε τὴν ἀγωνιστικὴ τους διάθεση;
2. Τί ἀποδεικνύει ἡ βία γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση μιᾶς ἰδέας, γιὰ κείνον πού τὴ χρησιμοποιοῦ;
3. Οἱ μάρτυρες ὑπέμεναν τὰ βασανιστήρια μὲ χαρὰ. Γιατί;

Κείμενο

«... Σὲ τίποτα δὲ θά μὲ ὠφελήσουν τὰ εὐχάριστα πράγματα τοῦ κόσμου, οὔτε οἱ βασιλεῖες αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Εἶναι ὥραῖο γιὰ μένα νὰ πεθάνω γιὰ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρά νὰ βασιλεύω σ' ὅλοκληρη τὴ γῆ. «Γιατί, τί ἔχει νὰ ὠφεληθεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἂν κερδίσει ὅλοκληρο τὸν κόσμο, χάσει ὁμως τὴν ψυχὴ του;» Ποθῶ τὸν Κύριο, τὸν Υἱὸ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα, τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Ἀποζητῶ Ἐκεῖνον πού πέθανε γιὰ μᾶς. Ἐπιθυμῶ Ἐκεῖνον πού ἀναστήθηκε γιὰ μᾶς. Συγχωρεῖστε με, ἀδελφοί· μὴ μὲ ἐμποδίσετε νὰ φτάσω στὴ ζωὴ. Γιατί ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἡ ζωὴ τῶν πιστῶν. Μὴ θελήσετε νὰ πεθάνω· γιατί θάνατος εἶναι ἡ ζωὴ χωρὶς τὸ Χριστό. Ἀφοῦ θέλω νὰ ἀνήκω στὸ Θεό, μὴ μὲ προσφέρετε στὸν κόσμο. Ἀφήστε με νὰ πάρω καθαρό φῶς. Ὅταν φτάσω ἐκεῖ, θά εἶμαι ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ». (Ἰγνατίος ὁ Θεοφόρος, ΒΕΠ 7,304–305. Μετ. Ἐ. Θεοδώρου).

ΔΙΩΓΜΟΙ ΣΤΟΥΣ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Βυζάντιο και Άραβοκρατία. Ύστερα από φοβερούς διωγμούς, πού κράτησαν τρεις αιώνες, η Έκκλησία του Χριστού βρήκε τήν έλευθερία της. Αυτό κατά μεγάλο μέρος όφείλεται στό Μεγάλο Κωνσταντίνο, πού έθεσε τήν Έκκλησία κάτω από τήν προστασία του. Μέ τό διάταγμα τών Μεδιολάνων (313 μ.Χ.) οί εύρισκόμενοι στήν κυριαρχία του λαοί ήταν έλεύτεροι νά ακολουθοϋν τή θρησκεία τής έπιθυμίας τους. Έτσι και ό χριστιανικός κόσμος άποκτοϋσε τό δικαίωμα νά άσκει έλεύθερα τά χριστιανικά του καθήκοντα. Η Έκκλησία θά ζήσει μιά μεγάλη δημιουργική περίοδο ειρήνης και προόδου, αλλά θά γνωρίσει και πάλι στιγμές δοκιμασίας.

α. Βυζάντιο. Όταν ό αυτοκράτορας Ίουλιανός ό Παραβάτης (361–363) θέλησε, από μιά άνεδαφική νοσταλγία, νά άποκαταστήσει τήν ειδωλολατρική θρησκεία, διατάραξε τήν ειρήνη τής Έκκλησίας. Η άποτυχία του τόν έξαγρίωσε και ξεέσπασε κατά τών Χριστιανών. Έξαπέλυσε σκληρούς διωγμούς και οί Χριστιανοί γνώριζαν πολυάριθμα θύματα. Οί Άρειανοί έκτός τών άλλων μέσων γιά τήν έπικράτησή τους, θά χρησιμοποιήσουν και τή βία. Ο τελευταίος άρειανός αυτοκράτορας τής Άνατολής, ό Ούάλης (364–378), καταδίωξε μέ φανατισμό τούς Όρθοδόξους, πολλοί από τούς όποιους κακοποιήθηκαν, εξορίστηκαν, και έχασαν τή ζωή τους.

Η εικονομαχία, πού γιά 120 χρόνια (726–843) συντάραξε τή Βυζαντινή αυτοκρατορία, έγινε νέα άφορμή γιά διώξεις τών εικονοφίλων. Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ό Ε΄ έλαβε μέτρα κατά τών μοναχών πού άντιδροϋσαν στήν εικονομαχία και στίς άποφάσεις τής εικονομαχικής συνόδου τοϋ 754. Πολλά μοναστήρια κλείστηκαν, πολλοί μοναχοί καταδιώχτηκαν και δέν έλειψαν τά μαρτύρια.

β. Άραβοκρατία. Νέοι διωγμοί προκλήθηκαν από τούς Άραβες. Ο Ίσλαμισμός χρησιμοποίησε τόν πόλεμο και τό ξίφος γιά τήν πραγματοποίηση τών έπεκτατικών του σχεδίων από τόν 7ο αι. Μέ τήν άπειλή τοϋ ξίφους, τή βαριά φορολογία, τίς κοινωνικές πιέσεις και τούς έξευτελισμούς, οί Άραβες άντιμετώπιζαν τούς Χριστιανούς στίς χώρες πού έπικρατοϋσαν. Μέ τά βίαια μέ-

σα κατάφεραν να εξαφανίσουν τό Χριστιανισμό από τήν Ἄραβία, νά τόν μειώσουν ἐπικίνδυνα σ' ἄλλες χῶρες τῆς Ἀνατολῆς καί νά καταστήσουν ἐκεῖ κυρίαρχη θρησκεία τόν Ἰσλαμισμό.

Τουρκοκρατία, ἐξισλαμισμοί, Νεομάρτυρες. Οἱ Χριστιανοί ἐζησαν ἀκόμη χειρότερες στιγμές στό Τουρκικό κράτος, πού μέ τήν ἀπέραντη μισαλλοδοξία καί τό στυγνό θρησκευτικό φανατισμό προσπαθοῦσε νά ἐπιβάλει τήν ἐξουσία του στούς ὑπόδουλους λαούς. Τό μαρτύριο πολλῶν Χριστιανῶν ἀποδεικνύει ὅτι τό «βεράτιο» (ἐπίσημο τουρκικό ἔγγραφο), μέ τό ὅποιο οἱ ὑπόδουλοι λαοί εἶχαν τό δικαίωμα νά θρησκεύουν ἐλεύθερα, εἶχε θεωρητική μόνο ἀξία. Οἱ Τοῦρκοι ἐξανάγκαζαν τούς ὑποδούλους σέ ἐξισλαμισμό γιά τούς παρακάτω λόγους: 1. Σύμφωνα μέ τή Μωαμεθανική θρησκευτική συνείδηση, οἱ Μουσουλμάνοι ἔπρεπε ὄχι μόνο νά περιφρονοῦν τούς «ἀπίστους», ἀλλά καί νά προσπαθοῦν μέ κάθε μέσο, ἀκόμα καί μέ τή βία, νά τούς κάνουν Μωαμεθανούς. 2. Πίστευαν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξισλαμιζόμενοι θά ἔχουν τήν ἐθνική τους συνείδηση καί θά ἦταν ἀδύνατο νά ἐπαναστατήσουν, καί 3. Γιά νά ἐξασφαλίσουν ἀξιόλογα πρόσωπα, γιά τίς δημόσιες ὑπηρεσίες καί τήν παιδεία. Τά σχέδιά τους αὐτά τά πραγματοποιοῦσαν μέ τό *παιδομάζωμα*, τήν ἀρπαγή χριστιανῶν γυναικῶν, τή μετακίνηση χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, καί ἄλλους ἄμεσους καί ἔμμεσους τρόπους καταναγκασμοῦ. Ἔτσι ὁλόκληρες περιοχές τῆς Ἠπείρου καί τῆς Μακεδονίας ἐξισλαμίστηκαν.

Πολλοί Χριστιανοί, κάθε ἡλικίας καί φύλου, προτιμοῦσαν νά ὁμολογήσουν τήν πίστη τους καί νά δεχτοῦν μαρτυρικό θάνατο, παρά νά ἐξισλαμιστοῦν. Μέ τόν ἡρωικό τους θάνατο οἱ καλλίνικοι αὐτοί **Νεομάρτυρες** φανέρωναν τό δυναμισμό τοῦ Χριστιανισμοῦ. Σέ κάθε ἐποχή καί τόπο, ἡ Ἐκκλησία ἔχει νά δεῖξει ἡρωικές μορφές μαρτύρων. Ἔτσι οἱ μάρτυρες δέν εἶναι μόνο κόσμημα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Καί «ἡ νέα Ἑλλάδα μπορεῖ ν' ἀπλώσει θαρρετά τό χέρι πρὸς τίς ἀρχαίες Ἐκκλησίες καί νά τίς χαιρετήσῃ σάν ἀδελφή¹.

Ἕνας λαός γιά νά ἀντέξει σέ δύσκολες στιγμές, χρειάζεται, ἐκτός ἀπό τή δυνατή βιολογική του ρίζα, νά ἀντλεῖ τροφή καί ἀπό μιά πνευματική παράδοση πού θά δίνει νόημα στή ζωή του, στούς ἀγῶνες του, στίς θυσίες του. Γι' αὐτό στά φλογερά κηρύγματά του ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός (1714-1779) τόνιζε: «Ψυχή καί Χριστός σᾶς χρειάζεται· αὐτά τά δύο. Ὅλος ὁ κόσμος νά πέσει ἐπάνω σας δέν μπορεῖ νά σᾶς τά πάρει, ἐκτός καί τά δώσετε μέ τό θέλημά σας».

1. (Α.Ι.Γ. περ. Ἄκτινες, Πάσχα 1943).

Οι «δυνάμεις και οι εξουσίες» «του αιώνος τούτου» και οι διωγμοί της Έκκλησίας στα νεότερα χρόνια. Η Έκκλησία του Χριστού στή μακράιωνη πορεία της δέν έπαυσε νά γνωρίζει σωρεία διωγμῶν. Η μαρτυρία της στόν κόσμο της πώσσεως δέν έμεινε ποτέ χωρίς αντίδράσεις.

Σήμερα ή Έκκλησία διώκεται μέ νέα όπλα και νέες μεθόδους. Στα λεγόμενα φιλελεύθερα καθεστῶτα, οι αλήθειες της πίστεως δοκιμάζονται από τήν αδιαφορία, τήν περιφρόνηση στήν άξία άνθρωπος, τό μηδενιστικό πνεύμα, τή σύγχυση. Ο ύλιστής άνθρωπος προσκυνά τό «έγώ» του ως άλλο Θεό, και σκέπτεται και ένεργεί σαν νά μήν ύπάρχει Θεός. Καί άλλοτε μέν άνέχεται, και άλλοτε αδιαφορεί έντελῶς γιά τήν πίστη. Στα ολοκληρωτικά καθεστῶτα έπικρατεί ή στρατευμένη άθεΐα, πού κτυπά τήν πίστη μέ σύστημα, μέ όλες τίς δυνάμεις. Στις σύγχρονες μορφές διωγμῶν οι Χριστιανοί βρίσκονται σέ δύσκολη θέση, αλλά γνωρίζουν ότι δέν είναι μόνοι. Είναι όμως άπαραίτητο νά γίνουν περισσότερο άγρυπνοι και περισσότερο ήρωικοί. Η χριστιανική ζωή τους και ή μαρτυρία τους στό σύγχρονο κόσμο, είναι μιά άστείρευτη πηγή πίστεως, αγάπης και έλπίδας.

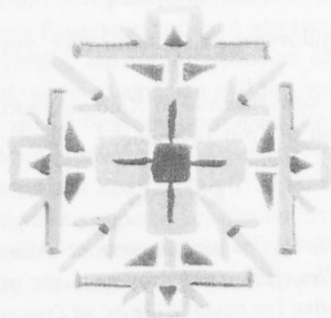
Έρωτήσεις

1. Τι απέδειξαν οι Νεομάρτυρες μέ τή θυσία τους, γιά τό Χριστιανισμό και τόν Έλληνισμό;
2. Γιατί φοβούνται και καταδιώκουν τό Χριστιανισμό, τή σημερινή εποχή;
3. Πῶς διώκεται σήμερα ό Χριστιανισμός;

Κείμενο

«... Ο Γιουσούφ πασάς είχε καταδικάσει σέ θάνατο μαρτυρικό πολλούς χριστιανούς. Ο ίδιος ό Πουκεβίλ - πού ήταν πρόξενος στήν Πάτρα - περνώντας από κάποιο χαράκωμα βρήκε ένα σωρό Έλληνες νά ξεψυχοῦν μέσα σέ φρικτά βασανιστήρια. Πολλοί από αυτούς προσήχοντο γιά τούς δημίους τους, ενώ εκείνοι τούς κορόιδευαν. Στόν τόπο τῶν βασανιστηρίων, όπου ό Γιουσούφ είχε άγρια τυραννήσει μιά χριστιανή νέα, τήν Άναστασία, ήταν και ένα παιδί 14 ετών, ό Χριστόδουλος. - "Ε, σύ Γκιαούρη, καιρός τώρα νά όμολογήσεις τόν Άλλάχ και τό Μωάμεθ, πρόσταξε τό παιδί ό Γιουσούφ, βέβαιος ότι τό χριστιανόπουλο είχε τρομοκρατηθεί παρακολουθώντας τό Μαρτύριο της Άναστασίας. Ο Χριστόδουλος στήλωσε τό βλέμμα του στό σκληρό πρόσωπο του πασά. Τά μάτια του πήραν μιά ούράνια λάμψη και αντί άλλης άπαντήσεως φώναξε: «ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!» Αύσσαξε ό πασάς. Αυτό τό μικρό νά τολμά νά άντιστέκεται; - Τό βούρδουλα! 500 φορές νά μαστιγωθεί τό σκυλί, μούγκρισε άγριεμένο τό θεριό. Όσο χρονών είναι, τόσες φορές νά κρατήσει τό βάσανο. Τό μαρτύριο ήταν φοβερό. Τό μικρό παιδικό κορμί τό

ὄργωσαν πληγές, τό μούσκεψαν τά αίματα. Οί πόνοι ἦταν ἀπερίγραπτοι, ὅμως δέ λύγισε. – Τό σώμα μου ἀνήκει σέ σᾶς, μά ἡ ψυχή μου στό θεό καί ποτέ δέ θά τόν ἐγκαταλείψω, ἔλεγε»...(Πνευματική Πορεία, Κατηχ. Βοήθημα Μέσου Κ.Σ. τῆς Α.Δ. τῆς Ε.Ε., 1962, σελ. 178).

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΔΙΩΓΜΟΥ

Διωγμός τῆς πίστεως, τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ διωγμοί, μέ τὴν πρώτη τους μορφή, περιορίστηκαν στὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ δὲ σταμάτησαν. Τότε μόνο θὰ παύσουν οἱ διωγμοί, ὅταν ἐκχριστιανιστεῖ ὅλος ὁ κόσμος. Σήμερα δὲν καταδιώκονται παντοῦ φανερά οἱ Χριστιανοί, δὲ διώκεται ἡ Ἐκκλησία ὡς ἴδρυμα. Καταδιώκεται ὅμως πάντοτε σκληρά καὶ ὑπουλα ἡ πίστη τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀλήθειά Του. Καὶ ἐκεῖ ἀκόμη, ὅπου ὁ Χριστιανισμός γίνεται δεκτός ὡς βασικό στοιχεῖο τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, δὲ μένει πολὺς χῶρος γιὰ τὸ Χριστό στὴν περιοχή τῆς κοινωνίας.

Ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία, ὡς φαινόμενο κοινωνικό, συνδέεται μέ τὴν καταναλωτικὴ κοινωνία καὶ τὴν ὑποτιθέμενη αὐτάρκειά της. Στὸ ὄνομα τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ἐπιστήμης ἡ πίστη στὸ Θεό γίνεται ὑποτονικὴ, ὁ ἄνθρωπος ἀλλοτριώνεται, ἐξαρτώντας τὸ πᾶν στὴ ζωὴ του ἀπὸ τὴν παντοδυναμία τῆς ἐπιστήμης, τῆς μηχανῆς, τοῦ κράτους, ἢ τοῦ χρήματος. Μέ τὴν ἰδεολογικὴ διάβρωση, πού συστηματικὰ καλλιεργεῖται, σχετικοποιεῖται ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια, ἀποχρωματίζεται χριστιανικὰ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, πού ζεῖ χωρὶς μεταφυσικὲς προοπτικὲς, μέσα στὸν ἀσφυκτικὸ κλοιὸ τοῦ ἐνδοκοσμικοῦ καὶ τοῦ παροδικοῦ. Ἡ ἀνθρώπινη ἀξία ὅλο καὶ περισσότερο ὑποτιμᾶται, ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία καὶ ἀξιοπρέπεια καταπατοῦνται, τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καταντοῦν λόγια χωρὶς πρακτικὴ σημασία. Σ' αὐτὸ τὸ κλίμα ὁ μόνος πού τελικὰ ἀδικεῖται εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, πού κατάντησε φθηνότερος ἀπ' τὶς μηχανές πού κατασκευάζει, ἐξάρτημα καὶ αὐτός τῶν μηχανῶν καὶ ἀπρόσωπο νούμερο κάποιου ἐργοστασίου.

Ἡ σύγχρονη πάλη τῶν ἰδεῶν. Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ ἀδιάκοπη διασταύρωση ποικίλων πνευματικῶν καὶ ἰδεολογικῶν ρευμάτων καὶ ἡ μεταξύ τους πάλη. Οἱ σύγχρονες κοινωνίες δὲν ἔχουν ἀμυγλή χαρακτῆρα. Εἶναι ἓνα κράμα μιᾶς ἀπέραντης ποικιλίας ἰδεῶν, πνευματικῶν ροπῶν καὶ τάσεων. Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ φυσικὴ καὶ αὐθόρμητη διακίνηση τῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ γιὰ ἄριστα φτιαγμένους προπαγανδιστικούς μηχανισμούς, πού ἐγκλωβίζουν τὸν ἄνθρωπο στὰ στεγανά τους καὶ ἀνακόπτουν τὴν ἐκχριστιάνιση τῆς κοινωνίας. Γιατὶ ἡ σύγχυση, πού ἐπιφέρει ἡ σκληρὴ ἰδεολογικὴ πάλη τῆς ἐποχῆς μας εἶναι τέτοια, ὥστε τελικὰ νὰ κατὰλήγει ὁ ἄνθρωπος στὸ

Στή λατρευτική ζωή τῆς Ἐκκλησίας βρῖσκει παρηγοριά ὁ διωκόμενος Χριστιανισμός τῆς ἐποχῆς μας. (Ἀπό τό βιβλίο τοῦ Chnyvs Dahms, «ἐκατομμύρια στή Ρωσία πιστεύουν στό Θεό»)

μηδενισμό, στήν ἀνατροπή τῶν ἀξιῶν καί τήν ἀνακήρυξη τοῦ ὕλισμοῦ σάν ἀπόλυτου δόγματος γιά τή ζωή του. Μέσα σέ ἕνα τέτοιο πνευματικό καί κοινωνικό κλίμα εἶναι ἐπόμενο νά μήν μπορεῖ πάντοτε ὁ σπόρος τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας νά βλαστήσει. Οἱ ἐχθροί τοῦ Χριστιανισμοῦ, πού δέν ἔπαυσαν ποτέ νά ὑπάρχουν, καλυμμένοι πίσω ἀπό τήν ἀνωνυμία τους καί τά καλά κατασκευασμένα πολλές φορές προσωπεῖα τους, τό γνωρίζουν αὐτό καί προσπαθοῦν νά αὐξάνουν τήν ποικιλόμορφη σύγχυση καί νά κρατοῦν τήν ἀνθρωπότητα στό ὑπαρξιακό χάος. Ἡ συνειδητοποίηση ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν τῶν νέων μεθόδων, πού ἡ ἀντίχριστη ἄρνηση χρησιμοποιεῖ σήμερα ἐναντίον τῆς πίστεως, εἶναι ἡ σπουδαιότερη προϋπόθεση γιά νά ὀργανώσει καί ἡ Ἐκκλησία καλύτερα τόν τρόπο τῆς ἱεραποστολικῆς τῆς μαρτυρίας.

Ἄσκηση τοῦ Χριστιανοῦ στήν ἀνεξιθρησκία καί τήν «κατά Χριστόν»

*Ἅγιοι Μάρτυρες, τοιχογραφία Μετεώρων
Παρεκκλήσι Ἱ. Ναοῦ Τριῶν Ἱεραρχῶν, (16ου αἰώνα)*

ἐλευθερία. Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη, ποῦ δέν ἔχει ὄρια, ἀγκαλιάζει: ἐξίσου Χριστιανούς καί μὴ, ἀκόμα καί τοὺς ἐχθρούς τῆς πίστεως. Τοὺς ὁπαδοὺς τῶν ἄλλων θρησκειῶν ὁ Χριστιανὸς δέν τοὺς βλέπει ὡς ἐχθρούς καί ἀντιπάλους, ἀλλὰ ὡς πλάσματα τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἀνήκουν στό χώρο τοῦ ἱεραποστολικοῦ του καθήκοντος. Τοὺς βλέπει ὡς ἀδελφούς, ποῦ περιμένουν νά γνωρίσουν τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια. Ἡ μισαλλοδοξία ἔρχεται σέ τέλεια ἀντίθεση μέ τό σκοπό τοῦ Χριστιανισμοῦ, ποῦ εἶναι ἡ ἀπολύτρωση καί ἡ ἔνωση τῶν ἀνθρώπων σέ μιά κοινωνία ἀγάπης μέ ἓναν ποιμένα, τό Χριστό.

Τό μίσος μᾶς ἀπομακρύνει ἀπό τοὺς ἀνθρώπους καί μᾶς ὑποδουλώνει στήν ἀμαρτία. Ἡ διεκδίκηση μιᾶς τέτοιας ἐλευθερίας νά μισοῦμε εἶναι δουλεία, φθορά, καί κακία.

Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐπικοινωνίας μέ τό Θεό μέσα ἀπό μιά πορεία ἀγάπης, προσευχῆς, πίστεως καί ἐξομολογήσεως, εἶναι πράξη ἐλευθερίας ποῦ ἐπανατοποθετεῖ τόν ἄνθρωπο στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ γίνεται πηγή πνευματικοῦ δυναμισμού. «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καί ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰω. 8,32) εἶπε ὁ Χριστός. Ἡ ἐλευθερία δέν εἶναι δυνατὴ χωρὶς τὴν ἀλήθεια. Ἀλήθεια καί ἐλευθερία εἶναι δύο πραγματικότητες, ποῦ πᾶνε μαζί. «Ὁ Χριστιανισμός – γράφει ὁ Μπερ-

ντίαφ – είναι ή θρησκεία τής σταυρωμένης αλήθειας. Ή σταυρωμένη αλήθεια δέν επιβάλλεται: άντικρίζει κατάματα τήν έλευθερία. Ή Χριστιανισμός προδόθηκε άπ' όσους θέλησαν νά κάνουν ύποχρεωτική τή χριστιανική αλήθεια».

Έρωτήσεις

1. Πού όφείλεται ή δοκιμασία πού περνά σήμερα ό Χριστιανισμός;
2. Ή άνθρωπος πού μισεί ή ό άνθρωπος πού αγαπά είναι πραγματικά έλεύθερος καί γιατί;
3. Ποιάν άπάντηση δίνει ή Χριστιανική πίστη, στά ιδεολογικά προβλήματα τής νεολαίας;

ΑΙΡΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΙΣΜΑΤΑ

Μάθημα 18ο

ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΑΙΡΕΣΗ

Ἡ θεανθρώπινη φύση τῆς Ἐκκλησίας καί τό «φρόνημα τῆς σαρκός».
Ἡ πίστη τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι λόγος ἀνθρώπινος, ἀλλά ὁ αἰώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ, πού δόθηκε στόν κόσμο (θεία Ἀποκάλυψη). Τό ἀνθρώπινο στοιχεῖο τῆς Ἐκκλησίας δέν μπορεῖ νά κατανοήσει ὀλόκληρη τήν πίστη, γιατί ξεπερνᾷ τή δύναμή του. Γι' αὐτό «πιστεύει», δέχεται τή θεία Ἀποκάλυψη, μέ ταπείνωση. Στήν Ἐκκλησία δέν καταργεῖται τό ἀνθρώπινο λογικό, ἀλλά συνειδητοποιεῖ τά ὄριά του. Ὁ Θεός φωτίζει τόν ἀνθρώπο νά δεχτεῖ τίς αἰώνιες ἀλήθειες, πού ξεπερνοῦν τίς δυνατότητές του.

Στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας θέλησαν πολλοί νά κατανοήσουν ὀλόκληρη τήν πίστη. Ὑπερεκτιμώντας, ὅμως, τή δύναμη τῆς λογικῆς, ἀπέρριπταν ὅ,τι δέ συμφωνοῦσε μέ αὐτή καί κρατοῦσαν ἓνα μέρος τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Γι' αὐτό ὀνομάσθηκαν «αἰρετικοί» (αἰροῦμαι = διαλέγω, προτιμῶ). Ἄλλοι πάλι ἀνέμιξαν τήν πίστη μέ πεποισήσεις ἐξωεκκλησιαστικές, νοθεύοντας τή χριστιανική ἀλήθεια καί καταλήγοντας πάλι στήν αὐθαιρεσία τῆς αἵρέσεως. Ἡ πίστη τῶν αἰρετικῶν δέν εἶναι, ἄρα, ἡ πίστη τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά ἀνθρώπινο κατασκευάσμα. Ἡ πίστη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός, ἡ αἰώνια ἀλήθεια. Ἡ αἵρεση εἶναι πλασματικός Χριστός, δηλαδή ψέμα. Ἡ ἐκκλησιαστική πίστη, ἡ Ὀρθοδοξία, εἶναι ἡ πραγματικότητα. Ἡ αἵρεση εἶναι τό μὴ πραγματικό, πού θέλει νά φαίνεται σάν πραγματικότητα. Γι' αὐτό ἡ αἵρεση στερεῖ ὀπό τόν ἀνθρώπο τή σωτηρία, γιατί μεταβάλλει τήν πίστη σέ ἰδεολογία.

Ἡ αἵρεση ἔχει, ὅμως, πνευματικά αἷτια. Εἶναι τό μεγαλύτερο ὄπλο τοῦ διαβόλου ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ αἰρετικός χάνει τή χάρη τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, γιατί παύει νά ὑπακούει στό Θεό, δεχόμενος τόν ἑαυτό του ὡς ἀλάθητο κριτήριο τοῦ Θείου Λόγου. Νικάται ἄπό τό «φρόνημα τῆς σαρκός». Σκέπτεται γήινα, νεκρά καί ὄχι ὡς ἀναγεννημένα ὑπαρξη. Ἡ ἐσωτερική του ἀποξένωση ἀπό τό Θεό (ὑπερηφάνεια – αὐ-

τοπεοίηση) τόν οδηγεί στην άποτυχία τῆς αἰρετικῆς πλάνης. Οἱ αἰρετικοί εἶναι πρόσωπα τραγικά, γιατί μέ τήν ἐπαρσή τους χάνουν τή σωτηρία.

Χαρακτηριστικές ἐριδες στήν πρώτη Ἐκκλησία. Ἦδη στήν ἀποστολική ἐποχή ἡ χριστιανική πίστη ἄρχισε νά νοθεύεται ἀπό πολλούς μέ ἀντιλήψεις φιλοσοφικές, μυθολογικές κτλ. Μέσα στήν Κ. Διαθήκη πολεμοῦνται γνωστικίζουσες καί *ιουδαίζουσες* αἰρέσεις, διδασκαλίες δηλ. πού ἀναμίγνυαν τό χριστιανισμό μέ κοσμικές πλάνες, ἢ πού τόν μετέβαλλαν σέ παρακλάδι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Τόν 3ο αἰ. ἐφανίστηκαν οἱ *ἀντιτριαδικοί*, πού ἀπέρριπταν τήν Ἁγ. Τριάδα. Ὀνομάστηκαν καί *μοναρχιανοί*, γιατί δέχονταν μίαν ἀρχή στή Θεότητα, τόν Πατέρα. Οἱ πρῶτες σύνοδοι τῆς Ἐκκλησίας (3ος αἰ.) συνήλθαν, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τίς αἰρέσεις αὐτές.

Αἰρέσεις, πού ἀντιμετωπίστηκαν ἀπό τίς Οἰκουμενικές Συνόδους.
Ἡ πρώτη Οἰκουμενική Σύνοδος (Νίκαια, 325) ἀντιετώπισε τή φοβερή αἵρεση τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Ὁ Ἀρειος, πρεσβύτερος στήν Ἀλεξάνδρεια, δέ δεχόταν τή θεότητα τοῦ Χριστοῦ. Τόν θεωροῦσε «ξένο» πρός τόν Πατέρα καί «κτίσμα». Ἄρα καταργοῦσε τό θεμέλιο τοῦ Χριστιανισμοῦ, τήν Ἁγία Τριάδα. Ἡ σύνοδος κήρυξε τό Χριστό «ὁμοούσιο»¹ πρός τόν Πατέρα.

Ὁ ἐπίσκοπος Κων/λεως Μακεδόνιος, ἀρειανός καί αὐτός, ἀπέδωσε ὅσα ἔλεγε ὁ Ἀρειος γιά τόν Υἱό στό Ἁγ. Πνεῦμα, καί ἐγίνε ἀρχηγός τῶν «Πνευματομάχων». Ἡ Β' Οἰκουμ. Σύνοδος (Κων/λη, 381) κήρυξε τήν «ὁμοουσιότητα» καί τοῦ Ἁγ. Πνεύματος μέ τόν Πατέρα καί τόν Υἱό, διατυπώνοντας τή σχετική διδασκαλία στό Σύμβολο τῆς Πίστεως (τό «Πιστεύω»).

Ἡ Γ' καί Ἡ Δ' Οἰκουμενικές Σύνοδοι ἔλυσαν τό *χριστολογικό* πρόβλημα, καθορίζοντας τή σχέση τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κων/λεως Νεστόριος χῶριζε τίς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Παναγία, ἔλεγε, γέννησε τόν ἄνθρωπο Χριστό, μέ τόν ὁποῖο ἀργότερα ἐνώθηκε ὁ Θεός Λόγος. Γι' αὐτό τήν ὀνόμαζε *Χριστοτόκο*, ὄχι *Θεοτόκο*. Τό ἀντίθετο ἀκριβῶς δίδασκε ὁ Εὐτυχῆς (ἡγούμενος στήν Κων/πολη). Ἡ θεία Φύση, ἔλεγε, ἀπορρόφησε τήν ἀνθρώπινη, ὥστε αὐτό πού ἔμεινε οὐσιαστικά στό Χριστό, εἶναι ἡ θεότητα. Γι' αὐτό ἡ πλάνη αὐτή ὀνομάστηκε *Μονοφυσισμός*. Ὁ *Νεστοριανισμός*, ἄρα, ἀπολυτοποιοῦσε τήν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ, ὁ *Μονοφυσισμός* τή θεία. Κήρυτταν, λοιπόν, ἕνα ἀνύπαρκο Χριστό μέ τρομερές γιά τή σωτηρία συνέπειες. Ἡ Ἐκκλησία πιστεύει ὅτι οἱ δύο φύσεις στό Χριστό ἐνώ-

1. Τά τρία Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι μεταξύ τους «ὁμοούσια», ἔχουν καί τά Τρία «ὁμοῦ», δηλ. μαζί, τή μία θεία οὐσία. Ἄρα εἶναι ἴσα καί ἰσότητα μεταξύ τους. Ἡ Ἁγ. Τριάδα εἶναι αἰώνια κοινῶν ἰσότητος, δικαιοσύνης καί ἀγάπης.

θηκαν «άτρεπτος, άχωρίστος, άδαιρέτως» και ότι ο Χριστός είναι «τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος».

‘Η Ε’ Οικουμενική (Κων/λη, 553) άσχολήθηκε με προβλήματα, πού δημιούργησε ο Μονοφυσισμός ή δέ ΣΤ’ (Κων/λη, 680) καταδίκασε τις συνέπειες του Μονοφυσισμού, δηλαδή τό *Μονοθελητισμό* (μία θέληση στό Χριστό, ή θεία) και τό *Μονοενεργητισμό* (μία ενέργεια στό Χριστό, ή θεία).

‘Η ‘Ορθόδοξη διδασκαλία είναι, ότι ο Χριστός έχει δύο θελήσεις και δύο ενέργειες, θεία και ανθρώπινη, αλλά ή δεύτερη ύποτάσσεται θεληματικά στην πρώτη, ο άνθρωπος-Χριστός, δηλαδή, στό Θεό-Χριστό.

‘Η Ζ’ Οικουμενική (Νίκαια, 787) καταδίκασε την *εικονομαχία*, πού άπέριπτε την προσκύνηση της εικόνας του Χριστού και των ‘Αγίων σάν ειδωλολατρία. Ήταν, άρα, αίρεση χριστολογική, γιατί ή άρνηση της προσκυνησεως της εικόνας του Χριστού σήμαινε άπόρριψη της ένανθρωπήσεώς του. ‘Η Σύνοδος κήρυξε, ότι δεν προσκυνείται ή ύλη της εικόνας. « ‘Η τιμή επί τό πρωτότυπον διαβαίνει», όπως είχαν πεί ο Μ. Βασίλειος και ο ‘Ιωάννης Δαμασκηνός.

Αιρετικές έκδηλώσεις στην εποχή μας. Και σήμερα κυκλοφορούν διάφορες αίρέσεις πού φέρουν χριστιανικό όνομα. Για τό Δυτικό Χριστιανισμό θά γίνει παρακατω εκτενέστερος λόγος. Οι βαρύτερες είναι άκραίες προτεσταντικές ομάδες, όπως οι ‘Αντβενιστές, Πεντηκοστianoί, Μορμόνοι, οπαδοί του Τετραγωνικού Εύαγγελίου κτλ. Φοβερότεροι είναι οι Μάρτυρες του ‘Ιεχωβά ή Χιλιαστές, μία άμερικανική εταιρεία πολυεθνικού χαρακτήρα, πού κυκλοφορεί με θρησκευτικό ένδυμα και άρνείται όλες σχεδόν τις άλήθειες του Χριστιανισμού. Τό έργο της σ’ όλο τόν κόσμο κατευθύνεται από τό Μπρούκλιν της Ν. ‘Υόρκης.

Τελευταία παρουσιάστηκαν και διάφορες νεανικές θρησκευτικές κινήσεις (π.χ. «Παιδιά του Θεού» ή του ΜΩ), δυτικής και ανατολικής προελεύσεως, πού δημιουργούν μεγάλα προβλήματα με τά άποκομμένα από την κοινωνία κοινόβιά τους, τόν έκδηλο άντικοινωνισμό τους και πρό πάντων την τυφλή προσήλωσή τους σέ κάποιο άρχηγό, πού έχει πάνω τους άπόλυτη έξουσία. Όλες οι αίρέσεις όχι μόνο νοθεύουν και άλλωθώνουν την ουσία της χριστιανικής άλήθειας, αλλά και σκορπίζουν τό χάος της συγχύσεως στον κόσμο, έμποδίζοντας την εξέλιξη της βασιλείας του Θεού και τόν άληθινό έκχριστιανισμό του κόσμου.

‘Ερωτήσεις

1. Πώς γίνεται κανείς αίρετικός; Ποιά ή σχέση πίστewς και λογικής στή ζωή της ‘Εκκλησίας;

2. Πῶς κρίνεις τὰ αἴτια τῶν αἱρέσεων;
3. Γιατί οἱ αἱρέσεις δέν μποροῦν νά σώσουν τόν ἄνθρωπο;
4. Ποῦ βρίσκεται ὁ κίνδυνος στίς σύγχρονες αἰρετικές ἐκδηλώσεις;

Κείμενα

1. «Δι' ὃ στῶμεν ἐν τῇ πέτρα τῆς πίστεως καί τῇ παραδόσει τῆς Ἐκκλησίας, μὴ μεταίροντες ὄρια, ἃ ἔθεντο οἱ ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν· μὴ διδόντες τόπον τοῖς βουλομένοις καινοτομεῖν καί καταλύειν τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· εἰ γάρ δοθῇ ἄδεια παντί βουλομένῳ, κατὰ μικρὸν ὄλον τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας καταλυθήσεται».

(«Γι' αὐτό ἄς μείνουμε σταθεροὶ στὴν πέτρα τῆς πίστεως καί στὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς νά μετακινούμε τὰ ὄρια, πού ἔθεσαν οἱ ἅγιοι Πατέρες μας· χωρὶς νά δίνουμε τὴν εὐκαιρία σ' αὐτοὺς πού θέλουν νά κάνουν καινοτομίες καί νά γκρεμίζουν τὴν οἰκοδομὴ τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· γιατί, ἂν δοθεῖ (τέτοια) ἄδεια σ' ὅποιον θέλει, γρήγορα θά καταστραφεῖ ὄλο τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας»).

(Ἰωάννης Λαμασκηνός, Ε.Π. 94, 1356).

2. «... Τοὺς ἐσκορπισμένους ἐπισυνάγαγε, τοὺς πεπλανημένους ἐπανάγαγε καί σύναψον τῇ Ἁγίᾳ σου Καθολικῇ καί Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ... Τὰς τῶν αἱρέσεων ἐπαναστάσεις ταχέως κατάλυσον, τῇ δυνάμει τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος».

(«Τοὺς σκορπισμένους μάζεψέ τους, τοὺς πλανημένους φέρε τους πίσω καί ἔνωσέ τους μὲ τὴν ἁγία Σου Καθολικὴ καί Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία... Τὶς ἐπαναστάσεις τῶν αἱρέσεων διάλυσέ τες γρήγορα, μὲ τὴ δύναμη τοῦ Ἁγίου Σου πνεύματος»).

(Λειτουργία Μ. Βασιλείου).

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΣΧΙΣΜΑ

Διάκριση του σχίσματος από την αίρεση. Δέν είναι μόνο ή αίρεση, πού διαιρεί τήν Ἐκκλησία καί σχίζει τόν «ἄρραφο χιτώνα τοῦ Χριστοῦ», ἀλλά καί τό σχίσμα (ἀπό τό σχίζω = τέμνω, χωρίζω). Ὁ Ἄπ. Παῦλος κάνει λόγο γιά «σχίσματα» στήν Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου (Α΄ Κορ. 1, 10 ἐπ.), μικρές δηλ. ομάδες, μέ τό δικό της κάθε μία ἀρχηγό, λόγω ἐσωτερικῶν διαφωνιῶν.

Τό σχίσμα διαφέρει ἀπό τήν αίρεση. Καί τά δύο, βέβαια, διαιροῦν τήν Ἐκκλησία. Ἀλλά ή αίρεση είναι πλάνη στήν πίστη. Καταστρέφει «τήν ἐνότητα τῆς πίστεως» καί ἀλλοιώνει τήν ἴδια τήν οὐσία τῆς Ἐκκλησίας. Τό σχίσμα είναι διαφωνία στήν πράξη καί διοίκηση, γι' αὐτό είναι «ἰάσιμο». Μπορεῖ δηλ. νά θεραπευτεῖ μέ τήν ἐπιστροφή τῶν σχισματικῶν στήν κοινωρία τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ αίρεση, γιά νά διακριθεῖ ἀπό τό ἀπλό σχίσμα, ὀνομάζεται, *σχίσμα αἵρετικῶν*. Τή διαφορά μεταξύ αἱρέσεως καί σχίσματος δίνει ὁ Μ. Βασίλειος: «Αἵρέσεις μέν (ὀνομάζομεν) τοὺς παντελῶς ἀπερραγμένους (ἀποκομμένους) καί κατ' αὐτήν τήν πίστιν ἀπῆλλοτριωμένους· σχίσματα δέ τοὺς δι' αἰτίας τινάς ἐκκλησιαστικάς καί ζητήματα ἰάσιμα πρός ἀλλήλους διενεχθέντας». (ΕΠ. 32,664).

Ἐκκλησιολογική, πολιτική καί κοινωνιολογική θεώρηση τοῦ σχίσματος. Θεμέλιο τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας είναι ή ἐνότητά της. «Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα» (Ἐφεσ. 4,5). Τό σχίσμα τεμαχίζει τό ἓνα σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Οἱ σχισματικοί ἀποκόπτονται ἀπό τήν κοινωρία καί ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ συνέπειες είναι φοβερές: διακοπή τῆς κοινωρίας ἀπό τό ἴδιο Ποτήριο, διαγραφή τῶν σχισματικῶν ἐπισκόπων ἀπό τά Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας, διακοπή κάθε ἐπικοινωνίας κτλ. Πάνω ἀπ' ὅλα ὅμως τά σχίσματα μειώνουν τήν ἀξιοπιστία τῆς Ἐκκλησίας καί ἐμποδίζουν τό ἔργο τῆς ἱεραποστολῆς της.

Τό σχίσμα ὅμως, ὅπως καί ή αίρεση, δημιουργεῖ καί πολιτικές καί κοινωνικές ἀναστατώσεις. Ἐπιφέρει σύγχυση, γιατί ἐμφανίζονται δύο τοπικές Ἐκκλησίες μέ τό ἴδιο ὄνομα, πού διεκδικοῦν ἐξίσου τή νομιμότητα. Ἡ Πολιτεία, πού θέλει πάντα τήν ἐνότητα, ἀναγκάζεται νά ταχθεῖ εἴτε μέ τή μία, εἴτε μέ τήν ἄλλη παράταξη. Ἔτσι, διχάζονται οἱ πολιτικοί ἄρχοντες καί εὐνοοῦν τή μιᾶ ομάδα, καταδιώκοντας τήν ἄλλη.

Ἐξίσου σημαντικές είναι ὁμως καί οἱ κοινωνικές συνέπειες τοῦ σχίσματος, ὅπως καί τῆς αἰρέσεως. Διαιροῦν τό λαό σέ παρατάξεις, ἀλληλομισούμενες καί ἀλληλοσυγκρουόμενες. Δημιουργοῦν μίση καί πάθη καί, ὄχι σπάνια, οἱ παρατάξεις καταλήγουν σέ συγκρούσεις. Ἔτσι ἐπικρατεῖ συνεχῶς μιά κοινωνική ἀναταραχή, πού δυσκολεῖ τήν πρόοδο τοῦ πληρώματος καί τό ἱεραποστολικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό, στήν περίπτωση τῶν σχισμάτων ἰσχύει ὁ λόγος τοῦ Κυρίου: «Οὐαί τῷ ἀνθρώπῳ, δι' οὗ τό σκάνδαλον ἔρχεται» (Ματθ. 18,7).

Σχισματικές καταστάσεις καί ἔλλειψη «ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας» στήν Ὁρθοδοξία σήμερα. Ἡ Ὁρθοδοξία δέ γνώρισε στά νεότερα χρόνια μεγάλες διαιρέσεις στούς κόλπους της, ὅπως ὁ Δυτικός Χριστιανισμός. Οἱ θρησκευτικοί πόλεμοι, φαινόμενο συνηθισμένο παλαιότερα στή Δύση, δέν τήν τάραξαν. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν σήμερα μερικές σχισματικές καταστάσεις πού δημιουργοῦν μεγάλες δυσκολίες στό ἔργο της. Πραγματικό σταυρό γιά τήν ἐλλαδική Ἐκκλησία ἀποτελεῖ τό λεγόμενο «παλαιοημερολογιτικό σχίσμα», πού προκλήθηκε ἀπό τήν ἀλλαγῆ, χωρίς πανορθόδοξο σύνοδο, τοῦ ἡμερολογίου τό 1924 (ἀντί τοῦ Ἰουλιανοῦ εἰσήχθη τό Γρηγοριανό) καί τήν προσαρμογή πρὸς αὐτό καί τοῦ ἑορτολογίου (μετάθεση τῶν κινητῶν ἑορτῶν κατὰ 13 μέρες). Βέβαια τό ἡμερολόγιο εἶναι πρόβλημα ἐπιστημονικό καί ὄχι ἐκκλησιαστικό, ἡ ἀλλαγῆ ὁμως τοῦ ἑορτολογίου ἀπό μερικές μόνο Ἐκκλησίες (Ἑλλάδας, Οἰκουμ. Πατριαρχεῖο, Ρουμανίας) ἔφερε σύγχυση στήν ἑορτολογική ἐνότητα τῆς Ὁρθοδοξίας (δέν ἑορτάζουν μαζί ὅλοι οἱ Ὁρθόδοξοι τίς ἀκίνητες ἑορτές). Τό σχίσμα ἔχει καί βαθύτερα αἰτία, τή διαφωνία τῶν «Παλαιοημερολογιτῶν», πού ὀνομάζονται Γ (νήσιοι) Ὁ (ρθόδοξοι) Χ (ριστιανοί), στή στάση τῶν «Νεοημερολογιτῶν» ἀπέναντι στήν Οἰκουμενική Κίνηση. Οἱ «Παλαιοημερολογίτες» στήν Ἑλλάδα, πού εἶναι ἕνας σημαντικός ἀριθμός, ἔχουν δικούς τους ἐπισκόπους, σύνοδο, ναούς καί μονές. Ἔχουν, ὁμως, διαιρεθεῖ σέ διάφορες παρατάξεις. Ἡ θεραπεία τοῦ σχίσματος αὐτοῦ δέν εἶναι δύσκολη, καί ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τά σπουδαιότερα αἰτήματα τῆς ἐποχῆς μας, γιά νά ξαναγαυρίσει ἡ εἰρήνη στήν Ἐκκλησία μας. Τό ζήτημα τοῦ Ἡμερολογίου – ἑορτολογίου ἔχει περιληφθεῖ στά θέματα τῆς Μεγάλης Συνόδου, πού ἐτοιμάζεται.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ βασική αἰτία τοῦ σχίσματος;
2. Πῶς κρίνεις τή σημασία τῶν σχισμάτων ἀπό τίς συνέπειές τους;

3. Πώς βλέπεις τό γεγονός, ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι δέν ἑορτάζουμε τίς ἀκίνητες ἑορτές τήν ἴδια μέρα;
4. Γιατί εἶναι ἀνάγκη νά λήξει τό ταχύτερο τό «παλαιοημερολογιτικό» σχίσμα;

Κείμενα

1. « Ἀνακρινεῖ δέ τούς τά σχίσματα ἐργαζομένους, κενούς ὄντας τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης, καί τό ἴδιον λυσιτελέσ σκοποῦντας, ἀλλά μή τήν ἔνωσιν τῆς Ἐκκλησίας· καί διά τās μικράς καί τās ὑψούσας αἰτίας τό μέγα καί ἔνδοξο σῶμα τοῦ Χριστοῦ τέμνοντας καί διαιροῦντας καί ὅσον τό ἐπ' αὐτοῖς ἀναιροῦντας».

(«Θά ἀποδείξει ὅτι αὐτοί πού δημιουργοῦν τά σχίσματα, εἶναι χωρίς τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί φροντίζουν τό δικό τους συμφέρον καί ὄχι τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας· καί γιά μικρές ἢ μεγάλες αἰτίες σχίζουν καί κομματιάζουν τό μεγάλο καί ἔνδοξο σῶμα τοῦ Χριστοῦ καί, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπό αὐτούς, τό καταστρέφουν»).

(Ἁγ. Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Λυών, ΒΕΠ. 5,155).

2. «... Οὐδέν χειρόν φιλονεικίας καί μάχης καί τοῦ τήν Ἐκκλησίαν διασπᾶν καί τόν χιτώνα, ὃν οὐκ ἐτόλμησαν οἱ λησταί διαρρηῆσαι, τοῦτον εἰς πολλά κατατεμεῖν μέρη. Οὐκ ἀρκοῦσιν αἱ λοιπαί αἵρέσεις, ἀλλά καί ἡμεῖς ἑαυτούς κατατέμνομεν;»

(«... Τίποτε δέν εἶναι χειρότερο ἀπό τή φιλονικία καί τή διαμάχη, καί τό νά διαιρεῖ κανεῖς τήν Ἐκκλησία, καί νά ξεσχίζει σέ πολλά κομμάτια τόν χιτώνα, πού δέν τόλμησαν οἱ ληστές νά σχίσουν. Δέν φτάνουν οἱ ὑπόλοιπες αἵρέσεις, ἀλλά καί μεῖς οἱ ἴδιοι θά κομματιαζόμαστε;...)

(Ἰωάννης Χρυσόστομος, Εἰς Ἐφεσίους, ὁμιλία 11,4 Ε.Π. 62,85).

Η ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Νεστοριανισμός και Μονοφυσιτισμός. Από τις μεγαλύτερες ομάδες Χριστιανών, που απόκοπηκαν από την εκκλησιαστική κοινωνία με την προσχώρησή τους στις αιρέσεις, είναι οι *Νεστοριανοί και Μονοφυσίτες*, μετά την καταδίκη τους από τις Γ' και Δ' Οικουμενικές Συνόδους τον 5ο αιώνα. Οι *Νεστοριανοί* κατέφυγαν στην Περσία, όπου ίδρυσαν δική τους «Εκκλησία». Ανέπτυξαν τα θεολογικά Γράμματα, ιδρύοντας σπουδαίες σχολές (Νισίβειως, Εδέσης, Σελευκείας και Βαγδάτης). Τό 16ο και 17ο αιώνα μιά μερίδα τους ενώθηκε με τη Ρώμη, ενώ μιά άλλη μεγαλύτερη, ενώθηκε τό 1898 με την Ορθοδοξία. Σήμερα οι Νεστοριανοί είναι ελάχιστα.

Μεγαλύτερα προβλήματα δημιούργησαν στην Ορθοδοξία οι *Μονοφυσίτες*. Μετά την καταδίκη τους δημιουργήθηκαν διάφορες Μονοφυσιτικές «Εκκλησίες», και μονοφυσίτες Πατριάρχες τοποθετήθηκαν στην Αλεξάνδρεια, στην Αντιόχεια και τό Ίεροσόλυμα, παράλληλα με τούς Ορθοδόξους. Οι ένωτικές προσπάθειες που έγιναν, κατέληξαν σέ άποτυχία. Οργανώθηκαν μεγάλες μονοφυσιτικές ομάδες στή Συρία, Παλαιστίνη, Μεσοποταμία, Αρμενία, Αιθιοπία κτλ., που με διάφορα όνόματα υπάρχουν μέχρι σήμερα.

Ρωμαιοκαθολικισμός. Η μεγαλύτερη και τραγικότερη διαίρεση στην Εκκλησία συνέβη τον 9ο και ολοκληρώθηκε τον 11ο αιώνα, με την απόσχιση τών Ρωμαιοκαθολικών (ή Παπικών, ή Λατίνων). Ανάμεσα στους Λαούς τής ανατολικής και δυτικής Χριστιανοσύνης υπήρχαν ποικίλες διαφορές (φυλετικές, γλωσσικές, πολιτιστικές). Τούς ένωνε όμως ή κρατική ενότητα και ή έμμονή στή μία Πίστη τής Εκκλησίας. Διάφοροι παράγοντες έκαμαν, ώστε οι διαφορές νά παίξουν διασπαστικό ρόλο. Η έλλειψη συχνής επαφής, ή διαφορά τής γλώσσας και ή άποξένωση, που δημιούργησε ή ύποταγή τής Δύσεως σέ διάφορους βάρβαρους λαούς, και μάλιστα στους Φράγκους, μεγαλοποίησαν σιγά σιγά τις διαφορές.

Άλλά και στόν εκκλησιαστικό χώρο φάνηκαν αντίθέσεις, όπως ό ανταγωνισμός Ρώμης-Κων/λεως για την πρωτοκαθεδρία. Ίσχυρότατο, όμως, διασπαστικό στοιχείο υπήρξε τό *παπικό πνεύμα*. Τουτό έκδηλώθηκε με τή μορφή του

«παπικού πρωτείου» και «άλαθήτου». Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει πάντα τὸ «πρωτεῖο ἀληθείας», ἀλλὰ ὄχι «ἐξουσίας». Τὸν Ἐπίσκοπο τῆς Ρώμης δεχόταν ἡ Ἐκκλησία, ὡς «πρῶτο στήν τάξη»¹. Τὸ παπικὸ πρωτεῖο ἐκφράστηκε ὡς ἀπαίτηση γιὰ παγκόσμια δικαιοδοσία, πρῶτα πάνω στήν Ἐκκλησία (ὁ Πάπας ὑπερεπίσκοπος) καὶ ἔπειτα καὶ στήν πολιτικὴ σφαῖρα (ὁ Πάπας αὐτοκράτορας τοῦ κόσμου). Τὸ 755 ἰδρύθηκε τὸ *Παπικὸ Κράτος* στήν Ἰταλία, πού παραμένει μέχρι σήμερα (Κράτος τοῦ Βατικανοῦ). Ὁ Πάπας δὲν ἔμεινε μόνο ἐπίσκοπος, ἀλλὰ αὐτοανακηρύχθηκε καὶ βασιλιάς. Οἱ πολιτικὲς καὶ ἐκκλησιολογικὲς ἀντιθέσεις Ἀνατολῆς-Δύσεως ἐπαιξαν μεγάλο ρόλο στήν ἐκκλησιαστικὴ διαίρεση. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ θεολογικὲς διαφορὲς.

Ἡ σοβαρότερη δογματικὴ διαφορὰ εἶναι ἡ προσθήκη ἀπὸ τῆς Ρώμης στοῦ Σύμβολο τῆς Πίστεως τῆς φράσεως *Filioque* («καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα). Τοῦτο ἐγένετο παρά τὴν ἀντιθετὴ δήλωση τοῦ Χριστοῦ (βλ. Ἰω. 15, 26) καὶ τῆς ρητῆς ἀπαγόρευσης τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (431) νὰ γίνεи ὅποιαδήποτε ἀλλοίωση στοῦ Σύμβολο Νικαίας - Κων/λεως². Ἄλλη σπουδαία δογματικὴ διαφορὰ εἶναι ἡ χρῆση τῶν ἀζύμων (=ἀζυμου ἄρτου) στὴ Θ. Εὐχαριστία.

Ὅλες αὐτὲς οἱ διαφορὲς ὀδήγησαν σὲ ἀνοικτὴ σύγκρουση τὸν 9ο αἰῶνα, ὅταν τοὺς ἐπίσκοπικούς θρόνους Ρώμης καὶ Κων/λεως κατεῖχαν δύο ἰσχυρότατες προσωπικότητες, ὁ Πάπας Νικόλαος Α' καὶ ὁ Μέγας Φῶτιος. Τὸ 867 ἐγγίνε τὸ πρῶτο μεγάλο σχίσμα, μὲ ἀφορμὴ τὴν προσπάθεια τοῦ Πάπα νὰ εἰσαγάγει ρωμαϊκὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα καὶ τὸ ἀλλοιωμένο Σύμβολο στήν Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία τότε ὑπαγόταν στοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχεῖο. Τὸ 1054 ἐγένετο τὸ σχίσμα ὀριστικόν, ὅταν Πατριάρχης Κων/λεως ἦταν ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάριος.

Προτεσταντισμός. Ἡ διαίρεση, ὅμως, τῆς χριστιανικῆς οἰκογένειας δὲ σταμάτησε ἐδῶ. Ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Παπισμοῦ ἀπὸ τὸ γνήσιο χριστιανικὸ πνεῦμα ὀδήγησε σὲ καταχρήσεις (π.χ. συγχωροχάρτια, ἱερά Ἐξέταση, ἠθικὰ σκάνδαλα, πολιτικὴ δράση κτλ.) Τὴν κατάπτωση αὐτὴ δὲν μπόρεσαν καὶ οἱ Δυτικὸι Χριστιανοὶ νὰ ἀνεχθοῦν. Τὸ 1517 μιά δυναμικὴ προσωπικότητα, ὁ μοναχὸς καὶ Καθηγητὴς Μαρτίνος Λούθηρος (1483-1546) ἐπαναστάτησε ἐναντίον τοῦ Παπισμοῦ καὶ ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς Μεταρρυθμίσεως (Πρωτεσταντι-

1. Εἶναι τὰ λεγόμενα «πρεσβεία τιμῆς», πού δόθηκαν στὸν Ἐπίσκοπο τῆς Ρώμης, ὡς παλαιὰς πρωτεύουσας τοῦ Κράτους. Οἱ Β' καὶ ἃ' Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι (381 καὶ 451) ἀναγνώρισαν «ἴσα πρεσβεία» καὶ στὸν Ἐπίσκοπο τῆς Νέας Ρώμης, δηλ. τῆς Κων/λεως, γιὰ τὴν ἴδια αἰτία.

2. Ἡ προσθήκη ἦταν συνέπεια τῆς θεωρίας περὶ παπικὸ πρωτεῖο, πού τοποθετεῖ τοὺς Πάπες πάνω ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ τὴν Ἐκκλησία.

μοῦ). Τόν ἀκολούθησαν καί ἄλλοι θεολόγοι, ὅπως ὁ Ζβίγκλιος καί ὁ Καλβίνος. Καί οἱ τρεῖς δημιούργησαν δικές τους ὁμάδες («Ἐκκλησίες»). Ὁ Προτεσταντισμός, ὅμως, δέν μπόρεσε νά πραγματοποιήσει τόν ἀρχικό του σκοπό, νά μεταρρυθμίσει δηλαδή τή Δυτική Ἐκκλησία. Ἀντίθετα κατακερμάτισε τή Χριστιανική Δύση, δημιουργώντας ποικίλες προτεσταντικές «Ὁμολογίες» (ὀνομάσθηκαν ἔτσι ἀπό τίς «ὁμολογίες πίστεώς» τους). Τούς πρώτους προτεσταντικούς κλάδους (Λουθηρανισμό, Καλβινισμό) ἀκολούθησαν πολλές ἄλλες ὁμάδες, ὡσεύ σήμερα νά ὑπάρχουν τρεῖς περίπου ἑκατοντάδες προτεσταντικῶν αἱρέσεων. Ἀντί λοιπόν ὁ Προτεσταντισμός νά ξαναφέρει τό Δυτικό Χριστιανισμό στίς πηγές του, τόν ἀπομάκρυνε ἀκόμη περισσότερο ἀπό αὐτές.

Συνέπειες τῆς διασπάσεως γιά τήν Ἐκκλησία καί τόν κόσμο. Οἱ Χριστιανοί χωρίσθηκαν σέ ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα μέ ἀπροσμέτρητες συνέπειες. Κάθε μιά ὁμάδα συνέχισε τό δρόμο της, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς ἄλλες. Ἔτσι ἀντί νά ἀγωνίζονται οἱ Χριστιανοί γιά τήν ἐκχριστιάνιση τοῦ κόσμου, ἄρχισαν νά προσηλυτίζουν Χριστιανοί Χριστιανούς. Ἰδιαίτερα ἡ Ὁρθοδοξία ἀντιμετώπισε πολλές φορές τήν ἐχθρότητα καί μισαλλοδοξία τῆς Δυτικῆς Χριστιανοσύνης. Ἡ διάσπαση τῆς Χριστιανοσύνης εἶναι ἡ μεγάλη ἀδυναμία της. Ἔνας κομματιασμένος Χριστιανισμός δέν μπορεῖ νά γίνει πιστευτός στόν κόσμο. Ἡ ἱεραποστολική δύναμή του περιορίζεται. Τό μεγαλύτερο αἶτημα τῆς ἐποχῆς μας πρέπει γι' αὐτό νά εἶναι ἡ ἐπανάωση τῆς Χριστιανοσύνης. Ἡ Ὁρθοδοξία, ὡς συνέχεια τῆς ἀρχαίας ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, παραμένει ἡ ἀμετακίνητη βάση γιά τήν ἐπανάσυνδεση τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου.

Ἑρωτήσεις

1. Ἡ ἀπόσχιση τῶν αἱρετικῶν καταστρέφει τήν ἀλήθεια καί ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας;
2. Πῶς θά μπορούσε νά ἀποφευχθεῖ ἡ διαίρεση Ἀνατολικῆς καί Δυτικῆς Χριστιανοσύνης;
3. Πῶς εἶναι δυνατή ἡ ἐπανάωση τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου;

ΟΙ ΑΡΧΑΙΕΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

Θεολογικές θέσεις σε σύγκριση με την Ὁρθόδοξη Θεολογία. Οι αρχαίες « Ἀνατολικές Ἐκκλησίες», πού υπάρχουν μέχρι σήμερα ως κλάδοι τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ, εἶναι: ἡ Ἀρμενική, ἡ Κοπτική, ἡ Συροϊακωβιτική, ἡ Αἰθιοπική καί ἡ Μαλαμπαρική στίς Ἰνδίες. Μιά μονοθελητική παραφυάδα, οἱ Μαρωνίτες τοῦ Λιβάνου, τό 18ο αἰώνα ἐνώθηκαν μέ τή Ρώμη. Οἱ μονοφυσιτικές « Ἐκκλησίες» δέχονται μόνο τίς τρεῖς πρῶτες οἰκουμ. Συνόδους. Ἀπέρριψαν τή Δ΄ Οἰκουμενική, γιατί τή θεωροῦσαν νεστοριανίζουσα. Κράτησαν τή διδασκαλία γιά τή «μία φύση» τοῦ Χριστοῦ μετά τήν ἔνωση θείας καί ἀνθρώπινης φύσεως στό Πρόσωπό του. Ὑπερτονίζουν τή θεία φύση καί ἀφήνουν στό περιθώριο τήν ἀνθρώπινη. Αυτό ὁδηγεῖ τελικά σέ ἀδιαφορία γιά τήν «έν Χριστῷ» μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου. Στό Χριστό δέ βλέπουν τό νέο ἄνθρωπο, πού ἀγιάζει τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο, ἀλλά τό Θεό, πού ἀπορροφᾷ καί ἐξαφανίζει τόν ἄνθρωπο. Ἐπειδή ἀπέρριψαν τήν Δ΄ Οἰκουμενική Σύνοδο (τῆς Χαλκηδόνας), ὀνομάζονται καί *Προχαλκηδόνιοι*.

Δομή – δυναμικότητα καί δραστηριότητες τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν. Οἱ Προχαλκηδόνιες Ἐκκλησίες εἶναι σήμερα ὑπόδουλες, κυρίως κάτω ἀπό τό ἰσλαμικό στοιχεῖο. Ὅλες μαζί ἔχουν περίπου 20 ἑκατομμύρια πιστούς. Μερικά ἰδιαίτερα στοιχεῖα διαμορφώνουν τήν ταυτότητα κάθε μιᾶς ἀπό αὐτές τίς « Ἐκκλησίες».

Ἡ « Ἀρμενική Ἐκκλησία». Οἱ Ἀρμένιοι δέχθηκαν στόν Τρισάγιο Ὑμνο τή μονοφυσική προσθήκη «ὁ σταυρωθεῖς δι' ἡμᾶς». Στή Θ. Εὐχαριστία χρησιμοποιοῦν ἄζυμα καί κρασί ἀνέρωτο. Ἐχουν κρατήσῃ ἀκόμη λατινικά ἔθιμα (π.χ. τή λατινική μίτρα τῶν ἐπισκόπων, τό δακτυλίδι καί τήν ποιμενική ράβδο). Ὅσοι δέχθηκαν τόν παπισμό ὀνομάζονται σήμερα *ἀρμενοκαθολικοί* καί οἱ ὑπόλοιποι *ἀποστολικοί*. Ἀνώτατες Ἀρχές εἶναι τά δύο *Καθολικάτα* (τοῦ Ἐτσοματζίν στή Σοβιετική Ἀρμενία καί τῆς Βηρυττοῦ) καί τά δύο *Πατριαρχεῖα* (τῆς Κων/λεως, 1461, καί τῶν Ἱεροσολύμων, 1311). Οἱ Ἀρμένιοι τιμοῦν ἰδιαίτερα τό Σταυρό, ὑποτιμοῦν, ὅμως, κάπως τίς εἰκόνες, γιατί αὐτές ὑπογραμμίζουν τήν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ. Ἡ θρησκεία διατήρησε τήν ἐθνικότητα τοῦ ἀρμενικοῦ Λαοῦ, πού ἔζησε τρομερές περιπέτειες.

Προετομασία Ἀρμενικῆς λειτουργίας. Φωτογραφία στή Μονή Ἁγίου Ἰακώβου, Ἱεροσολύμων

«Κοπτική Ἐκκλησία». «Τό ὄνομα «κόπτης» προέρχεται ἀπό τό ἑλληνικό «αἰγύπτιος», πού ἀραβικά προφέρεται Κίπτ. Οἱ Κόπτες δέχονται ἓνα μετριοπαθῆ μονοφυσιστικό. Ἀναγνωρίζουν ὡς κεφαλὴ τους τόν Κόπτη Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας, πού ἔχει τόν ἐπίσημο τίτλο « Ἄμπα», δηλαδή Πατήρ. Οἱ Κόπτες ἀποτελοῦν τά 10% τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ (3 ἑκατομμ.), ἔχουν 5.000 ἐνορίες καί 600 ἱερεῖς. Στό Κάιρο ὑπάρχει Κοπτική Θεολογική Σχολή, Βιβλιοθήκη καί Μουσεῖο.

«Αἰθιοπική Ἐκκλησία». Ἐχει τήν ἴδια θεολογία μέ τήν Κοπτική, μέ μερικές ἰδιορρυθμίες ὡς συνέπεια τῆς ἀπομονώσεώς της. Μία μερίδα π.χ. δέχεται τρεῖς γεννήσεις τοῦ Χριστοῦ (προαιώνια, ἀπό τήν Παρθένο, ὡς Θεαν-

θρώπου). Έχουν επίσης ιουδαϊκά έθιμα (περιτομή, τήρηση του Σαββάτου), αλλά και ειδωλολατρικά (χορούς και όργανα, θυσίες ζώων κτλ.) Η έδρα του Προκαθημένου τους βρίσκεται στην Άδδισ Άμπέμπα. Ήρηνή πόλη, όμως, θεωρείται η Άξούμ (Άξώμη), στην οποία φυλάσσεται, όπως πιστεύεται, η «Κιβωτός τής Διαθήκης». Η Έκκλησία άνακηρύχτηκε αυτόκέφαλη τό 1951, ό δέ άρχηγός της (Άμπούνα) τό 1958 πήρε τόν τίτλο του Πατριάρχη.

Συροϊακωβιτική Έκκλησία. Όφείλει τό όνομά της στό Μονοφυσίτη Άκωβο Βαρραδαίο. Έχει περίπου 1 έκατομμ. πιστούς σ' όλο τόν κόσμο, μαζί μέ τούς μονοφυσίτες του Μαλαμπάρ τών Ίνδιών. Άρχηγός τους είναι ένας Ιακωβίτης Πατριάρχης, πού άπό τό 13ο αιώνα φέρει τό όνομα Ίγνάτιος. Σ' αυτόν ύπάγονται και οι μονοφυσίτες του Μαλαμπάρ. Η δογματική τους διδασκαλία είναι ή ίδια μέ εκείνη τών Κοπτών. Οι Σύροι μονοφυσίτες ύπήρξαν πάντοτε πλησιέστερα στην Όρθοδοξία άπό όσο οι άλλοι.

Όλες οι Άνατολικές Έκκλησίες έχουν άναπτύξει τά θεολογικά Γράμματα και ή Λατρεία. Έχουν έκκλησιαστικές Σχολές και έκδίδουν εκκλησιαστικά περιοδικά. Καλλιέργησαν εκκλησιαστική τέχνη και διατήρησαν τό μοναχικό βίο. Μεγάλη δραστηριότητα έχουν οι Κινήσεις Νέων τών Έκκλησιών αυτών, πού συμμετέχουν στην Παγκόσμια Χριστιανική Νεανική Κίνηση.

Σχέσεις μέ τήν Όρθοδοξία και πιθανότητα για μελλοντική ένωση.

Οι μονοφυσικές Έκκλησίες ήλθαν στό παρελθόν πολύ συχνά σέ έπαφή μέ τήν Όρθοδοξία. Η έξάπλωση και έπιρροή του Ίσλαμισμού, όμως, ύπήρξε τό μεγάλο έμπόδιο στην άποτελεσματική προσέγγισή τους. Στη βυζαντινή περίοδο έγιναν προσπάθειες ένώσεώς τους μέ τήν Όρθοδοξία χωρίς όμως άποτελέσματα. Περισσότερη έπιτυχία είχαν οι έπαφές μέ τήν Άρμενική Έκκλησία, λόγω τής άμοιβαίας συμπάθειας, μεταξύ άρμενικού και έλληνικού Λαού. Τό 633 ένώθηκαν οι Άρμένιοι μέ τήν Όρθοδοξία, αλλά ή ένωση ήταν προσωρινή. Μόνο ένα μικρό τμήμα έμεινε ένωμένο, οι Χαϊκορούμ (Έλληνοαρμένιοι). Στόν αιώνα μας ξανάρχισαν οι ένωτικές προσπάθειες στά πλαίσια τής Οικουμενικής Κινήσεως. Όπως έχει διαπιστωθεί, οι διαφορές δέν είναι άγεφύρωτες. Οι Άνατολικές Έκκλησίες κρατούν μία φράση του Άγίου Κυρίλλου Άλεξανδρείας («μία φύσις του Θεού Λόγου σεσαρκωμένη»), δέν τήν έρμηνεύουν όμως μέ σαφήνεια και έτσι ή διαφωνία δέν είναι στην ουσία του δόγματος, αλλά στη διατύπωση. Γι' αυτό ή έλπιδα για μελλοντική συμφωνία είναι μεγάλη.

Έκτός, όμως, άπό τό θεολογικό διάλογο πού συνεχίζεται, ή Όρθόδοξη Έκκλησία διευρύνει τίς έπαφές της μέ τίς Άνατολικές Έκκλησίες και μέ άλλα

μέσα, π.χ. επισκέψεις, αλληλογραφία κτλ. Ἀκόμη, νέοι τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν, ιδιαίτερα Αἰθίοπες καί Κόπτες, σπουδάζουν στίς Ὀρθόδοξες Θεολογικές Σχολές, καί ἄρχισαν νά παρουσιάζουν σπουδαῖες θεολογικές διατριβές, πού μελετοῦν εἰδικά τό πρόβλημα τῆς δογματικῆς συμφωνίας τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν μέ τήν Ὀρθοδοξία.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιές συνέπειες ἔχει ἡ ὑποτίμηση τῆς «ἀνθρωπίνης φύσεως» ἀπό τό Μονοφυσιστικό;
2. Ποιές εἶναι οἱ βασικές διαφορές τῶν Προχαλκηδονίων ἀπό τήν Ὀρθοδοξία;
3. Γιατί πρέπει νά ἐνταθεῖ ἡ ἐνωτική προσπάθεια μέ τίς Προχαλκηδόνιες Ἐκκλησίες;

Ο ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΙΣΜΟΣ

Θεολογικές και εκκλησιολογικές συμπώσεις και αντιθέσεις με την Ὁρθοδοξία. Μὲ τὸ Ρωμαιοκαθολικισμό ἔχει ἡ Ὁρθοδοξία πολλὰ κοινὰ, ἀλλὰ καὶ σημαντικές διαφορές. Ὁ Ρωμαιοκαθολικισμὸς διατηρεῖ πολλὰ ἀρχαιοχριστιανικά στοιχεία. Ἔχει τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ θεμελιώδη γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας¹. Ἐν τούτοις καὶ ἐκεῖ, ὅπου φαίνεται ὅτι στὴ διδασκαλία συμφωνεῖ μὲ τὴν Ὁρθοδοξία, ὑπάρχουν σπουδαίες διαφορές, πού δὲν ἔχουν σχέση μόνο μὲ τὸ διοικητικὸ σύστημα καὶ τὰ ἔθιμα, ἀλλὰ εἶναι πολὺ βαθύτερες. Τὰ νέα στοιχεία πού πρόσθεσε ὁ Ρωμαιοκαθολικισμὸς στὴν παράδοσή του, τὸν ἀπομάκρυναν ἀπὸ τῆ Μία Ἐκκλησία καὶ τὸν ἔφεραν ἐγγύτερα πρὸς τὸν κόσμον (ἐκκοσμικέυση). Οἱ χαρακτηριστικότερες ἀπὸ τίς διαφορές αὐτές εἶναι:

Ὁ παπικὸς θεσμὸς, πού διαφοροποιεῖ τελείως τὸ Ρωμαιοκαθολικισμό ἀπὸ τὴν Ὁρθοδοξία. Ὁ Πάπας ἀναγνωρίζεται ὡς κεφαλὴ τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας, «ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ στὴ γῆ». Χωρίζεται, ἔτσι, ἡ ὁρατὴ ἀπὸ τὴν ἀόρατη Ἐκκλησία, ἐνῶ εἶναι ἀχώριστες μὲ μοναδικὴ κεφαλὴ τὸ Χριστό. Μὲ τὸ παπικὸ «πρωτεῖο» νοεῖται ὁ πάπας ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ καταστρέφεται ἡ ἰσότητα ὄλων τῶν ἐπισκόπων. Ἔτσι καταργεῖται τὸ συνοδικὸ σύστημα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ δημοκρατικὴ δομὴ τῆς. Μὲ τὸ «ἀλάθητο» ταυτίζεται ὁ πάπας μὲ τὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία καὶ ἐπικρατεῖ ἡ ἰδέα τοῦ ἀλάθητου ἀνθρώπου. Ἡ δογματοποίηση τοῦ «πρωτείου» καὶ «ἀλαθῆτου» τὸ 1870 μετέβαλε τὸ Ρωμαιοκαθολικισμό καὶ σὲ αἵρεση ἐκκλησιολογική. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ συγκέντρωση πολιτικῆς ἐξουσίας στὰ χέρια τοῦ Πάπα καὶ ἡ ἀνακήρυξή του σὲ ἡγεμόνα ἔδωσε στὸ Ρωμαιοκαθολικισμό τὸ χαρακτῆρα κοσμικοῦ κράτους. Τὸ σημερινὸ Παπικὸ Κράτος τοῦ Βατικανοῦ ἰδρύθηκε τὸ 1929 μετὰ ἀπὸ συμφωνία τοῦ Πάπα μὲ τὸ δικτάτορα Μουσολίνι². Ἡ κρατικοποίηση τοῦ Ρωμαιοκαθολικι-

1. Δέχεται π.χ. τίς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τίς συνόδους, τὴ λατρεία, τὰ μυστήρια, τὸν μοναχικὸ βίον, τίς ἀποφάσεις τῶν ἀρχαίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

2. Ἀρχηγὸς τοῦ παπικοῦ κράτους εἶναι ὁ Πάπας. Ἔχει πρωθυπουργό, ὑπουργεῖα, στρατὸ καὶ ὑπκόσους. Ὁ Πάπας, ὡς Κρατικὸς ἀρχηγός, διορίζει πρεσβευτές, πού λέγονται Νούντσιοι. Κλείνει πολιτικές συμφωνίες μὲ τὰ διάφορα Κράτη, τὰ κογκροδάτα. Τελευταία τὸ Βατικανὸ ἔχει συνάψει διπλωματικές σχέσεις, γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία, καὶ μὲ τὴν Ἑλλάδα.

σμού θέτει σέ κίνδυνο τόν ἐκκλησιαστικό χαρακτήρα του.

Ἄλλη οὐσιαστική διαφορά εἶναι τό «Φιλιόκβε» (Filioque). Τό δόγμα αὐτό, πού ἐπιβλήθηκε στή Δύση ἀπό τούς Φράγκους, σημαίνει προσπάθεια νά συλληφθεῖ λογικά ἡ κεντρικότερη ἀλήθεια τοῦ Χριστιανισμοῦ, τό Μυστήριο τῆς Ἁγίας Τριάδος. Γίνεται, ὁμως, σύγχυση ἀνάμεσα στή Θεία προέλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τήν ἀποστολή του στόν κόσμο, καί ὑποτιμᾶται τό Πρόσωπο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν Ἁγία Τριάδα καί ἡ λυτρωτική ἐνέργειά του. Συνάμα παρανοεῖται ἡ ἁγιοτριαδική κοινωνία, πού μεταβάλλεται ἔτσι σέ δυαρχία, καί κλονίζεται ἡ πίστη στήν ἰσότητα τῶν τριῶν Θείων Προσώπων. Ἔτσι, ὁμως, ἀλλοιώνεται τό θεμέλιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Ἡ κατάληξη τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ σέ ἀπολυταρχία καί κρατικό θεσμό δέν εἶναι ἀσχετη πρός τό παπικό αὐτό δόγμα.

Υπάρχουν καί ἄλλες διαφορές, πού παλαιότερα διδάσκονταν μέ ἀπόλυτο τρόπο¹. Π.χ. ἡ σωτηρία δέ νοεῖται ὡς δῶρο τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ Θεοῦ ἀπό τή σταυρική Θυσία τοῦ Χριστοῦ καί τά ἔργα τῶν εὐσεβῶν (ἀγίων). Γι' αὐτό γινόταν λόγος γιά «ὑπέρτακτα ἔργα» τῶν Ἁγίων καί «ἀξιομισθίες». Ἡ μετάνοια, ἔπειτα, εἶχε λάβει στό Ρωμαιοκαθολικισμό τή μορφή δίκης, γιατί ἡ σωτηρία νοεῖται νομικά καί ὄχι πνευματικά. Καρπός αὐτοῦ τοῦ πνεύματος ἦταν ἡ *ἱερά Ἐξέταση*. Εἶναι, ὁμως, γεγονός, ὅτι τελευταία γίνεται μεγάλη προσπάθεια μέσα στό Ρωμαιοκαθολικισμό γιά τήν ἀποσχολαστικοποίηση καί ἀνανέωσή του.

Αἰσθήματα ὑπεροχῆς καί τάσεις δεσποτισμοῦ τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Μία ἀπό τίς σπουδαιότερες δυσκολίες στήν προσπάθεια γιά ἐπανάωση τῆς Ὁρθοδοξίας μέ τό Ρωμαιοκαθολικισμό εἶναι οἱ ὑπεροπτικές τάσεις τῶν Παπῶν ἀπέναντί της. Ὁ Ρωμαιοκαθολικισμός ἐβλεπε τήν Ὁρθοδοξία ὡς αἰρετική Ἐκκλησία, πού ἐπαναστάτησε ἀπέναντι στήν ἐξουσία τοῦ Πάπα, καί ἀγνόησε τήν αὐτοτελείά της. Παρ' ὅλες τίς προόδους, πού σημειώθηκαν στά νεότερα χρόνια στίς σχέσεις Ὁρθοδοξίας καί Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, οἱ Πάπες διακηρύττουν συνεχῶς, ὅτι ὅλοι οἱ Χριστιανοί, μαζί καί οἱ Ὁρθόδοξοι, πρέπει νά ἐπιστρέψουν «εἰς τήν μάνδραν τοῦ Ἁγ. Πέτρου», στό Ρωμαιοκαθολικισμό, πού εἶναι ἡ μόνη ἀληθινή Ἐκκλησία.

1. Π.χ. ράντισμα ἀντί βάπτισμα, χωρισμός τοῦ Χρισματος ἀπό τό Βάπτισμα, μετάδοση στους λαϊκοὺς μόνο τοῦ «σώματος» στή Θ. Εὐχαριστία, συγχωροχάρτια ἢ ἀφέσεις στό μυστήριο τῆς μετανοίας, διδασκαλία γιά τό καθαρτήριο, ὑποχρεωτική ἀγαμία τῶν κληρικῶν, χορήγηση τοῦ Εὐχελαίου μόνο στους ἐτοιμοθανάτους, νέα δόγματα («ἀσπίλος σύλληψις» καί «μετάστασις» τῆς Θεοτόκου, 1852 καί 1950) κ.ά.

Σχέσεις με την Ὁρθοδοξία καὶ πιθανότητες γιὰ ἔνωση. Τὸ σχίσμα Ἀνατολικοῦ καὶ Δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν ἦταν δυνατό νά ἀφήσει τοὺς Χριστιανοὺς ἀδιάφορους. Ἀμέσως μετὰ τὸν τελεσίδικο χωρισμὸ τὸν 11ο αἰῶνα ἄρχισαν οἱ πρῶτες ἐνωτικές προσπάθειες. Ἀπὸ τὸν 11ο μέχρι τὸ 15ο αἰ. ἔλαβαν χώρα συνολικά 13 τέτοιες προσπάθειες, ἀλλὰ ὅλες ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα, γιατί ἢ μὲν Ρώμη προσπαθοῦσε νά ὑποτάξει τὴν Ὁρθοδοξία, οἱ δὲ Ὁρθόδοξοι εἶχαν, βασικά, πολιτικά κίνητρα, ἤθελαν δηλ. νά σώσουν τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἀπὸ τοὺς Τούρκους, μὲ τὴ βοήθεια τῆς Δύσεως. Ἡ ἀλήθεια τῆς Πίστεως τάσσονταν σὲ δευτέρη μοῖρα.

Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κων/λεως ἡ Ρώμη φέρθηκε ἀγέρωχα καὶ ὑπεροπτικά στὴν Ὁρθοδοξία. Τὴν περιφρόνησε καὶ τὴν ὑποτίμησε. Οἱ Μισσιονάριοι τοῦ Πάπα καὶ τὰ διάφορα μοναστικά Τάγματα τοῦ προσπάθησαν νά ὑποτάξουν τὴν Ὁρθοδοξία. Τοῦτο ἐπιδιώχθηκε καὶ μὲ τὸ θεσμὸ τῆς Οὐνίας. Οἱ ἀνατολικοὶ χριστιανοὶ δηλ. γίνονταν δεκτοὶ μὲ τὰ ἔθιμά τους, ἀρκεῖ νά δηλώναν ὑποταγὴ στὸν Πάπα. Μερκὲς ἐνέργειες τῆς Ρώμης αὐξησαν ἰδιαίτερα τὴν ἀντίθεση τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Π.χ. ἡ ἄλωση τῆς Κων/λεως ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους τὸ 1204, ἡ ἱδρυση τῆς Λατινικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Κύπρου (13ος αἰ.) καὶ ἡ σύνοδος Φερράρας-Φλωρεντίας (1438/9), ὅπου ὑπογράφηκε ἡ ψευδὲς ἔνωση. Τὸ 1622 ἱδρύθηκε ἡ «Προπαγάνδα γιὰ τὴν Πίστη» στὴ Ρώμη, μὲ σκοπὸ τὸν ἐκλατινισμὸ τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς. Τὴν ψυχρότητα τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰ. ἀκολούθησε μιά προσπάθεια βελτιώσεως τῶν σχέσεων τὸ 19ο αἰῶνα, οἱ ὅποιες κατέληξαν στίς ἐνωτικές προσπάθειες τοῦ αἰῶνα μας.

Ἡ πιθανότητα γιὰ ἔνωση Ὁρθοδοξίας καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ διάθεση τοῦ δευτέρου νά δεχθεῖ τὴν πίστη τῆς Μιᾶς Ἐκκλησίας. Τὸ μεγαλύτερο ἐμπόδιο εἶναι τὰ δόγματα, πού συνδέονται μὲ τὸν παπικὸ θεσμὸ (πρωτεῖο καὶ ἀλάθητο) καὶ ὁ πολιτικὸς χαρακτήρας τοῦ Βατικανοῦ. Ἡ Ὁρθοδοξία θέτει πάντα ὡς βάση τῆς ἐνώσεως τὴν πίστη τῆς Μιᾶς Ἐκκλησίας, πού διασώζει ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μέχρι σήμερα. Ἡ Ὁρθοδοξία, πού εὐχεται ἀδιάκοπα «ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως», συνεχίζει τίς προσπάθειες γιὰ τὴν ἔνωση μὲ τὸ Ρωμαιοκαθολικισμὸ, πού εἶναι ὁμως δυνατὴ μόνο πάνω στὸ θεμέλιο τῆς πίστεως τῆς Μιᾶς Ἐκκλησίας.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιὲς εἶναι οἱ σοβαρότερες διαφορὲς μεταξύ Ὁρθοδοξίας καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ γιατί;
2. Γιατί ἀπέτυχαν οἱ παλαιότερες ἐνωτικές προσπάθειες;
3. Πῶς κρίνεις τὴν διατήρηση τῆς Οὐνίας ἀκόμη καὶ σήμερα;

4. Ποιός είναι ο ὀρθός δρόμος γιά τήν ἐπανάληψη Ὁρθοδοξίας καί Ρωμαιοκαθολικισμοῦ;

Κείμενο

« Ἀποτελοῦμεν πλήρη σύναξιν, ἦν ἡμεῖς, ἠνωμένοι μετά πάντων ὑμῶν ὡς ἀδελφῶν, συνεκαλέσαμεν δικαιοματικῶς ὡς Ἐπίσκοπος Ρώμης καί διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὡς ἀνάξιος μέν ἀλλ' ὡς ἀληθῆς κυβερνήτης τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καί ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ καί ὁ δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς, λοιπόν, ὁ Πάπας, ὅστις συγκεντρῶ ἐν τῷ προσώπῳ μου καί τῷ ἁγίῳ ἀξιωματί μου πᾶσαν τήν Ἐκκλησίαν, ἀνακηρύσσω τήν Σύνοδον ταύτην ὡς Οἰκουμενικήν».

(Παῦλος ΣΤ' κατά τήν Β' Βατικανή Σύνοδο). (Ἰωάν. Καρμίρη, Ὁρθοδοξία καί Ρωμαιοκαθολικισμός, ἔκδ. β', σ. 152/53).

Ο ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΣ

Θεολογική πολυμορφία και έλλειψη αὐθεντίας. Ὁ Προτεσταντισμός χαρακτηρίζεται ἀπό πολυμορφία καί ποικιλία στήν πράξη, ἀλλά καί στήν πίστη. Δέν ἔχει δογματική καί διοικητική ἐνότητα. Κύριο γνώρισμά του εἶναι ἡ διάσπαση. Σήμερα υπάρχουν περισσότερες ἀπό 300 προτεσταντικές Ὁμολογίες στόν κόσμο. Δέν ἔχει ἐπίσης αὐθεντία. Ἀρνήθηκε ὄχι μόνο τόν Πάπα, ἀλλά καί τήν ἀρχαιοχριστιανική ἐννοια τῆς Ἐκκλησίας, τήν αὐθεντία τῆς Οἰκουμένης Συνόδου καί τῆς Παραδόσεως. Δέχθηκε τόν προσωπικό φωτισμό κάθε πιστοῦ στή μελέτη καί κατανόηση τῆς Γραφῆς, καί ἔτσι τό «ἀλάθητο» ἀπό τόν Πάπα μεταφέρθηκε σέ κάθε προτεστάντη.

Ἐπάρχουν ὁμως καί θεολογικές θέσεις, πού ἀποτελοῦν κοινή βάση σχεδόν ὅλων τῶν Προτεσταντικῶν Ὁμολογιῶν. Οἱ Προτεστάντες ἀναγνωρίζουν τήν Ἀγ. Γραφή ὡς ἀπόλυτη πηγή καί θεμέλιο τῆς πίστεως. Κεντρικά προτεσταντικά δόγματα εἶναι: «Μόνη ἡ Γραφή» (ἀπολυτοποίηση τῆς Γραφῆς καί ἀπόρριψη τῆς Παραδόσεως): «μόνη ἡ πίστη» (ἀρκεῖ ἡ πίστη γιά τή σωτηρία· δέ σώζουν τά ἔργα): «μόνη ἡ Χάρις» (ὁ ἁμαρτωλός σώζεται μόνο ἀπό τή θεία Χάρις, γι' αὐτό ἀπό πολλούς γίνεται δεκτός ὁ «ἀπόλυτος προορισμός»). Δέχονται τό Filioque, ἐνῶ υπάρχουν καί προτεστάντες ἀντιπριαδικοί. Ἀπορρίπτουν τήν ὄρατή Ἐκκλησία καί δέχονται μόνο τήν ἀόρατη. Δέ δέχονται μυστηριακή ἱερωσύνη καί γι' αὐτό κατάργησαν τά μυστήρια, ἀλλά καί τήν τιμὴ τῶν Ἁγίων, εἰκόνων καί λειψάνων καί τό μοναχικό βίο. Πολεμώντας ἠγλαδῆ, τόν Παπισμό, ἀλλοίωσαν κυριολεκτικά τήν οὐσία τῆς Ἐκκλησίας.

Διοικητικές ἰδιομορφίες καί δραστηριότητες. Οἱ διάφορες προτεσταντικές Ὁμολογίες παρουσιάζουν ἰδιομορφία τόσο στήν πίστη, ὅσο καί στή λατρεία καί ὀργάνωση. Οἱ σημαντικότεροι προτεσταντικοί κλάδοι σήμερα εἶναι:

α) **Λουθηρανισμός.** Εἶναι ἀπλωμένος σ' ὅλη τήν Εὐρώπη, ἰδιαίτερα δέ στίς Σκανδιναυικές χώρες (ἀπό τό 1540). Εἶναι ἀπό τίς συντηρητικότερες προτεσταντικές ὁμολογίες. Διατήρησε τόν ἐπισκόπικό βαθμό, χωρίς φυσικά μυστηριακό περιεχόμενο. Ἡ Σουηδική « Ἐκκλησία» ἔχει καί Ἀρχιεπίσκοπο, μέ ἔδρα τήν Οὐψάλα. Τό 1947 ἰδρύθηκε στή Λούνδη ἡ *Παγκόσμια Λουθηρανική*

Όμοσπονδία. Διοικητικό όργανο κάθε κοινότητας είναι συμβούλιο παστόρων και απλών μελών, πού λέγεται *κονιστόριο*, με επικεφαλής τόν *έφορο*. Υπάρχουν 85 έκατομμ. Λουθηρανοί στον κόσμο, από τούς όποιους οι μισοί σχεδόν ζούν στή Γερμανία.

β) *Καλβινισμός*. Είναι *Θεοκρατία*. Κεντρική του διδασκαλία άποτελεϊ ό «άπόλυτος προορισμός». Έχει όργάνωση πρεσβυτεριανή (κατάργηση τού έπισκόπου), λατρεία άπλή (μόνο κήρυγμα και ψαλμοί), και τά δύο μυστήρια πού κράτησε (Βάπτισμα και Εύχαριστία) έχουν συμβολικό χαρακτήρα. Διοικείται με *κονιστόρια*, πού όλα μαζί σχηματίζουν τήν *έπαρχιακή σύνοδο*, πού συνέρχεται κάθε χρόνο. Κάθε δύο χρόνια συνέρχεται ή *έθνική σύνοδος*. Σήμερα υπάρχουν 40 έκατομμ. Καλβινιστές στον κόσμο.

γ) *Άγγλικανισμός*. Είναι ή έπίσημη θρησκεία τής Άγγλίας. Ίδρύθηκε τό 1529, λόγω συγκρούσεως τού βασιλέα τής Άγγλίας Έρρίκου Η' με τόν Πάπα Κλήμεντα Ζ'. Διατήρησε πολλά άρχαιοχριστιανικά στοιχεία, και γι' αυτό είναι πλησιέστερα στήν Όρθοδοξία από κάθε άλλη προτεσταντική Όμολογία. Έχει έπισκόπους, δέχεται τό μυστηριακό χαρακτήρα τής ιερωσύνης, διατήρησε έορτές, νηστείες, μοναχισμό κτλ. Διαμορφώθηκαν τρεις μερίδες: ή *Υψηλή Έκκλησία* (με καθολικό χρώμα), ή *Χαμηλή Έκκλησία* (καλβινίζουσα) και ή *Εύρεια Έκκλησία* (νεωτερίζουσα). Επί κεφαλής είναι ό Άρχιεπίσκοπος τής Καντερβουρίας, πού μαζί με τόν Άρχιεπίσκοπο τής Υόρκης και μερικούς έπισκόπους μετέχουν στή Βουλή τών Λόρδων. Από τό 1867 συνέρχονται στό Λονδίνο οι «Σύνοδοι τού Λάμπεθ» γιά τήν αντιμετώπιση τών εκκλησιαστικών προβλημάτων. Ό αριθμός τών Άγγλικανών στον κόσμο ξεπερνά τά 80 έκατομμύρια.

Διεκκλησιαστικές σχέσεις - Παγκόσμιο Συμβούλιο Έκκλησιών (Π.Σ.Ε.). Η συνεχής διάσπαση στους κόλπους τού Προτεσταντισμού έκαμε αισθητή τήν ανάγκη ένότητας. Έτσι από τό 19ο αιώνα άρχισαν νά δημιουργούνται διάφορες Διομολογιακές Ένώσεις'. Ό προτεσταντικός, όμως, κόσμος έδειξε ιδιαίτερο ένδιαφέρον και γιά τήν επανένωση όλόκληρου τού Χριστιανισμού. Από τούς κόλπους του ξεπήδησε ή *Όικουμενική Κίνηση* με σκοπό τήν παγγριστιανική ένότητα. Τό αίτημα αυτό ώρίμασε μετά τήν άποτυχία τών προτεσταντικών ιεραποστολών νά έκπροτεσταντίσουν τήν όρθόδοξο Άνατολή, τό έπέβαλε όμως και ή ταραγμένη παγκόσμια πολιτική κατάσταση τών άρχών τού αιώνα μας.

1. Τέτοιες είναι σήμερα 5: α) Παγκόσμια Ένωση Μεταρουμετισμένων (1875), β) Οικουμενικό Συνέδριο Μεθοδιστών (1881), γ) Διεθνής Ένωση τών Κογκρεγκασιοναλιστών (1891), δ) Παγκόσμια Ένωση τών Βαπτιστών (1905) και ε) Παγκόσμια Ένωση τών Λουθηρανών (1947).

*Οί πρωτεργάτες του Προτεσταντισμού (16ος αϊ.).
Λούθηρος, Καλθίνος, Ζβίγκλιος κ.ά.*

Τό 1914 ιδρύθηκε ό «Παγκόσμιος Σύνδεσμος Διεθνούς Φιλίας διά τών Έκκλησιών» μέ κοινωνικούς καί πρακτικούς σκοπούς. Γρήγορα έγινε άντιληπτό, όπ ή ένωπική προσπάθεια έπρεπε νά περιλάβει όχι μόνο τήν κοινωνική πλευρά, αλλά καί τή δογματική (πίστη). Γι' αυτό ιδρύθηκαν (1920) δύο Όργανώσεις: α) του «Πρακτικού Χριστιανισμού» ή «Ζωή καί Έργασία» γιά καλλιέργεια τής πρακτικής συνεργασίας καί β) «Πίστη καί Τάξη» γιά τήν προώθηση του Θεολογικού Διαλόγου. Έτσι παράλληλα μέ τήν «Κοινωνία τών Έθνών» (1919) έμφανίστηκε καί προσπάθεια γιά μιά «Κοινωνία τών Έκκλησιών» (1920).

Γρήγορα ή προσπάθεια αύτή έπαυσε νά είναι άποκλειστικά προτεσταντική υπόθεση, μέ τή συμμετοχή στήν Οίκουμ. Κίνηση καί τής Όρθοδοξίας, μέ πρώτο τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο. Ιστορικό είναι τό Διάγγελμα του Οίκ. Πατριαρχείου τό 1920 γιά τήν ύποστήριξη τής Οίκουμενικής Κινήσεως άπό τούς Όρθοδόξους. Τό Π.Σ.Ε. έκφράζει σήμερα τήν Οίκουμενική Κίνηση.

Η δραστηριότητα του Π.Σ.Ε. είναι μεγάλη, ιδιαίτερα στόν κοινωνικό

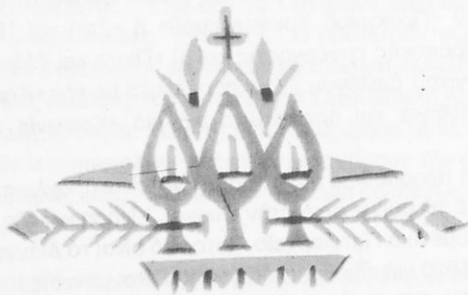
τομέα. Έξελιχθηκε σέ τεράστιο γραφειοκρατικό όργανισμό μέ παγκόσμια άναγνώριση, αλλά και ισχυρές αντίδράσεις, λόγω τής έντονης πολιτικής του δραστηριότητας. Ο Ρωμαιοκαθολικισμός δέ μετέχει επίσημα στό Π.Σ.Ε., άνεπίσημα όμως στέλνει στίς Συνελεύσεις του παρατηρητές. Η Όρθοδοξία μετέχει ένεργά, παρά τίς μεγάλες δογματικές διαφορές τής μέ τόν προτεσταντικό κόσμο, γιά νά δίνει μαρτυρία τής πίστεως και παραδόσεώς τής.

Έρωτήσεις

1. Γιατί τά προτεσταντικά δόγματα «μόνη ή Γραφή», «μόνη ή Πίστη» και «μόνη ή Χάρη» έρχονται σέ αντίθεση μέ τήν Όρθοδοξία;
2. Είναι σύμφωνη ή δογματική πολυμορφία του Προτεσταντισμού μέ τήν ένότητα τής Έκκλησίας;
3. Πώς άντιλαμβάνεσαι τή θέση τής Όρθοδοξίας στό Π.Σ.Ε.;

Κείμενο

*«... Ό Προτεσταντισμός δέν είναι τίποτε άλλο παρά ένας εφαρμοσμένος σέ ό-
λα Παπισμός, ή βασική άρχή του όποιου (τό άλάθητο του άνθρώπου) Έχει εφαρμο-
σθει στή ζωή κάθε άνθρώπου ξεχωριστά, αλλά και όλόκληρης τής κοινωνίας. Κατά
τό παράδειγμα του άλάθητου άνθρώπου τής Ρώμης κάθε Προτεστάντης γίνεται ά-
λάθητος, διεκδικώντας τό άτομικό άλάθητο στά θέματα τής πίστεως και τής ζωής.
Άπ' αυτή τήν άποψη μπορεί νά ειπωθει ότι ό Προτεσταντισμός είναι ένας εκλαϊκευ-
μένος Παπισμός, χωρίς όμως τή μυστική διάσταση τής άθθεντίας, τής εξουσίας»
π. Ίουστινος Πόποβιτς (+ 1979) (Καθηγητής Θεολογ., Σχολής Βελιγραδίου)*

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Μάθημα 24ο

«ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΕΝΩΣΕΩΣ»

Έσχατολογική θεώρηση αιρέσεων και σχισμάτων. Ἡ ὑπαρξη αιρέσεων στό χώρο τῆς Ἐκκλησίας παρατηρεῖται ἀπό τά πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τῆς καί συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος προειδοποίησε τούς ἀκροατές του νά φυλάγονται ἀπό τούς «ψευδοπροφήτες», ὁ ὁποῖοι προσποιούνται τά πρόβατα, ἐνῶ στήν πραγματικότητα εἶναι λύκοι ἄρπαγες. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος προεῖπε ὅτι μέσα στήν Ἐκκλησία θά εἰσορμήσουν «λύκοι βαρεῖς μή φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου» (Πράξ. 20,29 Πρβλ. καί Β΄ Κορ. 11, 13-15).

Οἱ αιρέσεις καί τά σχίσματα γίνονται δεκτά μέσα στό γενικό παιδαγωγικό σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιά τή σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἔτσι ὥστε καί ἀπό τό πικρό τῆς αιρέσεως νά προέλθει κάτι γλυκό, ἡ πνευματική ὠφέλεια τῆς Ἐκκλησίας. Ἀποδεικνύονται, δηλαδή, αὐτά στό τέλος ὅτι εἶναι πνευματικά ἐμπόδια πού ὁ πιστός ὀφείλει νά ὑπερνικήσει γιά νά γίνει «δόκιμος»¹.

Ὅπως δὴποτε, οἱ αιρέσεις καί τά σχίσματα εἶναι ἔργα τοῦ διαβόλου· εἶναι τά «ζιζάνια» πού ὁ ἐχθρός τοῦ Θεοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας, ὁ διάβολος, σπεῖρει στόν ἀγρό τῆς. Ὁ ἀντιπερισπασμός, ὅμως, αὐτός τοῦ διαβόλου, πού ἀποβλέπει στήν παρεμπόδιση τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ πάνω στή γῆ, εἶναι καταδικασμένος σέ ἀποτυχία. Ἡ ἀλήθεια τῆς ὀρθῆς πίστεως τελικά θά κατισχύσει. Στό τέλος τοῦ χρόνου ὁ Χριστός θά θέσει ὅλους τούς ἐχθρούς του «ὑπό τούς πόδας αὐτοῦ», (Α΄ Κορ. 15,25).

1. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ρητῶς τονεῖ στους Κορινθίους ὅτι εἶναι ἀνάγκη («δεῖ») νά ὑπάρχουν καί αιρέσεις, γιά νά ἀναδεικνύονται ἀνάμεσα στους Χριστιανούς οἱ «δόκιμοι» (Α΄ Κορ. 11,19), οἱ πλήρως «κατηρτισμένοι» (Πρβλ. Α΄ Κορ. 1,10· Β΄ Κορ. 13,9· Ἐφεσ. 4,12), οἱ «τέλειοι ἄνδρες» σέ ἀντίθεση πρὸς ἐκείνους, πού εἶναι ἄκομα «νήπιοι, κλισωνιζόμενοι καί περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας...». (Ἐφεσ. 4,13 - 14).

Ἡ κίνηση γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητας στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ αἵρέσεις καὶ τὰ σχίσματα διασποῦν, ὅπως εἶδαμε, τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ ἡ ἐνότητα εἶναι οὐσιαστικό στοιχεῖο τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησία εἶναι «μία», «ἐν σῶμα», «μία οἰκοδομὴ», «μία ποίμνη» καὶ «μία κοινωνία». Γι' αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία πρὸς διαφύλαξη τῆς ἐνότητάς της ἀγωνίζεται ἀνέκαθεν κατὰ τῶν αἱρέσεων καὶ τῶν σχισμάτων πού κατὰ καιροὺς ἐμφανίζονται.

Στοὺς χρόνους μας, τοὺς τόσο ταραγμένους καὶ δύσκολους, οἱ Χριστιανοὶ συνειδητοποίησαν τὴν τραγικότητα τῆς διαίρεσέως τους καὶ ἐκδήλωσαν τὴ θέλησή τους νὰ συνεργαστοῦν μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἐνωσὴ τους. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λόγους πού γέννησαν στὴν ἐποχὴ μας αὐτὴ τὴν ἐντονη ἐπιθυμία γιὰ ἐνότητα εἶναι οἱ ἐξῆς: 1) Τὰ προβλήματα πού ἀναφύονται στὶς χώρες τῆς ἱεραποστολῆς ἀπὸ τὴν παρουσία πολλῶν ἀνταγωνιζόμενων Χριστιανῶν ἱεραποστόλων. 2) Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετωπίσεως τῶν συμφορῶν πού ἄφησε ὁ Α' καὶ ὁ Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 3) Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετωπίσεως τῶν διαφόρων ἀντιχριστιανικῶν ἰδεολογιῶν τῆς ἐποχῆς μας, καθὼς καὶ τοῦ ἀναζωπυρούμενου ζήλου τῆς ἱεραποστολικῆς δραστηριότητος ξένων θρησκειῶν, ἀκόμα καὶ πρὸς χριστιανικὴς χώρες. 4) Ἡ γενικὴ τάση τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς πρὸς ἐνωσὴ καὶ συνεργασία τῶν λαῶν, πού ἐκδήλωσέ της ἀποτελεῖ ἡ ἵδρυση τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, μετὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον, καὶ τοῦ Ο.Η.Ε., μετὰ τὸ Β' παγκόσμιον πόλεμον. 5) Ἡ τάση πού ἐμφανίστηκε κυρίως μεταξὺ τῶν Προτεσταντῶν, τὸ δέκατο ἔνατον αἰῶνα, γιὰ ἀλληλογνωριμία καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότητα. 6) Ἡ ἀναγνώριση τοῦ ὅτι εἶναι ἄσκοπη ἡ πολεμικὴ μεταξὺ τῶν ἐπιμέρους Ἐκκλησιῶν.

Ἡ συνειδητοποίησις αὐτῆς τῆς ἀνάγκης πρὸς ἐνότητα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου ὁδήγησε στὴν «οἰκουμενικὴ» κίνηση τῶν καιρῶν μας.

Ἀνάγκη γιὰ ἐνωσὴ (θεολογικὴ, λειτουργικὴ, κοινωνικὴ) καὶ βασικὲς προϋποθέσεις. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, πού συνεχίζει τὴν ἀρχαία Παράδοση τῆς Μῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων, τῶν Μεγάλων Πατέρων καὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, συμμετέχει στό Π.Σ.Ε. καὶ ἀδιάλειπτα προσεύχεται κατὰ τὴ Θεία Λειτουργία της «ὑπὲρ τῶν πάντων ἐνώσεως». Δὲν ξεχνᾷ, ὅμως, τὴ μοναδικότητά της, πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδιάλειπτη συνέχεια καὶ παρουσία τοῦ ἀποστολικοῦ καὶ πατερικοῦ πνεύματος μέσα στὴ δογματικὴ της διδασκαλία, τὴ λατρευτικὴ της ζωὴ καὶ τὴ δομὴ τῆς ὀργανώσεώς της. Πιστεύει ὅτι ἡ πραγματικὴ ἐνωσὴ καὶ ἡ ἀληθινὴ συμμετοχὴ στὴν κοινὴ λατρεία προϋποθέτει κοινὴ θεολογία καὶ κοινὴ παραδοχὴ τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας: ὅτι ἡ ἀπλὴ κοινωνικὴ συνύπαρξις καὶ συνεργασία σὲ πρακτικοὺς μόνο τομεῖς, ἐνῶ εἶναι πολὺ χρήσιμη, γιὰτὶ ἀπαλύνει τίς ἀντιθέσεις καὶ βοηθεῖ

στην ἀλληλογνωριμία καί ἀλληλοκατανόηση, ἐν τούτοις δέ δημιουργεῖ ἐνότη-
τα πνεύματος, κοινωνία ἐκκλησιαστική. Γι' αὐτό ἡ παρουσία τῆς Ὁρθόδοξης
Ἐκκλησίας μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Π.Σ.Ε. ἔχει τὴν ἔννοια μιᾶς διαρκoῦς ὑ-
πομνήσεως πρὸς ὅλους ὅτι ὁ δρόμος γιὰ τὴν τόσο ποθητὴ ἔνωση ὅλων τῶν
Χριστιανῶν δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἐπάνοδο
«στὴν παράδοση τῆς ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας», ποὺ ἐκεῖνη ἐκπροσωπεῖ.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιὰ ἡ ἐσχατολογικὴ σημασία τῶν αἰρέσεων καὶ τῶν σχισμάτων;
2. Ποιὰ τὰ αἷτια τῆς σύγχρονης ἐνωτικῆς κινήσεως μέσα στὴν Ἐκκλησία;
3. Πότε ἡ ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν θά εἶναι πλήρης; Ποιές οἱ προϋποθέσεις
τῆς πλήρους ἐνώσεως;

Κείμενα

1. «Τό τῆς Ἐκκλησίας ὄνομα οὐ χωρισμοῦ, ἀλλ' ἐνώσεώς ἐστι καὶ συμφωνίας ὀ-
νομα... Ἐκκλησία γέγονεν, οὐχ ἵνα διηρημένοι ὦμεν οἱ συνεληθόντες, ἀλλ' ἵνα οἱ
διηρημένοι συνημμένοι καὶ τοῦτο ἡ σύνοδος δείκνυσιν».

(Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ε.Π. 61,13,228).

(Ἐκκλησία δέ σημαίνει χωρισμό, ἀλλά ἔνωση καὶ συμφωνία... Ἡ Ἐκκλησία
ἐγινε ὄχι γιὰ νὰ εἴμαστε διαιρημένοι ὅσοι συνήλαμε (στοὺς κόλπους τῆς), ἀλλά γιὰ
νὰ ἐνωθoῦμε ὅσοι εἴμασταν (ἔξω ἀπὸ αὐτήν) χωρισμένοι· κι αὐτό τό δείχνει ἡ σύνο-
δος).

2. «Οἶμαι προσῆκειν μίαν ταύτην εἶναι σπουδὴν τοῖς γνησίως καὶ ἀληθινῶς δου-
λεύουσι τῷ Κυρίῳ, τό ἐπαναγαγεῖν πρὸς ἔνωσιν τας Ἐκκλησίας, τας πολυμερῶς
καὶ πολυτρόπως ἀπ' ἀλλήλων διατηθεῖσας» (Μ. Βασίλειος Ε.Π. 32,528,525).

(Νομίζω ὅτι πρέπει νὰ καταβάλλουν αὐτὴ τὴ μιά φροντίδα ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι
γνήσιοι καὶ ἀληθινοὶ δοῦλοι τοῦ Κυρίου, δηλαδὴ νὰ ἐπαναφέρουν σέ ἔνωση τίς Ἐκ-
κλησίες ποὺ ἔχουν χωριστεῖ μεταξύ τους σέ πολλά μέρη καὶ μέ πολλοὺς τρόπους).

3. «Οὐ γάρ νικῆσαι ζητοῦμεν, ἀλλά προσλαβεῖν ἀδελφούς, ὧν τῷ χωρισμῷ спа-
расσόμεθα» (Λόγος 41, 8. Γρηγ. Ναζιανζηνός Ε.Π. 36,440 Β).

(Δὲν ἐπιζητοῦμε νὰ νικήσουμε, ἀλλά νὰ προσλάβουμε ἀδελφούς, ἀπὸ τό χωρι-
σμό τῶν ὁποίων σπαράσσεται ἡ καρδιά μας).

1. Βλ. Γ. Φλορόφσκυ, θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, σελ. 34.

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Σύντομη αναφορά στην ιστορία τῶν διαλόγων τῆς Ὁρθοδοξίας μέ ἄλλες χριστιανικές Ὁμολογίες. Γιά τίς ἐπαφές τῆς Ἐκκλησίας μας μέ τοὺς Προχαλκηδониоὺς καί τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς μέχρι τὸ 1453 ἔχουμε μιλήσει σέ προηγούμενα κεφάλαια.

Οἱ πρῶτες ἐπαφές Ὁρθοδόξων καί Προτεσταντῶν ἐγίναν ἀπό τὸ Φίλιππο Μελάγχθωνα, στενὸ συνεργάτη τοῦ Λουθήρου καί δόκιμο ἑλληνιστῆ. Σπουδαῖος σταθμὸς στὶς ἐπαφές Ὁρθοδόξων καί Λουθηρανῶν εἶναι ἡ ἀνταλλαγὴ τὸ 16ο αἰῶνα Ἐπιστολῶν μεταξύ τοῦ Πατριάρχου Κων/λεως Ἱερεμίου τοῦ Β' καί τῶν Γερμανῶν Καθηγητῶν τῆς Τυβίγγης. Τὸ 17ο αἰῶνα διεξήγαγε συνομιλίες μέ τοὺς Προτεστάντες τῆς Γερμανίας (καθὼς καί τῆς Ἀγγλίας καί Ἑλβετίας) ὁ μετέπειτα Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μητροφάνης Κριτόπουλος. Τὸ 18ο αἰῶνα στὴ Ρωσία, ἐπὶ τσάρου Πέτρου τοῦ Μεγάλου, Ρῶσοι θεολόγοι σπούδαζαν σέ Προτεσταντικὰ (κυρίως Γερμανικὰ) Πανεπιστήμια τῆς Δύσεως, ἐνῶ ἡ ἴδρυση τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας (1815) μεταξύ τῆς ὀρθόδοξης Ρωσίας, τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Αὐστρίας καί τῆς προτεσταντικῆς Πρωσίας ἐνθάρρυνε τίς φιλικές σχέσεις καί τὴ συνεργασία τῆς ὀρθόδοξης Ρωσίας μέ τὸ γερμανικὸ Προτεσταντισμὸ. Οἱ σπουδαιότερες ἐπαφές τῶν Ὁρθοδόξων μέ τοὺς Καθολικοὺς ἐγίναν τὴν ἐποχὴ τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Κυρίλλου Λούκαρη τὸ 17ο αἰῶνα. Τὸ 17ο αἰῶνα ἀρχίζουν καί οἱ ἐπαφές μεταξύ Ὁρθοδόξων καί Ἀγγλικανῶν.

Τέλος, τὸ 19ο αἰῶνα ἀρχίζουν οἱ ἐπαφές Ὁρθοδόξων καί Παλαιοκαθολικῶν στὰ συνέδρια Βόννης (1875), Λουκέρνης (1892) καί Βιέννης (1897).

Σύγχρονος θεολογικὸς διάλογος τῆς Ὁρθοδοξίας μέ ἄλλες Ἐκκλησίες καί Ὁμολογίες. Κατὰ τὸν αἰῶνα μας ἡ ἐπιθυμία ὄλων γιὰ συσπειρωσὴ καί ἐνότητα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου ἔχει κορυφωθεῖ. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μετέχει ἐνεργῶς στὸν παγχριστιανικὸ διάλογο πού διεξάγεται στὰ πλαίσια τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, ἐνῶ παράλληλα διεξάγει διμερῆ διάλογο μέ ἐπιμέρους Ἐκκλησίες μέσα στὸ Π.Σ.Ε. καί ἔξω ἀπὸ αὐτό.

Ἔτσι, μέ τὴν Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐγίναν πολλές ἀνεπίσημες ἐπαφές στὰ πλαίσια τῶν συνεδρίων τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως (Γενεὺ 1920, Λωζάνη 1927 κ.ά.), ἐνῶ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο συγκάλεσε τὸ 1931 στὴ

Βόννη τή συνδιάσκεψη τῆς Μεικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς Ὁρθοδόξων καί Παλαιοκαθολικῶν. Τά τελευταῖα χρόνια ἔγιναν καί ἄλλες συναντήσεις, πού κατέληξαν σέ συμφωνία πάνω σέ πολλά θέματα. Οἱ τελευταῖες συνδιασκέψεις τῆς Μεικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἔγιναν στό Σαμπεζύ τῆς Γενεύης τό 1975 καί τό 1977.

Ἀπό τούς Ἀγγλικανούς παρατηρεῖται τόν 20ο αἰώνα μιά ἔντονη ἐπιθυμία γιά μυστηριακή ἐπικοινωνία (Intercommunio) μέ τούς Ὁρθοδόξους. Στίς συζητήσεις τῶν ἐτῶν 1930 καί 1931 ἐπῆλθε σημαντική προσέγγιση μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, καί ὅλες οἱ μετέπειτα ἐπαφές φέρνουν τό φιλικό χαρακτήρα καί τή σφραγίδα ἐκείνων τῶν συζητήσεων. Οἱ φιλικές σχέσεις μεταξύ τους ἐκδηλώνονται καί στήν ἰδιαίτερη σύμπνοια καί συνεργασία τους μέσα στό Π.Σ.Ε. Τά τελευταῖα χρόνια, ὕστερα ἀπό ἄρκετές προπαρασκευαστικές συναντήσεις δύο ἐπιμέρους Ἐπιτροπῶν (μιάς ὀρθόδοξης καί μιᾶς ἀγγλικανικῆς) συνῆλθε ἡ ὀλομέλεια τῆς Μεικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς γιά τό διάλογο Ὁρθοδόξων καί Ἀγγλικανῶν στήν Ὁξφόρδη (1973) καί στό Καϊμπριτζ (1977). – Μέ τούς Λουθηριανούς (Εὐαγγελικῶς) ἀπό τό 1963 ἐγκαίνιαστηκαν νεότερες ἐπαφές πού ἔλαβαν τή μορφή διμερῶν διαλόγων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μέ τό Λουθηρανισμό τῆς Δ. Γερμανίας. Τό 1978 συστήθηκαν μιά διορθόδοξη καί μιά πανλουθηρανική Ἐπιτροπή γιά τήν προετοιμασία τοῦ ἐπίσημου διαλόγου.

Μέ τίς Προχαλκηδόνιες Ἐκκλησίες νεότερες ἐπαφές ἀρχίζουν τό 1961, ὅποτε στήν Α΄ Πανορθόδοξο Διάσκεψη τῆς Ρόδου κλήθηκαν καί παρέστησαν ἀντιπροσωπεῖες τους. Νέες συναντήσεις ἔγιναν τό 1963 στό Μόντρεαλ τοῦ Καναδά καί στό Ρότσεστερ τῶν Η.Π.Α., καί τό 1964 στήν πόλη Aarhus τῆς Δανίας. Ἡ Γ΄ Πανορθόδοξη Διάσκεψη τῆς Ρόδου (1964) ἀποφάσισε τήν προώθηση τῶν ἐπαφῶν μέ τίς ἀρχαῖες Ἀνατολικές Ἐκκλησίες. Σέ ἐφαρμογή αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως ἔγιναν μεταξύ τῶν ἐτῶν 1964–1971 τέσσερες ἀνεπίσημες συναντήσεις θεολόγων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, καί τό 1980 ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κάλεσε τούς προκαθημένους αὐτῶν τῶν Ἐκκλησιῶν νά ὀρίσουν τούς ἀντιπροσώπους τους πού θά μετάσχουν στήν Ἐπιτροπή τοῦ διαλόγου μέ τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Ἀλλά ἐκεῖ ὅπου οἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδοξίας ἔχουν θεαματική πρόοδο εἶναι οἱ ἐπαφές της μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία. Τό 1964 ὁ Πάπας Παῦλος ὁ ΣΤ΄ καί ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Ἀθηναγόρας ὁ Α΄ ἐγκαίνιασαν, ὕστερα ἀπό πολλούς αἰῶνες ἔντονης ψυχρότητας, ἕνα διάλογο πού ὀνομάστηκε «διάλογος τῆς ἀγάπης»¹.

1. Περισσότερα βλέπε στήν παρ. «Ὁ ἀσπασμός Ρώμης καί Νέας Ρώμης» τοῦ 26ου μαθήματος σελ. 102–103.

Ἐκκλησιολογικές καὶ θεολογικές διαστάσεις καὶ συνέπειες. Ὁ σύγχρονος παγχριστιανικός διάλογος, παρά τὴν ἔντονη ἐπιθυμία ὄλων γιὰ ἐνότητα, ἐνέχει πολλές δυσκολίες καὶ γεννᾷ πολλά δυσεπιλύτα προβλήματα. Κατ'αρχὴν, ἐγείρεται τὸ μεγάλο ἐρώτημα: Τί εἶναι ἡ Ἐκκλησία; Καὶ ποιά ἀπὸ τίς ὑπάρχουσες Ἐκκλησίες εἶναι ἡ «Μία Ἐκκλησία» τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ποῦ πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν οἱ ἄλλες; Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία διακηρύσσει πάντοτε ὅτι αὐτὴ συνεχίζει τὴν Ἀρχαία Ἐκκλησία. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ ἐπίσης νὰ δεχθεῖ τὴν Ἀγγλικανικὴ διδασκαλία τῆς «Περιεκτικότητας» (Comprehensiveness), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία μέσα στὴν Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία μποροῦν καὶ συνυπάρχουν στοιχεῖα προτεσταντικά καὶ ρωμαιοκαθολικά, οὔτε τὴ «διδασκαλία τῶν Κλάδων» (Branch Theory), κατὰ τὴν ὁποία ὅλες οἱ Ἐκκλησίες ποῦ δέχονται τὸ Χριστὸ ὡς Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴ εἶναι ἰσότιμοι κλάδοι ποῦ συναποτελοῦν τὴ Μία Ἐκκλησία. Οὔτε μπορεῖ νὰ δεχθεῖ τὴ ρωμαιοκαθολικὴ ἀποψη ὅτι ἡ Ρώμη εἶναι ἡ ἀληθινὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ Ὁρθόδοξη ἀποσχίστηκε. Παραδέχεται, ἀντίθετα, καὶ διακηρύσσει ὅτι εἶναι «ἡ» Ἐκκλησία.

Ὡς συνέπεια ὄλων αὐτῶν, καὶ ἀφοῦ εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ὁμοφωνία στὸ θεολογικὸ καὶ ἐκκλησιολογικὸ θέμα εἶναι βασικὴ προϋπόθεση γιὰ μίαν πραγματικὴν ἔνωση ὄλων τῶν Χριστιανῶν, εἶναι ἀνάγκη νὰ βρεθεῖ ὁ τρόπος ὥστε οἱ διάφορες Ἐκκλησίες καὶ Ὁμολογίες νὰ μπορέσουν νὰ ξεπεράσουν τὴ δικὴ τους ἐπιμέρους παράδοση καὶ νὰ δεχτοῦν τὴν ἱερά Παράδοση τῆς Ἐνωμένης Ἐκκλησίας τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰῶνων, ποῦ ἐκπροσωπεῖ μόνο ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Ἐρωτήσεις

1. Τί γνωρίζετε γιὰ τὸ σύγχρονο θεολογικὸ διάλογο τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ ἄλλες Ἐκκλησίες καὶ Ὁμολογίες;
2. Ποιές εἶναι οἱ ἐκκλησιολογικὲς καὶ θεολογικὲς διαστάσεις τοῦ διαλόγου τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ ἄλλες Ἐκκλησίες καὶ Ὁμολογίες;
3. Σὲ ποιά βάση, κατὰ τὴν Ὁρθόδοξη ἀποψη, εἶναι δυνατὴ ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν;

Κείμενο

«Τὸ πρόβλημα τῆς συμφιλίωσης τῶν Χριστιανῶν δὲν εἶναι τὸ νὰ συμβιβάσουμε παράλληλες παραδόσεις, ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ νὰ ἐπαναοκληρώσουμε μίαν παράδοση ποῦ διαστράφηκε». (π. Γεώργιος Φλορόφσκυ).

ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Διεθνή Χριστιανικά συνέδρια και Π.Σ.Ε. Ἡ σύγχρονη οἰκουμενική κίνηση, στήν καθιέρωση καί ἀνάπτυξη τῆς ὁποίας ἔπαιξε, μαζί μέ ἄλλους, πρωτεύοντα ρόλο καί ὁ Ἕλληνας καθηγητής τῆς Θεολογίας Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος, ἄρχισε τό 1910 μέ τό Α΄ Παγκόσμιο Ἱεραποστολικό Συνέδριο στό Ἐδιμβούργο, ἀπό τό ὁποῖο προῆλθε τό 1921 τό «Διεθνές Ἱεραποστολικό Συμβούλιο» (Δ.Ι.Σ.). Τό 1927 συνήλθε στή Λωζάνη τό Α΄ Παγκόσμιο Συνέδριο «Πίστεως καί Τάξεως» (Π.Τ.) γιά νά συζητήσῃ δογματικά θέματα, πού δέν εἶχαν θιγῆ καθόλου τό 1910 στό Ἐδιμβούργο. Μέχρι σήμερα ὀργανώθηκαν ὀκτώ Συνέδρια «Πίστεως καί Τάξεως»¹.

Μιά ἄλλη οἰκουμενική δραστηριότητα ἄρχισε νά ἀναπτύσσεται λίγο πρῖν ἀπό τόν Α΄ παγκόσμιο πόλεμο, μέ τήν πρωτοβουλία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Οὐσμάλας Söderblom. Στόχος τῆς ἦταν νά προληφθεῖ, ὁ ἀναμενόμενος φοβερός πόλεμος, μετά δέ τήν ἔναρξη καί τό τέλος του, νά κάνει τίς Ἐκκλησίες νά προβάλουν στόν κόσμο τόν κοινωνικό χαρακτήρα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἔτσι, ὁ Söderblom ὀργάνωσε τό 1925 στή Στοκχόλμη τό Α΄ Παγκόσμιο Συνέδριο «Ζωῆς καί Ἐργασίας» (Ζ.Ε), πού ἀσχολήθηκε μέ τά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου στή σύγχρονη βιομηχανοποιημένη κοινωνία καί ἐπέσυρε τήν προσοχή τῶν Ἐκκλησιῶν στίς κοινωνικές εὐθύνες πού ἐπιβάλλει σ' αὐτές τό Εὐαγγέλιο.

Ἐγινε, ὅμως, ἀντιληπτό ὅτι ἡ ὑπαρξη τριῶν οἰκουμενικῶν ὀργανώσεων (Δ.Ι.Σ., Π.Τ., καί Ζ.Ε.) σημαίνει διάσπαση τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων, καί ὅτι ἐπιβαλλόταν ἡ ἐνοποίησή τους.

Ἔτσι ἐπεῖτα ἀπό μακρές προσπάθειες ἐγινε δεκτὴ πρόταση δημιουργίας ἐνός «Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν» (Π.Σ.Ε.), μέ τό ὁποῖο οἱ δύο πρῶτες κινήσεις θά συγχωνεύονταν, ἡ δέ τρίτη ἀπλῶς θά συνδεόταν. Τελικά, τό Π.Σ.Ε. ἰδρύθηκε ἐπίσημα μετά τό Β΄ παγκόσμιο πόλεμο στό Ἄμστερνταμ τῆς Ὀλλανδίας τό 1948. Ἀπό τό 1961 καί τό Διεθνές Ἱεραποστολικό Συμβούλιο ἐνώθηκε μαζί του. Σήμερα μετέχουν σ' αὐτό περίπου 230 Ἐκκλησίες, με-

1. Τέτοια συνέδρια ἔγιναν εἰς Ἐδιμβούργο (1937), Lund (1952), Μόντρεαλ (1963), Μπρίστολ (1967), Λουβαῖν τοῦ Βελγίου (1971), Ἄκκρα τῆς Γκάνα (1974) καί Μπαγκαλῶρ τῶν Ἰνδῶν (1978). Σ' αὐτά ἔλαβε μέρος καί ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία.

ταξύ των οποίων και όλες οι ὀρθόδοξες, πλὴν τῆς Ἑκκλησίας¹.

Τὸ Π.Σ.Ε. δὲν εἶναι μιὰ ἄλλη Ἑκκλησία ἢ μιὰ ὑπερ-Ἑκκλησία. Ἀντίθετα οἱ Ἑκκλησίες διατηροῦν μέσα σ' αὐτὸ τὴν πλήρη ἐλευθερία καὶ αὐτοτέλειά τους. Στὴν πραγματικότητα εἶναι ἓνα παγκόσμιο βῆμα ὅπου οἱ Χριστιανοὶ ὅλου τοῦ κόσμου μποροῦν νὰ συνέρχονται, νὰ συζητοῦν, νὰ ἀλληλογνωρίζονται καὶ νὰ συνεργάζονται σὲ πρακτικὲς δραστηριότητες. Τὴν ἀνώτατη ἐξουσία σ' αὐτὸ ἔχει ἡ Γενικὴ Συνέλευση πού συνέρχεται ἀνά ἑπταετία². Ὑπάρχουν τρεῖς κύριοι τομεῖς ἐργασίας: διεκκλησιαστικὲς σχέσεις, διεκκλησιαστικὴ βοήθεια καὶ ὑπηρεσία στοὺς πρόσφυγες. Κάτω ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τομεῖς ἐργάζονται ἓνα πλῆθος ὁμάδων καὶ Ἐπιτροπῶν.

Ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις τοῦ Π.Σ.Ε. καὶ τὶς διασκέψεις τῶν ἐπιμέρους Τμημάτων του, πολλὰ συνέδρια καὶ διασκέψεις γίνονται στὴν ἐποχὴ μας καὶ μέσα στὰ ὅρια τῶν διαφόρων ὁμοδόξων Ἑκκλησιῶν (π.χ. Παρθόδοξα, τῶν ἀνά τὸν κόσμο Ἀγγλικανῶν, τῶν Προχαλκηδονίων Ἑκκλησιῶν κ.ἄ.), καὶ μεταξὺ δύο Ἑκκλησιῶν διαφορετικῆς Ὁμολογίας ἢ Ἑκκλησιῶν ἑνὸς τμήματος τοῦ κόσμου (π.χ. Εὐρώπης, Ἀμερικῆς, Ἀνατ. Ἀφρικῆς κ.ἄ.). Ἐπίσης διεξάγονται καὶ διεθνῆ συνέδρια θρησκείων, στὰ ὁποῖα ὁ Χριστιανισμὸς διαλέγεται μὲ μιὰ ἄλλη θρησκεία (Μωαμεθανισμὸς, Ἰουδαϊσμὸς) ἢ μὲ πολλὲς θρησκείες μιᾶς γεωγραφικῆς περιοχῆς (π.χ. Ἀφρικῆς, Ἀσίας κ.ἄ.) ἢ μὲ διάφορες κοσμοθεωρίες (π.χ. τὸ Μαρξισμὸ).

Ὁ ἀσπασμὸς Ρώμης καὶ Νέας Ρώμης. Τὸ σύγχρονο «διάλογο τῆς ἀγάπης» μεταξὺ τῆς Ὀρθόδοξης καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἑκκλησίας ἐγκαινιάσαν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας Α' καὶ ὁ Πάπας Ἰωάννης ΚΓ', ὅταν κατὰ τὰ ἔτη 1958 καὶ 1959 ἀντήλλαξαν μεταξὺ τους ἐπιστολὲς καὶ μηνύματα ἀγάπης. Τὸ 1964 ἔγινε τὸ ἱστορικὸ γεγονός τῆς συναντήσεως τοῦ νέου Πάπα Παύλου ΣΤ' μὲ τὸν ἴδιο Πατριάρχη στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς

1. Στὸ Π.Σ.Ε. δὲ μετέχουν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἑκκλησία καὶ μερικὲς Προτεσταντικὲς ὁμάδες, ὅπως οἱ Νότιοι Βαπτιστὲς τῶν Η.Π.Α., ὀρισμένοι Εὐαγγελικοὶ κ.ἄ. Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἑκκλησία ἀρχίσει ἀπὸ ἔτων νὰ στέλνει παρατηρητὲς στις συνελεύσεις τοῦ Π.Σ.Ε., μετὰ δὲ τῆ Β' Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ (1965) στρέφεται ὀριστικὰ πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸ διάλογο πού διεξάγεται σ' αὐτὸ. Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, καθὼς καὶ οἱ Ἑκκλησίες Ἑλλάδος καὶ Κύπρου, ἦταν ἀπὸ τὰ ἰδρυτικὰ μέλη τοῦ Π.Σ.Ε., ἐνῶ οἱ ἄλλες Ὀρθόδοξες Ἑκκλησίες ἤρθαν ἀργότερα στοὺς κόλπους του μὲ τὴν ἐξῆς σειρά: Ρωσίας, Βουλγαρίας, Πολωνίας (1961), Σερβίας (1965) καὶ Τσεχοσλοβακίας (1966).

2. Ἐταὶ ἡ Β' Γενικὴ Συνέλευση ἔγινε τὸ 1954 στὸ Ἐβανστον, ἡ Γ' τὸ 1961 στὸ Ν. Δελχί, ἡ Δ' τὸ 1968 στὴν Οὐφάλα καὶ ἡ Ε' τὸ 1975 στὴν Τζακάρτα τῆς Ἰνδονησίας.

- Ἡ Γεν. Συνέλευση ὀρίζει μιὰ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ μὲ 120 μέλη, καθὼς καὶ μιὰ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ μὲ 12 μέλη, ἡ ὁποία μαζὶ μὲ ἄλλες Εἰδικὲς Ἐπιτροπὲς διεκπεραιώνει τὴν ἐργασία στὰ μεσοδιαστήματα μεταξὺ τῶν Γενικῶν συνελεύσεων. Ὑπάρχουν ἐπίσης ἐξὶ πρόεδροι. Τὰ κεντρικὰ του γραφεῖα, πού βρίσκονται στὴ Γενεύη, διευθύνει ὁ Γενικὸς Γραμματέας.

ἀδελφικοῦ ἀσπασμοῦ μεταξύ τους. Τό 1965 ἀκολούθησε ἡ ἀμοιβαία ἄρση τῶν ἀναθεμάτων τοῦ 1054. Τόν Ἰούλιο τοῦ 1967 ἔγινε ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Πάπα στό Φανάρι, καί τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1967 ὁ Πατριάρχης ἀνταπέδωσε τήν ἐπίσκεψη στή Ρώμη¹. Τό Νοέμβριο τοῦ 1979, ἔγινε νέα ἐπίσκεψη τοῦ Πάπα Ἰωάννη-Παύλου Β΄ στόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Δημήτριο Α΄ στήν Κων/πολη. Τέλος, στίς 29/5-3/6/80 ἔγινε στήν Πάτμο καί Ρόδο ἡ ἐναρξη τοῦ ἐπίσημου θεολογικοῦ διαλόγου μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ἐκδηλώσεις κατανοήσεως, συνεργασίας καί ἀλληλοβοηθείας. Ἡ προσέγγιση τῶν διαφόρων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν στίς διμερεῖς ἐπαφές τους καί στά πλαίσια τοῦ Π.Σ.Ε. βοηθεῖ στήν ἀλληλογνωριμία, τόν ἀλληλοσεβασμό καί τή φιλική συνεργασία μεταξύ τους, μακριά ἀπό τίς καχυποψίες καί τίς προκαταλήψεις τοῦ παρελθόντος. Ὅλοι οἱ Χριστιανοί μέσα στήν οἰκουμενική κίνηση συνειδητοποιοῦν τό γεγονός ὅτι, παρά τίς ἐπιμέρους διαφορές τους, ἔχουν κάτι κοινό πού τοὺς ἐνώνει καί τοὺς διαχωρίζει ἀπό τήν ὑπόλοιπη ἀνθρωπότητα, τήν πίστη στό Χριστό ὡς Σωτήρα καί Λυτρωτή καί τή λατρευτική μέ Αὐτόν σχέση, καί τήν κοινή παράδοση τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιότητος. Στή συνέχεια ἐρχεται ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἀνάγκης νά παρουσιάσουν αὐτή τήν πίστη τους στόν κόσμο μέ κοινές ἐνέργειες καί δραστηριότητες πού ἀπευθύνονται σέ ἐπιμέρους Ἐκκλησίες καί λαούς πού βρίσκονται σέ ἀνάγκη.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιές Ἐκκλησίες συμμετέχουν στό Π.Σ.Ε.;
2. Τί γνωρίζετε γιά τή σύγχρονη προσέγγιση Ρώμης—Νέας Ρώμης;
3. Ποιές οἱ Ἐκδηλώσεις κατανοήσεως, συνεργασίας καί ἀλληλοβοηθείας τῶν Ἐκκλησιῶν μέσα στό Π.Σ.Ε.;
4. Κατά τή γνώμη σου, γιατί εἶναι ἐπιβεβλημένη ἡ παρουσία τῆς Ἐκκλησίας μας μέσα στό Π.Σ.Ε.;

---

1. Τό 1971 ἐκδόθηκε ὁ «Τόμος τῆς Ἀγάπης», ἕνας δίγλωσσος τόμος (στά ἑλληνικά καί γαλλικά) 750 σελίδων, πού περιέλαβε ὅλη τήν ἐπίσημη καί ἀνεπίσημη ἀλληλογραφία, τά μηνύματα, τίς δηλώσεις, τίς προσφωνήσεις καί ἀντιφωνήσεις πού ἔγιναν μεταξύ Ρώμης - Κων/πόλεως στά χρόνια 1958 - 1970.

ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΓΙΑ ΕΝΩΣΗ

Η ένωτική προσπάθεια, πού διεξάγεται από τή σύγχρονη οίкуμενική κίνηση, συναντά πολλά έμπόδια, τά όποία δυσκολεύουν τήν ολοκλήρωσή της πού θά όδηγούσε σέ μία παγχριστιανική ένωση. Τέτοια έμπόδια είναι τά εξής:

α) Θεολογικά: Υπάρχουν, πραγματικά, μεγάλες θεολογικές διαφορές μεταξύ τών έπιμέρους Έκκλησιών, οί όποίες σέ όρισμένες περιπτώσεις φτάνουν σέ τελείως αντίθετες μεταξύ τους θεολογικές θέσεις. Καταρχήν, είναι ή αλλοίωση του Συμβόλου τής Πίστεως, τό όποιο δέχονται μέ τήν προσθήκη του Filioque οί Ρωμαιοκαθολικοί και οί Προτεστάντες, σέ αντίθεση μέ τούς Ορθόδοξους πού τό διατηρούν αναλλοίωτο. Επίσης, οί Δυτικοί άρνούνται τήν ούσιώδη διάκριση, πού κάνει ή Ορθόδοξη θεολογία μεταξύ ούσίας και ένεργειών του Θεού, καθώς και τή διδασκαλία της ότι ή μέν θεία ούσία είναι άπρόσιτη και άμέθεκτη, οί θεΐες, όμως, ένεργειες είναι προσιτές και μεθεκτές. Ακόμα, μεταξύ πολλών άλλων, οί Προχαλκηδόνιες Έκκλησίες, πού είναι κι αυτές μέλη του Π.Σ.Ε., άρνούνται τή Χριστολογία τής Δ' Οίкуμενικής Συνόδου. Μονοφυσική, τέλος, άπόχρωση έχει και ή προτεσταντική περιφρόνηση τής εικόνας του Χριστού, τήν τιμή τής όποίας θέσπισε ή Ζ' Οίкуμενική Σύνοδος.

Πραγματική, όμως, ένωση τών Έκκλησιών, χωρίς κοινή θεολογική πίστη, είναι άδύνατη. Όταν κάθε Έκκλησία έχει και μία ιδιαίτερη Θεολογία, δέν μπορεί νά άναμένεται άληθινή ένωση. Μπορεί νά κάθονται όλες οί Έκκλησίες σέ παγκόσμια συνέδρια, νά συμπεριφέρονται μέ κοινωνική ευγένεια και νά συνεργάζονται σέ πρακτικά θέματα προσφοράς ύπηρεσίας πρός τήν ανθρωπινή δυστυχία αλλά δέν μπορούν ποτέ νά άποτελέσουν μία Έκκλησία. Τό τραγικό είναι ότι οί θεολογικές θέσεις παρακάμπτονται ή και ύποτιμούνται και δίνονται προτεραιότητα στήν «άγάπη». Λησμονείται όμως, άσφαλώς, ότι ή άληθινή άγάπη, πού όδηγεϊ στήν ταύτιση, δέν ξεχωρίζεται από τήν άλήθεια, αλλά, αντίθετα, τήν προϋποθέτει.

β) Έκκλησιολογικά: Υπάρχουν, όμως, και σοβαρές έκκλησιολογικές διαφορές μεταξύ τών έπιμέρους Έκκλησιών, πού δυσκολεύουν πάρα πολύ τήν ένωση. Καταρχήν, δέν ύπάρχει ταυτότητα άπόψεων στο βασικό θέμα τής φύσεως τής Έκκλησίας και τής σχέσεως Έκκλησίας και έπιμέρους έκκλησιών.

Τί είναι η Έκκλησία; Πόσα είναι και πώς τελούνται τα μυστήρια; Η ιερωσύνη είναι μυστήριο; Η αποστολική διαδοχή είναι ουσιαστικές στοιχεία της ιερωσύνης και γενικά της Έκκλησίας; Πώς πρέπει να διοικείται η Έκκλησία; Ποιά είναι η ανώτατη αρχή στην Έκκλησία; Αυτά και άλλα είναι εκκλησιολογικά ερωτήματα, πάνω στα οποία δεν υπάρχει ομόφωνη απάντηση από όλες τις Έκκλησίες. Και υπάρχουν πολλές περιπτώσεις στο παρελθόν, πού μερικές Έκκλησίες ισχυρίστηκαν με επίμονη, χωρίς όμως καμιά απολύτως ιστορική δικαίωση, ότι αυτές είναι η αληθινή Έκκλησία, με την οποία όλες οι άλλες πρέπει να ενωθούν. Ακόμα και σήμερα υπάρχουν εκδηλώσεις αυτής της νοστορπίας, πού φτάνει μερικές φορές στα όρια της μισαλλοδοξίας. Μόνο η Όρθοδοξη Έκκλησία δικαιώνεται ιστορικά, όταν ισχυρίζεται ότι είναι η αληθινή Έκκλησία, γιατί αυτή μόνο συνεχίζει ανόθευτη την παράδοση της ενωμένης Έκκλησίας των όκτώ πρώτων αιώνων. Η μαρτυρία της αυτή είναι η ουσιαστικότερη συμβολή της στο σημερινό οικουμενικό διάλογο.

γ) Πολιτικά: Υπάρχουν ακόμα και πολιτικά εμπόδια για την αναζητούμενη ένωση. Ο έθνοφυλετισμός σε πολλές περιπτώσεις τονίζεται τόσο πολύ, ώστε, τελικά, αυτός να αποβαίνει ο κύριος σκοπός, και η εκκλησία απλό μέσο προβολής ή επιβολής του πάνω σε άλλους λαούς. Σε χώρες, μάλιστα, όπου η Εκκλησία είναι υποδουλωμένη στο Κράτος, αυτή εξαναγκάζεται συνήθως να υπηρετεί την εκάστοτε πολιτική του Κράτους. Έτσι, συμβαίνει κάποτε στενά εθνικά συμφέροντα, σωβινιστικές τάσεις και άλλοι παρόμοιοι σκοποί να υπηρετούνται και από εκκλησιαστικές δραστηριότητες. Κάτω, όμως, από τέτοιες προϋποθέσεις δεν είναι δυνατό να γίνει πραγματική ένωση Εκκλησιών με βάση τη χριστιανική αλήθεια και αγάπη.

δ) Άλλα εμπόδια: Εκτός από τα προηγούμενα, υπάρχουν και τα ακόλουθα εμπόδια για την ένωση των Εκκλησιών: 1) Η χιλιόχρονη αποξένωση των διαφόρων Εκκλησιών μεταξύ τους, πού επέτειναν οι εχθρότητες και οι μισαλλοδοξίες του παρελθόντος. 2) Οι ανθρώπινες αδυναμίες δεν είναι μικρότερο εμπόδιο, γιατί προβάλλουν αξιώσεις καθολικής αναγνώρισεως στον οικουμενικό διάλογο. Και τούτο, γιατί η θρησκεία, ως υπαρξιακό γεγονός, έχει περισσότερο σχέση με τό ύποκειμενικό βίωμα, παρά με τη λογική έρευνα και κρίση. 3) Γι' αυτό θά μπορούσε έδω να αναφερθεί ακόμα και τό εμπόδιο της λαθεμένης τακτικής στην αναζήτηση της ένωσης. Δεν είναι άρκετό, δηλαδή, να καλλιεργείται και να αναπτύσσεται μόνο η «αγάπη» με έπαφες και άλληλογνωριμίες, αλλά παράλληλα πρέπει να γίνει μιά κατά βάθος έρευνα και εξέταση των διαφορών στην πίστη, για να βρεθεί η αλήθεια πού αποτελεί την πεμπτουσία της Έκκλησίας. Μόνο με την ολόψυχη αποδοχή αυτής της

ἀλήθειας, όσο δύσκολο κι ἂν εἶναι αὐτό, ἡ ἔνωση θά μπορούσε νά ἦταν πραγματική καί μόνιμη.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιό εἶναι κατά τή γνώμη σου τό βασικότερο θεολογικό ἐμπόδιο γιά τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν;
2. Ποιά, κατά τή διδασκαλία τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν, εἶναι ἡ ἀνώτατη ἀυθεντία στήν Ἐκκλησία;
3. Ποιά πολιτικά ἐπιτόδια ὑπάρχουν γιά τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν;
4. Ἡ μακροχρόνια ἀποξένωση τῶν Ἐκκλησιῶν πῶς δυσκολεύει τήν ἔνωσή τους;

Κείμενο

«... Δέν πρέπει νά παραθεωρῶμεν τά ἐπιπροσθούντα εἰς τήν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐμπόδια καί ὅτι αὕτη, ὡς παγχριστιανικόν αἶτημα, τότε μόνον θά γίνῃ πραγματικότης, ὅταν συμφώνως πρός τάς ἀνεκαθεν γινομένης διακηρύξεις τῶν ἐκπροσώπων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν βασίσωμεν τήν ὄλην προσπάθειαν ἐπί τῶν δογμάτων καί τῆς διδασκαλίας καί ἐν γένει ἐπί τοῦ πνεύματος καί τῶν παραδόσεων τῆς ἡνωμένης καί ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας τῶν ὀκτώ πρώτων αἰῶνων καί τῶν ἐπτά Οἰκουμενικῶν Συνόδων».

(Εὐάγγ. Θεοδώρου, Πρύτανις Παν/μίου Ἀθηνῶν, Ὁρθοδοξία καί Οἶκουμ. Κίνησις, σ. 78).

Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

Μάθημα 28ο

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἐμμονή στήν Ἐκκλησία τῶν Ἀποστόλων καί τή διδασκαλία τῶν Πατέρων καί τῶν Συνόδων. Κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἔμμονή της στό κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων καί στή διδασκαλία τῶν Πατέρων καί τῶν Συνόδων.

Καταρχήν, ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ἡ συνέχεια τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων. Καί τοῦτο, ὄχι μόνο γιατί κατά ἓνα μεγάλο τμήμα της ἀποτελεῖται ἀπό Ἐκκλησίες πού ἴδρυσαν καί στερέωσαν οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι (Ἀνδρέας, Παῦλος κ.ἄ.), ἀλλά κυρίως γιατί συνεχίζει νά ζεῖ μέ τή διδασκαλία καί τήν Παράδοση τῶν Ἀποστόλων, δηλαδή μέ τή διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ σ' ὅλη τήν ἀρχική καί ἀνόθευτη μορφή της.

Ἐπειτα, ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῶν Πατέρων. Τά συγγράμματά τους ἀποτελοῦν μέχρι σήμερα τό ἀπαραμίλλο ἐνττύφημα τῶν Ὀρθοδόξων, καί μόνο μέσα σ' αὐτά καί μ' αὐτά οἱ Ὀρθόδοξοι μελετοῦν καί κατανοοῦν τήν Ἁγία Γραφή. Τέλος, ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἐπτά Οἰκουμενικῶν Συνόδων, οἱ ὁποῖες, πολεμώντας τίς αἰρέσεις, διατύπωσαν ὀριστικά τά δόγματα τῆς πίστεως.

Ἔτσι, ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, κατά τήν αὐτοσυνειδησία της, δέν εἶναι μιά ἐπιμέρους Ἐκκλησία, ἀλλά «ἡ» Ἐκκλησία. « Ὑπάρχει σ' αὐτήν κάτι περισσότερο ἀπό μιά ἱστορική συνέχεια τῆς «Πρώτης» Ἐκκλησίας· ὑπάρχει μιά πνευματική καί ὄντολογική ταυτότητα μ' αὐτήν, ἡ ἴδια πίστη, τό ἴδιο πνεῦμα, τό ἴδιο ἦθος»¹. Γι' αὐτό στό Συνοδικό τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου πού διαβάζεται στοὺς Ὀρθόδοξους Ναοὺς τήν Ἀ Κυριακή τῶν Νηστειῶν, τήν Κυ-

1. Βλ. Γ. Φλωρόφσκυ, Θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Θεσ/νίκη 1979, σελ. 15.

ριακή τῆς Ὁρθοδοξίας, τονίζεται: «Αὕτη ἡ πίστις τῶν Ἀποστόλων, αὕτη ἡ πίστις τῶν Πατέρων, αὕτη ἡ πίστις τῶν Ὁρθοδόξων, αὕτη ἡ πίστις τὴν Οἰκουμένην ἐστήριξεν».

Κι αὐτὴ τὴν Παράδοση τῶν Ἀποστόλων, τῶν Πατέρων καὶ τῶν Συνόδων, πού εἶναι ἡ μεγαλειώδης μαρτυρία τῆς βιωμένης διὰ μέσου τῶν αἰῶνων πίστεως, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τὴν κρατεῖ ἀνόθευτη.

Χρονικοί σταθμοὶ διαμορφώσεως τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ Ὁρθοδοξία πού διαφυλάσσει μὲ ζῆλο τὴν ὀρθή-πίστη διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, διαμορφώθηκε μέσα στὸ σκληρὸ ἀγῶνα τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν αἵρεση καὶ τὴν πλάνη. Κυριότεροι σταθμοὶ αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνα εἶναι οἱ Μεγάλοι Πατέρες τοῦ Δ' αἰῶνα καὶ οἱ Σύνοδοι, οἱ ὁποῖες, σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς διαφορὲς αἵρέσεις, διατύπωσαν τὴν ὀρθὴ διδασκαλία τῆς πίστεως.

Ἄλλος σταθμὸς εἶναι τὸ Σχίσμα (9ος – 11ος αἰῶνες) μεταξύ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸ ὅποιο ἡ Ὁρθοδοξία ἀγωνίστηκε νὰ διατηρήσει τὴν ἀρχέγονή της ταυτότητα ἔναντι τῶν καινοτομιῶν τοῦ Παπισμοῦ. Ἡ Φραγκοκρατία, μάλιστα, πού ἀκολούθησε τὴν Δ' Σταυροφορία (1204), διήρυνε τὸ χάσμα μεταξύ Ὁρθοδοξίας καὶ Παπισμοῦ.

Ὡς σπουδαῖος σταθμὸς μπορεῖ ἀκόμα νὰ θεωρηθεῖ τὸ ἡσυχαστικὸ πρόβλημα (14ος καὶ 15ος αἰῶνες), κατὰ τὸ ὅποιο ἡ Ὁρθοδοξία, μὲ τὸν τוניσμὸ τῆς διακρίσεως μεταξύ οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἁκρίστου χαρακτηριστῆρα τῶν θείων ἐνεργειῶν, ὑπερασπίστηκε τὴν πνευματικότητα τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, ἔναντι τῶν σχολαστικῶν ἀντιδράσεων τῶν ἐδῶ ἐκπροσώπων τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας.

Τέλος, ἡ τουρκοκρατία (15ος ἕως 19ο αἰῶνα) ἔδωσε τὴν τελικὴ μορφή σπὴν ὀργάνωση τῆς Ὁρθοδοξίας, ἡ ὁποία, ἂν καὶ μετὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ διασπάστηκε σὲ ἐπιμέρους αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἐνωμένη κάτω ἀπὸ τὴν πνευματικὴ καθοδήγηση τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, δηλαδὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ αἰωνιότητα τῆς ἀλήθειας καὶ οἱ ἀτέλειες τοῦ πολιτιστικοῦ σκεύους. Ἡ ἀλήθεια τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καθὼς μεταδίδεται ἀπὸ γενιά σὲ γενιά, παραμένει ἀναλλοίωτη, παρόλο ὅτι τὸ πολιτιστικὸ σκεῦος πού κατὰ καιροὺς συναντᾷ καὶ χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ ἐκφραστεῖ, μεταβάλλεται αἰσθητά. Ἔτσι, ἡ μιά καὶ ἀναλλοίωτη ἀλήθεια τῆς πίστεως χρησιμοποιεῖ τὰ πολιτιστικὰ μέσα ἐκφράσεως μιᾶς ἐποχῆς γιὰ νὰ διατυπωθεῖ ἐκ νέου. Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι χρέος τῆς χριστιανικῆς θεολογίας ἡ ὁποία «προοδεύει», ὄχι ὅταν λέγει «και-

νά» (καινούρια) πράγματα, αλλά όταν λέγει «τά κοινά καινῶς». Σ' αὐτόν τόν ἐπανακαθορισμό τῆς πίστεως στή γλώσσα κάθε ἐποχῆς χρησιμοποιοῦνται ὅλα τὰ χρήσιμα στοιχεία πού τό πολιτιστικό πλαίσιο τῆς κάθε ἐποχῆς παρέχει.

Ἔτσι, χρησιμοποιήθηκαν κατά καιρούς διάφορες γλώσσες, φιλοσοφίες, τέχνες, τεχνολογίες, ἔθιμα, γενικά ὁ πολιτισμός, γιά νά ἐπανεκφραστεῖ ἡ χριστιανική ἀλήθεια.

Παρά τήν ἀτέλεια, ὅμως, καί τή σχετικότητα τοῦ πολιτιστικοῦ σκεύους πού ἔχει καιρική ἀξία, ὑπάρχουν πολιτιστικές μορφές πού χρησιμοποιήθηκαν στούς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ ὁποῖες ἔχουν συνυφανθεῖ μέ τήν οὐσία καί τήν ἀλήθεια τῆς πίστεως. Ἔτσι, π.χ. ἡ ἑλληνική γλώσσα, στήν ὁποία πρωτογράφηκε τό Εὐαγγέλιο, δέ μοιάζει μέ καμιά ἄλλη ἀπό τίς τόσες γλώσσες, στίς ὁποῖες ἔχει αὐτό μεταφραστεῖ – καί, πάντως κάθε μετάφραση δέν μπορεῖ παρά νά γίνει ἀπό αὐτήν καί μάλιστα νά εἶναι ὅσο τό δυνατόν πιό πιστή πρός αὐτήν. Ἐπίσης, οἱ ὅροι καί οἱ λογικές κατηγορίες τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, πού χρησιμοποιήθηκαν ἀπό τούς πρώτους ἐκκλησιαστικούς συγγραφείς καί, κυρίως, ἀπό τούς Μεγάλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἔχουν μιά μοναδικότητα γιά τή χριστιανική διδασκαλία πού δέν μπορεῖ νά ἀγνοηθεῖ. Ἀκόμα, ἡ διαμόρφωση τῆς διοικήσεως καί τῆς λατρείας τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τούς πρώτους αἰῶνες, ὅσο κι ἂν δέχτηκε ἐθνικές ἐπιδράσεις, ἔχει προσλάβει μιά αἰώνια σπουδαιότητα πού ἀνάγεται πιά στήν οὐσία τῆς πίστεως. Τέτοιαι φύσεως, π.χ., εἶναι τό συνοδικό σύστημα διοικήσεως καί ἡ τελετουργία τῶν μυστηρίων, καί ἰδιαίτερα τοῦ Βαπτίσματος καί τῆς Θεΐας Εὐχαριστίας.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ἡ Μία Ἐκκλησία τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως;
2. Ποιοί οἱ κυριότεροι σταθμοί διαμορφώσεως τῆς Ὁρθοδοξίας;
3. Τί γνωρίζετε γιά τήν αἰωνιότητα τῆς Χριστ. ἀλήθειας καί γιά τήν ἀτέλεια τῶν μέσων ἐκφράσεως πού αὐτή χρησιμοποιεῖ κατά ἐποχές;

Κείμενο

«Οἱ Ὁρθόδοξοι ὀφείλουν νά τονίζουν ὅτι τό μόνο «ιδιάζον» ἢ «ἰδιαίτερο» χαρακτηριστικό ὡς πρός τή θέση τους ἀνάμεσα στή «διηρημένη Χριστιανοσύνη» εἶναι τό γεγονός ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι οὐσιαστικά ἡ ἴδια μέ τήν Ἐκκλησία ὄλων τῶν αἰῶνων, καί μάλιστα μέ τήν «ἀρχαία Ἐκκλησία». Μέ ἄλλα λόγια, ὅτι αὐτή δέν εἶναι «μιά» Ἐκκλησία, ἀλλά «ἡ» Ἐκκλησία. Αὐτός ὁ ἰσχυρισμός εἶναι τρομακτικός, ἀλλά σωστός καί δίκαιος». (π.Γ. Φλορόφσκυ, Θέματα Ἐκκλ. Ἱστορίας σελ. 15).

Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΤΗΣ

Τό φραγκικό «κατέναντι». Ἡ φραγκική αὐτοκρατορία τῆς Δύσεως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἰδρύσεώς της (9ος αἰώνας), ἐκδήλωσε θεοκρατικές τάσεις, πού δὲν ἐξαντλοῦνταν στὴν καθυπόταξη μόνο τοῦ Πάπα. Τὰ βλέμματά της (ὅπως ἄλλωστε καὶ τὰ βλέμματα τῶν ἰδίων τῶν παπῶν) στρέφονταν φιλόδοξα πρὸς τὴν Ἀνατολή. Ἦδη ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ἐπιχείρησε νὰ προσαρτήσῃ τὴν αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὸ γάμο του μὲ τὴν αὐτοκράτειρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Εἰρήνη τὴν Ἀθηναία, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ πετύχει. Ἀργότερα τὸ ἐγχείρημα ἐπαναλήφθηκε ἀπὸ τὴ Δύση μὲ τὴ μορφὴ τῆς στρατιωτικῆς ἐπιχειρήσεως τῶν Σταυροφοριῶν, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ τέταρτη, μὲ τὸ πρόσημα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἁγίων Τόπων ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανούς, κατέλυσε τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία (1204). Ἡ Φραγκοκρατία πού ἐπακολούθησε κατέδειξε τὸ ἀπέραντο μῖσος πού ἔτρεφαν οἱ Δύτικοί πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους, οἱ ὁποῖοι ὑπέστησαν φοβερές ταλαιπωρίες καὶ διώξεις ἀπὸ τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς.

Δὲν ἦταν, ὅμως, μόνο οἱ θεοκρατικές ἰδέες τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως πού τοὺς ἔκαναν νὰ ὑποβλέπουν τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς καὶ νὰ θέλουν νὰ τὴν ὑποτάξουν. Ἦταν καὶ οἱ διαφορετικές θεολογίες πού ἀναπτύχθηκαν στὴν Ἀνατολή καὶ τὴ Δύση, ἐξαιτίας τῆς διαφορετικῆς ψυχουσυνθέσεως τῶν δύο κόσμων, πού τοὺς ἀποξένωσαν μεταξύ τους. Ἡ θεολογία τῆς Ἀνατολῆς ἦταν ἀνεκαθεν ἀποφατική καὶ ἀγαποῦσε τὸ μυστήριο, ἐνῶ τῆς Δύσεως ἦταν σχολαστική καὶ ἀγαποῦσε τὴν ἀκριβολόγο καὶ λεπτομερῆ διατύπωση. Ἡ προσθήκη τοῦ Filioque στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως, πού εἶδαμε σὲ προηγούμενο κεφάλαιο, σήμαινε τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς ἐντελῶς διαφορετικῆς θεολογίας στὴ Δύση, ἡ ὁποία εἰσήγαγε τὴ διαρχία μέσα στὴ θεότητα. Ἡ Ἀνατολή, ἀκόμα, ὑπεράσπιζε τίς πνευματικές της ἐμπειρίες, ὅταν τόνιζε μὲ τὸ στόμα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ τὴ διάκριση μεταξύ οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἦταν ἐντελῶς ξένη γιὰ τοὺς Δυτικούς. Συνέπεια τῆς μὴ ὀρθῆς θεολογίας στὴ Δύση ἦταν ἡ μὴ ὀρθὴ ἀνθρωπολογία της, ἡ ὁποία ἀδυνατοῦσε νὰ διατηρήσῃ τὸ μυστήριο τῆς σχέσεως προσώπου καὶ κοινωνίας, καὶ ὑπέτασσε, ἐνσυνείδητα ἢ ἀσυνείδητα, τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο στὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, οἱ προσπάθειες γιὰ ἔνωση τῶν δύο Ἐκ-

Νικολάου Γκίζη: «Τό κρυφό σχολειό». (Συλλογή Θεοφίλη. Ἐπί τῷ
ΛΕΥΚΩΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821, ἐκδοτικοῦ οἴκου
«ΜΕΛΙΣΣΑ»).

κλησιῶν δέν ἀπέδωσαν καί τό σχίσμα διαιωνίστηκε καί χώρισε τίς δύο μεγάλες ἀρχέγονες Ἐκκλησίες, τήν Ἀνατολική καί Δυτική Ἐκκλησία. Ὁ χωρισμός μάλιστα αὐτός ἐνέτεινε τήν ἐχθρότητα τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Δύσεως καί φραγκικῆς διπλωματίας πρὸς τήν ὀρθόδοξη Ἀνατολή καί ὀδήγησε τήν πρώτη σέ ἀχαρακτήριστες, γιά Χριστιανοὺς, ἐνέργειες σέ βάρος τῆς δεύτερης. Τέτοιες, π.χ., ἐνέργειες ἦταν ἡ ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τοὺς Φράγκους (1204) καί ἡ φραγκοκρατία στήν Ἀνατολή, ἡ ἀδιαφορία πού ἐπέδειξαν κατὰ τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τοὺς Τούρκους (1453), ἡ φιλοτουρκική πολιτική τῶν Γάλλων καί ἡ ὑποστήριξή τους στήν κακή πολιτική τῶν Ἰησουιτῶν στήν Τουρκοκρατούμενη Ἀνατολή καί ἡ ἀδιαφορία τους γιά τή σφαγή τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τό 1922.

Τό Μουσουλμανικό μένος. Ἡ Ὀρθοδοξία, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο τμῆμα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἦρθε σέ ἄμεση ἐπαφή μέ τό μουσουλμανικό κόσμο, πού ἀπό τόν ἔβδομο αἰῶνα ἐμφανίστηκε στό χωρὸ τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Μωαμεθανισμός, ἀφοῦ ἄπλωσε τήν κυριαρχία του στίς μονοφυσιτικές περιοχές τῆς Αἰγύπτου, Παλαιστίνης καί Συρίας, ἔφτασε καί στίς ὀρθόδοξες περιοχές τῆς Μ. Ἀσίας καί, τελικά, κατέκτησε ὁλόκληρη τή βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Μέ τό σύνθημα «θάνατος στοὺς ἀπίστους» οἱ Μουσουλμάνοι

ἔσπειραν τόν τρόμο καί τό θάνατο στίς περιοχές ὅπου ἐγκαταστάθηκαν καί ἐπέβαλαν μέ τό ξίφος τή θρησκεία τοῦ Μωάμεθ. Στούς Χριστιανούς, ὅμως, ἐπέτρεψαν νά ζήσουν ὑπό ὀρισμένους ὅρους κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τους, ἐνῶ τούς περιφρονοῦσαν καί τούς μισοῦσαν ὡς «ἀπίστους» («γκιαούρηδες»). Ἀκόμα καί τά «προνόμια», πού χορήγησαν στόν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, σύμφωνα μέ τά ὁποῖα αὐτός ἀναγνωρίστηκε ἀρχηγός ὄλων τῶν ὑπόδουλων Χριστιανῶν («μυλέτ-μπασης»), ἦταν καρπός τῆς ὀθωμανικῆς θεοκρατίας καί δόθηκαν γιά νά ὑπηρετήσουν τήν τουρκική διοίκηση. Ἄλλωστε, αὐτή ἡ ἐσωτερική αὐτοδιοίκηση τῶν Χριστιανῶν ὑπό τόν Πατριάρχη, στά μάτια τῶν μουσουλμάνων, δέν ἦταν προνόμιο ἀλλά μειονέκτημα, ἀφοῦ γι' αὐτούς σήμαινε ἐγκατάλειψη τῶν ἀπίστων στήν ἐλεεινή τους κατάσταση¹. Παρά τό γεγονός, ὅμως, αὐτό, συχνά καταπατοῦσαν ἀπό ἰδιοτέλεια αὐτά τά «προνόμια», τόσο οἱ Σουλτάνοι ὅσο καί οἱ κατά τόπους Τοῦρκοι ἄρχοντες, καί προέβαιναν σέ ποικίλες βιαιοπραγίες κατά τῶν Χριστιανῶν (ὄπως: ἀρπαγές περιουσιῶν, σφαγές, παιδομάζωμα, βίαιους ἐξισλαμισμούς). Πολλοί εἶναι οἱ Νεομάρτυρες τῆς πίστεως πού πλήρωσαν μέ τή ζωή τους τή μανία τοῦ μουσουλμανικοῦ πάθους. Ἡ ἀπάνθρωπη καί μεσαιωνική συμπεριφορά τους στόν ὀρθόδοξο Ἑλληνικό χῶρο ἔκανε τήν Ἐκκλησία νά ἀναλάβει ἡγετικό ρόλο στήν ἀποτίναξη τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ, ὕστερα ἀπό τέσσερις ὀλόκληρους αἰῶνες φριχτῆς δουλείας.

Ἡ αὐτοσυνειδησία τῶν ὀρθοδόξων λαῶν. Τό «Γένος τῶν Ὀρθοδόξων». Οἱ ὀρθόδοξοι λαοί τῆς Ἀνατολῆς, ἀμυνόμενοι ἀπό τόν ἑνῶτο αἰῶνα καί ἐξῆς κατά τῶν κοσμοκρατορικῶν βλέψεων τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ καί τοῦ φραγκικοῦ ἐπεκτατισμοῦ, καί ἀπό τό δέκατο πέμπτο, κυρίως, αἰῶνα κατά τῆς ἐξουθενωτικῆς τυραννίας τῶν Μουσουλμάνων, συσπειρώθηκαν. Μετά, μάλιστα, τήν ὀδυνηρή ἐμπειρία τῆς Φραγκοκρατίας καί τήν τρομακτική περιπέτεια τῆς τουρκοκρατίας συνειδητοποίησαν, ὅτι, σέ ἀντίθεση πρὸς τή ρωμαιοκαθολική Δύση καί τήν ὀθωμανική Ἀνατολή, αὐτοί ἀποτελοῦν τό «Γένος τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν», πού διαφέρει καί ἀπό τούς δύο αὐτούς ἐχθρικούς κόσμους.

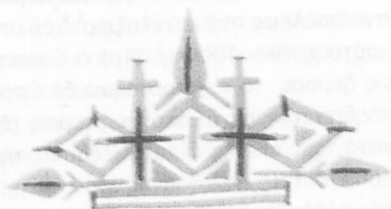
1. Βλέπε Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, Ἀθήνα β' ἔκδ. 1959, σελ. 689.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ἡ Δύση τήρησε ἐχθρική στάση ἔναντι τῆς Ἀνατολῆς;
2. Πῶς μᾶς φανερώνει τοὺς Μωαμεθανούς ἡ περίπτωση τῶν Νεομαρτύρων;
3. Πῶς ἐξηγεῖται ψυχολογικά ἡ γέννηση τῆς αὐτοσυνειδησίας τῶν ὑπόδουλων Χριστιανῶν ὅτι ἀποτελοῦν ἕνα γένος, τὸ «Γένος τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν»;

Κείμενο

«Θεαταί ἀπαθείς τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου παρέμειναν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης οἱ ναύαρχοι τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ Ἰταλίας μὲ τὰ τηλεβόλα των ἀχρησιμοποίητα...» (Δ. Κόκκινου, Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, τ. 4ος, σελ. 1330).

ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ

Ίστορικός ό ρόλος του Οίκουμνενικου Πατριαρχείου. Ό τρίτος κανόνας τής Β΄ Οίκουμνενικής Συνόδου (381) έδωσε στην Έκκλησία τής Κωνσταντινουπόλεως τά πρσβεΐα τιμής έναντι τών Πατριαρχείων Άλεξανδρείας, Άντιοχείας και Ίεροσολύμων, ό δέ είκοστός όγδοος Κανόνας τής Δ΄ Οίκουμνενικής Συνόδου (451) άναγνώρισε τά δικαιώματα του Κωνσταντινουπόλεως πάνω στις έπαρχίες Θράκης, Άσίας και Πόντου, και του έδωσε ίσα πρσβεΐα τιμής μέ τόν Ρώμη, «διά τό είναι αυτόν Ίπίσκοπον Νέας Ρώμης». Άπό τά τέλη του πέμπτου αΐωνα στόν Κωνσταντινουπόλεως άποδόθηκε ό τίτλος του «Οίκουμνενικου» Πατριάρχη, του όποιου τό γόητρο συνεχώς μεγάλωνε μέ τή βοήθεια που πρόσφερε στην αυτοκρατορία κατά τούς άγώνες τής έναντιόν τών Περσών κατά τόν έβδομο αΐωνα και μέ τή ρωμαλέα υπεράσπιση τής όρθής πίστewς κατά τών αΐρέσεων και τής εικονομαχίας. Αύτή ή «οίκουμνενικότητα» του Πατριαρχείου έδινε σ΄ αυτό μιά εύρύτητα προοπτικής που τό καθιστούσε υπερεθνικό κέντρο όλων τών Χριστιανών τής Άνατολής. Ή σθεναρή άντίκρουση τών παπικών αξιώσεων για διοικητική μοναρχία του ρωμαίου ποντίφηκα, κατά τήν έποχή του Φωτίου (867), άνοιξε μιά περίοδο διαμάχης μεταξύ Ρώμης και Κωνσταντινουπόλεως που κατέληξε στό όριστικό όχίσμα του 1054. Κατά τούς αΐωνες αυτούς (9ο, 10ο και 11ο) ό Οίκουμνενικός θρόνος τής Κωνσταντινουπόλεως ήκμασε, τό ιεραποστολικό δέ έργο του αυτής τής περιόδου άποτελεί έναν άπό τούς πιο αξιόλογους τομείς τής οίκουμνενικής δράσεως του. Ίπίσης κατά τούς αΐωνες αυτούς, έξαιτίας τής άραβικής κατακτήσεως τών χωρών τής Αιγύπτου, Παλαιστίνης και Συρίας, τά τρία άλλα Πατριαρχεία τής Άνατολής (Άλεξανδρείας, Άντιοχείας και Ίεροσολύμων) περιήλθαν σέ δύσκολη θέση, γι΄ αυτό τό Οίκουμνενικό Πατριαρχείο ανέλαβε ύψηλές διοικητικές άρμοδιότητες και εκπροσωπούσε τήν όρθόδοξη Άνατολή στόν άγώνα τής κατά του πρωτείου έξουσίας που διεκδικούσαν οι πάπες. Κατά τήν τουρκοκρατία, όποτε έξέλιπε ό Χριστιανός αυτοκράτορας, ό Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως έγινε, όπως είδαμε, « Έθνάρχης» όλων τών ύπόδουλων Χριστιανών, υπεύθυνος γι΄ αυτούς έναντι τής Ύψηλης Πύλης. Τά «προνόμια», άλλwστε, που του παραχώρησε ό Σουλτάνος, παρά τήν όνομαστική πολλές φορές άξία τους, του έδωσαν τή δυνατότητα νά παίξει ένα σωτήριο ρόλο για τήν ύπόσταση τής Έκκλησίας και του Έθνους. Ή «έθναρχου-

σα» Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ «Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία», ἔγινε ἡ κιβωτός τοῦ Ἔθνους, ὁ δὲ ρόλος τῆς στήν πνευματικὴ ἀναγέννηση καὶ τὴν παιδεία τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ, πού ὁδήγησε στὴν ἀνάκτηση τῆς ἐλευθερίας του, ὑπῆρξε πραγματικά ἱστορικός.

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καὶ ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ὑπῆρξε ἀνεκαθεν τό κέντρο τοῦ Ἀνατολικοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος σύσσωμος, μετὰ τὸν πέμπτο αἰῶνα, ἀναγνώριζε τὴν πνευματικὴ ἡγεσία του. Προσπάθειά του διαρκῆς ἦταν ἡ ἐξασφάλιση τῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας μέ τὴ διασφάλιση τῆς ἐνότητας τῆς πίστεως. Γι' αὐτό καὶ πρωτοστάτησε στὴ σύγκληση Συνόδων, τοπικῶν καὶ Οἰκουμενικῶν, πού ἀπέβλεπαν στὴν καταπολέμηση τῶν αἵρέσεων καὶ τὴ διαφύλαξη τῆς ἐνότητας «ἐν τῇ ἀληθείᾳ». Ὅλες οἱ Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι συγκλήθηκαν στὴν περιοχὴ δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ἄλλὰ καὶ μεταγενέστερες τοπικὲς σύνοδοι στὴν Κωνσταντινούπολη καταπολέμησαν διάφορες αἵρετικὲς διδασκαλίες καὶ ἐπίδωξαν νά διαφυλάξουν τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, μέ τὴν προϋπόθεση πάντοτε τῆς ἐνότητας τῆς πίστεως.

Ἡ ἡγετικὴ εὐθύνη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου σήμερα. Καί κατὰ τοὺς χρόνους μας τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἔχει ἀναλάβει ἡγετικὸ ρόλο στὴν ὑπόθεση τῆς χριστιανικῆς ἐνότητας. Παρὰ τό γεγονός ὅτι τό τοπικὸ πνευματικὸ του ποίμνιο ἔχει σήμερα ἀριθμητικὰ μειωθεῖ, ἡ πνευματικὴ ἀκτινοβολία του ὡς ἐκπροσώπου τῆς ὅλης Ὁρθοδοξίας στό σύγχρονο κόσμο εἶναι τεράστια καὶ πανθομολογούμενη.

Κατ' ἀρχὴν, μέ τίς ἐνέργειές του τὰ τελευταῖα χρόνια ἐπιτεύχθηκε ἡ διορθόδοξη προσέγγιση, ὥστε ἡ Ὁρθοδοξία σήμερα νά προβάλλεται πρὸς τοὺς ἔξω ὡς μία Ἐκκλησία. Αὐτό κατορθώθηκε μέ ἀλλεπάλληλες ἐπισκέψεις καὶ ἐπαφές τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἄλλων αὐτοκεφάλων ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν¹, τὰ διορθόδοξα συνέδρια καὶ τίς διορθόδοξες ἐπιτροπὲς καὶ συσκέψεις², πού προετοιμάζουν τὴ Μεγάλη Πανορθόδοξη

1. Γιὰ παράδειγμα ἀναφέρουμε τίς ἐπισκέψεις τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρα στὰ πρεβυγενῆ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς (Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας) τό 1959, στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καὶ τό Ἅγιο Ὅρος τό 1963, στὰ Πατριαρχεῖα Σερβίας, Ρουμανίας καὶ Βουλγαρίας τό 1967. Ἐπίσης ὁ Πατριάρχης Μόσχας καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἄλλων ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐπισκέφθηκαν τὸν Οἰκουμενικό Πατριάρχη στό Φανάρι.

2. Ἰδιαίτερη σπουδαιότητα γιὰ τὴν πανορθόδοξη ἐνότητα ἔχουν οἱ Πανορθόδοξες Διασκέψεις τῆς Ρόδου (1961, 1963 καὶ 1964) καὶ τῆς Γενεύης 1968.

Σύνοδο πού ἀναμένεται νά συνέλθει στό ἄμεσο μέλλον, γιά νά συζητήσει τά μεγάλα θέματα πού συσσωρεύτηκαν ἐπί αἰῶνες τώρα καί ἀπασχολοῦν τήν Ὁρθοδοξία καί σήμερα.

Ἀκόμα, τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο συντονίζει τήν παγκόσμια παρουσία τῆς Ὁρθοδοξίας καί ἡγεῖται στό σύγχρονο παγχριστιανικό διάλογο. Μετέχει στή σύγχρονη Οἰκουμενική Κίνηση μέσα στούς κόλπους τοῦ Π.Σ.Ε., τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε ἰδρυτικό μέλος, καθώς καί μέ διμερεῖς ἐκκλησιαστικές σχέσεις καί συνομιλίες μέ ἐπιμέρους ἄλλες Ἐκκλησίες, ὅπως τήν Ἀγγλικανική, τήν Παλαιοκαθολική, τή Λουθηρανική, τίς Προχαλκηδόνιες καί τή Ρωμαιοκαθολική. Ὅλα αὐτά προδίνουν τή βαθιά συναίσθηση εὐθύνης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί προβάλλουν τόν ἡγετικό του ρόλο στό σύγχρονο χριστιανικό κόσμο.

Ἐρωτήσεις

1. Δικαιολογήσετε τό χαρακτηρισμό τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ὡς «Οἰκουμενικό» σέ σχέση μέ τόν ἡγετικό του ρόλο στή Χριστιανική Ἀνατολή.
2. Πῶς σήμερα, παρά τήν ἀριθμητική μείωση τοῦ ποιμνίου του, τό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως διατηρεῖ τό χαρακτήρα τῆς «Οἰκουμενικότητας»;
3. Πῶς ἐκδηλώνεται στίς μέρες μας ἡ ἡγετική θέση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στό χώρο τῆς Ὁρθοδοξίας καί τοῦ Χριστιανισμοῦ γενικότερα;

Κείμενο

« Ὁ κληρός ὑπῆρξε καί ὁ ἀρχηγός τοῦ ἔθνους καί τό στήριμά του. Οἱ Πατριάρχες ἐπάλαιαν συχνότατα πρός ἀποτροπήν διαφόρων ἐθνικῶν κινδύνων, καί οἱ ἀγῶνες πολλῶν ἐκ τούτων κατά τοῦ προσηλυτισμοῦ, τοῦ ἀπειλοῦντος διά τῆς δογματικῆς μεταβολῆς αὐτήν τήν ἐθνικήν συνείδησιν, καθώς καί ἐναντίον τῶν ἀθαιρεσιῶν τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, ἔσωσαν τόν Ἑλληνισμόν ἀπό φθοράν ἀναμφισβήτητον. Οἱ αὐτοθυσιασθέντες χάριν τοῦ ἐθνικοῦ καθήκοντος κληρικοί, καθ' ὅλην τήν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, εἶναι τόσοι ὥστε ἀποτελοῦν ἡρωϊκὴν λεγεῶνα». (Διον. Κόκκινος, Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάστασις, τ. 1, σελ. 37).

ΟΙ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΕΣ ΟΡΘΟΔΟΞΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

Έθνικά και φυλετικά προβλήματα. Τό «αυτόκεφαλον». Πάγια άρχή στην Όρθόδοξη Όνατολική Έκκλησία είναι η διοίκηση τής Έκκλησίας νά ακολουθεΐ τήν πολιτική διοίκηση, ώστε σέ κάθε πολιτικώς ανεξάρτητη ή ενιαία περιοχή νά ύπάρχει μιά εκκλησιαστική άρχή. Έτσι στην άρχαιότητα προέκυψαν τά Πατριαρχεία και στους νεότερους χρόνους οι διάφορες αυτόκεφαλες όρθόδοξες Έκκλησίες. Συνέβη, όμως δυστυχώς, στό παρελθόν νά επιδιώκεται και νά πραγματοποιείται η εκκλησιαστική ανεξαρτησία μιάς περιοχής, όχι γιά λόγους κρατικής διαιρέσεως ή πολιτικής ανεξαρτησίας, αλλά γιά λόγους καθαρά έθνικης διαφορās αυτών πού επιδίωκαν τήν εκκλησιαστική τους ανεξαρτησία από τούς άλλους χριστιανούς τής ίδιας περιοχής. Αυτό όνομάστηκε «έθνοφυλετισμός». Γνωστότερο παράδειγμα «έθνοφυλετισμού» έχουμε στό βουλγαρικό Σχίσμα (1872 – 1945)¹: Η «Μεγάλη Σύνοδος» τού 1872 στην Κωνσταντινούπολη καταδίκασε τόν «έθνοφυλετισμό», πού δίνει πρωτεύουσα θέση σέ έθνικιστικούς και φυλετικούς σκοπούς και χρησιμοποιεί τήν Έκκλησία ως όργανο πραγματοποιήσεώς τους, και κήρυξε τή Βουλγαρική Έκκλησία σχισματική².

Φυλετικά, επίσης, και έθνικιστικά ήταν τά κίνητρα πού προκάλεσαν τό άραβικό ζήτημα στά Πατριαρχεία Άντιοχείας, Ίεροσολύμων και Άλεξανδρείας. Οι άραβόφωνοι όρθόδοξοι τών πατριαρχείων αυτών, παρακινούμενοι από τούς Ρώσους Πανολαυιστές, επιδίωξαν τήν ανάρρηση άραβοφώνων στους Πατριαρχικούς αυτούς θρόνους. Τούτο τό πέτυχαν στην Άντιόχεια ήδη τό 1899, αφού έδωξαν τούς Έλληνες άρχιερείς τού Πατριαρχείου.

Νεότερες τραυματικές καταστάσεις στην Όρθοδοξία. Η κανονική τάξη γιά τήν ανάκηρυξη μιάς όρθόδοξης Έκκλησίας ως «αυτόκεφαλής», εφόσον συντρέχει ό πολιτικός λόγος πού αναφέρθηκε πιο πάνω, είναι η Έκκλη-

1. Σ' αυτό, οι Βούλγαροι, ενώ ακόμα αποτελούσαν τμήμα τής Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, μέσα στην όποια πνευματική κορυφή όλων τών όρθόδοξων Χριστιανών ήταν τό Οικουμενικό Πατριαρχείο, ζήτησαν, με τήν αυθαίρετη δημιουργία τής Βουλγαρικής Έξαρχιας, νά ανεξαρτοποιηθούν από αυτό, μόνο από φυλετικούς και έθνικιστικούς λόγους κινούμενοι.

2. Τό Βουλγαρικό Σχίσμα τερματίστηκε από τό Οικουμενικό Πατριαρχείο τό 1945.

Ὁ Καθεδρικός Ναός τῆς Μόσχας (Ἅγιος Βασίλειος), τό γνωστό Κρεμλίνο, σήμερα μουσεῖο. Χαρακτηριστικό δείγμα ρωσικῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης

οἷα αὐτὴ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀναγνώρισή της ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μέχρι τότε εἶχε ἐξάρτησῃ. Δυστυχῶς, ὅμως, δέν ἀκολουθῆθηκε πάντοτε αὐτὴ ἡ κανονικὴ διαδικασία. Ἀντίθετα, πολλὲς ἐθνικὲς Ἐκκλησίαι ἀποσπᾶσθησαν πραξικοπηματικὰ καὶ αὐθαίρετα ἀπὸ τὸν κορμὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, χωρὶς νὰ ζητήσουν πρῶτα τὴν ἀναγκαῖα ἐγκρίση. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀποσπᾶσθη ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, μεταξύ ἄλλων, καὶ ἡ

Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδας (1833)¹. Ἡ Μεγάλη, ὁμως, τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐρχόταν πάντα ἐκ τῶν ὑστέρων καί μέ συγκατάβαση ἀναγνώριζε τὸ «αὐτοκέφαλον» αὐτῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, παρά τὴν αὐθαίρετη καὶ ἀντικανονικὴ τους ἐνέργεια.

Μιά ἄλλη προβληματικὴ κατάσταση γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δημιουργήθηκε στὰ νεότερα χρόνια μέ τὸ θέμα τῆς διασπορᾶς τῶν ὀρθόδοξων διαφορετικῆς ἐθνικότητας σέ χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, τοῦ Νέου Κόσμου καὶ ἄλλοῦ. Δηλαδή, ἐνῶ ἡ κανονικὴ τάξη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νὰ ὑπάρχει ἓνας μόνον ὀρθόδοξος Ἐπίσκοπος σέ μιά γεωγραφικὴ περιοχὴ, παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο νὰ ὑπάρχει στὴν ἴδια περιοχὴ καὶ ἓνας ξεχωριστός Ἐπίσκοπος γιὰ κάθε ἐθνικὴ ομάδα ὀρθόδοξων πού ζεῖ ἐκεῖ². Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἦταν ἄγνωστη στὰ παλαιότερα χρόνια καὶ θὰ ἀντιμετωπιστεῖ, μαζί μέ τόσα ἄλλα σύγχρονα προβλήματα, ἀπὸ τὴ Μεγάλη Πανορθόδοξη Σύνοδο πού προτοιμάζεται.

Σύγχρονος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν καὶ βαθμὸς ἀλληλεξαρτήσεως. Εἶναι γεγονός, ὅτι κάποτε στίς σχέσεις μεταξὺ ἐπιμέρους Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν ὑπεισέρχονται καὶ σήμερα φιλετικά καὶ ἐθνικά κίνητρα, πού εἶναι κατάλοιπα παλαιότερης ἐποχῆς καὶ μαρτυροῦν τὴν ὑποδούλωση αὐτῶν τῶν Ἐκκλησιῶν στὴν ὁποιαδήποτε πολιτικὴ τοῦ Κράτους. Ἔτσι, π.χ. ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία, στηριζόμενη σέ παλαιότερες ἐπιδιώξεις τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς, πού ἐφαρμόζεται καὶ ἀπὸ τοὺς νεότερους κυβερνήτες αὐτῆς τῆς χώρας, ἐπιδιώκει ἀπὸ ἐτῶν νὰ ἀναλάβει τὴν πνευματικὴ ἡγεσία ὁλόκληρου τοῦ ὀρθόδοξου κόσμου σέ βάρος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ἡ θεωρία ὅτι ἡ Μόσχα εἶναι ἡ Τρίτη Ρώμη, πού πρωτοεμφανίστηκε τὸ 1511, δέν μπορεῖ πιά νὰ προβληθεῖ σήμερα σοβαρά. Παρ' ὅλα αὐτά, ἐξακολουθεῖ νὰ δηλητηριάζει μερικές φορές τὴν ἀτμόσφαιρα τῶν διορθόδοξων σχέσεων. Αὐτό, π.χ., συνέβηκε ἀμέσως μετὰ τὸ Β' παγκόσμιο πόλεμο, ὅταν ἡ Σοβιετικὴ Ρωσία κατέλαβε τίς περιοχὲς τῶν μέχρι τότε ἀνεξάρτητων κρατῶν τῆς Λατβίας καὶ Ἑσθονίας (στὴ Βαλτικὴ) καὶ περιέλαβε στὴν ἐπιρροή της τὴν Πολωνία καὶ Τσεχοσλοβακία. Τότε, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας, ἐπιφελομένη ἀπὸ τὴν εὐκαιρία, ἐνσωμάτωσε τίς μέχρι τότε αὐτόνομες Ἐκκλη-

1. Ἡ ἀναγνώρισή της ἀπὸ τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖο ἐγίνε μέ τὸ συνοδικὸ τόμο τοῦ 1850.

2. Ἔτσι, π.χ. σέ μιά Ἀμερικανικὴ μεγαλοῦπολη, ὅπου ζοῦν Ἕλληνες, Ρῶσοι, Σέρβοι, Βούλγαροι καὶ ἄλλοι μετανάστες, μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν συγχρόνως ἓνας Ἕλληνας Ἐπίσκοπος, ἓνας Ρῶσος, ἓνας Σέρβος, ἓνας Βούλγαρος κτλ.

σιες τῆς Ἑσθονίας καί Λατβίας (1945) καί ξανάδωσε τό «αὐτοκεφάλον» στήν Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας (1948) καί τῆς Τσεχοσλοβακίας (1951), χωρίς νά λάβει ὑπόψη τῆς τό γεγονός, ὅτι τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο εἶχε ἤδη κατά τά ἔτη 1923 καί 1924 ἀναγνωρίσει τό «αὐτοκέφαλον» τῶν δύο αὐτῶν Ἐκκλησιῶν. Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο διαμαρτυρήθηκε γι' αὐτές τίς πράξεις τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καί μαζί μέ ἄλλες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες δέν τίς ἀναγνώρισε.

Θά πρέπει πάντως νά τονιστεῖ, ὅτι, ὅσες φορές ἀναφύονται δυσάρεστες καταστάσεις στίς σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μεταξύ τους, αὐτές ὀφείλονται ἀποκλειστικά σέ ἐξωεκκλησιαστικές ἐπιδράσεις καί ἐπιδιώξεις πού ἐπιβάλλονται ἀπό τήν κρατική ἐξουσία πάνω στίς τοπικές αὐτές Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες καί τίς ἀποπροσανατολίζουν ἀπό τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας καί ἀπό τόν πνευματικό της προορισμό, πού εἶναι ἀπό τή φύση του ὑπερθνικός.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά ἡ βασική προϋπόθεση τῆς διεκδικήσεως τοῦ «αὐτοκεφάλου» ἀπό μιᾶ Ἐκκλησιαστική περιοχή; Γιατί ἡ Βουλγαρική Ἐξαρχία καταδικάστηκε ὡς σχισματική;
2. Ποιές νεότερες τραυματικές καταστάσεις στήν Ὁρθοδοξία γνωρίζετε;
3. Τί γνωρίζετε γιά τοὺς σύγχρονους ἀνταγωνισμούς μεταξύ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν;

Κείμενο

« Ἀποκρητύτουμε κατακρίνοντες καί καταδικάζοντες τόν φυλετισμόν, τουτέστι τὰς φυλετικές διακρίσεις καί τὰς ἔθνικὰς ἔρεις καί ζήλους καί διχοστασίας ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἀντικείμενον τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ εὐαγγελίου καί τοῖς ἱεροῖς κανόσι τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν, οἳ καί τήν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσι καί ὄλην τήν χριστιανικήν πολιτείαν διακοσμοῦντες, πρὸς θεῖαν ὁδηγοῦσιν εὐσέβειαν» (Τοπική Σύνοδος Κωνσταντινουπόλεως 1872). (Ἀποκρητύτουμε, κατακρίνομε καί καταδικάζομε τό φυλετισμό, δηλαδή τίς φυλετικές διακρίσεις καί τίς ἔθνικιστικές ἔριδες καί ζηλοφθονίες καί διχοστασίες μέσα στήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, γιατί αὐτός εἶναι ἀντίθετος μέ τή διδασκαλία τοῦ εὐαγγελίου καί τοὺς ἱεροῦς κανόνες τῶν μακαρίων Πατέρων μας, οἱ ὅποιοι καί τήν ἁγία Ἐκκλησία γερά στηρίζουν καί, ρυθμίζοντας ὁλόκληρο τό χριστιανικό βίον, ὁδηγοῦν στή θεία εὐσέβεια).

ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Δομή καί διοίκηση τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι σήμερα χωρισμένη διοικητικά σ' ἓνα πλῆθος αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. (Βλέπε τόν πίνακα πού ἀκολουθεῖ). Κάθε μιά ἀπ' αὐτές ἔχει ἀπόλυτη ἐκκλησιαστική διακαιοδοσία μέσα στά γεωγραφικά ὄρια της καί καμιά ἄλλη δέν ἐπεμβαίνει στά ἐσωτερικά της ζητήματα. Ὅμως, τήν πνευματική ἡγεσία ὅλης τῆς Ὁρθοδοξίας κατέχει ὁ Οἰκουμενικός Θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Αὐτή, ὡς μητέρα Ἐκκλησία, ἀναγνώρισε τό 16ο αἰῶνα τήν ἀνύψωση σέ Πατριαρχεῖο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας¹ καί στούς χρόνους μας τήν ἀνύψωση σέ Πατριαρχεῖα τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Σερβίας (1922), τῆς Ρουμανίας (1925), καί τῆς Βουλγαρίας (1961), ἀφοῦ προηγουμένως ἔδωσε τέλος στό σχίσμα τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας καί ἀναγνώρισε τό αὐτοκέφαλό της (1945). Ἐπίσης ἀναγνώρισε τό αὐτοκέφαλο τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδας (1850), Πολωνίας (1924) καί Ἀλβανίας (1937), καθώς καί τήν αὐτονομία τῶν Ἐκκλησιῶν Φινλανδίας, Τσεχοσλοβακίας, Ἑσθονίας καί Λατβίας (1923). Ἀκόμα, ἔγιναν οἱ ἐξῆς ἀλλαγές στή διοργάνωση τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν: 1) Ἡ δικαιοδοσία τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας ἀπλώθηκε, σχεδόν σιωπηρά, σέ ὁλόκληρη τήν Ἀφρική· 2) στή Ρωσία ὁ συνοδικός θεσμός ἀντικαταστάθηκε μέ τήν ἴδρυση τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας (1917), ἐνῶ οἱ Ρῶσοι φυγάδες μετά τήν κομμουνιστική ἐπανάσταση διοργανώθηκαν κατά διάφορους τρόπους, ὥστε σήμερα, ἐκτός τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, νά υπάρχουν: α) στή Δυτική Εὐρώπη: ἡ αὐτόνομη Ρωσική Ἐξαρχία, πού ἀναγνωρίζει τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη, καί β) στή Βόρειο Ἀμερική: ἡ αὐτόνομη Ρωσική Ἐκκλησία καί ἡ Ρωσική Ἐπισκοπική Σύνοδος, πού ζητᾶ τήν ὑποταγή σ' αὐτήν ὅλων τῶν ἐκτός τῆς Ρωσίας Ρώσων. 3) Ἡ ἀνεξάρτητη μέχρι τό 1810 Ἐκκλησία τῆς Ἰβηρίας ἢ Γεωργίας ἐπανέκτησε τό 1917 τήν αὐτοτέλειά της ἀπό τή Ρωσική Ἐκκλησία. 4) Στήν Ἀμερική ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀναγνωρίστηκε ὡς μιά ἀπό τίς τέσσερις μεγάλες θρησκείες

1. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ἀνακηρύχθηκε «αὐτοκέφαλη» ἀπό τόν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμία Β' τό 1448. Τό 1589 ἀνυψώθηκε σέ Πατριαρχεῖο, τό ὁποῖο καταργήθηκε τό 1701 ἐπί Μεγάλου Πέτρου καί ἀνασυστήθηκε πάλι τό 1917.

των Η.Π.Α. (Προτεσταντισμός, Ρωμαιοκαθολικισμός, Ίουδαϊσμός και Ὀρθοδοξία), και τὰ μέλη της, πού ἀριθμοῦν 4 – 5 ἑκατομμύρια, ἀνήκουν σέ περισσότερες ἀπό δέκα ἰδιαίτερες ἐκκλησιαστικές δικαιοδοσίες. Ὑπάρχει πάντως σ' αὐτές μιὰ τάση ἐξαμερικανισμοῦ καί μελλοντικῆς τους ἐνοποιήσεως¹.

Σχέσεις τῶν Ὀρθόδοξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν μέ τό Κράτος.

Οἱ σχέσεις τῶν ἐπιμέρους Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν μέ τήν κοσμική ἐξουσία (τό Κράτος) δέν εἶναι παντοῦ καί πάντοτε οἱ ἴδιες. Ὅπου καί ὅταν τό Κράτος εἶναι ἄλλης χριστιανικῆς ὁμολογίας (π.χ. ρωμαιοκαθολικῆς ἢ ἀγγλικανικῆς), ἢ ἄλλης θρησκείας (π.χ. ἰσλαμικῆς), οἱ σχέσεις αὐτές εἶναι πολύ χαλαρές καί κάποτε ἐχθρικές. Στήν καλύτερη περίπτωση τό κράτος ἀνέχεται τήν ὑπαρξη τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ὅταν (ὅπως στήν περίπτωση τῶν Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν τοῦ Σιδηροῦ Παραπετάσματος) τό κράτος γίνεται φορέας καί ἐκφραστής τῆς ἀθεΐας, τότε οἱ σχέσεις αὐτές γίνονται καθαρά ἐχθρικές καί ξαναζει ἡ ἐποχή τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως. Τό βυζαντινὸ ἰδεῶδες τοῦ Ὀρθόδοξου ἀρχοντα πού ἦταν ὁ προστάτης τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρχε στήν τσαρική Ρωσία καί στά νεότερα βαλκανικά κράτη τῆς Ἑλλάδας, Σερβίας, Ρουμανίας καί Βουλγαρίας. Ἐδῶ Ἐκκλησία καί Πολιτεία συνεργάζονταν, χωρίς ἢ μιὰ νά παρεμβαίνει στήν ἐσωτερική ζωὴ καί τίς ὑποχρεώσεις τῆς ἄλλης (ἀρχὴ τῆς συνεργασίας ἢ τῆς συναλληλίας Ἐκκλησίας καί Κράτους). Μετά τήν ἐπικράτηση, ὅμως, τοῦ Κομμουνισμοῦ στή Ρωσία καί σ' ὅλα τὰ βαλκανικά κράτη (πλὴν τῆς Ἑλλάδας), ἐπῆλθε πλήρης χωρισμός Ἐκκλησίας καί Κράτους, τό δὲ σύστημα τῆς ἀρμονικῆς συνεργασίας ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει μόνο στήν Ἑλλάδα καί τήν Κύπρο. Κατά τό Β' παγκόσμιο πόλεμο ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ἀναγνωρίστηκε ἐπίσημα ἀπὸ τό Σοβιετικὸ Κράτος (1943), ἂν καί ἐξακολουθεῖ πάντα νά ὑπάρχει πολεμικὴ κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, μέ περιόδους ἐντάσεως καί μερικῆς κάμψεως. Στὰ νέα κομμουνιστικά βαλκανικά κράτη, οἱ Ἐκκλησίες ἔπαυσαν νά φέρουν ἐθνικὸ χαρακτήρα². Ἐθνικὸ χαρακτήρα ἐξακολουθοῦν σήμερα νά φέρουν μόνο οἱ Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Φιλανδίας.

1. Ἡδὴ ἡ ἀγγλικὴ γίνεται ἡ λειτουργικὴ τους γλῶσσα, τό δὲ μόνιμο συνέδριο τῶν κανονικῶν ὀρθόδοξων Ἐπισκόπων ἐπιδιώκει μιὰ συνεργασία τους πού διαρκῶς ἐπεκτείνεται σέ διάφορους τομεῖς.

2. Ἡ πρόσφατη αὐτὴ ἀλλαγὴ, πού ἐγίνε μέσα στὸν ὀρθόδοξο οὐρανό ὡς πρὸς τίς σχέσεις Ἐκκλησίας καί Κράτους, στέρησε, βέβαια, τίς οὐρανοὺς Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ κρατικὴ συμπαράσταση καί βοήθεια, ἀλλὰ συγχρόνως προκάλεσε αὐτές μιὰ ἐσωτερικὴ πνευματικὴ ἀφύπνιση, τίς ἔκανε νά προσέξουν περισσότερο τὴν ἐσωτερικὴ τους ζωὴ καί νά ἐνισχύσουν τὰ πνευματικά τους ἐρεῖσματα.

Θεολογία, μαρτυρία, διακονία τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν στό σύγχρονο κόσμο. Κατά τόν αἰώνα μας ἐμφανίζονται σημεῖα νέας ζωῆς μέσα στούς κόλπους τῆς Ὁρθοδοξίας. Καταρχήν, ἐξαιτίας τῶν πολιτικῶν περιπετειῶν καί τοῦ διωγμοῦ, πού ὑφίστανται πολλές αὐτοκέφαλες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, παρατηρεῖται μιά ἀνθιση τῆς πνευματικῆς τους ζωῆς καί μιά καλλιέργεια τῆς ὀρθόδοξης θεολογικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία προσπαθεῖ νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τά κατάλοιπα τῶν δυτικῶν ἐπιδράσεων πού στό παρελθόν εἶχε ἔντονα δεχτεῖ. Ἀλλά καί ὁ σύγχρονος οἰκουμενικός διάλογος κάνει τήν ὀρθόδοξη θεολογία νά συνειδητοποιεῖ καί νά προβάλλει πρὸς τοὺς ἔξω τά ἰδιάζοντα στοιχεῖα τῆς σέ σχέση μέ τή ρωμαιοκαθολική καί προτεσταντική θεολογία. Ἡ ἴδρυση νέων ὀρθοδόξων θεολογικῶν σχολῶν μαρτυρεῖ τή ζωτικότητα τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀκόμα, καί τό κλεισιμο τῶν θεολογικῶν σχολῶν στή Ρωσία στήν περίοδο 1918 – 1943 ἀναπληρώθηκε μερικά μέ τήν ἴδρυση τῶν ρωσικῶν θεολογικῶν σχολῶν τοῦ Ἁγίου Σεργίου στό Παρίσι (1925) καί τοῦ Ἁγίου Βλαδิมῆρου στή Νέα Ὑόρκη (1938), οἱ ὁποῖες μαζί μέ τήν Ἑλληνική θεολογική σχολή τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στή Βοστώνη (1937) κατέστησαν τήν Ὁρθοδοξία γνωστή στό δυτικό κόσμο. Τέλος, κατά τό Β' παγκόσμιο πόλεμο λειτούργησε ἡ θεολογική σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καί στά κομμουνιστικά κράτη ἐπιτράπηκε ἡ λειτουργία θεολογικῶν σχολῶν γιά τήν κατάρτιση τῶν στελεχῶν τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν. Ἀπό τίς ὀρθόδοξες θεολογικές σχολές καί τήν πλούσια ὀρθόδοξη θεολογική βιβλιογραφία πού ἐκδίδεται σέ διάφορες γλῶσσες, παρέχεται στό σύγχρονο κόσμο ἡ μαρτυρία τῆς Ὁρθοδοξίας.

Τό πνεῦμα ἀναγεννήσεως πού ὑπάρχει στή σύγχρονη Ὁρθοδοξία φαίνεται καί ἀπό τίς νεότερες θρησκευτικές κινήσεις κληρικῶν καί λαϊκῶν, πού χρησιμοποιοῦν τό κήρυγμα, τή λατρεία, τό κατηχητικό σχολεῖο, τίς κινήσεις νεολαίας, τοὺς κύκλους μελετῶν, τά συνέδρια καί τίς θρησκευτικές ἐκδόσεις, ἀλλά καί ἀπό τήν ἱεραποστολική δραστηριότητα πού ἀναβίωσε στίς ἡμέρες μας.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά ἡ δομή καί ἡ διοίκηση τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν;
2. Ποιές οἱ σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν μέ τό κράτος;
3. Ποιά ἡ θεολογία, ἡ μαρτυρία καί ἡ διακονία τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν σήμερα;

---

1. Αὕτη ἀντικατέστησε, τρόπον πινά, τή Θεολογική Σχολή τοῦ Σταυροῦ σά Ἱεροσόλυμα πού διέκοψε τή λειτουργία της τό 1909.

ΠΙΝΑΚΑΣ

ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΩΝ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΟΝΟΜΑΣΙΑ - ΤΙΤΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ΠΡΟΚΑΘΗΜΕΝΟΣ		ΕΚΤΑΣΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ	ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ	ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ
	ΟΝΟΜΑΤΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΤΟΥ				
Οικουμενικό Πατριαρχείο	Δημήτριος	Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντίας, Νέος Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης.	Κων/πολη	Τουρκία και Έθνη Αιγιάδος της Δομοσπόδος, Κρήτη και τα Δωδεκάνησα	Θεολογική Σχολή Χαλκίδας (Κλειστή το τελευταίο χρόνο από τους Τούρκους) Θεολογική Σχολή Ίμβρου Στραού στις Η.Π.Α. (Brookline, Mass.)	Γράδα περιοδικά από τις έπαρχες έτους Τουρκίας.
Πατριαρχείο Αλεξανδρείας	Νικόλαος ο ΣΤ'	Πάπας και Πατριάρχης της Μεγάλης πόλεως, Αλεξανδρείας, Αιθιοπίας, Πενταπόλεως, Αιθιοπίας και πάσης Αφρικής. Πατρι Πατέρων, Πατρι Πουέναν, Αρχιεπίσκοπος Αιθιοπίας, τρίτος και δεκάτος των Αποστόλων και Καρτής της Οικουμένης.	Αλεξάνδρεια	Αίγυπτος	Ινστιτούτο Ανατολικών Σπουδών	«Πάναντος» «Εκκλησιαστικός φάρος» κ.δ.
Πατριαρχείο Αντιόχειας	Ίγνατιος	Πατριάρχης της Μεγάλης Θεσσαλονίκης, Αντιόχειας, Συρίας, Αραβίας, Κιλικίας, Ήβηρας και Μεσοποταμίας και πάσης Ανατολής.	Δαμασκός	Συρία, Λίβανος, Τουρκία, Αραβία.	Πατριαρχείο: 6 έπαρχίες στη Συρία, 6 στο Λίβανο, 3 στην Τουρκία, 1 στην Αραβία.	«Τό Δελτίο» κ.δ.
Πατριαρχείο Ερζουρούμ	Δαυίδος Α	Αρχιεπίσκοπος της Πόλεως, Κωνσταντινουπόλεως, Πατρών του Ισραήλ, Καθ' της Γαλιλαίας και Άγιας Σιών.	Ιερουσαλήμ (Ισραήλ)	Παλαιστίνη κ.δ.	Θεολογική Σχολή Τιμίου Στραού (Ιερουσαλήμ), που έδωσε το 1909.	«Νέα Σιών»
Εκκλησία της Ρωσίας	Ποιμην	Πατριάρχης Μόσχας και πάσης Ρωσίας	Μόσχα	Ρωσία	Θεολογική Ακαδημία και Σχολείο Ακαδημίας και Σχολείο Ακαδημίας	«Παροδόν Παροδόν»

Εκδήλση της Σερβίας	Γερμανίας	Αρμενίας	Βουλγαρίας	Πολωνίας (και Εξωτερικού)	Ελλάδας	Εξωτερικού	Μητρικού	Μητρικού	Μητρικού
Εκδήλση της Ρουμανίας	Ιουστινός	Αρμενίας	Ρουμανία	Ρουμανία (και Εξωτερικού)	Ρουμανία (και Εξωτερικού)	Βουλγαρία	Εξωτερικού	Εξωτερικού	Εξωτερικού
Εκδήλση της Βουλγαρίας	Μίλιεβ	Μητρικός	Βουλγαρία	Βουλγαρία	Βουλγαρία	Κύπρος	Εξωτερικού	Εξωτερικού	Εξωτερικού
Εκδήλση της Κύπρου	Χρυσοστόμος	Αρμενίας	Κύπρος	Κύπρος	Κύπρος	Κύπρος	Εξωτερικού	Εξωτερικού	Εξωτερικού
Εκδήλση της Ελλάδας	Σεραφεύμ	Αρμενίας	Ελλάδα	Ελλάδα (Επίσημο και Διεθνές)	Ελλάδα (Επίσημο και Διεθνές)	Ελλάδα	Εξωτερικού	Εξωτερικού	Εξωτερικού
Εκδήλση της Πολωνίας	Βασίλειος	Μητρικός	Πολωνία	Πολωνία	Πολωνία	Πολωνία	Εξωτερικού	Εξωτερικού	Εξωτερικού
Εκδήλση της Αλβανίας	—	Αρμενίας	Αλβανία	Αλβανία	Αλβανία	Αλβανία	Εξωτερικού	Εξωτερικού	Εξωτερικού
Αυτονομία Αλβανίας	—	Αρμενίας	Αλβανία	Αλβανία	Αλβανία	Αλβανία	Εξωτερικού	Εξωτερικού	Εξωτερικού
Αυτονομία Τσαρκαβόνας	Δωρόθεος	Μητρικός	Τσαρκαβόνα	Τσαρκαβόνα	Τσαρκαβόνα	Τσαρκαβόνα	Εξωτερικού	Εξωτερικού	Εξωτερικού
Αυτονομία Αρμενίας	Παύλος	Αρμενίας	Αρμενία	Αρμενία	Αρμενία	Αρμενία	Εξωτερικού	Εξωτερικού	Εξωτερικού

ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Μάθημα 33ο

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

Εύχαριστιακή θεώρηση τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου. Ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας στὸν κόσμο ἀναπτύσσεται ὡς ἀδιάκοπη λατρεία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Δέν περιορίζεται, ὅμως, μόνο στὴν πνευματικὴ διάσταση, ἀλλ' ἐκτείνεται καί στὸν κοινωνικό χῶρο. Ὁ Λαός τοῦ Θεοῦ καλεῖται νά συνεχίζει τὴ λατρεία του καί ἔξω ἀπὸ τὸ Ναό, στὴν προσωπικὴ καί κοινωνικὴ ζωὴ του. σέ μιά «λειτούργια μετὰ τὴ λειτουργία». Σκοπὸς τῆς Λατρείας μας εἶναι νά διαποτίζει ὁλόκληρη τὴ ζωὴ μας, ὥστε νά γίνει «ζωὴ Χριστοῦ».

Ὁ ὀρθόδοξος Χριστιανὸς αἰσθάνεται ἐνωμένος μέ ὅλο τὸν κόσμο. Ὁ κόσμος (ἡ κτίσις) εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ καί δῶρο του στὴν ἀνθρωπότητα. Μέ τὸ ὑλικό του στοιχεῖο (τὸ σῶμα) ὁ ἄνθρωπος συγγενεύει μέ τὴν ὑλικὴ δημιουργία. Ὁ Θεός ἔθεσε τὸν ἄνθρωπο «βασιλέα τῆς κτίσεως», γιὰ νά χρησιμοποιεῖ *εὐχαριστιακά* τὴν κτίσις, μέ εὐγνωμοσύνη, δηλαδή, καί εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεό. Ὅπως λέγει ὁ Ἅπ. Παῦλος: «Εἶτε ἐσθίετε, εἶτε πίνετε, εἶτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε» (Α΄ Κορ. 10, 31). Ἡ χρῆσις τῆς ὕλης καί τοῦ κόσμου εἶναι γιὰ τὸ χριστιανὸ ἀφορμὴ δοξολογίας τοῦ Θεοῦ. Ἐτσι ἀγιάζεται καί ὁ ἄνθρωπος καί ὁ κόσμος. Ἀπὸ τὸν τρόπο, δηλαδή, μέ τὸν ὁποῖο θεωροῦμε τὴ ζωὴ μας καί τὸν κόσμο, ἐξαρτᾶται ἡ ὁ ἀγιασμός μας ἢ ἡ ἀπομάκρυνσή μας ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς ὑπάρξεώς μας, τὸν Τριαδικὸ Θεό. Μιά αὐτόνομη θεώρηση τῆς ζωῆς, ἔξω ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἢ τοῦ κόσμου ἀπλῶς ὡς μέσου ἀπολαύσεως, μεταβάλλει τὸν ἄνθρωπο σέ δοῦλο τῆς ὕλης, δηλαδή τὸν νεκρώνει πνευματικά. Τότε γίνεται ὁ ἄνθρωπος, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «ἄθεος ἐν κόσμῳ» (Ἐφεσ. 2, 12).

Ἡ Λατρεία τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι ἡ ζωντανὴ ἔκφρασις τῆς εὐχαριστίας καί δοξολογίας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Θεό καί πραγματοποίησις τοῦ ἁγιασμοῦ ὄλων τῶν πιστῶν μέσα στὴ χάρις καί κοινῶν τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ φαίνεται ἀνάγλυφα στὸ Μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας, τὸ ἀπόλυτο κέντρο τῆς

«Λαϊκή ευσέβεια». Στά μάπα τῶν γυναικῶν αὐτῶν φαίνεται ἡ ἀκατάβλητη δύναμη τῆς πίστεως. (Εἰκόνα ἀπό τὴν σημερινή Ρωσία, ἀπό τὸ βιβλίο τοῦ R. Chrys. Dahm, « Ἐκατομμύρια στὴ Ρωσία πιστεύουν στὸ Θεό»).

ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς μας. Προσφέρουμε στὸ Θεὸ τὴν κτίση, ὡς ἄρτο καὶ οἶνο, καὶ Τὸν παρακαλοῦμε νὰ μεταβάλλει τὰ ὑλικά στοιχεῖα σέ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ¹. Ὁ Χριστιανὸς προσφέρει τὴ ζωὴ του καὶ τὸν κόσμο στὸ Θεό, γιὰ νὰ μεταμορφωθοῦν μέσα στὸ βασιλεῖο τῆς χάριτός του, νὰ θεωθοῦν.

Λειτουργικὴ ὀργάνωση τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου. Στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μας χώρος καὶ χρόνος ὀργανώνονται κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ διακονοῦν στὸ μυστήριό τῆς σωτηρίας. Ἀπὸ τὴν εἰσοδὸ μας στὴν Ἐκκλησία (βά-

---

1. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικό, ὅτι καὶ τὴν ὥρα ποὺ εὐλογεῖ τὸ θυμίαμα ὁ ἱερέας, τὸ ὑψώνει, προσφέροντάς το στὸ Θεό, καὶ τοῦ ζητᾷ νὰ «ἀνγκαπαλέμμη ὑμῖν τὴν χάριν τοῦ Παναγίου Πνεύματος». Προσφέρουμε γῆ στὸ Θεό, γιὰ νὰ μᾶς δώσει οὐρανὸ χρονοκτίτητα καὶ φθορά, γιὰ νὰ μᾶς χαρίσει αὐωνότητα καὶ ἀφθαρσία. Ἡ Ἐκκλησία μᾶς βοηθεῖ νὰ βλέπουμε θεοκεντρικὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸν κόσμο. Μὲ εἰδικές ἀκολουθίες καὶ πράξεις (ἀγιασμός κτλ.) ἐντάσσεται ὅλη ἡ ζωὴ μας στὸν χώρο τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

πτισμα) ζοῦμε σέ δύο επίπεδα, ἐκεῖνο τοῦ κόσμου καί ἐκεῖνο τοῦ οὐρανοῦ. Χῶρος καί χρόνος «καινοουργοῦνται» (ἀνακαινίζονται). Ἐπίσης, ἄπό κοσμικά μεγέθη, γίνονται μεγέθη τῆς «καινῆς κτίσεως», τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία ἀγιάζει τό χῶρο, πού μᾶς περιβάλλει, μέ εἰδικές τελετές τῆς, γιά νά ἐλευθερώνηται ὁ κόσμος ἀπό τήν ἐξουσία τοῦ Διαβόλου καί νά μεταμορφώνηται σέ χῶρο τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἰδιαίτερα, ὅμως, ἀγιάζεται ὁ χῶρος, στόν ὁποῖο πραγματοποιεῖται ἡ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ναός. Ὁ καθαγιασμός τοῦ Ναοῦ γίνεται μέ εἰδική τελετή, τά Ἐγκαίνια¹. Ἔτσι μεταβάλλεται σέ «*λειτουργικό χῶρο*», σέ τόπο ἱερό, «οὐ ἔστηκαν οἱ πόδες Κυρίου» (Ψαλμ. 131, 7). Κτιζεται μέ κατεύθυνση τήν Ἀνατολή, σάν ἓνα πλοῖο πού προσανατολίζεται διαρκῶς πρὸς τόν Ἥλιο τῆς Δικαιοσύνης, τό Χριστό. Τά διάφορα μέρη του μᾶς εἰσάγουν προοδευτικά στό χῶρο τῆς Θεῆς δόξης. Ἔνας ὕμνος τῆς Παρακλητικῆς παρατηρεῖ εὐστοχα: « Ἐν τῷ Ναῷ ἐστῶτες τῆς δόξης σου, ἐν οὐρανῷ ἐστάναι νομίζομεν».

Στήν Ἐκκλησία ζοῦμε καί σέ ἓνα καινούριο χρόνο, στό *λειτουργικό χρόνο*. Τά ὅρια τοῦ κοσμικοῦ χρόνου καταργοῦνται, οἱ διαστάσεις του (παρελθόν, παρόν, μέλλον) γίνονται ἓνα διαρκές παρόν. Τό παρελθόν βιώνεται ὡς παρόν, γι' αὐτό στή λατρεία μας χρησιμοποιοῦμε ἐνεστωτικές ἐκφράσεις (*Σήμερον γεννᾶται... Σήμερον κρεμάται ἐπί ξύλου...*). Ὁλόκληρο τό ἐκκλησιαστικό ἔτος μᾶς βοηθεῖ νά εἰσέλθουμε στό μυστήριο τῆς σωτηρίας. Ἡ ἡμέρα εἶναι ὀλόκληρη ἀφιερωμένη στό Θεό. Αὐτό δείχνει ἡ διάταξη τῶν καθημερινῶν ἀκολουθιῶν. Ἡ ἔβδομάδα εἶναι καί αὐτή λειτουργικά ὁργανωμένη. Κάθε μέρα τιμῶνται ὀρισμένοι Ἅγιοι. Ἔτσι ὀλόκληρος ὁ χρόνος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς μας κλείνεται μέσα στό μυστήριο τῆς σωτηρίας.

Δοξολογία – Εὐχαριστία – Ἀναφορά. Ἡ λατρεία μας πρὸς τό Θεό ἐκφράζεται πρῶτα ὡς *δοξολογία*. Ὑμνοῦμε, δοξάζουμε, τό μεγαλεῖο καί τή δόξα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπίγεια δοξολογία μας ἀντανακλᾷ ἐκεῖνη τῶν Ἀγγέλων, πού συνεχῶς ὕμνοῦν τό Θεό, ψάλλοντας τόν Τρισάγιο Ὑμνο. Ἡ λατρεία μας εἶναι ὅμως συγχρόνως καί *εὐχαριστία*. Εὐχαριστοῦμε τόν Τριαδικό Θεό γιά τήν ἀγάπη καί τίς σωτηριώδεις ἐνέργειές του. Στό Μυστήριο τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας κόσμος, ἄγγελοι καί ἄνθρωποι ἐνώνονται σέ μιά κοινή εὐχαριστία.

Εἶναι, τέλος, ἡ λατρεία μας *ἀναφορά*. Προσφορά ὅλης τῆς ζωῆς μας, τῆς ὑπάρξεώς μας, στό Θεό. «Τά σά ἐκ τῶν σῶν σοί προσφέρομεν», λέγει ὁ ἱερεὺς, λίγο πρὶν ἀπό τόν Καθαγιασμό τῶν Τιμίων Δώρων. Ὁ ἄνθρωπος προσφέρει τήν

1. Κάτω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα τοποθετοῦνται λείψανα Ἁγίων. Πάνω στήν Ἁγία Τράπεζα φυλάσσεται ὁ Ἅγιος Ἄρτος (ἡ Θεῖα Κοινωνία), πού ἀγιάζει διαρκῶς τό Ναό καί «τούς πιστεῖς εἰσιόντας ἐν αὐτῷ» (Θ. Λειτουργία).

κτίση καί τόν ἑαυτό του στό Θεό σάν προσευχή καί θυσία. Μέσα στή Λατρεία μας οἱ πιά καθημερινές πράξεις τῆς ζωῆς μας (ὄμιλία, κίνηση, βρώση, πόση) γίνονται γεγονότα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, μέσα στήν ὁποία ἐντάσσεται ὅλη ἡ ζωή μας. Ἔτσι πραγματοποιεῖται ὁ λόγος τῆς Θείας Εὐχαριστίας: «...ἐ-αυτούς καί ἀλλήλους καί πᾶσαν τήν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμε-θα».

Ἐρωτήσεις

1. Ποιές πρακτικές συνέπειες ἔχει ἡ εὐχαριστιακή θεώρηση τῆς ζωῆς μας (π.χ. ἐπάγγελμα, σπουδές, πολιτική, οἰκογένεια);
2. Πῶς κρίνεται Χριστιανικά ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος;
3. Τό Εὐχολόγιο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι γεμᾶτο ἀπό εὐχές καί ἀκολουθίες γιά κάθε πτυχή τῆς ζωῆς μας. Τί σημαίνει αὐτό;
4. Πῶς νοεῖται Χριστιανικά ὁ σκοπός τῆς ζωῆς μας;

Κείμενο

« Ὁλόκληρη ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μία διαρκῆς λειτουργία καί λατρεία τοῦ Θεοῦ, καί γιὰ τοῦτο κάθε μέρα στήν Ἐκκλησία εἶναι μιά γιορτή. Διότι στήν Ἐκκλησία λατρεύεται καθημερινά ὁ Θεός καί ἐορτάζεται κάθε μέρα ἕνας ἢ περισσότεροι Ἅγιοι τοῦ Θεοῦ. Δηλαδή ἡ Ἐκκλησία ζεῖ καί λατρεύει τό Θεό καθημερινῶς «σύν πᾶσι τοῖς Ἁγίοις» (Ἐφεσ. 3, 18), ἐξαγιαζοντας ἔτσι καί ὄλο τό χρόνο. Ὁ σημερινός Ἅγιος μᾶς παραδίδει στούς αὐριανούς, καί οἱ αὐριανοί στούς μεθωριανούς καί οὕτω καθεξῆς: Ὁ κύκλος τῶν Ἁγίων τοῦ ἔτους δέν ἔχει τέλος». (π. Ἰουστίνος Πόποβιτς).

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

Ἡ λατρεία στήν ἀρχαία Ἐκκλησία. Τά θεμέλια τῆς χριστιανικῆς λατρείας τέθηκαν στήν ἀποστολική ἐποχή. Οἱ πρῶτοι χριστιανοί δέ διέκοψαν ἀμέσως τήν ἐπαφή τους μέ τό Ναό τῶν Ἱεροσολύμων (Πράξ. 2, 46· 3, 1 κτλ.). Γρήγορα ὅμως ἀναπτύχθηκε ἰδιαίτερη ἐκκλησιαστική λατρεία. Ὀλόκληρη ἡ ἐκκλησιαστική ζωή διαμορφώθηκε σύμφωνα μέ τό λόγο τοῦ Χριστοῦ. Κάθε βράδου σέ ὀρισμένο χῶρο οἱ πιστοί τελοῦσαν τή Θ. *Εὐχαριστία*, πού ἦταν συνηθισμένη μέ κοινό δεῖπνο, τήν *ἀγάπη*, καί τή διακονία τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τῶν Χριστιανῶν. Ἡ προσφορά τῆς Ἐκκλησίας στόν ἄνθρωπο ἦταν ἀπό τήν ἀρχή διπλή, πνευματική καί ὑλική. Ἀργότερα ἡ τέλεση τῆς Θ. *Εὐχαριστίας* μετατέθηκε στό πρωί τῆς Κυριακῆς, ἐνῶ τό βράδου γινόταν ἡ ἀγάπη. Κατάλοιπο τῶν ἀγαπῶν εἶναι μέχρι σήμερα ἡ *ἀρτοκλασία*, πού τελεῖται κατά τόν ἑορτασμό τῆς μνήμης κάποιου Ἁγίου.

Οἱ προσευχές τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἦσαν ἀπλές. Τό Ψαλτήριο τοῦ Δαυῖδ ἦταν τό πρῶτο λειτουργικό της βιβλίον. Δέν ἀρῆσαν, ὅμως, νά ἐμφανισθοῦν οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ ὕμνοι, πού ἴχνη τους βρίσκονται στήν Κ. Διαθήκη. « Ὕμνοι» καί «ὠδές πνευματικές» (Ἐφεσ. 5, 19) χρησιμοποιοῦνται παράλληλα μέ τούς Ψαλμούς. Κέντρο τῆς λατρείας ἦταν ἡ Θ. *Εὐχαριστία*, ἐτελοῦντο ὅμως καί τά ἄλλα μυστήρια. Τό *Βάπτισμα*, ὡς εἰσαγωγή στό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, συνδεόταν μέ τήν *Κατήχηση* καί τίς πρῶτες *ὁμολογίες πίστεως* (σύμβολα), οἱ ὁποῖες ἦταν σύντομα δογματικά κείμενα, πού δήλωναν τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας. Πρῖν ἀπό τό *Βάπτισμα* καί τή Θ. *Εὐχαριστία* καθιερώθηκε *νηστεία*. Μετά τό *Βάπτισμα* ἀκολουθοῦσε τό *Χρίσμα*, πού γινόταν μέ ἐπίθεση τῶν χειρῶν. Ἡ *Ἐξομολόγηση* ἦταν φανερή (Ἰακ. 5, 16). Στίς Πράξεις γίνεται πολλές φορές λόγος γιά *Χειροτονία*. Καί τό *Εὐχέλαιο* ἦταν γνωστό (Ἰακ. 5, 14), ὁ δέ *Γάμος* γινόταν μέ εὐλογία τοῦ ἐπίσκοπου.

Πολύ νωρίς καθιερώθηκαν καί οἱ πρῶτες ἑορτές. Ἡ Κυριακή ἀντικατέστησε τό ἐβραϊκό Σάββατο, καί τό χριστιανικό Πάσχα ἐκεῖνο τῶν Ἑβραίων. Τό 2ο ἢ 3ο αἰῶνα καθιερώθηκε ἡ Πεντηκοστή καί στίς ἀρχές τοῦ 4ου αἰῶνα ἡ ἑορτή τῶν Ἐπιφανίων (6 Ἰανουαρίου), κατά τήν ὁποία γιορταζόταν ἡ Γέννησή τοῦ Χριστοῦ μαζί μέ τή Βάπτισή του, ὡς φανέρωση τῆς Θεότητος τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ στόν κόσμον. Γρήγορα καθιερώθηκαν ἡ νηστεία

Τετάρτης και Παρασκευής (προδοσία και σταύρωση του Χριστού), τα μνημό-
συνα (προσευχές για τους τεθνεώτες), ο άγιασμός, τα έγκαίνα και ή τιμή των
μαρτύρων. Τίποτε δέν έμφανίστηκε στή μετέπειτα ζωή της Έκκλησίας, πού
νά μήν είχε θεμελιωθεί στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες.

Ή διαμόρφωση της Χριστιανικής Λατρείας στό Βυζάντιο. Από τόν 4ο
αίωνα παρατηρείται τεράστια ανάπτυξη στις μορφές και τά μέσα της έκκλη-
σιαστικής λατρείας. Ή συμβολή του Βυζαντίου στό σημείο αυτό είναι πολύ
σημαντική. Δημιουργείται ή *βυζαντινή λατρεία, πού επιβλήθηκε σ' όλη τήν*
Άνατολή. Αίτια της μεγάλης αναπτύξεως της λατρείας είναι: ή ειρήνη της
Έκκλησίας μετά τήν κατάπαυση των διωγμών, ή αύξηση του αριθμού των πι-
στών, οι νέες πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες και ή δράση των αίρετικών,
πού συνέβαλαν, άρνητικά, όχι μόνο στή διαμόρφωση του δόγματος, αλλά και
στήν ανάπτυξη της ύμνογραφίας¹.

Έμφανίζονται νέοι ύμνοι μέ συνθετότερες μελωδίες, αλλά και νέες άκο-
λουθίες (π.χ. προηγιασμένη θεία Λειτουργία, ο Άκάθιστος Ύμνος κτλ.). Δια-
μορφώνονται οι Λειτουργίες του Μ. Βασιλείου και του Ήεροϋ Χρυσοστόμου.
Ή δεύτερη από τότε τελείται σχεδόν κάθε Κυριακή. Ή πρώτη μόνο 10 φορές
τό χρόνο. Έμφανίζονται νέες έορτές. Τόν 4ο αι. χωρίζονται τά Θεοφάνεια (6
ΐαν.) από τά Χριστούγεννα (25 Δεκ.). Μετά τίς 3η και 4η Οίκουμ. Συνόδους
καθιερώνονται οι πρώτες *Θεομητορικές έορτές*, τά Εισόδια (9ο αι.) ή έορτή
των Τριών Ήεραρχών (11ο αι.) κτλ. Μέ τό τέλος της Εικονομαχίας (9ος αι.) πα-
γίνονται οι μορφές, πού μέ ελάχιστες αλλαγές ισχύουν μέχρι σήμερα στή
λειτουργική ζωή της Έκκλησίας μας.

Σύγχρονες τάσεις και άπαιτήσεις. Ή Έκκλησία δέν άγνοεί τά προβλή-
ματα του πληρώματός της σχετικά μέ τή λατρεία. Οι μακρές εξέλιξεις, κοινω-
νικές και πολιτιστικές, και πρό πάντων οι γλωσσικές, και άλλοι παράγοντες,
έμποδίζουν μία ζωντανή μετοχή στή λατρεία. Άκούονται παράπονα για τό
μήκος των άκολουθιών και προτείνονται λύσεις για μία άνανέωση της λατρεί-
ας μας. Ίσχυρό αίτημα είναι νά ξαναγίνει ή λατρεία έκφραση της ένότητας
της Έκκλησίας και κτήμα όλου του όρθόδοξου Λαού. Ή Α΄ Πανορθόδοξη
Διάσκεψη της Ρόδου (1961) έθεσε έπίσημα τό πρόβλημα άνανέωσης της

1. Οι αίρετικοί μετέδιδαν τήν πίστη τους μέ ύμνους και τραγούδια, όπως λ.χ. ο Άρειος, πού συνέ-
θεσε τή «Θάλεια», βιβλίο μέ ύμνους και τραγούδια. Οι άγιοι Πατέρες, μέ τό προοδευτικό τους
πνεύμα, άπάντησαν στους αίρετικούς μέ τά ίδια όπλα. Ο Μ. Άθανάσιος π.χ. συνέθεσε τήν Άντιθά-
λεια, μέ όρθοδοξους ύμνους και τραγούδια. Τό ίδιο έκανε και ο άσκητής Έφραίμ ο Σύρος στήν Ά-
νατολή, για νά άντιμετωπίσει άλλους αίρετικούς.

Διάδρομος τῆς κατακόμβης Ἁγίου Καλλίστου. Ρώμη 4ος αἰώνας. Μὲ τούς τάφους των μαρτύρων συνδέθηκε ἡ ἀρχαία χριστιανική λατρεία

ὀρθόδοξης λατρείας. Κύρια αἰτήματά της εἶναι: συντόμευση τῶν ἀκολουθιῶν, ἀπλότητα, ἐνεργὸς συμμετοχή τοῦ πληρώματος στίς ἀκολουθίες, κάθαρση τῶν λειτουργικῶν βιβλίων ἀπὸ τυχόν ἀδόκιμους ὕμνους, ἐπιστημονική ἔκδοση τῶν ὕμνων κ.ἄ.

Ἡ Λατρεία στοὺς Ρωμαιοκαθολικούς καὶ Διαμαρτυρομένους. Ἡ Λατρεία στὴ Δύση, μετὰ τὸ σχίσμα, ἀκολούθησε τὸ δικό της δρόμο. Ὁ Ρωμαιοκαθολικισμὸς καθιέρωσε νέες ἐορτές (τῆς Ἁγίας Δωρεᾶς, 13ο αἰώνα, τῆς καρδίας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, 19ο αἰώνα κ.ἄ. Ἡ ψαλμωδία φορτώθηκε μὲ πολλὰ περιττὰ στοιχεῖα. Χρησιμοποιοῦνται πολυφωνικὲς χορωδίες καὶ τὸ ὄργανο, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρες συμφωνικὲς ὀρχήστρες μέσα στοῦ Ναοῦς. Ἐνῶ

ἡ Ὁρθοδοξία ζητᾷ νά ἀνεβάσει τή γῆ στόν οὐρανό, ὁ Ρωμαιοκαθολικισμός, προσπαθώντας νά ἐντυπωσιάσει, «κατεβάζει» τόν οὐρανό στή γῆ!

Στόν Προτεσταντισμό ἡ λατρεία διαμορφώθηκε σύμφωνα μέ τίς ἀρχές κάθε Ὁμολογίας. Κέντρο τῆς προτεσταντικῆς λατρείας ἐγίνε ἡ ἀνάγνωσις τῆς Γραφῆς καί τό Κήρυγμα. Τά ἄμφια καταργήθηκαν καί χρησιμοποιεῖται μόνο ἓνα μαῦρο ἔνδυμα ἀντί γιά ἄμφια. Οἱ Λουθηριανοί, συντηρητικότεροι, διατήρησαν σταυροῦ καί εἰκόνες καί χρησιμοποιοῦν τό Ὅργανο. Ἐχουν ἐξι γιορτές: Χριστούγεννα, Πάσχα, Πεντηκοστή, Εὐαγγελισμός, τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ καί τοῦ Βαπτιστῆ Ἰωάννη. Οἱ Καλβινιστές κατάργησαν τή λειτουργία καί περιόρισαν τή λατρεία, τό κήρυγμα καί τήν προσευχή. Οἱ ὕμνοι τους εἶναι ἐλάχιστοι, δέν ἔχουν σταυρούς καί εἰκόνες, οὔτε ἅγια τράπεζα. Ἡ Εὐχαριστία τελεῖται 4 φορές τό χρόνο ὡς συμβολική ἀνάμνησις τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Διατήρησαν 3 μονάχα γιορτές: Χριστούγεννα, Πάσχα, Πεντηκοστή. Οἱ Ἀγγλικανοί, ἀντίθετα, κράτησαν καί στή λατρεία πολλά ἀρχαιοχριστιανικά στοιχεῖα, ἄμφια, τή λειτουργία καί γιορτές.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά ἡ σημασία τῶν πρώτων αἰώνων γιά τή διαμόρφωση τῆς Χριστιανικῆς λατρείας;
2. Ποία ἡ σημασία τοῦ Βυζαντίου στήν ἐξέλιξη τῆς λατρείας μας;
3. Πῶς βλέπεις τή σχέση ἐξελίξεως δόγματος καί λατρείας στή Δύση; Τί συμπεραίνεις ἀπό αὐτό;

Κείμενα

α. Ὑμνογραφικά Κείμενα τῆς Κ. Διαθήκης

- 1) *Καί ὁμολογουμένως μέγα ἐστί
τό τῆς εὐσεβείας μυστήριον.
Ὅς ἐφανερώθη ἐν σαρκί,
ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι,
ᾤφθη ἀγγέλοις,
ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν,
ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ,
ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. (Α΄ Τιμ. 6, 15)*
- 2) *Ἄξιόν ἐστι τό ἀρνίον
τό ἐσφαγμένον
λαβεῖν τήν δύναμιν καί πλοῦτον*

καί σοφίαν καί τιμὴν καί ἰσχύν
καί δόξαν καί εὐλογίαν (Ἄποκ. 5, 12).

β. Εὐχή τῆς Τραπέζης (γ' αἰ.)

Εὐλογητός εἶ, Κύριε,
ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου,
ὁ διδούς τροφήν πάσῃ σαρκί.
Πλήρωσον χαρᾶς καί εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν,
ἵνα πάντοτε, πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες,
περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν·
δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καί κράτος
εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. (Ἀποστ. Διατ. VII, 49).

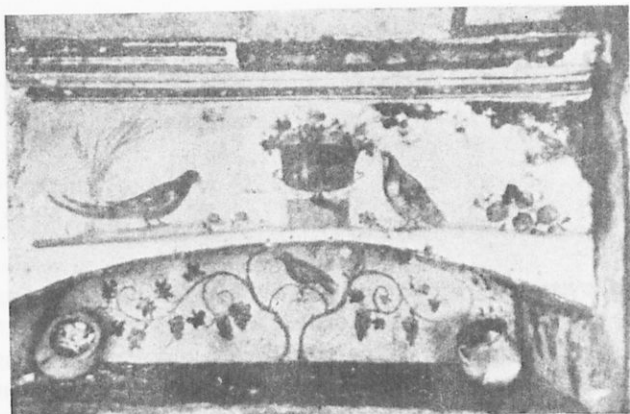

ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Θεολογική και ανθρωπολογική ανάλυση τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς τέχνης. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει μόνο τὴ λατρεία της, ἀλλὰ καὶ τὴν τέχνη της. Ὅπως ἡ ἐκκλησιαστικὴ λατρεία διακονεῖ τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας, τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ τέχνη. Ἡ τέχνη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι λειτουργικὴ, μεταμορφώνει τὸν ἄνθρωπο «κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν» (Κολ. 3, 10), ἀποκαλύπτει μὲ τρόπους πού ἀνταποκρίνονται στὴ δεκτικότητα τῶν ἀνθρώπων αἰσθήσεων τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργεῖ τὸ κλίμα πού χρειάζεται ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ, γιὰ νὰ παραδοθεῖ στὸ Θεὸ καὶ νὰ ἐπιτύχει τὴ θέωσὴ της.

Ἡ τέχνη τῆς Ἐκκλησίας, σὲ ὅλες της τὶς μορφές (ἀρχιτεκτονικὴ, ποίηση, μουσικὴ) διαφέρει ἀπὸ τὴν κοσμικὴ τέχνη. Ἡ δευτέρη ἀκολουθεῖ νόμους ὀπτικούς καὶ ζητεῖ νὰ ἱκανοποιήσει τὶς αἰσθήσεις. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ τέχνη ἀπευθύνεται στὸ πνευματικὸ αἰσθητήριον τοῦ ἀνθρώπου καὶ χωρὶς νὰ ἀγνοεῖ τὶς μορφές καὶ «τεχνικές» τοῦ κόσμου, δὲν τὶς κάνει ποτέ ὄρο ἀπαράβατο. Γι' αὐτὸ καὶ πρωτοτυπεῖ ἡ ἐκκλησιαστικὴ τέχνη. Διαμορφώνει δικά της ἐκφραστικὰ μέσα, πού μποροῦν νὰ ἐκφράζουν τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας¹. Ἡ τέχνη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τέχνη θεολογικὴ. Δὲν ἀποκλείει τὴν προσωπικὴ ἔμπνευση, ἀλλὰ σκοπὸς της δὲν εἶναι νὰ ἐπιβάλλει τὸν καλλιτέχνη. Τὸ πρόσωπό του ἐξαφανίζεται τελικὰ καὶ ἐκεῖνο πού μένει εἶναι ἡ ὁμολογία τῆς πίστεώς του, πού εἶναι συγχρόνως καὶ πίστη τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ βυζαντινοὶ ἔλεγαν, ὅτι οἱ εἰκόνες εἶναι ἐρμηνεῖα τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως. Αὐτὸ ἰσχύει γιὰ ὅλη τὴν ἐκκλησιαστικὴ τέχνη. Εἶναι ἐρμηνευτικὴ διαδικασία χάρι τοῦ πιστοῦ, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ συλλάβει τὸ μήνυμα τῆς Ἐκκλησίας, νὰ τὸ δεχτεῖ καὶ νὰ σωθεῖ. Ἀποβλέπει δηλ. ἡ ἐκκλησιαστικὴ τέχνη στὴν «ἐν Χριστῶ» ἀναγέννηση καὶ μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὸν ἁγιασμό τῶν αἰσθήσεών του καὶ τὸν προσανατολισμό του στὴν οὐράνια καὶ αἰώνια πραγματικότητα, τὴν ἀναγωγή του ἀπὸ τὸ ἐπίγειο στὸ οὐράνιο κάλλος καὶ στὴν αἰώνια δόξα.

1. Τοῦτο φαίνεται λ.χ. στὴν ἐξέλεξη τῆς μορφῆς τοῦ ὀρθόδοξου Ναοῦ. Ὁ βυζαντινὸς ναὸς εἶναι μιὰ «ὑλοποιημένη» θεολογία. Οἱ μορφές συμβολίζουν, ἐκφράζουν καὶ διαλαλοῦν τὴ νέα πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἔλευση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο καὶ τὴν ἀναγέννηση τοῦ κόσμου.

Νωπογραφίες με χριστιανικά σύμβολα (περιστέρες, άνθη, άμπελος) στο υπόγειο του Κλαυδίου Έρμου (Κατακόμβη, Άγίου Σεβαστιανού)

Ή έκφραση τής Χριστιανικής τέχνης στις διάφορες ιστορικές περιόδους. Τά πρώτα δειλά βήματα τής Γήρωτοχριστιανικής τέχνης, παρουσιάζονται στά σκαλισματα καί ζωγραφίσματα τών χριστιανικών κατακομβών, πού έχουν διακοσμητικό καί συμβολικό χαρακτήρα. Στή μακρά πορεία τής Χριστιανικής τέχνης διακρίνουμε διάφορες περιόδους:

1) *Παλαιοχριστιανική περίοδος (330 - 630).* Ή Βυζαντινή τέχνη έγκαταλείπει τό δισταχτικό συμβολισμό τών πρωτοχριστιανικών καλλιτεχνών αί αύξάνει ό πλούτος καί ή ποικιλία τών μορφών.

2) *Πρωτοβυζαντινή έποχή (630 - 843).* Ή προεικονομαχική περίοδος (630 - 725) είναι φτωχή σέ έργα τέχνης, ενώ στήν περίοδο τής εικονομαχίας (725 - 843) δέ δημιουργείται νέα τέχνη. Ήπό αντίδραση γίνεται στροφή στό ρυθμό καί τά θέματα τής αρχαϊκής τέχνης.

3) *Μεσοβυζαντινή περίοδος (843 - 1204).* Ή θρίαμβος τής Ήρθοδοξίας χαρακτηρίζεται άπό έντονη καλλιτεχνική δραστηριότητα. Οι άγιογράφοι, γιά νά μήν μπορούν νά κατηγορηθούν ώς «ποιούντες είδωλα», δίνουν στά έργα τους περισσότερη πνευματικότητα καί, όπως τονίζει ή Βυζαντινολόγος Brehier, «σκοπός τής άγιογραφίας είναι στό έξής νά καταστήσει όρατά τά μυστήρια του ύπερφυσικού κόσμου, πρós όφελος τών πιστών...».

4) *Ήστεροβυζαντινή περίοδος (1204 - 1453).* Τό φορμαλισμό' στήν τέχνη

1. Μέ τόν όρο αυτό (Formalismus) έννοούμε τήν προσήλωση στή μορφή μέ παράλληλη άδιαφορία γιά τό περιεχόμενο.

τῶν τελευταίων κυρίως χρόνων τῶν Κομνηνῶν, διαδέχτηκε μιά νέα δημιουργική περίοδος, γνωστή ὡς ἀναγέννηση τῶν Παλαιολόγων, μέ τήν ἔννοια τῆς ἀναζωογονήσεως τῆς λαμπρῆς τέχνης τῶν Μακεδόνων καί τῶν Κομνηνῶν. Τήν Παλαιολόγεια ἀναγέννηση χαρακτηρίζουν δύο μεγάλα καί ἀντίθετα ρεύματα ζωγραφικῆς, δύο «σχολές». Ἡ Μακεδονική καί ἡ Κρητική. Ἡ Μακεδονική «σχολή» χαρακτηρίζεται γιά τό ρεαλισμό της, τίς ζωηρές κινήσεις τῶν μορφῶν καί τούς ζωηρούς τόνους τῶν χρωμάτων. Ἡ Κρητική μένει πιστή στό Βυζαντινό ἰδεαλισμό, εἶναι συντηρητική καί γνώρισμά της εἶναι ἡ λιτότητα καί ἡ εὐγένεια τῶν προσώπων.

Σύγκριση τῆς χριστιανικῆς τέχνης διαφόρων χωρῶν καί Ὁμολογιῶν. Ἡ χριστιανική τέχνη τῆς Δύσεως ἔχει χαρακτήρα διαφορετικό ἀπό τή χριστιανική τέχνη τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Δυτική τέχνη ἐνδιαφέρεται γιά τήν ωραιότητα τῆς μορφῆς, ἡ Βυζαντινή γιά τό ὑψηλό περιεχόμενο τῶν δημιουργημάτων της. Ἡ Δυτική, ἐπειδή δέ δίνει σημασία στό βάθος ἀλλά στήν ἐπιφάνεια, χρησιμοποίησε φυσικά πρόσωπα γιά τή διαμόρφωση τῶν τύπων τῶν πῶ ἱερῶν προσώπων. Στήν Ἀνατολή δέν εἶναι ὁ γήινος ἄνθρωπος, πού ἐμπνέει στόν ὀρθόδοξο καλλιτέχνη τίς ἱερές μορφές τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Παναγίας. Ἡ ὀρθόδοξη τέχνη ἔχει χαρακτήρα λειτουργικό καί δογματικό. Αἰσθητοποιεῖ ὅ,τι «μυστικῶς» τελεῖται στή λατρεία. Ὁ χαρακτήρας τῆς Δυτικῆς τέχνης εἶναι ἀναπαραστατικός καί ἱστορικός. Στή Δύση τό ρεαλιστικό στοιχεῖο εἶναι αὐτοσκοπός, ἀντίθετα ὁ καλλιτέχνης τῆς Ἀνατολῆς ἔχει σκοπό νά ὑποτάξει τό ὑλικό στοιχεῖο στό πνευματικό καί ἀποβλέπει περισσότερο στή μετοχή τοῦ πληρώματος στή θεολογία τῆς Ἐκκλησίας.

Σύγχρονη προβληματική τῆς χριστιανικῆς τέχνης. Τά τελευταῖα χρόνια παρατηρεῖται μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά τήν ἀπόκτηση ἔργων Βυζαντινῆς τέχνης. Ὁ «συρμός» αὐτός εἶναι ἐπικίνδυνος, γιατί κατεβάζει τήν τέχνη στήν κατηγορία τοῦ ἐμπορεύματος, ἡ τέχνη βιομηχανοποιεῖται καί τή ζήτηση σπεύδουν νά τήν ἱκανοποιήσουν, γιά λόγους οικονομικούς, καλλιτέχνες μέτριας ποιότητας. Ἡ τακτική ἐξάλλου τῆς συστηματικῆς ἐπαναλήψεως κλασικῶν προτύπων εἶναι ἐπικίνδυνη γιά τή ζωή τῆς τέχνης. Φέρνει τήν τυποποίηση πού ὀδηγεῖ στόν καλλιτεχνικό μαρasmus. Χρειάζεται ἀναγέννηση, πού φυσικά δέ γίνεται ἀπό τή μιά ἡμέρα στήν ἄλλη καί δέν εἶναι ἔργο εὐκολο καί ἑνός ἀνθρώπου. Μέ τήν ἐμβάθυνση στό χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς πίχνης πρέπει νά ἀναζητηθοῦν παράλληλα καί τά ἀξιόλογα συγγενή στοιχεῖα τοῦ σύγχρονου καλλιτεχνικοῦ πνεύματος, πού θά δώσουν νέα πνοή χωρίς νά ἀλλοιώσουν τό χαρακτήρα της. Ὅπως τονίζεται, ἡ ἀναγέννηση θά ἔλθει ἀπό τίς δυνάμεις τοῦ ἴδιου τοῦ σώματος, πού ἀπό τό μπόλιασμα τοῦ σύγχρονου

πνεύματος θά τονωθοῦν καί θά συγχρονισθοῦν. Ἡ χριστιανική τέχνη, ὡς τέχνη λειτουργική καί δογματική, θά πρέπει νά ὑπηρετεῖται ἀπό καλλιτέχνες πού ἐκτός ἀπό τήν τεχνική γνωρίζουν καί τήν ἱστορία τῆς Λατρείας, τῆς Λειτουργικῆς, τίς θεμελιώδεις ἀλήθειες τοῦ δόγματος καί τῆς Χριστιανικῆς Αἰσθητικῆς. Οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς χριστιανικῆς τέχνης βγήκαν ἀπό τό χώρο τῆς ἀσκήσεως τῆς Ἐκκλησίας καί ὄχι ἀπό τά κοσμικά ἐργαστήρια.

Ἐρωτήσεις

1. Ποῦ βρίσκεται ἡ πραγματική ἀξία ἐνός ἔργου χριστιανικῆς τέχνης;
2. Γιατί ἔχει διαφορετικό χαρακτήρα ἡ Δυτική τέχνη ἀπό τήν Ἀνατολική;
3. Γιά μιᾶ ἀναγέννηση τῆς χριστιανικῆς τέχνης, τί χρειάζεται;

Κείμενο

« Ἡ πάντιμος τέχνη τῆς εἰκονογραφίας τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, εἶναι μιᾶ τέχνη ἱερά καί λειτουργική, ὅπως ὅλαι αἱ ἐκκλησιαστικά τέχνηαι, ὅπου ἔχουν σκοπὸν πνευματικόν. Αἱ ἄγναι αὐταί τέχνηαι δέν θέλουν νά στολίσουν μόνον τόν ναόν μέ ζωγραφική, διά νά εἶναι εὐχάριστος καί τερπνός εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους, ἢ νά τέρψουν τήν ἀκοήν των μέ τήν μουσικήν, ἀλλά νά τοὺς ἀνεβάσουν εἰς τόν μυστικόν χώρον τῆς πίστεως μέ τήν πνευματικήν κλίμακα, ὅπου ἔχει διά βαθμίδας τὰς ἱεράς τέχνας, τήν ὕμνοлогиάν, τήν ψαλμοδιάν, τήν οἰκοδομικήν, τήν ἀγιογραφίαν, ὅπου συνεργοῦν, ὅλες μαζί, εἰς τό νά μορφωθεῖ μέσα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν ὁ μυστικός παράδεισος, ὁ εὐωδιάζων μέ εὐωδιάν πνευματική. Διά τοῦτο, τὰ ἔργα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τεχνῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὑπομήματα εἰς τόν θεῖον λόγον» (Φώτης Κόντογλου).

Ο ΝΑΟΣ

Σύμβολα και ρυθμοί. Θεολογικές προϋποθέσεις τους. Οι Χριστιανοί, γιά νά μή γίνονται άντιληπτοί από τούς διώκτες τους καί γιά νά διαδίδουν συγκεκαλυμμένα τήν πίστη τους, χρησιμοποίησαν *Σύμβολα*. Στά πρώτα αυτά δειλά βήματα τής Ἁγιογραφίας, πού συναντοῦμε στίς κατακόμβες, βρίσκουμε όλόκληρο κρυπτογραφικό σύστημα εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν, πού ἐκφράζονται μέ σημεῖα καί παραστάσεις ἀπό τήν Π. καί Κ. Διαθήκη, ἀλλά καί ἀπό τόν ἑλληνιστικό καί εἰδωλολατρικό κόσμο. Καί ἐνῶ γιά τόν εἰδωλολάτρη ὅλα αὐτά εἶναι ἀπλά στολιδία, γιά τόν πιστό μιλοῦν μιά γλώσσα μυστική καί βαθιά θεολογική, καί ὀδηγοῦν στή σύλληψη τής Χριστιανικῆς ἀλήθειας. Τό πολυτιμότερο καί σεβαστότερο ἀπ' ὅλα τά χριστιανικά σύμβολα εἶναι ὁ Σταυρός, τό σύμβολο τής ἀπολυτρώσεως καί τής νίκης· τό Εὐαγγέλιο όλόκληρο· σέ δύο μόνο τεμνόμενες γραμμές.

Συμβολικές παραστάσεις πτηνῶν, ζῶων, λουλουδιῶν, μυθικῶν προσώπων κτλ. ὑπάρχουν πολλές. Σ' αὐτές οἱ Χριστιανοί ἔδωσαν χριστιανικό περιεχόμενο καί ἔδω ἔχουμε τήν πρώτη ἀπόπειρα χωρισμοῦ τής ἐκκλησιαστικῆς ζωγραφικῆς ἀπό τήν κοσμική. Ἡ παράσταση π.χ. ἑνός βοσκοῦ ἢ ἑνός ψαρᾶ ἢ γεώργου, εἶναι γιά τόν πιστό ἡ ζωηρότερη ἀνάμνηση τοῦ «καλοῦ Ποιμένα», πού θυσιάζεται γιά τά πρόβατά του, τοῦ Χριστοῦ πού ἀλιεῦει ψυχές, τοῦ Χριστοῦ πού σπέρνει τό λόγο του στίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἄγκυρα, ὡς σύμβολο τῆς ἐλπίδας, ὑπενθυμίζει στούς πιστούς στά χρόνια τῶν διωγμῶν, ὅτι ἡ ἐλπίδα στό Θεό εἶναι τό μόνο καταφύγιο. Τό παγῶνι εἶναι σύμβολο τής ἀθανασίας τής ψυχῆς, καί τό ἐλάφι τοῦ πόθου τῆς ψυχῆς γιά τό Χριστό. Ἡ ἐλιά συμβολίζει τήν εἰρήνην, καί ὁ φοίνικας τή νίκη κατά τοῦ θανάτου. Ποτέ ἡ ἐκκλησία δέν ἐγκατέλειψε τή γλώσσα τῶν συμβόλων. Ἡ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι συμβολική, ἐκφράζεται μέ σύμβολα.

Ρυθμοί. Τά πρώτα χριστιανικά λατρευτικά κτίσματα ἦταν τά «μαρτύρια», μικρά οἰκοδομήματα, πού ἐκτιζαν πάνω στούς μαρτυρικούς τάφους. Μέ τήν ἀναγνώριση τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἀρχίζουν νά χτίζονται οἱ πρώτοι Ναοί, πού ἦταν ρυθμοῦ *Βασιλικῆς*. Χαρακτηριστικό γνώρισμά τους εἶναι ἡ «σαμαρωτή» ξύλινη στέγη τοῦ μεσαίου κλίτους καί ἡ ὀρθογῶνια μακρόστενη αἵθουσα πού χωρίζεται μέ σειρά κίωνων σέ κλίτη. Στό ρυθμό Βασιλικῆς μέ

Ο καλός Ποιμένας, αρχαίο άγαλμα (Μουσείο Λατερανού). 'Ο ένας και μοναδικός Ποιμένας τής 'Εκκλησίας είναι ο Χριστός. Μπροστά Του όλοι, κληρικοί και λαϊκοί, είμαστε ταπεινά πρόβατα

τρούλο, ό ήμικυκλικός θόλος στην όροφή στηριζόταν σε τετράγωνη βάση του τοίχου ή σε ιδιαίτερους πεσσούς (κτιστούς κίονες), στά άκρα του μεσαιού κλίτους. 'Ο Ναός τής 'Αγίας Σοφίας είναι κλασικός τύπος του ρυθμού αυτού. Στο *Βυζαντινό ή σταυροειδή μέ τρούλο* ρυθμό, έχουμε τό σχήμα του Σταυρού στά θεμέλια, τήν τοιχοποιία και στή διαμόρφωση τών θόλων τής όροφής. Στην τομή τών κεραίων του σταυρού και πάνω σε κυκλικό ή πολυγωνικό τύμπανο ύψωνόταν ό τρούλος. 'Ο όκταγωνικός έχει χαρακτηριστικό γνώρισμα ότι ό εύρύς και χαμηλός τρούλος παρουσιάζει μεγάλη διάμετρο, καταλαμβάνει όλο τό χώρο πρό του ιερού και στηρίζεται πάνω σε όκτώ σημεία (Ρωσική 'Εκκλησία, Μονή Δαφνίου).

Οί ρυθμοί που επικρατούν στή Δύση είναι: α) 'Ο *Ρωμανικός* ή *Λομβαρδικός*. Μέ τήν προέκταση τών ανατολικών άκρων του ναού, παίρνει ό ναός τό

Ἐσωτερικό σύγχρονου Ὁρθοδόξου Ναοῦ. Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης.
Ἀθήνα

σχῆμα Τ. β) Ὁ Γοτθικός. Ἐχει ὑψηλοὺς τοίχους, ὀξεῖς θόλους καὶ μεγάλα ἐγχρωμα παράθυρα. γ) Τῆς Ἀναγεννήσεως. Εἶναι συνδυασμός τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς καὶ Βυζαντινοῦ. Ναός τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἅγιος Πέτρος Ῥώμης. Ἡ ἀρχιτεκτονική στή χριστιανική θρησκεία δέν ἀποβλέπει μόνο στήν ἐξυπηρέτηση τῶν πρακτικῶν ἀναγκῶν τῶν πιστῶν, ἀλλά ἀνταποκρίνεται στήν ὑψηλοῦ περιεχομένου καὶ σκοποῦ λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὁ Ὁρθόδοξος ναός μέ τήν ἀρχιτεκτονική του δομή ὑποδηλώνει τή φανέρωση τοῦ Θεοῦ στή γῆ καὶ τήν ἀνύψωση τοῦ ἀνθρώπου στόν οὐρανό.

Ταπεινό ξωκκλήσι - άκοίμητη μαρτυρία τής ευσέβειας του έλληνικού λαού

Τό φώς στό Ναό. Τό φώς, σύμβολο τής ζωής, τής χαράς καί τής Ἐναστάσεως, τονίζεται ιδιαίτερα από τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία σάν έκφραση τοῦ «διαρκούς Πάσχα» καί τής συνεχούς χαράς τής Ἐναστάσεως. Τό άπλετο πνευματικό φώς πού ἔφερε μέ τή διδασκαλία του στόν κόσμο ὁ νοητός Ἡλιος, εικονίζεται μέ τόν πλούσιο φωτισμό τῶν ναῶν. Ὁ ναός τής τοῦ Θεοῦ Σοφίας στήν Κωνσταντινούπολη εἶναι άπαράμιλλο καί αἰώνιο δημιούργημα τής Βυζαντινῆς άρχιτεκτονικῆς. Ὁ πνευματικός χαρακτήρας τής Βυζαντινῆς τέχνης βρῆκε σ' αὐτόν τήν τελειότερή του έκφραση. Ὀλόκληρος ὁ τεκτονικός ὀργανισμός ἐξαυλώνεται, καθώς τό φώς τοῦ ἡλιου τόν πλημμυρίζει καί τόν καταυγάζει. Πουθενά άλλου δέν πραγματοποιήθηκε τόσο ὑπέροχα αὐτό πού ὁ Χριστός εἶπε: «ἐγώ εἰμι τό φώς τοῦ κόσμου» (Ἰω. η' 12), ὅσο στό Ναό τής Ἁγίας Σοφίας¹.

1. Οἱ άρχιτέκτονες Ἄνθιμος καί Ἰσίδωρος κατάφεραν νά κατεβάσουν τόν άκτινοβόλο οὐρανό πάνω στό οἰκοδόμημα καί νά πλάσουν τό «δεύτερο στερέωμα».

Τό ξωκκλήσι καί τό εικονοστάσι. Οἱ πιστοί ἔχουν κτίσει ναοούς, μικρούς καί μεγάλους, στήν πόλη καί τό χωριό, στόν κάμπο καί τό βουνό. Τό ξωκκλήσι εἶναι ἓνα μικρό μονόχωρο κτίσμα ἔξω ἀπό τήν πόλη ἢ τό χωριό, καί δέν εἶναι ναός ἐνοριακός. Ἄφιερωμένο σέ κάποιο Ἅγιο, ἐορτάζει πανηγυρικά μιά φορά τό χρόνο, στή μνήμη τοῦ Ἁγίου. Μέ τήν ἀπλότητά τους, τά περισσότερα, εἶναι ὠραῖα δείγματα λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἀποκαλύπτουν τήν ἀγνότητα καί τόν αὐθορμητισμό τῶν πιστῶν ἐκείνων, πού δίνουν διέξοδο στήν ἐσωτερική λατρευτική διάθεση μέ τόν πίο λιτό τρόπο. Προσαρμόζοντας τό κτίσμα στήν πεῖρα, τά ὑλικά πού διαθέτουν καί τό περιβάλλον, συνδυάζουν μέ τρόπο ἀρμονικό τό ὑπερχρονικό μέ τήν τοπική λαϊκή παράδοση. Ὁ ταξιδιώτης συναντᾷ στήν ὑπαιθρο καί συνήθως δίπλα στό δρόμο, εικονοστάσια, ἀφιερωμένα ὡς τάματα μετά τό πέρασμα κάποιας ἀρρώστιας ἢ κάποιου κινδύνου. Εἶναι μικρά κτίσματα ἀπό διάφορα ὑλικά, προορισμένα γιά τήν τοποθέτηση φορητῆς εἰκόνας ἢ εἰκόνων. Καί σ' αὐτά βρίσκουμε γραφικά δείγματα λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Ὁ Ὀρθόδοξος χώρος εἶναι κατάσπαρτος ἀπό εικονοστάσια, πού εἶναι μιά ἄλλη ἐνδειξη τῆς ἀνάγκης τοῦ πιστοῦ νά ἔρχεται σέ ἐπικοινωνία, ὅπου κι ἄν βρίσκεται, μέ τόν πανταχοῦ παρόντα Θεό.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ὁ Σταυρός ἔγινε τό ἱερότερο σύμβολο τῶν Χριστιανῶν;
2. Νά συγκρίνεις τούς ρυθμούς τῶν ναῶν τῆς Δύσεως, μέ τούς ρυθμούς τῆς Ἀνατολῆς.
3. Ποιά ἡ σημασία τοῦ εικονοστασίου γιά τή λαϊκή θρησκευτικότητα;

Η ΕΙΚΟΝΑ

Ανάλυση τῆς εικόνας. Στὴν Ἐκκλησία ὁ λόγος καὶ ἡ ψαλμωδία ἐξαγιάζουν τὴν ψυχὴ τῶν πιστῶν μὲ τὴν αἴσθησι τῆς ἀκοῆς. Μὲ τὴν εἰκόνα ἐξαγιάζεται πάλι ἡ ψυχὴ ἀλλὰ μὲ τὴν αἴσθησι τῆς ὁράσεως, πού θεωρεῖται ἡ πρώτη ἀνάμεσα στὶς αἰσθησεις, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου «ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός» (Ματθ. στ' 22). Ὁ ρόλος τῆς εἰκόνας δὲν εἶναι διακοσμητικός ἢ ἀναπαραστατικός, ἔχει μιά βαθύτερη καὶ οὐσιαστικότερη ἀποστολὴ σὰν λατρευτικὸ ἀντικείμενο, καὶ ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο μέρος τῆς λειτουργίας. Αποβλέπει στὴν ἐξυπηρέτησι τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶναι μέσον γιὰ τὴν ἔκφρασι τῆς πίστεως καὶ τοῦ δόγματος. Δὲν ἐνδιαφέρεται νὰ δώσει χαρὰ στὰ μάτια, ἀλλὰ νὰ μιλήσῃ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ εἰκόνα δὲν εἶναι «ὠραία» ὡς ἔργο τέχνης, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀλήθεια πού ἐκφράζει. Ἡ φράσι «νηστευτικὴ τέχνη» πού ἀποδίδεται στὴν ἀγιογραφία, θέλει νὰ πεί ὅτι εἶναι τέχνη λακωνικὴ καὶ χρησιμοποιεῖ τὰ ἀπαραίτητα, ὅσα ἀρκοῦν, γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὸ δόγμα ἢ τὴν ἱστορία. Οἱ ἀκριβεῖς καὶ τελειωμένες μορφές θεληματικὰ ἀποφεύγονται, γιατί ἡ τελειότητα βρίσκεται στὸν οὐράνιο κόσμον. Ἡ βυζαντινὴ ἀγιογραφία δὲν παριστάνει, ἀλλὰ ἐκφράζει. Εἶναι μιά διδασκαλία, πού μᾶς καλεῖ στὴ ζωὴ, πού ἀποκαλύπτει τὸ εὐαγγέλιον. Ἡ εἰκόνα ὀνομάζεται «θεολογία μὲ ὀρατὲς παραστάσεις» καὶ ἐπειδὴ εἶναι τέχνη λειτουργικὴ, συμπληρῶνει καὶ ἐρμηνεύει τὴ λειτουργία, αὐξάνοντας τὴν ἐνέργειά της πάνω στὶς ψυχές τῶν πιστῶν.

Ἡ εἰκόνα στὴν πίστι καὶ τὴ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει δώσει στὴν εἰκόνα κεντρικὴ θέση στὴ ζωὴ του. Ἡ παρουσία της εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν προσευχὴ του σ' ὅλους τοὺς χώρους. Τὸ εἰκονοστάσι στὸ σπίτι, πάνω ἀπὸ κάθε προσκεφάλι, ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς Παναγίας ἢ κάποιου προστάτη ἀγίου στὸν ἅγιον τῆς δουλειᾶς, στὰ μεταφορικὰ μέσα, κάποια εἰκόνα πάντα συνοδεύει τὸν Ἕλληνα. Μὲ καντήλι καὶ εἰκόνα σημαδεύεται τὸ σημεῖο, στὸ ὁποῖο ἔγινε κάποιο θαῦμα. Στὰ χρόνια τῆς εἰκονομαχίας ὁ πιστός δὲν ἀποχωριζόταν τὴν εἰκόνα, καὶ ἄς ἦταν αὐτὸ αἰτία γιὰ διώξεις καὶ μαρτύρια. Ὁ σκλαβωμένος Ἕλληνας τῆς Τουρκοκρατίας ἀπὸ τὴν εἰκόνα ἀντλεῖ δύναμη καὶ πίστι. Καὶ ἔχουμε τὴ συγκινητικὴ περίπτωσι τῶν κρυπτοχριστιανῶν πού ὑποκρίνονταν ὅτι ἦσαν Μουσουλμάνοι, πῆγαιναν στὸ τζαμί

Ψηφιδωτό Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης

άλλά στο υπόγειο του σπιτιού τους είχαν κρυμμένες εικόνες. Μέ τη Μικρασιατική καταστροφή οι Έλληνες, έγκαταλείποντας τις εστίες τους, έπαιρναν ανάμεσα στα πιο αγαπητά και αναγκαία αντικείμενα και τις εικόνες τους¹. Έκτός του Έλληνικού λαού, παρόμοια γεγονότα βρίσκουμε στους Ρώσους της Διασποράς. "Όσοι δηλαδή διέφυγαν στο έξωτερικό μετά την επανάσταση του 1917, με τις εικόνες που μπόρεσαν να φέρουν μαζί τους, συνέχισαν τη λατρευτική τους ζωή στις χώρες που έγκαταστάθηκαν. Είναι πάρα πολλές οι περιπτώσεις Χριστιανών, που με υποδείξεις από όραματα βρήκαν κρυμμένες εικόνες σε διάφορα μέρη. Από τις πιο γνωστές τέτοιες περιπτώσεις, είναι η εύρεση της θαυματουργού εικόνας της Εύαγγελιστρίας, στην Τήνο, το 1823. Στή συνείδηση των αγωνιστών του 21 ή εύρεση της Εικόνας της Μεγαλόχαρης θεωρήθηκε ως σημείο της επίτυχίας της Έπανάστασης.

Η εικονογράφηση του χριστιανικού Ναού. Παράλληλα με το σχήμα και τη διαμόρφωση του ναού, τους ίδιους πνευματικούς σκοπούς εξυπηρετεί και η όρθοδοξη άγιογραφία, που ακολουθεί κάποιες βασικές αρχές. Οί λεγόμενοι *εικονογραφικοί κύκλοι*, που διακοσμούν τό Ναό, με τό *δογματικό, λειτουργικό* και *ιστορικό* περιεχόμενό τους, βοηθούν τόν άνθρωπο νά κατοικήσει μέ όρατά μέσα, όλα όσα γίνονται στη διάρκεια της λατρείας.

α. Δογματικός κύκλος. Στην είσοδο του Ναού υποδέχεται τούς πιστούς μέ πραότητα και γλυκύτητα ό Ίησούς. Εύλογεί μέ τό δεξί Του χέρι και μέ τό άριστερό κρατά άνοιχτό τό Εύαγγέλιο μέ την έπιγραφή «έγώ ειμι ή θύρα...» ή «έγώ ειμι τό φώς του κόσμου...», δηλώνοντας στους εισερχόμενους ότι έγινε γι' αυτούς ή θύρα της σωτηρίας. Στόν τρούλο κυριαρχεί ή θριαμβευτική μορφή του Παντοκράτορα. Ό Κύριος κοιτά τή γή μέ τά μεγάλα και έκφραστικά μάτια Του, ενώ κρατά μέ τό άριστερό χέρι τό εύαγγέλιο και μέ τό δεξί εύλογεί. Τό βλέμμα του είναι αύστηρό και σοβαρό και παρουσιάζεται σε όλη τή μεγαλοπρέπειά του τό Βασιλικό άξίωμα του Χριστού. Στο τύμπανο τού τρούλου εικονίζονται οί Προφήτες και στά τέσσερα σφαιρικά τρίγωνα εικονίζονται οί Εύαγγελιστές. Η κόγχη του Ίερου Βήματος είναι τό τμήμα, που ένώνει τή στέγη του Ναού μέ τό έδαφος. τά άνω μέ τά κάτω, τόν ουρανό μέ τή γή. Εκεί ιστορείται ή Θεοτόκος, άλλοτε νά δέεται και άλλοτε νά κάθεται σε θρόνο, κρατώντας τό Χριστό βρεφος, γιά νά δηλώσει τό δόγμα της σαρκώσε-

---

1. Ένδεικτικά ανάφεται ή περίπτωση του πρόσφυγα μοναχού Άμβροσίου, που μπόρεσε μέσα από τά έρείπια της Μονής Σουμελά στόν Πόντο νά άνασείρει από κρυψώνα την εικόνα της Παναγίας, νά τή φέρει στην Ελλάδα και νά επανιδρυθεί ή Μονή, γιά νά συνεχιστεί ή άφοσίωση και ό σεβασμός των Έλλήνων του Πόντου, στην Παναγία του Σουμελά.

Ὁ Παντοκράτωρ, Μονή Ἀναπαυσᾶ. Μετέωρα. 1527. Ὁ Χριστός ὡς ἡ Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας μέ τούς ἁγίους γύρω ἀπὸ Αὐτόν παρουσιάζει περιληπτικά τὸ μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας μέσα σὲ μιά λατρευτική κοινωμία. Ἡ ὑπέροχη αὐτὴ ἁγιογραφία μᾶς ὑπενθυμίζει τὰ λόγια τοῦ ἁγ. Παύλου: « Ὑμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους »

ὡς. Ἡ Πλατυτέρα στὴν παράσταση αὐτὴ μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, εἶναι « ἡ τὰ ἄνω τοῖς κάτω συνάψασα », « ἡ Κλίμαξ ἢ ἐπουράνιος δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός ». Στὸ Ἱερό Βῆμα, συνήθως στὴ μετόπη τοῦ θριαμβευτικοῦ τόξου, εἰκονίζεται ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐσωτερικά καὶ πάνω ἀπὸ τὴν πύλη τῆς εἰσόδου ἡ παράσταση τοῦ « Ἀναπεσόντος ».

β. *Λειτουργικός Κύκλος*. Ἀναπτύσσεται στό Ἱερό Βῆμα. Κάτω ἀπό τήν Πλατυτέρα ζωγραφίζεται ἡ θεία λειτουργία πού εἰκονίζεται ὡς Κοινωνία τῶν Ἀποστόλων καί Λειτουργία τῶν Ἀγγέλων. Στό κατώτερο τμήμα τῆς ἀψίδος τοῦ Βήματος εἰκονίζονται οἱ μεγάλοι «λειτουργοί» Ἱεράρχες. Στήν Πρόθεση ἱστορεῖται ἡ « Ἀκρα Ταπείωση» δηλ. ὁ Χριστός πού προβάλλει ὀπό τή σαρκοφάγο μέ τά χέρια δεμένα καί γύρω του εἶναι τά συμβόλα τοῦ πάθους. Ἄγγελοι, Προφῆτες, ὁ Ἀρχιερέας Μελχισεδέκ κ.ά. εἰκονίζονται στό Διακονικό.

γ. *Ἱστορικός κύκλος*. Λέγεται καί ἐορταστικός καί ἀναφέρεται κυρίως σέ γεγονότα καί πρόσωπα τῆς θρησκευτικῆς ἱστορίας καί σέ μεγάλες ἐορτές τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χρόνου. Ἀναπτύσσεται στίς τέσσερες καμάρες τοῦ σταυροειδοῦς Βυζαντινοῦ ναοῦ, στούς πλάγιους τοίχους καί στό νάρθηκα. Στούς πλάγιους τοίχους εἰκονίζονται Ἱεράρχες, Ὅσιοι καί Μάρτυρες. Στό δυτικό τοῖχο ἱστορεῖται ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου ἢ ἡ Δευτέρα παρουσία. Στό νάρθηκα ζωγραφίζονται αὐστηρότερες σκηνές. Ἡ ἐξορία τοῦ Ἀδάμ, ὁ ἄδης, ἡ Δευτέρα παρουσία, ἡ μέλλουσα κρίση καί ἡ ἀνταπόδοση. Πάνω ἀπό τήν εἰσοδο στόν κυρίως ναό εἰκονίζεται ἡ «δέηση». Ἡ Θεοτόκος πού εἶναι στά δεξιά τοῦ Χριστοῦ, καί ὁ Πρόδρομος πού εἶναι στά ἀριστερά, ὑποκλίνονται καί δέονται γιά τούς εἰσερχόμενους.

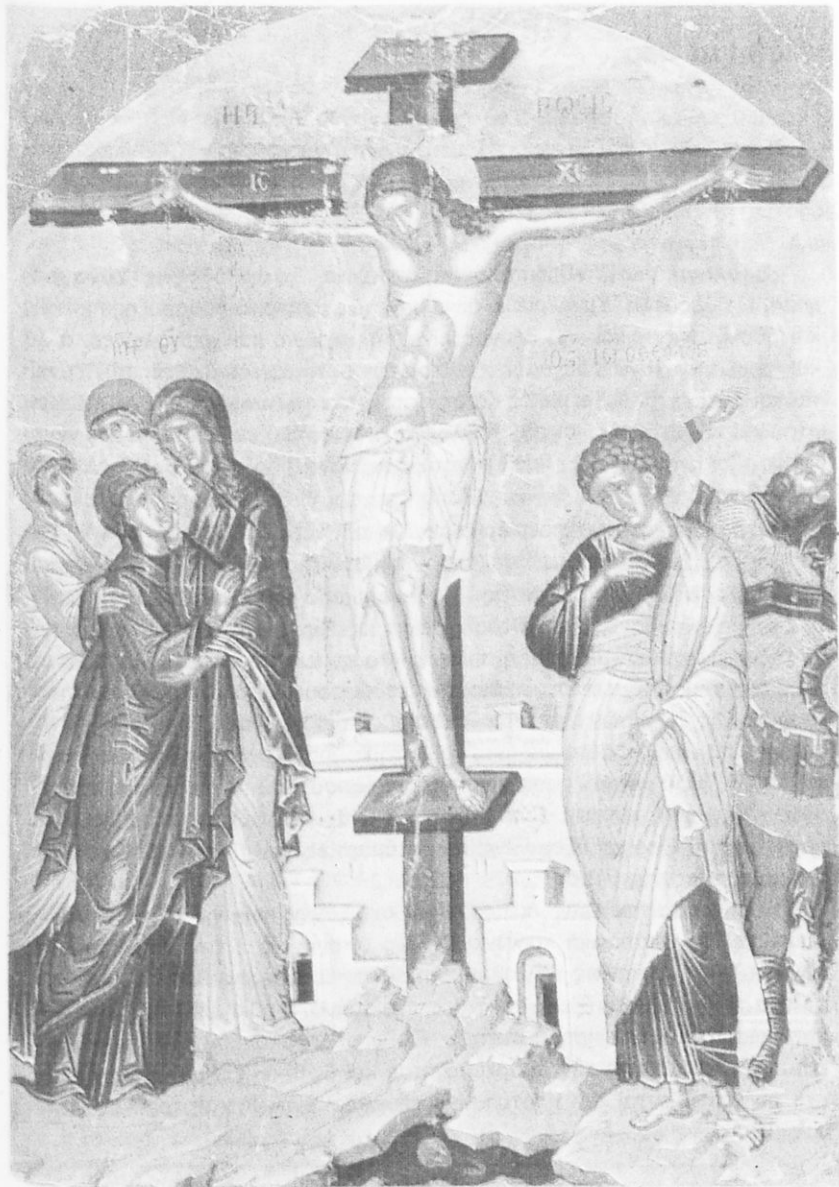
Ἐρωτήσεις

1. Μέ ἀφορμή τό μάθημα τῆς εἰκονογραφίας, νά συγκεντρώσεις πληροφορίες καί νά γράψεις ὅσα ἔμαθες στή Βυζαντινῆ ἱστορία γιά τά ψηφιδωτά.
2. Γιατί σήμερα ἡ ἐκτίμηση τῆς Βυζαντινῆς τέχνης εἶναι διαφορετική;
3. Τί προετοιμασία χρειάζεται γιά νά καταλάβουμε τό νόημα μιᾶς Βυζαντινῆς εἰκόνας;

Κείμενο

«Γιά τήν Ὀρθόδοξο Ἐκκλησία ἡ εἰκόνα εἶναι κάποια γλώσσα πού ἐκφράζει τά δόγματά της καί τίς ἐντολές της τόσο καλά, ὅσο καί ὁ λόγος. Εἶναι μιᾶ θεολογία πού ἐκφράζεται μέ σχήματα καί μέ χρώματα πού τά βλέπει τό μάτι. Εἶναι σάν ἕνας καθρέφτης πού ἀντανακλᾷ τήν πνευματική ζωή τῆς Ἐκκλησίας, καί πού μέσ ἀπ' αὐτόν μπορεῖ νά κρίνει κανένας γιά τούς δογματικούς ἀγῶνες τῆς κάθε ἐποχῆς... Ἡ εἰκόνα παριστάνει μέ σύμβολα αὐτό τόν ἴδιο κόσμο τῶν αἰσθήσεων καί τῶν συγκινήσεων, ἐλευθερωμένο ἀπό τήν ἁμαρτία, ἀνακαινισμένο ἐν Θεῷ».

(Λεωνίδα Οὐσπένσκι, Καθηγητής εἰκονογραφίας τοῦ Ὀρθοδόξου Ρωσικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Παρισιῦ).

Ἡ Σταύρωση. Ἱερά Μονή Σταυρονικήτα, Ἅγιο Ὄρος
Ἔργο τοῦ Θεοφάνη τοῦ Κρητικοῦ (1546)

Ο ΥΜΝΟΣ

Θεολογικά και ανθρωπολογικά στοιχεία της ὀρθόδοξης Ὑμνογραφίας. Ἡ ὀρθόδοξη Ὑμνογραφία δίνει συνεχῶς μαρτυρία ὀρθόδοξης πίστεως καὶ ἠθους. Κεντρικοί τῆς ἄξονες εἶναι τὸ *τριαδικό* καὶ *χριστολογικό*, ἀλλὰ καὶ τὸ *σωτηριολογικό* δόγμα, ἢ «ἐν Χριστῷ» σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ὑμνεῖται καὶ δοξάζεται ὁ Τριαδικός Θεός, ἱστορεῖται τὸ λυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ καὶ τιμῶνται οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας, πού εἶναι ἡ ἐπιβεβαίωση τοῦ γεγονότος τῆς σωτηρίας. Δέν προβάλλεται, ἄρα, μόνο ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν Χριστῷ δόξα τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ ὀρθόδοξοι ὕμνοι εἶναι ἔργα μεγάλων Πατέρων καὶ θεολόγων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκφράζουν μὲ ἀκρίβεια τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας, πού γίνεται ἔτσι ὁμολογία ὅλου τοῦ Σώματος. Ἡ Ὑμνογραφία μας εἶναι μία ἀπὸ τίς σπουδαιότερες ἐκφράσεις τῆς ὀρθόδοξης πίστεως. Εἰς τὰ ἐγκώμια τῶν Ἁγίων, πάλι, περιγράφεται ὁ «βίος καὶ ἡ πολιτεία» τους, ὁ πνευματικός τους ἀγώνας καὶ ἡ ζωὴ τους ἀνάμεσα στοὺς συνανθρώπους τους. Τὸ ἀτομικὸ καὶ κοινωνικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς τῶν ἁγίων προβάλλεται ὡς παιδαγωγικὸ στοιχεῖο. Ἡ ὕμνογραφία μας εἶναι γι' αὐτὸ μία ἀνυπέρβλητη θεώρηση ὄχι μόνο τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀνθρώπου, πού τὸν παρουσιάζει στὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴ σωτηρία. Στούς ὕμνους ὁ ἀνθρώπος εὐχαριστεῖ, δοξολογεῖ, παρακαλεῖ τὸ Θεὸ καὶ ἐξομολογεῖται τίς ἁμαρτίες του, ζητώντας τὴν κοινωνία μὲ τὸ Θεό, τὴ θέωσή του.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας ποίηση εἶναι κατεξοχὴν ποίηση ἀνθρώπινη. Παρουσιάζει τὴ χριστιανικὴ κοινωνία ὡς μία οἰκογένεια. Ὑμνεῖται ὁ ἀγώνας τῶν ἡρώων τῆς πίστεως καὶ καλούμαστε ὅλοι νὰ τοὺς μιμηθοῦμε. Ἰδιαίτερα ἐντονα χρωματίζεται, ὅμως, τὸ ἀνθρώπινο δρᾶμα, ἡ πάλη μὲ τὴν ἁμαρτία, ἡ μετάνοια, ἡ ἐξομολόγηση, ἡ σωτηρία. Οἱ ὕμνοι ἀποσκοποῦν νὰ δημιουργοῦν κατάνυξη, συνειδηση τῆς ἁμαρτωλότητος καὶ διάθεση γιὰ μετάνοια. Οἱ Ἅγιοι παρουσιάζονται ὡς πρότυπα χριστιανικῆς ἀγωνιστικότητος καὶ μετανοίας.

Ποικιλία καὶ πλῆθος τῶν ὀρθοδόξων Ὑμνων. Ἡ Ὄρθόδοξη Ὑμνογραφία παρουσιάζει μιά ἀπέραντη ποικιλία μορφῶν. Μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰῶνων ἔχει παραχτεῖ ἓνα τεράστιο πλῆθος ὕμνων, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους μένου

άνεκδοτοι στά χειρόγραφα τῶν διαφόρων βιβλιοθηκῶν. Μόνο ἓνα μικρό μέρος ἀπό τήν πλοῦσια αὐτή παραγωγή εἰσηλθε στά λειτουργικά μας βιβλία. Ἡ ἐπιλογή δέν ἦταν πάντα ὀρθή, πολλές φορές ἔγινε μάλλον αὐθαίρετα. Γι' αὐτό πολλά ἀριστουργήματα ποιητικά μένουν ξεχασμένα σέ κάποια βιβλιοθήκη. Στά λειτουργικά βιβλία μας σώζονται ὕμνοι ἀπό ὅλες τίς ἐποχές. Οἱ περισσότεροι εἶναι ἀνώνυμοι. Ἀλλά καί ἐκεῖ, πού ὁ ὕμνογράφος εἶναι γνωστός, ἐλάχιστα διατηροῦν τόν προσωπικό τους χαρακτήρα. Ἐχουν γίνει ὕμνοι τοῦ Σώματος, τῆς Ἐκκλησίας.

Εἶδη. Ἡ πρώτη μορφή ὕμνων εἶναι τά *ἀντίφωνα*, σύντομοι δηλ. ὕμνοι, πού ἀκολουθοῦσαν ψαλμικούς στίχους (π.χ. τό «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου...»). Ἀπό αὐτά προέκυψαν οἱ *ὕμνοι*, στήν ἀρχή σύντομοι (π.χ. τό «Κύριε τῶν δυνάμεων»), πού πῆραν τό ὄνομα *τροπάρια*, γιατί ψάλλονται σύμφωνα μέ ὀρισμένο *τρόπο* = *ἤχο*. Ὑπάρχουν πολλά εἶδη τροπαρίων¹.

Δύο ποιητικά εἶδη ἀπέκτησαν ἰδιαίτερη σημασία, τά *Κοντάκια* καί οἱ *Κανόνες*. Τά *Κοντάκια* (ἢ ὕμνοι, Αἶνοι κτλ.) ἐμφανίστηκαν τόν 5ο αἰ. Εἰσηλθαν στήν ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου καί εἶχαν διηγηματικό χαρακτήρα. Ἦταν ἓνα εἶδος ἔμμετρου συναξαρίου. Στό *Κοντάκιο* ὑπάρχει ἓνα τροπάριο ὡς *προοίμιο*, πού ἔχει δική του μελωδία καί ὀνομάζεται καί αὐτό *Κοντάκιο* ἢ *Κουκούλιο*. Ἀκολουθεῖ μιά σειρά 20 - 30 τροπαρίων, πού ψάλλονται ὅλα πάνω στήν ἴδια μελωδία, καί λέγονται *Οἴκοι*. Τό *Κοντάκιο* καί κάθε *Οἶκος* τελειῶνουν μέ τήν ἴδια χαρακτηριστική φράση, πού λέγεται *ἐφύμνιο*. Π.χ. τό γνωστότατο *Κοντάκιο* « Ἀκάθιστος ὕμνος» ἔχει διπλό ἐφύμνιο: «Χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε» καί « Ἀλληλούια». Συνήθως ὑπάρχει *Ἀκροστιχίδα*, δηλαδή τά ἀρχικά γράμματα ὄλων τῶν *Οἴκων* σχηματίζουν τό Ἀλφάβητο (Α - Ω) ἢ κάποια φράση (π.χ. ΤΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ ΕΠΟΣ). Σήμερα δέ σώζονται στίς Ἀκολουθίες ὀλόκληρα *κοντάκια*. Στόν Ὁρθρο ἔμειναν τό *κουκούλιο* καί ὁ *πρώτος Οἶκος*.

Ἀπό τόν 8ο αἰ. ἐμφανίστηκε νέο ποιητικό εἶδος, οἱ *Κανόνες*, πού ἐκτόπισαν τά *Κοντάκια* ἀπό τόν Ὁρθρο. Ἐχουν φιλολογικότερη γλώσσα καί δογματικότερο περιεχόμενο. Τό ἱστορικό στοιχεῖο δέν ἀπουσιάζει ἀλλά εἶναι ἄρκε-

1. *Σπληρά* (ἀκολουθοῦν τούς στίχους ἐνός ψαλμοῦ), *Ἀπόστιχα* (ἀκολουθοῦν μεμονωμένους στίχους ψαλμῶν), *Ἀπολυτικά* (τό κύριο τροπάριο κάθε ἑορτῆς, πού ψάλλεται πρῖν ἀπό τήν ἀπόλυση, τό τέλος, τοῦ ἔσπεριου), *ἐωθινά* καί *ἐξαποστειλάρια* (ψάλλονται στόν ὄρθρο πρῖν ἀπό τούς Αἶνους). Τά τροπάρια ἀνάλογα μέ τόν περιεχόμενό τους ὀνομάζονται: *Δεσποτικά*, *ἀναστάσιμα*, *κατανυκτικά*, *σταυρώσιμα*, *τριαδικά*, *σταυροθεοτοκία*, *νεκρώσιμα*. Στόν Ὁρθρο ψάλλονται *καθίσματα*, *εὐλογητάρια*, *ἀναβαθμοί*. Ἀνάλογα μέ τή μελωδία τους τά τροπάρια διακρίνονται σέ *αὐτόμελα* ἢ *ἰδιόμελα* (ὅσα ἔχουν δικό τους μέλος - μελωδία) καί *προσόμοια* (ὅσα ψάλλονται μέ βάση τή μελωδία ἄλλου τροπαρίου).

τά περιορισμένο. Ὁ Κανόνας ἀποτελεῖται συνήθως ἀπὸ 8 ἢ 9 ομάδες τροπαρίων, πού λέγονται Ὠδές. Κάθε ὠδή ἔχει 3 - 5 τροπάρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο λέγεται *Εἰρμός*, γιατί συνείρει (= σύρει) τὰ ὑπόλοιπα, τούς δανερίζει δηλ. τὸ μέτρο καὶ τὴ μελωδία του. Ἄρα ὁ Κανόνας ἔχει τόσες μελωδίες, ὅσες καὶ ὠδές, καὶ συνεπῶς εἶναι μουσικά πλουσιότερος ἀπὸ τὸ Κοντάκιο καὶ γι' αὐτὸ ἐπεκράτησε. Συνήθως ὑπάρχει καὶ στὸν Κανόνα ἀκροστιχίδα. Ὑπάρχουν καὶ διῶδια ἢ τριῶδια, κανόνες μὲ δύο μόνο ἢ τρεῖς ὠδές. (Ἀπὸ τέτοιους κανόνες ὀνομάσθηκε τὸ βιβλίον τῶν ὕμνων τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς Τριῶδιο). Οἱ Εἰρμοὶ τῶν Κανόνων λέγονται *Καταθασίες*, γιατί, ὅταν ψάλλονται, κατεβαίνουν οἱ πιστοὶ καὶ οἱ ψάλτες ἀπὸ τὰ στασιδία τους.

Χαρακτηριστικά Κείμενα

Κοντάκιο τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ

*Ἡ Παρθένος σήμερον
τόν ὑπερούσιον τίκτει
καὶ ἡ γῆ τό σπήλαιον
τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει·
Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι,
μάγοι δέ μετὰ ἀστέρος ὁδοιποροῦσιν·
δι' ἡμᾶς γάρ ἐγεννήθη
παιδίον νέον, ὁ πρό αἰώνων Θεός.*

(*Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ, στ' αἴ.*).

Αὐτόμελο καὶ Πρόσόμοιο

Ἦχος α'. Θεοτοκίον

*Τῶν οὐρανίων ταγμάτων
τό ἀγαλλίαμα.
τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων
κραταιά προστασία·
Ἄχραντε Παρθένε, σῶσον ἡμᾶς,
τους εἰς σε καταφεύγοντας,
ὅτι ἐν σοὶ τὰς ἐλπίδας μετὰ Θεόν,
Θεοτόκε, ἀναθέμεθα.*

*Τίς δηγήσεται, κόρη,
τά σά θαυμάσια,
ὄν γάρ οὐ σθένουσι βλέπειν
τῶν ἀγγέλων αἱ τάξεις
ἐβάστασας ὡς θρόνος χερουβικός·
τοῦτον αἴτησαι, Πάναγνε,
ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ
πάντας ρύσασθαι κολάσεως.*

Κανόνας (Εἰρμός καί Τροπάριο)

Φωτίζου, φωτίζου
ἡ νέα Ἱερουσαλήμ,
ἡ γάρ δόξα Κυρίου
ἐπί σέ ἀνέτειλε·
Χόρευε νῦν
καί ἀγάλλου Σιών,
σύ δέ ἀγνή
τέρπου, Θεοτόκε,
ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκου σου.

ὦ Θείας, ὦ φίλης,
ὦ γλυκυτάτης σου φωνῆς,
μεθ' ἡμῶν ἀψευδῶς γάρ
ἐπηγγείλω ἔσσεσθαι
μέχρι τερμάτων
αἰῶνος, Χριστέ,
ἦν οἱ πιστοί
ἄγκυραν ἐλπίδος
κατέχοντες, ἀγαλλόμεθα.

(Κανόν εἰς τό Πάσχα, Ἱ. Δαμασκηνοῦ, ὠδή Θ')

Δογματικό Δοξαστικό, Ἦχος Πλ. Δ'

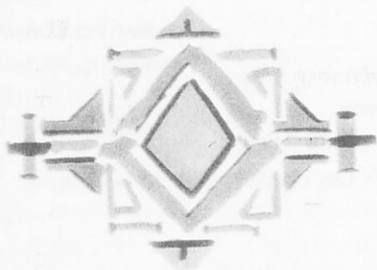
Δεῦτε λαοί,
τήν τρισυπόστατον θεότητα προσκυνήσωμεν.
Υἱόν ἐν τῷ Πατρὶ
σύν Ἁγίῳ Πνεύματι.
Πατήρ γάρ ἀχρόνως ἐγέννησεν Υἱόν
συναΐδιον καί σύνθρονον.
Καί Πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐν τῷ Πατρὶ
σύν Υἱῷ δοξαζόμενον.
Μία δύναμις,
μία οὐσία,
μία θεότης,
ἦν προσκυνοῦντες πάντες λέγομεν·
Ἅγιος ὁ Θεός,
ὁ τά πάντα δημιουργήσας δι' Υἱοῦ
συνεργία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.
Ἅγιος ἰσχυρός,
δι' οὗ τόν Πατέρα ἐγνώκαμεν
καί τό Πνεῦμα τό Ἅγιον
ἐπεδήμησεν ἐν κόσμῳ.
Ἅγιος ἀθάνατος,
τό Παράκλητον Πνεῦμα,
τό ἐκ Πατρός ἐκπορευόμενον

καί ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον,
Τριάς ἀγία, δόξα σοι.

(Ποίημα Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, 10ος αἰ.).

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά τὰ ἀνθρωπολογικά καί θεολογικά στοιχεῖα τῶν ὀρθοδόξων ὕμνων;
2. Ποιά εἶδη ὕμνων γνωρίζεις; Τί εἶναι ὁ κανόνας καί τί τό κοντάκιο;
3. Νά προσδιορίσεις τὰ δογματικά στοιχεῖα στό Δοξαστικό Λέοντος τοῦ Σοφοῦ.

ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑ

Φιλολογική και φιλοσοφική μαρτυρία. Ἡ ὀρθόδοξη ὑμνογραφία παρουσιάζει ἀσύγκριτη φιλολογική δύναμη καὶ φιλοσοφικό βάθος. Σ' ὀλόκληρο τὸ χριστιανικό κόσμο εἶναι μοναδική καὶ ἀνυπερβλήτη. Τὸ ωραιότερο μέρος τῆς φιλολογικῆς παραγωγῆς τοῦ Βυζαντίου, πού θαυμάζεται παγκόσμια, εἶναι ἡ ἐκκλησιαστική ὑμνογραφία. Παρά τὴ λογοτεχνική της ἀξία, ὅμως, δὲν εἶναι μιὰ ἀπλή μορφή Τέχνης. Εἶναι *ἐξομολογητική* καὶ *λυρική ποίηση*, πού θέλει νὰ δημιουργήσῃ *κατάνυξη*, δηλ. διάθεση μετανοίας.

Ἀλλὰ καὶ τὸ φιλοσοφικό βάθος τῆς ὀρθόδοξης ὑμνογραφίας εἶναι μοναδικό. Τοὺς μεγάλους ὑμνογράφους διακρίνει γνήσιος στοχασμός. Δὲν προσέχουν τόσο τὸν ἐξωτερικό κόσμο, τὴ φύση, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Ἡ φύση παίρνει στοὺς ὕμνους συμβολικό χαρακτήρα, συμβολίζει τὸν πνευματικό κόσμο, τὴν οὐράνια βασιλεία, στὴν ὁποία πορευόμαστε. Ἰδιαίτερα τονίζεται ἡ ματαιότητα καὶ τὸ πρόσκαιρο τῆς ζωῆς στὸν κόσμο. Δὲν περιφρονεῖται βέβαια ἡ ζωὴ, ἀλλὰ ἱεραρχεῖται ὀρθὰ σὲ σχέση μὲ τὴν αἰωνιότητα. Οἱ ποιητὲς φιλοσοφοῦν πάνω στὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τελείωση, πάνω στὶς θλίψεις τῆς ζωῆς καὶ τὸ θάνατο, τὴν ἁμαρτία καὶ τὴ μετάνοια. Ὁ ἀγῶνας τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς βρῖσκει στὰ πρόσωπα τῶν μεγάλων ἀσκητῶν μοναδικές ἐξάρσεις. Ἰδιαίτερα ἡ μελέτη τοῦ θανάτου παρουσιάζεται ὡς τὸ καλύτερο μέσο γιὰ ἐγρήγορηση καὶ μετάνοια. Ἡ ὑμνογραφία μας ἔχει κατεξοχὴν αἰσιόδοξο χαρακτήρα, γιατί ὡς τέλος δὲ βλέπει τὸ θάνατο, ἀλλὰ τὴν αἰωνιότητα. Ὁ Χριστιανός δὲ φοβᾶται τὴν ἁμαρτία καὶ τὸ θάνατο, γιατί ἔχει κάθε στιγμή δυνατότητα μετανοίας καὶ σωτηρίας.

Ἡ δύναμη τῆς Ὑμνογραφίας μας φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση, πού ἔχει ἀσκήσει πάνω στό λαό μας. Πολλοὶ ὕμνοι κυκλοφοροῦν ὀλόκληροι στό στόμα τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ μεμονωμένες τους φράσεις. Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος καὶ τὰ Ἐγκώμια τοῦ Ἐπιταφίου ἔχουν τὴ μεγαλύτερη διάδοση. Ἀλλὰ καὶ ἡ νεότερη ἑλληνικὴ λογοτεχνία ἐπηρεάστηκε σημαντικά ἀπὸ τὴν Ὑμνογραφία. Ὁ Σολωμός («Λάμπρος»), ὁ Παλαμάς («Ἡ φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ»), ὁ Παπαδιαμάντης (σὲ ὅλα του τὰ ἔργα) μέχρι τὸν Ἐλύτη («Ἀξιὸν ἐστί») ἀντλήσαν ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη Ὑμνογραφία. Αὐτὸ δεῖχνει καὶ τὴ θέση της μέσα στὴ ζωὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Ύμνογράφοι. Πολλά ονόματα ύμνογράφων έχουν σωθεί, πού κατέλαβαν ιδιαίτερη θέση στην παγκόσμια λογοτεχνία. Ο μεγαλύτερος ποιητής Κοντακίων είναι ο Ρωμανός ο Μελωδός (6ος αιώνας), ο «Πίνδαρος» της έκκλησιαστικής ποιήσεως. Γνωστοί ύμνογράφοι υπήρξαν οι Μεγάλοι Πατέρες, Ἄθανάσιος, Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Ἐφραίμ ὁ Σύρος, Γερμανός Ἀ' Κωνσταντινουπόλεως, Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων κ.ἄ. Μεγάλοι ποιητές Κανόνων είναι: Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (7ος αἰ.), Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός καί Κοσμάς ὁ Μαίουμᾶ (7/8ος αἰ.), Θεόδωρος Στουδίτης (826), οἱ ἀδελφοί Θεόδωρος καί Θεοφάνης οἱ Γραπτοί (9ος αἰ.), Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος (ἀπό τῆ Σικελία, 9ος αἰ.), Ἰωάννης Μαυρόπουλος καί Συμεών ὁ Μεταφραστής (11ος αἰ.), ἀλλά καί γυναῖκες, ὅπως ἡ Κασιανή ἢ Κασία (9ος αἰ.). Ὡς ύμνογράφοι διακρίθηκαν καί αὐτοκράτορες, π.χ. Ἰουστινιανός ὁ Α' (+565), Λέων ΣΤ' ὁ Σοφός (+912), ὁ γιός του Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος (+959), Θεόδωρος Δούκας ὁ Λάσκαρις (+1258) καί Μανουήλ ὁ Παλαιολόγος (+1425). Οἱ μεγάλοι ύμνογράφοι τιμῶνται ὡς ἅγιοι, πράγμα πού σημαίνει τήν ἀναγνώρισή τους ἀπό τήν Ἐκκλησία.

Συμπλήρωση τῆς Ὑμνογραφίας. Σύγχρονη παρουσία. Μετά τόν 11ο αἰώνα ἡ ὀρθόδοξη ὕμνογραφία παρουσιάζει λιγότερη πρωτοτυπία. Ἀκολουθεῖ τά παλαιότερα, καθιερωμένα πιά, πρότυπα. Δέν ἔπαυσε ὅμως ποτέ ἡ δημιουργία, γιά νά ὕμνηθοῦν νέοι Ἄγιοι ἢ γιά ἐορτές νεότερες. Στά μέσα τοῦ 11ου αἰ. Ἰωάννης ὁ Μαυρόπουλος, ἐπίσκοπος Εὐχαΐτων, ἔγραψε κανόνα γιά τούς Τρεῖς Ἱεράρχες καί καθιέρωσε τή γιορτή τους (30 Ἰαν.). Οἱ Πατριάρχες Φιλόθεος (14ος αἰ.) καί Γεώργιος Σχολάριος (15ος) συνθέτουν κανόνα στόν ἅγ. Γρηγόριο τόν Παλαμά. Τό 15ο αἰ. γράφουν ὕμνους ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός καί ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης. Καί στήν τουρκοκρατία γράφονται ὕμνοι. Πολλά δημιουργήματα τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἀνέκδοτα. Γνωστοί ὕμνογράφοι τῶν νεότερων χρόνων εἶναι ὁ Μανουήλ Χρυσάφης (15ος αἰ.), ὁ Γεώργιος Ραιδεστίνος (17ος αἰ.) κ.ἄ. Στά νεότερα χρόνια γράφτηκαν ἀκολουθίες γιά νέους Ἄγιοι (π.χ. Κοσμά τόν Αἰτωλό, Νικόδημο Ἄγιορειτη, Νεκτάριο Πενταπόλεως κ.ἄ.). Ἄγιορεῖτες μοναχοί καί κληρικοί γράφουν καί σήμερα ὕμνους. Σημαντική παραγωγή ἔχει ὁ μοναχός Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης, γιά πολλούς παλαιότερους καί νεότερους Ἄγιοις.

Προσέγγιση καί κατανόηση τῆς ὕμνογραφίας. Ἡ μελέτη τῆς ὀρθόδοξης ὕμνογραφίας βοηθεῖ νά εἰσελθεῖ κανεῖς βαθύτερα στήν οὐσία τῆς Ὀρθοδοξίας καί νά συλλάβει τό λυτρωτικό της μήνυμα. Σοβαρό ὅμως ἐμπόδιο στήν προσέγγισή αὐτή εἶναι ἡ γλῶσσα. Ἡ Ὀρθ. Ὑμνογραφία ἔχει γραφεῖ στή γλῶσσα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Τά Κοντάκια ἔχουν περισσότερο δι-

γνηματικό ύφος, οι Κανόνες πλουσιότερα δογματικά στοιχεία και ύφος δυσκολότερο. Γλωσσικές δυσκολίες παρουσιάζουν οι τρεις ιαμβικοί κανόνες Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (Χριστουγέννων, Θεοφανείων, καί Πεντηκοστῆς), πού κατ' ἐξαιρέση περιλήφθηκαν, σάν δεύτεροι κανόνες, στή λατρεία.

Οἱ γλωσσικές δυσκολίες εἶναι, πράγματι, πολλές. Ὅποιος ἔχει ὁμως διδαχτεῖ στό σχολεῖο ἀρχαῖα ἑλληνικά καί μετέχει ἐνεργά στή λειτουργική ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐννοεῖ τούς ἕμνους. Ἡ δημιουργία, πάντως, μεταφράσεων εἶναι μιά πολύ καλή λύση. Βέβαια εἶναι ἀδύνατο νά μεταφραστεῖ τό τεράστιο πλῆθος τῶν ὀρθόδοξων ἕμνων. Γιά τίς συνηθέστερες ἀκολουθίες (Μ. Ἐβδομάδα, Παρακλητικοί Κανόνες, Ἀκάθιστος) ὑπάρχουν ἤδη δοκιμες μεταφράσεις. Ἡ ἀντικατάσταση ὅλων τῶν ἕμνων ἀπό τίς μεταφράσεις τους θά σημαίνει καταστροφή τῆς ἕμνογραφίας καί διάσπαση τῆς παραδόσεως. Ὁ ἕμνος καί ἡ μουσική του εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένα καί δέ νοεῖται τό ἓνα χωρίς τό ἄλλο. Ποτέ ἡ μετάφραση, πάλι, δέν μπορεῖ νά ἀντικαταστήσει τό πρωτότυπο. Οἱ μεταφράσεις θά μένουν πάντα χρήσιμα βοηθητικά μέσα στή βαθύτερη κατανόηση τῶν ἕμνων μας. Εἶναι, ὁμως δυνατό νά γίνουν καί νέοι ἕμνοι, σέ μορφές σύγχρονες, καί νά εἰσαχτοῦν καί αὐτοί στή λατρεία. Τά παλαιότερα καί τά νεότερα στοιχεία θά συνδέουν παρελθόν καί παρόν σέ μιά ἐνότητα πίστεως καί εὐσεβείας. Γεγονός, ὁμως εἶναι ὅτι ἡ μετοχή τοῦ πιστοῦ στή λατρεία τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι ὑπόθεση τοῦ νοῦ, ἀλλά ὅλης τῆς ὑπάρξεώς του. Ἡ σύλληψη τῆς ἀλήθειας τῆς πίστεως δέν ἐξαρτᾶται μόνο ἀπό ἐξωτερικά μέσα (π.χ. γλώσσα, εἰδικές γνώσεις), ἀλλά προπάντων ἀπό τήν καθαρότητα τῆς καρδιάς καί τό θεῖο φωτισμό.

Ἐρωτήσεις

1. Θυμήσου φράσεις ἀπό τήν Ἑμνογραφία μας πού κυκλοφοροῦν στό στόμα τοῦ λαοῦ.
2. Ποῖοι οἱ σπουδαιότεροι ἕμνογράφοι;
3. Πῶς πρέπει νά ἀντιμετωπισθεῖ τό πρόβλημα τῆς κατανοήσεως τῶν ἕμνων μας;

Κείμενο

«...Ἡ γλώσσα, εἰς ἣν εἶναι γεγραμμένα τό τε Εὐαγγέλιον καί τά ἱερά ἄσματα, ἔχει τό μοναδικόν εἰς τόν κόσμον προνόμιον νά ἐξακολουθῆ καί μετά εἴκοσιν αἰῶνας νά εἶναι ζωντανή, εἰς τήν ἀκοήν τουλάχιστον. Ἄς δοκιμάση τις νά μεταφράσῃ ἐν τροπάριον εἰς τήν δημώδη, καί τότε θά ἴδῃ ὅτι ἡ γλώσσα, ἣτις εἶναι ζωντανή εἰς τά ἡρωικά καί ἐρωτικά ἄσματα τοῦ Λαοῦ, εἶναι ψυχρά μέχρι νεκροφανείας εἰς τά τροπάρια...».

(Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης « Ἄπαντα »)

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἐξέλιξη καὶ διαμόρφωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει ἀναπτύξει δική της μουσική, πού εἶναι μοναδική ἀποκλειστικά λατρευτική μουσική στόν κόσμο, διακρινόμενη ἀπό τήν κοσμική μουσική. Ὀνομάζεται *Βυζαντινή*, γιατί ἔχει ἀναπτυχθεῖ στό ὀρθόδοξο Βυζάντιο καί μεταδόθηκε στους ἄλλους ὀρθόδοξους λαούς (Ἀραβες, Σέρβους, Βουλγάρους, Ρώσους κτλ.). Ἡ Βυζαντινή Ἐκκλησιαστική Μουσική, εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη μέ τόν ὀρθόδοξο ὕμνο. Δέν εἶναι τέχνη αὐτόνομη, ἀλλά τό ἔνδυμα τοῦ ὀρθόδοξου ὕμνου, καί διακονεῖ τό μυστήριο τῆς σωτηρίας μας. Γι' αὐτό διακρίνεται γιά τήν *ἀπλότητα* καί *ιεροπρεπεία* της. Ὁ σκοπός της εἶναι νά βοηθήσει στή δημιουργία κλίματος κατανύξεως καί εὐλαβείας. Οἱ ἅγιοι Πατέρες παρατηροῦν, ὅτι ἡ ψαλμωδία δέν εἶναι «εὐφωνίας σπουδή», δηλ. ἐπίδειξη φωνητικῶν προσόντων, ἀλλά ὑποβοήθηση τοῦ πιστοῦ νά δεχθεῖ τή θεολογία τοῦ ὕμνου. Ὁ λόγος, «τῶν ρημάτων ἡ δύναμις», ἔχει στήν ὀρθόδοξο λατρεία πάντα τήν πρωτοπορεία. Ἡ Βυζαντινή Ἐκκλησιαστική Μουσική (Β.Ε.Μ.) γεννήθηκε στό πλαίσιο τῆς ὀρθόδοξης Λατρείας. Εἶναι *φωνητική* καί ἀποκλείει τή χρήση μουσικῶν ὀργάνων. Ὁργανο γίνεται στή λατρεία μας ὁ ἴδιος ὁ πιστός, πού αἰνεῖ τό Θεό μέ τήν ψυχή καί τή φωνή του¹. Ἡ Β.Ε.Μ. εἶναι *ομαδική* καί ψάλλεται χορωδιακά, καί μέ τή συμμετοχή (συμφαλμωδία) ὅλου τοῦ πληρώματος, δέν εἶναι ὁμως πολυφωνία.

Ἡ *καταγωγή* τῆς Β.Ε.Μ. παραμένει ἀκόμη ἄλυτο ἐπιστημονικό πρόβλημα. Γιά ἄλλους ἔχει ἐβραϊκή, γιά ἄλλους ἀνατολική καί γιά ἄλλους ἑλληνική προέλευση. Ἡ πιθανότερη γνώμη εἶναι, ὅτι ἡ προέλευσή της εἶναι ἑλληνική, γιατί ἀναπτύχθηκε σέ ἑλληνικό περιβάλλον, χωρίς ὁμως νά ἀποκλειονταί καί ἄλλες ἐπιδράσεις. Ἡ Β.Ε.Μ. ἀκολούθησε τήν ἐξέλιξη τῶν ὕμνων, μέ τούς ὁποίους εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη. Στήν ἀρχαία Ἐκκλησία ἦταν ἀπλούστερη. Ἀπό τόν 4ο αἰ. γίνεται πλουσιότερη σέ μελωδίες. Διαμορφώθηκε τό σύστημα τῶν 8 Ἦχων², πού καθιερώθηκε ἀπό τόν Ἰωάννη Δεμασκηνό (8ο αἰ.). Μέχρι τό 1000

1. Ὁ ἄνθρωπος νοεῖται στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς «ὄργανο λογικό». Ἡ ὀρθόδοξη Λατρεία δημιουργεῖ τή συμφωνία τῶν καρδιῶν (τό «ὄμοθυμαδόν»), γιά νά εἶναι δυνατή καί ἡ ἐνότητά μας, μυστικά, μέ τόν οὐράνιο χορό τῶν ἀγγέλων. Ἡ ωραϊότερη ἁρμονία εἶναι νά ὑμνοῦμε τό Θεό «ἐν ἐνὶ στόματι καί μῆ καρδίᾳ» (Θ. Λειτουργία).

2. Οἱ ἦχοι εἶναι: Πρῶτος – Δεύτερος – Τρίτος – Τέταρτος, πού λέγονται «εὐθεῖς» καί τέσσερις «πλάγιοι» (Πλ. τοῦ Α', Πλ. τοῦ Β', Βαρύς καί Πλ. τοῦ Δ').

Ἦχος Ἄ Δι (La) Δίσημος Χ (ἀργῶς)

Α γι α α α α α Ἄ

Δοξα σοι τω δει ξαν τι το φως Ἄ δοξα εν

Υ φι ι στοις θε ω κ και ε πι γης ει ρη η νη Ἄ

εν ανθρω ποι οισ ευ δο κι ι ι ι α Ἄ

Υ μνου ου μεν Σε Ευ λο γου μεν Σε Ἄ προσ κυ νου

μεν Σε δο ξο λο γου μεν Σε Ἄ Ευ χα ρι στου μεν σοι κ δι

α την με γα α λην σου δο ο ο ο ξαν Ἄ

Κυ υ ρι ε Βα σι λευ Ἄ Ε που ρα νι ε

θε ε π Πα τερ παν το κρα α α τορ Ἄ Κυ ρι ε Υι ε μο

νο γε νες Ἄ Ι η σου Χρι στε κ και Α α γι ον

Πνε ε ε ευ μα Ἄ

Σύγχρονη γραφή Βυζαντινῆς μουσικῆς (νέοτερη, ισχύει από τό 1814)

περίπου δέ γινόταν διάκριση μελωδῶν καὶ ὕμνογράφων. Μελωδός ἦταν ὁ ἴδιος ὁ ὕμνογράφος, γιατί ἔγραφε συγχρόνως τὰ κείμενα καὶ τὴ μουσικὴ τοῦ ὕμνου. Μετὰ τὸ 1000 ἔχουμε τοὺς «μεταμελωδικούς» ὕμνογράφους, πού μοῦνται τὰ παλαιότερα μετρικὰ καὶ μουσικὰ πρότυπα.

Ἡ Β.Ε.Μ. ἔχει τὸ δικό της σύστημα γραφῆς, πού λέγεται *σημειογραφία ἢ παρασημαντική* καὶ εἶναι μοναδικό στὸν κόσμον. Στηρίζεται στὸ σύστημα 7 φθόγγων, πού ἐκφράζονται μέ τὰ 7 πρῶτα γράμματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, μέ τὴν προσθήκη συμφώνου ἢ φωνήεντος γιὰ τὴν εὐκόλη ἀπαγγελία τους: πΑ, Βού, Γά, Δή, κΕ, Ζώ, νΗ. Τὸ σύστημα τῆς γραφῆς τῆς Β.Ε.Μ. ἔχει μακρὰ ἐξέλιξη. Διακρίνουμε τρεῖς περιόδους: Ἄπό τὸν 9ο μέχρι τὸ 12 αἰ. (ἀρχαία ἀγκιστροειδῆς γραφή, πολὺπλοκή). Ἄπό τὸ 12ο - 15ο αἰ. (μέση) καὶ ἀπὸ 15ο - 19ο αἰ. (νεότερη). Προσπάθειες ἀπλουστεύσεως τῆς γραφῆς ἔγιναν τὸ 12ο ἢ 13ο αἰ. ἀπὸ τὸν Ἰ. Κουκουζέλη καὶ τὸ 18ο αἰ. ἀπὸ τὸν Πέτρο Πελοποννήσιο. Τὸ 1814 ὁ Χρύσανθος Προύσης, ὁ Γρηγόριος Λευίτης καὶ ὁ Γεώργιος Χουρμούζιος καθιέρωσαν ἓνα νέο σύστημα μουσικῆς γραφῆς, τὸ σημερινό, στὸ ὁποῖο μετέφεραν τίς ἀρχαιότερες μελωδίες. Εἶναι ἡ «μεταρρύθμιση τῶν Τριῶν Διδασκάλων».

Σχέσεις τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς μέ τὴ νεοελληνικὴ Μουσικὴ. Εἶναι γενικά παραδεκτό σήμερα, ὅτι ἡ λαϊκὴ μουσικὴ μας ἔχει πολλὰ κοινὰ στοιχεῖα μέ τὴ βυζαντινὴ μουσικὴ παράδοση. Ἡ δημοτικὴ μας ποίηση καὶ μουσικὴ, πού καλλιεργήθηκαν ἰδιαίτερα στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας (δημοτικὸ τραγούδι), συνεχίζουν τὴ βυζαντινὴ λαϊκὴ παράδοση, πού ἀναπτύχθηκε παράλληλα μέ τὴ Β.Ε.Μ. Τὸ δημοτικὸ τραγούδι εἶναι καὶ αὐτὸ μονόφωνο καὶ ἡ μουσικὴ συνοδεία του περιορίζεται στὸ ἴσο, βασικὸ στοιχεῖο τῆς Β.Ε.Μ. Γι' αὐτὸ μέ τὴν ἐμφάνιση τῆς Ἑθνικῆς Μουσικῆς Σχολῆς γιὰ τὴν καλλιέργεια Νεοελληνικῆς Μουσικῆς, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ., ἀπελευθερώνονται οἱ συνθέτες μας ἀπὸ τὴ δυτικὴ ἐπίδραση καὶ στρέφονται στὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ παράδοσή μας. Θεμελιωτές τῆς Νεοελληνικῆς Μουσικῆς εἶναι ὁ Διον. Λαυράγκας, ὁ Γεώργ. Λαμπелέτ, ὁ Μανώλης Καλομοίρης, ὁ Μάριος Βάρβογλης, ὁ Ν. Σκαλκώτας κ.ἄ. Νεότεροι συνθέτες, ὅπως ὁ Μ. Θεοδωράκης καὶ ὁ Γ. Καζάσογλου, ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια κατεύθυνση.

Μεγάλοι μελωδοὶ καὶ μουσουργοὶ ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων. Ὅπως εἶπαμε, ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι (μέχρι τὸ 1000 περίπου) ὕμνογράφοι ἦταν στὴν οὐσία καὶ μελωδοί. Σπουδαιότεροι ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, Ἄνδρέας Κρήτης, Θεόδωρος Στουδίτης, Μιχαὴλ Ψελλός, Ἰ. Κουκουζέλης κ.ἄ. Στὰ νεότερα χρόνια ὁ ἱερέας Βαλάσης, ὁ Πέτρος Πελοποννήσιος, ὁ Μανουὴλ Χρυσάφης, ὁ Πέτρος Βυζάντιος κ.ἄ. Ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός συνέγρα-

Οι άγιοι 'Ιωάννης Δαμασκηνός (+ 750) και 'Ιωάννης Κουκουζέλης
(13ος αί.) μεγάλοι μελωδοί τής 'Ορθόδοξης 'Εκκλησίας.
(Κώδ. 'Ιθηρων άρ. 1250)

ψε τήν Ὀκτώηχο, πού περιέχει ὕμνους γιά τόν Ἑσπερινό καί τόν Ὅρθρο καί στούς 8 ἤχους.

Στίς ἀρχές τοῦ αἰώνα μας ἐμφανίστηκε προσπάθεια ἀπλουστεύσεως καί ἐναρμονίσεως τῶν βυζαντινῶν μας ὕμνων. Τό ἔργο αὐτό ἀνέλαβε ὁ ικανότατος μουσικός Ἰωάννης Σακελλαριδῆς (1853 - 1938), πού μπόρεσε πράγματι νά ἀπλουστεύσει τίς βυζαντινές μελωδίες, ἀλλά μέ τό σύστημα τῆς τριφωνίας, πού χρησιμοποίησε, ἀπομάκρυνε τό βυζαντινό μέλος σέ πολλά σημεῖα ἀπό τήν παράδοση καί τό ἀνέμιξε μέ δυτικά μουσικά στοιχεῖα. Γι' αὐτό τό ἔργο του βρῆκε πολλούς θαυμαστές ἀλλά καί ἐπικριτές.

Στήν Πατρίδα μας σήμερα υπάρχουν διάφορες «σχολές» στήν ἐκτέλεση τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Τό παραδοσιακότερο ὕφος φαίνεται ὅτι διατηρεῖ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Ὁ Κωνσταντινοπολίτης μουσικός Κων. Φάχος (+1949), Καθηγητής τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς στό Ἐθνικό Ὄδείο, δημιούργησε εἰδικό ὄργανο, τό Παναρμόνιο, πού ἀποδίδει μέ μεγάλη πιστότητα τήν κλίμακα τῆς Β.Ε.Μ.¹.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά ἡ προέλευση τῆς Β.Ε.Μ.;
2. Ποιά ἡ σχέση τῆς Β.Ε.Μ. μέ τήν νεοελληνική λαϊκή μουσική;
3. Ποιά ἡ προσφορά τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ καί τῶν 3 Διδασκάλων στό χῶρο τῆς Β.Ε.Μ.;

Κείμενο

«... Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ εἶναι τόσοσ ἐλληνικὴ ὅσοσ πρέπει νά εἶναι. Οὐτε ἡμεῖς τήν θέλομεν οὐτε τήν φανταζόμεθα ὡς αὐτὴν τήν μουσικὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀλλ' εἶναι ἡ μόνη γνησία καί ἡ μόνη ὑπάρχουσα. Καί δι' ἡμᾶς, ἐάν δέν εἶναι ἡ μουσικὴ τῶν Ἑλλήνων, εἶναι ἡ μουσικὴ τῶν ἀγγέλων!»

(Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης «Ἀπαντα»).

---

1. Τό 1837 ἰδρύθηκε «Σχολεῖον Ψαλτικῆς» στήν Ἀθήνα. Ἀπό τό 1904 διδάσκειται ἡ Β.Ε.Μ. ἐπιστημονικά στό «Ὄδείο Ἀθηνῶν» καί σήμερα καί σέ ἄλλες Σχολές, πού διευθύνουν γνωστοί Ψάλτες. Τελευταία (1979) ἰδρύθηκε εἰδική Ἔδρα στή Θεολογικὴ Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν γιά τήν ἐπιστημονικὴ καλλιέργεια τῆς Β.Ε.Μ. Στήν «Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ὑπάγεται τό «Ἰνστιτούτο Βυζαντινῆς Μουσικολογίας» γιά τήν ἐπιστημονικὴ ἐρευνα τῆς Β.Ε.Μ. καί τή διάδοση καί προβολή τῆς μουσικῆς παραδόσεώς μας.

ΕΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟΙ

Ἡ Χριστιανική ἑορτή καί ὁ σύγχρονος ἀνέορτος βίος. Ἡ χριστιανική ἑορτή εἶναι ἓνα μέσο ἀγιασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Τόν τρέφει μέ πλῆθος θρησκευτικά βιώματα, τόν φέρνει σέ ζωντανή ἐπαφή μέ τό Ἅγιο, καί συντελεῖ στή δημιουργία χριστιανικοῦ φρονήματος καί θεοκεντρικῆς διαθέσεως. Ἡ χριστιανική ἑορτή βρίσκεται σέ στενή σχέση μέ τή Θεία Λειτουργία, πού μᾶς βοηθᾷ νά μετέχουμε συνεχῶς στή ζωή τοῦ Χριστοῦ, καί τελικά συνδέεται μέ τό μυστήριό τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἐορτή καί λατρεία εἶναι τό βιωματικότερο στοιχεῖο τῆς πίστεώς μας. Εἶναι τό ἀληθινό σχολεῖο θρησκευτικῆς ζωῆς, πού ἐξέθρεψε σ' ὅλες τίς ἐποχές τούς Ἁγίους.

Γιά νά βροῦν ἀπήχηση οἱ ἑορτές στήν ὑπαρξή μας, πρέπει νά προσεγγίζονται μέ τήν ἀναγκαῖα προετοιμασία. Ὁ ἑορτασμός νά μήν περιορίζεται στόν ἔξωτερικό διάκοσμο, ἀλλά νά ἐπεκτείνεται σέ χριστιανικά ἔργα καί στήν ἐκτέλεση τῶν καθηκόντων στό Θεό καί τό συνάνθρωπο. Σήμερα ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νά καλύψουμε τό νόημα τῶν ἑορτῶν μέ αἰσθησιακές χαρές καί νά χάσουμε ἔτσι τή βαθύτερη οὐσία καί τήν πραγματική φύση τῶν χριστιανικῶν ἑορτῶν. Οἱ ἑορτές περνᾶνε ἀπαρατήρητες καί χάνονται οἱ εὐκαιρίες μετοχῆς στή λατρεία τοῦ Θεοῦ καί στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Στήν καταναλωτική κοινωνία μας, καί ἑορτές μέ μιά ἰδιαίτερη σημασία, γίνονται ἀντικείμενο ἐμπορικῆς ἐκμεταλλεύσεως μέ τόν τονισμό ὑλικοοικονομικῶν ἀναγκῶν. Ὁ ἀγώνας γιά τήν ἱκανοποίησή τους μᾶς ἀπομακρύνει ἀπό τό βαθύτερο θρησκευτικό νόημα καί μᾶς ὀδηγεῖ στόν ἐκφυλισμό τῆς ἑορτῆς. Οἱ ἑορτές ἀποπνευματίζονται, μετατρέπονται σέ θορυβώδεις συγκεντρώσεις καί χάνουμε τήν εὐκαιρία τῆς ἀληθινῆς πνευματικῆς τέρψεως.

Νόημα τῶν ἑορτῶν. Εἶδη ἑορτῶν. Ἡ βίωση τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας μοιράστηκε σ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χρόνου στίς διάφορες ἑορτές. Σέ κάθε ἑορτή ἡ Ἐκκλησία μᾶς καλεῖ νά τιμήσουμε τό γεγονός πού ἑορτάζει, καί νά τό ζήσουμε ὄχι σάν μιά ἀπλή ἀνάμνηση, ἀλλά σάν μιά ζωντανή πραγματικότητα, πού συνεχίζεται μέ τή βοήθεια τῆς θείας λατρείας. Ἡ λατρεία δίνει τήν εὐκαιρία γιά πνευματική ἐπικοινωνία τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας πού μέ τή Θεία Κοινωνία ἐνώνονται μυστικά μέ τό Χριστό. Ὅχι μόνο οἱ κινή-

τές και ακίνητες Δεσποτικές εορτές, αλλά και οι Θεομητορικές και οι εορτές τῶν Ἁγίων, δυναμώνουν τὴν πίστη, δίνουν πρότυπα ζωῆς καὶ ἰσχυρότατα κίνητρα γιὰ βίωση τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας. Μέσα στὴ μυστικὴ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς χριστιανικῆς εορτῆς, ὁ ἄνθρωπος ἀνακαίνιζεται, ἀναγεννᾶται, συνεργάζεται μὲ τὴ θεία χάρι, γιὰ τὴ σωτηρία του. Στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία οἱ εορτές ἔχουν ὀργανωθεῖ σὲ δύο μεγάλους κύκλους. 1) Τὸν κύκλο τῶν κινητῶν εορτῶν. Κέντρο τους ἔχουν τὸ Πάσχα, καὶ δὲν ἔχουν σταθερὴ ἡμερομηνία, καὶ 2) Τὸν κύκλο τῶν ἀκινήτων εορτῶν, πού εορτάζονται σὲ σταθερές ἡμερομηνίες.

Παρουσία, μαρτυρία καὶ ἐξοχότητα τῶν Ἁγίων. Ἡ σημασία τους γιὰ τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο. Μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς λατρείας, οἱ εορτές τῶν Ἁγίων γίνονται ἀφορμὴ γιὰ πνευματικὴ ἀνάταση καὶ σταθμὸς γιὰ ψυχικὸ ἀνεφοδιασμό. Γιατί ὁ Ἅγιος εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού ὑπερνικῶντας τὸν ἑαυτὸ του, ἔχει ὑψωθεῖ πᾶν ἀπὸ τὸν κόσμον. Ἡ ζωὴ του εἶναι ἕνας ἀγῶνας μετοχῆς στὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τελείωση καὶ θέωση. Μέσα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν Ἁγίων βλέπουμε τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ νὰ ἐπαναλαμβάνεται καὶ νὰ παρατείνεται. Οἱ ἄγιοι ζοῦν μὲ τὸ Χριστό, τελοῦν τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπὸ Αὐτὸν γίνονται ὄχι μόνο δυνατοί, ἀλλὰ καὶ παντοδύναμοι. Τὰ ἔργα τους, μὲ τὴ θαυματουργικὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, εἶναι μαρτυρία ἐφαρμογῆς τοῦ Εὐαγγελίου στὰ πρόσωπά τους. Στούς «Βίους τῶν Ἁγίων» συναντᾶ κανεὶς τὸ ἴδιο Εὐαγγέλιο, τὴν ἴδια ἀγάπη, τὸν ἴδιο Θεὸ καὶ Κύριο.

Οἱ Ἅγιοι μὲ τὴ ζωὴ τους εἶναι γιὰ μᾶς μιά μοναδικὴ παιδαγωγικὴ δύναμη. Σὰν γνῶστες τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴ μετοχὴ τους στὸ μυστήριον τοῦ Θεοανθρώπου, εἶναι πάντα κοντὰ μας, γιὰ νὰ μᾶς δεῖξουν τοὺς πολυάριθμους, ἀλλὰ βέβαιους δρόμους τῆς σωτηρίας καὶ τῆς μεταμορφώσεώς μας. Ἐὰν διψοῦμε τὴν πίστη, ἂν ποθοῦμε τὴν ἀγάπη, τὴ δικαιοσύνη, τὴν ἀλήθεια, τὴν ἐλπίδα, τὴν ταπείνωση, ἀπ' αὐτοὺς θὰ πάρουμε βοήθεια καὶ δύναμη. Ἡ Ἐκκλησία, μὲ ὅλες τὶς καθημερινὲς ἀκολουθίες της, εἶναι μιά διαρκὴς πρόσκληση σ' αὐτό: Νὰ ἐπαναλάβομε καὶ μεῖς τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ μαζί μὲ τὸν Ἅγιο πού κάθε φορὰ εορτάζουμε.

Πλήθος καὶ κατηγορίες Ἁγίων. Στούς γνωστούς μας Ἅγίους, ἔχουν ἀφιερωθεῖ σ' ὅλο τὸ χρόνο εορτές γιὰ νὰ τοὺς τιμοῦμε, δὲν εἶναι ὁμως μόνο αὐτοί. Στρατιά ἀναρίθμητη, «νέφος» Ἁγίων μᾶς περιβάλλει. Δὲν ὑπάρχει πλήρης κατάλογος, οὔτε ἀκριβὴς ὑπολογισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τους εἶναι δυνατός. Γνωρίζουμε ὁμως ὅτι μόνο οἱ μάρτυρες τῶν τριῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων ξεπερνοῦν τὰ 11 ἑκατομμύρια. Οἱ Ἅγιοι τῶν ὁποίων ἡ μνήμη εορτάζεται, εἶναι ἕνα μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ἁγίων, πού μένει ἄγνωστο. Ἀνά-

λογα μέ τήν ἔκταση τῆς φήμης τῆς ἀγιότητος ἑνός προσώπου ἢ τιμῆ παίρνει τοπικό ἢ πανεκκλησιαστικό χαρακτήρα. Ἡ μνήμη καθενός βρίσκεται μέ τή σειρά στήν ἀντίστοιχη ἡμέρα τοῦ Μηναίου, ὅπου ὑπάρχει καί τό «Συναξάριο», ὁ βίος τοῦ Ἁγίου τῆς ἡμέρας.

Οἱ ἑορτές εἶναι ἀφιερωμένες στόν Τίμιο Πρόδρομο, στούς ἀγίους Ἀποστόλους, χωριστά καί ὅλους μαζί, στούς Προφήτες καί Δικαίους τῆς Π.Δ., στούς Μάρτυρες, στούς ἀγίους Πατέρες καί Διδασκάλους, στούς Ὁσίους (Μοναχοῦς), στούς Ἁγίους Πάντες καί στούς Ἀγγέλους.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά ἡ θέση τῆς ἑορτῆς στή ζωή μας;
2. Ποιά ἡ σημασία τῶν Ἁγίων στή ζωή μας;
3. Πῶς ἐννοεῖς τό λόγο τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου: «Τιμῆ μάρτυρος, μίμησις μάρτυρος»;

ΕΙΔΗ ΕΟΡΤΩΝ

Α' Κινητές ἑορτές

α. Περίοδος Τριωδίου

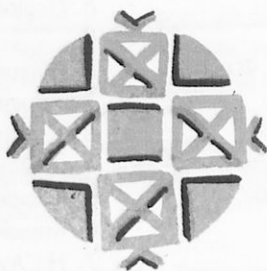
1. Κυριακή Τελώνου καί Φαρισαίου
2. Κυριακή τοῦ Ἀσώτου
3. Κυριακή τῆς Ἀπόκρεω
4. Κυριακή τῆς Τυροφάγου
5. Κυριακές τῶν Νηστειῶν, Α', Β', Γ', Δ', Ε'
6. Κυριακή τῶν Βαΐων
7. Ἡ Μεγάλη Ἑβδομάδα

β. Περίοδος Πεντηκοσταρίου

1. Κυριακή τοῦ Πάσχα
2. Κυριακή τοῦ Θωμᾶ
3. Κυριακή τῶν Μυροφόρων
4. Κυριακή τοῦ Παραλύτου
5. Κυριακή τῆς Σαμαρειτιδος
6. Κυριακή τοῦ Τυφλοῦ
7. Ἡ Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου
8. Κυριακή τῶν Ἀγ. Πατέρων
9. Πεντηκοστή
10. Κυριακή τῶν Ἀγ. Πάντων

Β΄ Ἀκίνητες ἑορτές

1. Δεσποτικές	2. Θεομητορικές	3. Ἐορτές μεγάλων Ἀγίων
1. Χριστούγεννα (25.12)	1. Γενέθλιο τῆς Θεο- τόκου (8.9.)	1. Τοῦ Τιμίου Προδρόμου (24.6, 24.8, 29.8, 7,1)
2. Βάπτιση (6.1)	2. Εἰσόδια (21.11)	2. Τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων 30.6, γιά ὅλους μαζί καί ξεχωριστές γιά τόν καθένα.
3. Ὑπαπαντή (2.2)	3. Σύναξη (26.12)	3. Ἐορτές Εὐαγγελιστῶν
4. Μεταμόρφωση (6.8)	4. Εὐαγγελισμός (25.3)	4. Ἐορτές Μαρτύρων
5. Ὑψωση Τιμίου Σταυροῦ (14.9)	5. Κοίμηση (15.8)	5. » Πατέρων 6. » Ὁσίων 7. » Προφητῶν 8. » Ἀγγέλων

ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ

Μάθημα 42ο

Η ΑΣΚΗΣΗ ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ

Τό νόημα τῆς χριστιανικῆς ἀσκήσεως. Πολλοί πιστοί, ἀφοσιωμένοι ὀλοκληρωτικά στό Θεό, ποθοῦν νά ἐφαρμόσουν τίς χριστιανικές ἀλήθειες μέ ἀπόλυτη συνέπεια. Αὐτοί εἶναι οἱ ἀσκητές καί ἀποκλειστικό ἔργο τους εἶναι ἡ βίωση τοῦ χριστιανικοῦ ιδεώδους μέ τρόπο πηγαῖο καί αὐθεντικό, μακριά ἀπό τόν κοσμικό θόρυβο, μέσα στήν ἡσυχία καί τό μυστήριο τῆς ἐρήμου. Ὁ ἀσκητής δέ μισεῖ τόν κόσμο. Μέ τή μόνωση προσπαθεῖ νά ἀπαγκιστρωθεῖ ἀπό κάθε τι πού τόν κρατᾷ δέσμιο στή γῆ καί τοῦ κλείνει τό δρόμο πρὸς τόν οὐρανό· νά γνωρίσει τόν ἑαυτό του, νά νικήσει τίς αἰσθήσεις καί νά ἀναθέσει τή ζωή του στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ὁ τρόπος τῆς ζωῆς του δέν εἶναι ὑποτίμηση τοῦ κόσμου, ἀλλά ὑπέρβαση τοῦ κόσμου ἀπό ἀγάπη στό Θεό.

Ὁ ἀσκητής δέ φανερώνει δειλία μέ τήν ἀπομάκρυνση ἀπό τόν κόσμο. Τό ἀσκητικό ιδεῶδες εἶναι δυναμικός τρόπος Χριστιανικῆς ζωῆς. Οἱ μεγάλοι Πατέρες θεωροῦν τούς μοναχοὺς ἰσότιμους τῶν μαρτύρων. «Τό βάπτισμα τοῦ αἵματος» τῶν μαρτύρων, ἐξισώνεται μέ τό βάπτισμα τῆς μαρτυρικῆς «συνειδήσεως» τῶν μοναχῶν πού πολεμοῦν γενναῖα τό κακό, συνεχίζοντας μέ νέα μορφή τό ἀγωνιστικό κλίμα τῶν πρώτων αἰώνων. Ἡ ἄσκηση ἐξάλλου δέ στρέφεται κατὰ τοῦ σώματος. Ὁ ἀσκητής πιστεύει, ὅτι τό σῶμα εἶναι θεόπλαστο, ὄργανο τῆς ψυχῆς γιά τήν ἄσκηση τῆς ἀρετῆς. Ἔτσι μέ τήν ἄσκηση ἀποβλέπει νά ἀπαλλάξει τό σῶμα ἀπό «τό φρόνημα τῆς σαρκός καί νά τό ὑποτάξει στήν ψυχή. Δέν εἶναι «σωματοκτόνος» ἀλλά «παθοκτόνος». Μέ τή «ζωοποιό νέκρωση», δηλαδή τή νέκρωση τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, ζωοποιεῖται ἡ ψυχή καί μεταβάλλεται ἀπό ἄνθρωπος σαρκικός σέ ἄνθρωπο πνευματικό μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ.

Ἄσκηση στήν ἐρημο καί ἄσκηση στόν κόσμο. Ἡ ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ εἶναι μία συνεχῆ προσπάθεια χωρίς τέλος. «Γιά Σένα, ὦ Θεέ μου, μᾶς ἐπλασες καί εἶναι ἀνήσυχος ἡ καρδιά μας, μέχρις ὅτου ἀναπαυθῆ σέ Σένα» (Αὐ-

γρυσίνος). "Όσο περισσότερο γνωρίζουμε τό Θεό, τόσο περισσότερο ζητᾶμε νά τόν γνωρίσουμε. Καί ὅσο περισσότερο τόν γνωρίζουμε, τόσο αὐξάνει καί ἡ ἱκανότητά μας γιά κατανόησή Του.

Ἡ ἄσκησις, πού σκοπό ἔχει τήν ἀδιάκοπη ἀναζήτησι τοῦ Θεοῦ, μέ ἀγωνιώδη προσπάθεια ἀνεβαίνει τή μυστική κλίμακα πού ὀδηγεῖ στή νέα πατρίδα του, τόν Οὐρανό. Τά κυριότερα ὄπλα εἶναι ἡ ταπεινώσις, ἡ ἐγκράτεια καί ἡ προσευχή. Ξεριζώνει τοὺς θανάσιμους λογισμούς, καί μέ τή νέκρωσι τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος φτάνει στήν ἀπάθεια.¹ Τόν ἄσκητὴ συνοδεύει ἅγια λύπη, πού γεννιέται ἀπὸ τὴ συναίσθησι τῆς ἀμαρτωλῆς φύσεως. Ἡ ἅγια λύπη συνοδεύεται ἀπὸ μιά πνευματικὴ ἀγαλλίασι, πού δημιουργεῖ στήν ψυχὴ τὸ "Ἄγιο Πνεῦμα, γι' αὐτὸ ὀνομάζεται «χαροποιὸ πένθος».

Ἡ ἄσκησις ὁμως, δέν περιορίζεται μόνο στήν ἔρημο. Ὁ πιστὸς ἀκολουθεῖ τὴν ὁδὸ τῆς ἀσκήσεως καί μέσα στὸν κόσμο, ὡς ἀγὼνα γιά μιά γνήσια πνευματικὴ ζωὴ. Ἡ ἄσκησις ἀνθεῖ καί καρποφορεῖ παντοῦ μόνο πού ὁ ἄσκητὴς ἀγωνίζεται γι' αὐτὴν ἐντονότερα, ἀφοῦ εἶναι κύριο καί καθημερινὸ ἔργο του. "Ὅλος ὁ κύκλος τῶν ἀκολουθιῶν τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀλλὰ καί οἱ νηστεῖες καί ἀγρυπνίες τῆς εἶναι ἕνα διαρκές καί ἐντονὸ προσκλητήριον γιά μιά ζωὴ νεκρώσεως τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου καί ἐπικοινωνίας μέ τό Θεό. Τὴν ἡσυχία δέν τὴν ἐπιδιώκει μόνο ὁ ἄσκητὴς, τὴν ἀποζητᾶ καί ὁ κουρασμένος ἀνθρωπος τοῦ κόσμου, πού ἀναζητεῖ ἡρεμίαν καί ἐσωτερικὴ γνησιότητα. Ἡ λιτότητα τῆς ζωῆς, πού συνοδεύεται ἀπὸ ἀνάλογο ἐσωτερικὸ ἀγὼνα, σώζει καί τὸν ἄνθρωπον τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἀπὸ τὸ πάθος τῆς πλεονεξίας καί τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας. Ὁ κόσμος μας χρειάζεται ἀνθρώπους, πού μποροῦν νά ὑπομένουν χριστιανικὰ τὰ «παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ» (Ρωμ. η' 18), γιὰτὶ μόνο αὐτοὶ μποροῦν νά βοηθήσουν οὐσιαστικὰ τὸ σημερινὸν κόσμο.

"Ἀσκησις γιά ἄσκητες καί ἄσκησις γιά ὄλους. "Ὅλοι οἱ πιστοὶ ἀναπτύσσονται στήν Ἐκκλησίαν, καί μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἱερὴ κοινωνίαν τοῦ Χριστοῦ, τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπον τελειοποιεῖται διὰ τῆς κοινωνίας καί ἡ κοινωνία διὰ τοῦ προσώπου. Καί ὁ ἄσκητὴς καί ὄλοι οἱ πιστοὶ ἀντλοῦν δύναμιν ἀπὸ τό Χριστό, ἀπὸ τὴν κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, πού ἔχει δώσει κοινούς νόμους γιά ὄλους. Ἡ ὑπακοὴ στὶς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ ἀπαιτεῖ μιά συνεχὴ ἄσκησι πού εἶναι καί ἡ οὐσία τῆς Ὁρθοδοξίας. Καί ἄσκησι σημαίνει ἀγὼνας γιά ἐσωτερικὴ ἀναγέννησι, πού μᾶς βοηθᾶ νά ὑπερνικήσουμε τὰ πάθη, νά ξεπεράσουμε τὸν ἑαυτὸν μας καί τὸν κόσμον καί νά προσκολληθούμε στὸ Θεό.

Ἡ ἄσκησις μεταβάλλει τὴν ζωὴν σου σὲ διαρκὴ μετάνοιαν καί προσευχὴν γιά

---

1. Ἀπάθεια εἶναι ἡ θεία ἐκείνη κατάσταση, κατὰ τὴν ὁποία οἱ ἀνάγκες περιορίζονται στὸ ἐλάχιστον ὄριο, ἡ ζωὴ εἶναι ζωὴ ἡρεμίας καί δὲ δουλεύει σὲ κανένα πάθος.

τήν ἐπιστροφή καί σωτηρία τῶν ἀδελφῶν του. Ἄλλά καί στόν κόσμο ὁ πιστός χρειάζεται ἀσκησιμὸν γιὰ κάθε δραστηριότητα. Προσευχόμενος μαθαίνει κανεὶς νὰ προσεύχεται. Ἐπιδιώκοντας καί βρίσκοντας τὴν πνευματικὴ ἀνάταση, πετυχαίνει τὴν καταξίωση τῆς προσωπικότητάς του. Ἀγωνιζόμενος νὰ μὴν ἀγαπᾷ δουλικά τὸν ἑαυτό του, μαθαίνει νὰ ἀγαπᾷ τὸ Θεὸ καί τὸν πλησίον. Μὲ τὴν νηστεία τοῦ περιπτοῦ σώζεται ἀπὸ τὸ πάθος τῆς πλεονεξίας. Ἡ ζωὴ του δὲν περιορίζεται στὰ πλαίσια τῆς βιολογικῆς ἀνάγκαιότητος, ἀλλ' ἐπεκτείνεται πέρα ἀπ' αὐτή, στὴ σφαῖρα τῆς ἐλευθερίας τοῦ Πνεύματος. Καί γιὰ τὸν ἀσκητὴ καί γιὰ ὅλους τοὺς πιστοὺς ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἠθικὴ φιλοσοφία. Δὲν προσφέρει μόνον ἠθικὴ διδασκαλία, ἀλλὰ δημιουργεῖ ἠθικὴ ζωὴ μὲ τὴν «ἐν Χριστῷ» μεταμόρφωση τοῦ ὅλου ἀνθρώπου. Δὲν εἶναι ἀπλῶς ἠθικὴ τελειότητα. Πρόκειται γιὰ μιὰ πνευματικὴ πραγματικότητα, ἓνα «καινὸ» τρόπο ὑπάρξεως, τὸ χριστιανικὸ (ἐκκλησιαστικὸ) ἦθος.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιὸ εἶναι τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ Χριστιανικοῦ ἀσκητισμοῦ;
2. Ὀνόμασαν τὴν ἔρημο « Ἀκαδημία ». Γιατί;

Κείμενο

« Ὁ κόσμος, ὅπου ζῆ ὁ ἀσκητής, εἶναι ὁ κόσμος τοῦ Θεοῦ, καταπληκτικὰ ζωντανός, ἐπειδὴ εἶναι ὁ κόσμος τῶν ἀναστάντων ἐσταυρωμένων. Μὲ τὸ φῶς τῆς φλόγας, πού καίει στό βάθος τῆς ψυχῆς τοῦ ἀσκητῆ, βλέπουμε σ' ἓναν «πτωχό» ὅ,τι τὸ Εὐαγγέλιο ὀνομάζει πλοῦτον ἐν Θεῷ. Ἀπὸ τὸ «ἔχω» ὁ ἄνθρωπος περνᾷ στό «εἶμαι», γίνεται ἔνσαρκη προσευχή».

(II. Εὐδοκίμοφ)

Ο ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ θεμελίωση τοῦ Μοναχισμοῦ καί τῶν μοναστικῶν συστημάτων. Οἱ ρίζες τῆς μοναχικῆς ζωῆς βρίσκονται στους πρώτους Χριστιανικούς χρόνους. Πολλοί Χριστιανοί θέλοντας νά προχωρήσουν σέ μεγαλύτερες θυσίες, θεώρησαν ἀναγκαῖο νά ἀπομακρύνονται ἀπό τίς κοινωνίες τους καί νά ζοῦν στήν ἔρημο χωριστά ὁ καθένας σέ μικρή ἀπόσταση ἀρχικά ἀπό τήν πατρίδα του. Ἔτσι δημιουργήθηκε ὁ μοναχικός – ἀσκητικός βίος. Ἀλλά καί πολλοί Χριστιανοί, πού εἶχαν καταφύγει στήν ἔρημο γιά λόγους ἀσφαλείας μέ τήν ἔνταση τῶν διωγμῶν τοῦ Γ΄ αἰώνα, συνήθισαν ἐκεῖ, ὥστε ἐγκαταστάθηκαν μόνιμα. Μετά τούς διωγμούς, ὁ ἀριθμός τῶν Χριστιανῶν πού κατέφυγαν στήν ἔρημο ἀρχισε νά αὐξάνει, καί ἀπό δικόκομνοι γίνονταν διώκτες τοῦ ἑαυτοῦ τους. Κατέφευγαν στά ὄρη καί τίς ἐρημιές καί ζοῦσαν μέ στερήσεις καί θλίψεις. Ἡ φυγή ἀπό τίς πόλεις στήν ἔρημο καί ὁ νέος τρόπος ζωῆς δημιούργησαν τόν ἐρημικό βίο. Πρῶτος γνωστός ἐρημίτης ἦταν ὁ *Παῦλος ἀπό τή Θηβαῖδα* τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, (234 - 341), ἀλλά πραγματικός ἡγέτης τῆς ἐρήμου καί πατέρα τοῦ μοναχικοῦ βίου ἔγινε ὁ *Μέγας Ἀντώνιος* (251 - 356).

Τό μοναχικό ἰδεῶδες δέν ἄλλαξε στήν οὐσία του μέσα στή διάρκεια τῶν αἰώνων, ἐπῆρε ὁμως διάφορες μορφές ὅπως λ.χ.: α) *Ἀναχωρητική ἢ ἐρημική μορφή*: Οἱ ἀναχωρητές ζοῦν μεμονωμένοι στήν ἔρημο, ὑποβάλλονται σέ πολλές στερήσεις καί παραδίνονται σέ ἀδιάκοπη προσευχή καί αὐστηρή νηστεία. β) *Τό μοναχικό σύστημα τῆς Λαύρας*: Στή Λαύρα (συνοικία μοναχῶν) ὑπάρχουν πολλὰ αὐτόνομα κελλιά μέ κοινό ναό, στόν ὁποῖο συναντῶνται ὅλοι γιά μετοχή στήν ἐκκλησιαστική λατρεία. γ) *Τό κοινοβιακό σύστημα*: Εἰσηγητής του ἔγινε ὁ *Ὁσιος Παχώμιος*, πού ἱδρυσε γύρω στό 320 τήν πρώτη κοινοβιακή κοινότητα στήν ἀνατολική ὄχθη τοῦ Νείλου. Οἱ μοναχοί συγκεντρῶνται σ' ἓνα οἰκοδόμημα καί ζοῦν ὁμοίμορφα. Ἔτσι ἐλαττώνεται ἡ τραχύτητα τῆς μοναχικῆς ζωῆς καί ὑπενθυμίζονται ἐντονότερα οἱ ὑποχρεώσεις στό συνάνθρωπο. Μέ τό *Μ. Βασίλειο* (329 - 379) ὁ μοναχικός βίος στήν Ἀνατολή γίνεται κτῆμα καί τῆς Ἐκκλησίας. Γίνεται οὐσιαστικό στοιχεῖο τῆς ζωῆς της. δ) *Τό ιδιόρρυθμο σύστημα*: Ἀπό τό Θ΄ αἰ. παρατηρεῖται μιά χαλάρωση τοῦ μοναχικοῦ βίου, πού καταλήγει στή δημιουργία τοῦ ιδιόρρυθμου μοναστικοῦ συστήματος. Στίς ιδιόρρυθμες μονές παρέμειναν κοινά ἡ διοίκηση, ἡ προσευχή τίς

*Ίερά Μονή Σταυρονικήτα "Άγιο Όρος. Ένα από τὰ προπύργια
τῆς Ὁρθοδοξίας*

Κυριακές καί μεγάλες εορτές, ἡ ἐργασία καί ἐνδυμασία, ἀλλά ἡ διατροφή παρέμεινε ἀτομική ὑπόθεση τοῦ κάθε μοναχοῦ.

Ὁ Μοναχισμός στό Βυζάντιο, στήν Τουρκοκρατία καί τή Δύση.

Βυζάντιο. Ὁ Χριστιανισμός, μέσα στά τοπικά καί χρονικά πλαίσια τοῦ Βυζαντίου γνώρισε τή μεγαλύτερη ἱστορική του τελίωση. Γρήγορα ἐγίνε ἡ ἐκφραση τοῦ ὑψηλοῦ ἠθικοῦ καί πνευματικοῦ βίου τῆς Ὁρθοδοξίας. Οἱ ἱερές μονές ἦταν ἱερά σπουδαστήρια καί κέντρα φιλανθρωπίας. Σ' αὐτές συγκεντρώνονται τὰ πιό ἱκανά πνεύματα, πού ἡγοῦνται σ' ὅλους τούς μεγάλους ἐκκλησιαστικούς ἀγῶνες. Ἀπό μοναχοῦς δημιουργεῖται ἡ βυζαντινὴ τέχνη, καί ἔργο μοναχῶν βασικά ἦταν ἡ μεγαλειώδης ἱεραποστολική δράση τῆς Ἐκκλησίας στό Βυζάντιο.

Τουρκοκρατία. Στούς δύσκολους χρόνους τῆς δουλείας τὰ μοναστήρια δέν ἦταν μόνο παιδευτικά κέντρα, ἀλλά καί κέντρα προστασίας τῶν ὑποδούλων. Εἶχαν μεταβληθεῖ σέ πνευματικά φρούρια, ὅπου ἡ ψυχὴ τοῦ Γένους μπορούσε ἐλεύθερα νά ὁραματίζεται καί νά προπαρασκευάζει τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὸν καταθλιπτικὸ ζυγὸ τοῦ τυράννου. Οἱ μοναχοὶ γίνονται μαχητὲς τῆς ἐλευθερίας καί τὰ μοναστήρια προμαχῶνες καί σχολεῖα τοῦ Λαοῦ.

Ὁ Μοναχισμός στή Δύση. Ἀπό τήν Ἀνατολή διαδόθηκε ὁ μοναχικός βίος στή Δύση τόν 4ο αἰ. Ὄταν ὁ Μ. Ἀθανάσιος βρισκόταν ἐξόριστος στή Ρώμη (336-339), ἔκανε γνωστό ἐκεῖ τό μοναχικό ἰδεῶδες. Στή νέα πατρίδα ἡ μοναχική κίνηση διαγράφει νέα τροχιά. Στή φτωχή γιά θεωρητικές πτήσεις ἀτμόσφαιρα τῆς Δύσεως ὑπάρχουν λίγα περιθώρια γιά τόν εὐσεβή «μετεωρισμό». Ἡ σχολαστική σκέψη καί ἀπασχόληση σέ πρακτικά θέματα νεκρώνουν τή μυστική ἀνάταση. Τά ὀργανωμένα μοναχικά τάγματα χρησιμεύουν γιά τή διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στήν Εὐρώπη, ἀλλά πολλές φορές ἔγιναν καί ὄργανα φανατικά γιά πολιτικές ἐπιδιώξεις τῶν παπῶν.

Ὑπερβολές καί κρίση τοῦ Μοναχισμοῦ στό παρελθόν καί σήμερα.
Ἀνακαινιστικές τάσεις. Στή μακράϊωνη ἱστορία τοῦ Μοναχισμοῦ ἐμφανίζονται καί ὀρισμένες ἀσκητικές ὑπερβολές, περίοδοι παρακμῆς, καί κατακρίτες ἐκτροπές. Ὁ τρόπος ζωῆς π.χ. τῶν Στυλιτῶν, τῶν «Βοσκῶν», τῶν Ἐγκλειστων, τῶν Ἀκοιμητῶν εἶναι ἡ ὁδός τῆς ὑπερβολῆς. Ἐξω ἀπό τό κύριο ἔργο του βρέθηκε ὁ μοναχισμός ἰδιαίτερα τόν 11ο αἰ. στό Βυζάντιο. Ἡ «μοναστηριακή μέθη» κορυφώθηκε τόσο ἀπό ψυχολογικά καί ἄλλα αἷτια, ὥστε οἱ μοναχοί νά θεωροῦνται ἀπό τίς πολιτικές δυνάμεις ὡς αἷτια οικονομικῆς καί κοινωνικῆς στασιμότητας. Δέν ἔπαυσε, ὅμως ὁ μοναχισμός ποτέ νά ἀποτελεῖ μιά ἀπό τίς ἀκμαιότερες δυνάμεις στή ζωή τοῦ Ἐθνους, τροφοδοτώντας το μέ σοφοῦς, ἀγωνιστές καί ἁγίους.

Ὁ Μοναχισμός, πού τόσες ὑπηρεσίες πρόσφερε στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί τό Ἐθνος, ἀντιμετωπίζει καί σήμερα κρίση καί σοβαρές ἐπικρίσεις. Σέ ἐλάχιστες, εὐτυχῶς, περιπτώσεις κινδυνεύουν τά Μοναστήρια νά μεταβληθοῦν σέ μνημεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ καί Ἐθνικοῦ παρελθόντος καί οἱ μοναχοί μόνο «φύλακες» τῶν κειμηλίων. Εἶναι πολύ ἐνθαρρυντικό τό γεγονός, ὅτι τά τελευταῖα χρόνια παρατηροῦνται ἀναγεννητικές τάσεις καί αὐξηση τῶν προσερχομένων στή μοναχική ζωή, προπάντων μορφωμένων νέων ἀνθρώπων. Ἰδιαίτερα μέ τήν κατάλληλη ἀξιοποίηση τῆς περιουσίας τῶν Μονῶν, μπορεῖ καί σήμερα νά πραγματοποιηθεῖ σπουδαῖο κοινωνικό ἔργο, πού μαζί μέ τούς πνευματικούς ἀγῶνες θά δικαιῶνει τήν παρουσία τοῦ μοναχισμοῦ στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Ἐθνους.

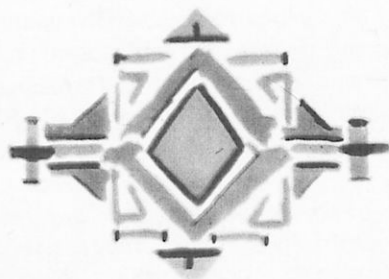
Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι τά κυριότερα μοναχικά συστήματα;
2. Ποιά ἡ προσφορά τοῦ μοναχισμοῦ πρὸς τό Γένος στούς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας;
3. Πῶς εἶναι δυνατή ἡ ἀναγέννηση τοῦ μοναχισμοῦ σήμερα;

Κείμενο

«Δέν κατακτᾶ κανείς τήν πίστη μόνο μέ εὐσεβεῖς στοχασμούς, ἀλλά κυρίως μέ αγωνιστική προσπάθεια. Δέ μᾶς μαθαίνουν οἱ λέξεις καί οἱ θεωρίες τί εἶναι ὁ Θεός, ἀλλά ἡ ἐμπειρία τῆς πνευματικῆς ζωῆς».

(Τίτο Κολλιάντερ, Ὁ δρόμος τῶν ἀσκητῶν, σ. 19)

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Χαρακτηριστικοί τύποι μοναχῶν καὶ ἀνάλογα περιστατικά.

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ. (251 - 356)

Παρά τό γεγονός ὅτι δέν ἔμαθε ποτέ γράμματα, διακρινόταν γιά τήν εὐ-
στροφία τοῦ πνεύματός του καί τή διαλεκτική του ἰκανότητα. Ἦταν αὐτάρκης
καί ὀλιγαρκής, ἡ πίστη του καθαρή, καί ὅταν οἱ ἀνάγκες τό ἀπαιτοῦσαν, ὕψωνε
ὁ ὀστεώδης ἀθλητής τῆς ἐρήμου τό ρωμαλέο πνευματικό του ἀνάστημα. Ἦ
αὐτοπειθαρχία, ἡ αὐστηρή νηστεία καί ἡ δουλαγωγία τοῦ σώματος, ἦταν κα-
νόνας τῆς μοναχικῆς του ζωῆς. Ὀνομάστηκε Πατριάρχης τῆς ἐρήμου καί ἡ
μνήμη του τιμᾶται στίς 17 Ἰανουαρίου. Ἐνα μέρος τῆς διδασκαλίας του ὑπάρ-
χει σέ ὀρισμένες ἐπιστολές πού εἶχε ὑπαγορεύσει. Τό παρακάτω ἀπόσπασμα
εἶναι χαρακτηριστικό τῆς σκέψεως τοῦ Μ. Ἀντωνίου.

«Ὅποιος εἶναι ἀληθινά λογικός ἄνθρωπος, μιά μονάχα σπουδή ἔχει, τό νά ὑπακού-
ει καί νά ἀρέσει στό Θεό, καί σέ τοῦτο καί μόνο νά παιδεύει τήν ψυχή του: Πῶς νά φχα-
ριστήσῃ τόν Θεό γιά τήν τόση πρόνοια μέ τήν ὁποία κυβερνᾷ τόν κόσμο, ὅποιες περι-
στάσεις κι ἂν ἔχει στή ζωή του. Γιατί δέν εἶναι σωστό νά φχαριστοῦμε τοὺς γιατροὺς ὁ-
πού μᾶς δίνουν πικρά γιατρικά πού δέν μᾶς ἀρέσουνε, ἐνῶ στό Θεό νά δείχνουμε ἀχα-
ριστία γιά ὅσα μᾶς φαίνονται κακά, καί νά γνωρίζουμε πῶς ὅλα γίνονται ὅπως πρέπει
νά γίνουνε καί γιά τό συμφέρον μας. Γιατί ἡ γνώση κι ἡ πίστη στόν Θεό, εἶναι σωτηρία
καί τελειότητα τῆς ψυχῆς».

(Μ. Ἀντωνίου. Μετάφρ. Φ. Κόντογλου).

ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΚΟΣ.

Σιναΐτης. Γεννήθηκε τό 525 καί σέ ἡλικία 16 ἐτῶν μπήκε στή μονή Σινᾶ.
Ἐπισκέφτηκε μοναχικές κοινότητες στή Σκήτη καί Ταβερνησία τῆς Αἰγύπτου
καί ἀργότερα ἐγκαταστάθηκε σέ κελί τῆς Μονῆς Σινᾶ πού ἀπέιχε δύο ὄρες
ἀπό τό μοναστήρι πού σπάνια ἐπισκεπτόταν. Μετά ἀπό ἀσκηση 40 χρόνων ἐ-
κλέχτηκε ἡγούμενος τῆς μονῆς Σινᾶ, ἀλλά λίγο πρὶν τό τέλος τοῦ βίου του ἀ-
ποσύρθηκε καί πάλι στήν ἐρημο, καί κεῖ πέθανε σέ ἡλικία 70 χρόνων. Ἐγραψε

Άγιος Ἀντώνιος. Κρητική Σχολή 16ος αιώνας.
Ἀθήνα - Μουσείο Μπενάκη

ένα ωραιότατο πνευματικό έργο, τήν Κλίμακα τοῦ Παραδείσου. Ἀληθινά εἶναι μιά σκάλα πού ἀνεβαίνει στόν οὐρανό ὅποιος τή μελετήσει καί τήν ἐφαρμόσει. Αὐτό τό βιβλίο εἶναι ὁ πνευματικός νόμος τῆς ἀσκητικῆς πολιτείας· γι' αὐτό ὁ συγγραφέας τῆς ὀνομάστηκε νέος Μωϋσῆς. Ὁ Ἰωάννης παρουσιάζει τά στάδια τῆς τελειώσεως σέ 3 κεφάλαια, καί τήν ἰδέα τῆς Κλίμακας τήν ἐμπνεύστηκε ἀπό τό ὄραμα τοῦ Ἰακώβ. Ἡ μνήμη του τιμᾶται στίς 30 Μαρτίου.

«Ὁ Ἰούδας ἦταν ἀνάμεσα στούς μαθητάδες κι ὁ ληστής ἀνάμεσα στούς φονιάδες. Κι ὦ τοῦ θαύματος! Πῶς μέσα σέ μιά στιγμή ἀλλάξανε τόπο!»

«Ἀχτημοσύνη εἶναι ὄχι μονάχα νά μήν ἔχει τίποτα ὁ ἄνθρωπος, μά τό νά ἀπιθώσει καί κάθε φροντίδα ἀπό πάνω του. Νά γίνει ὁδοπόρος δίχως μπόδια καί ξένος ἀπό λύπη ἐγκόσμια. Ἀχτημοσύνη εἶναι ἡ πίστη στίς ἐντολές τοῦ Κυρίου».

(Ἰωάννη τῆς Κλίμακος. Μεταφρ. Φ. Κόντογλου).

Ο ΟΣΙΟΣ ΙΣΑΑΚ Ο ΣΥΡΟΣ.

Γεννήθηκε στήν Ἔδεσα τῆς Μεσοποταμίας κατά τό 550 μ.Χ. Ζοῦσε στήν ἐρημο δίχως νά βλέπει ἄνθρώπους. Ἄθελά του τόν ἔκαναν ἐπίσκοπο τῆς Βαβυλώνας, ἀλλά δέν κάθησε πολύ στό θρόνο. Γύρισε πίσω στήν ἀγαπημένη του σκήτη. Ἐγινε «τῆς σοφίας τό δισκοπότηρο, τῶν ἀσκητῶν ὁ καθηγητής καί τῆς Χριστιανοσύνης ὁ μυσταγωγός».

Στόν Ἰσαάκ ἀποδίδονται 133 Λόγοι ἀσκητικοί. Αὐτό τό ἔργο εἶναι μιά ἀγασμένη κιβωτός. Τά νοήματά του εἶναι ἐξαισία στό κάλλος, ἀπό θεῖο οἶστρο πυρπολημένα.

«Ἡ ψυχὴ πού ἀγαπᾷ τόν Θεό, στόν Θεό μονάχα βρῖσκει ἀνάπαυση. Λύσε τόν ἑαυτό σου ἀπό κάθε δέαιμο μέ τόν κόσμο πού εἶναι ἐξω ἀπό τήν ψυχὴ σου, καί τότε θά μπορέσεις νά δεθεῖς μέ τήν καρδιά τοῦ Θεοῦ».

(Ἰσαάκ τοῦ Σύρου – Μεταφρ. Φ. Κόντογλου).

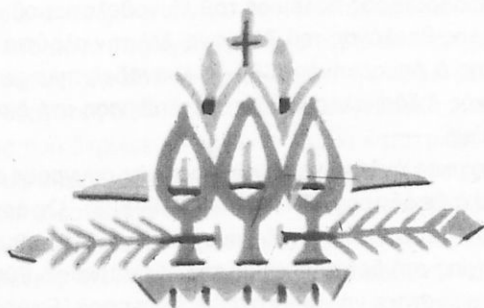
Ἡ ἀρνηση αὐτονόητων γιά τούς ἄνθρώπους καταστάσεων. Οἱ «διά Χριστόν σαλοί». Αὐτονόητες καταστάσεις γιά τούς πολλούς πιστούς εἶναι ὁ γάμος, ἡ οἰκογένεια, ἡ ἀπόκτηση σχετικῆς ἰδιοκτησίας, ἡ ἀνάπαυση, ἡ αὐτοάμυνα, ἡ διεκδίκηση τῶν δικαιωμάτων καί ἡ μέτρια ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ. Οἱ μοναχοὶ ἐλεύθερα καί ἀβίαστα ἀρνοῦνται γιά τόν ἑαυτό τους τίς καταστάσεις αὐτές καί διαλέγουν ζωὴ ἀγαμίας, ἀκτημοσύνης, ταπεινώσεως καί ἐγκράτειας. Οἱ «ὑπερβολές» τους, ὅμως, ὅπως τίς χαρακτηρίζουν οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου, εἶναι μιά αὐθόρμητη ἔκφραση τῆς ἐσωτερικῆς βιώσεως τῆς ἀνθρώπινης ἀμαρτωλότητος. Δίνονται στόν ἀγώνα γιά τήν ἐπανάκτηση ἐκεί-

νων πού χάσαμε από την παρακοή μας στό Θεό. "Όσο δένονται μέ τό Θεό, τόσο έλευθερώνονται από την πλάνη τής ειδωλοποιήσεως του κόσμου.

Βέβαια ό άσκητικός τρόπος διαβιώσεως δέν είναι εύκολος στόν καθένα. Δίνεται από τό Θεό ώς χάρη. Οι άσκητές δέν κρίνονται μέ τά κοινά μέτρα. Γιατί «τό μωρόν του Θεού σοφώτερον τών ανθρώπων έστί, και τό άσθενές του Θεού ισχυρότερον τών ανθρώπων έστί» (Α΄ Κορ. α΄ 25). Οι «σαλοί διά Χριστόν» είναι λ.χ. μία κατηγορία άσκητών, πού φεύγει από τά πλαίσια τής κοινής λογικής. Οι «σαλοί διά Χριστόν», είναι θαυματουργοί άσκητές, πού θέλοντας νά αποφύγουν τή δόξα τών ανθρώπων, ύστερα από ένα θαύμα τους, έκαναν μία μωρία, μία «σαλότητα», και εκρυσαν έτσι την αγιότητά τους προκαλώντας την περιφρόνηση ή και αγανάκτηση άκόμη τών γύρω τους. 'Η ένέργεια αυτή ούτε αυτόβασανισμός είναι ούτε αυτοεξευτελισμός, αλλά άσκηση ταπεινώσεως και ύποταγής του « Έγώ» στό Θεό. Γιά νά έχεις αυτή την άρετή τής σαλότητας, πρέπει νά έχεις φτάσει σέ μέτρα τελειότητας, γι' αυτό ό «διά Χριστόν σαλός» δέν είναι κάτι πού μπορεί νά τό μιμηθεί εύκολα κάποιος. Είναι ή έκφραση μιās έσωτερικής μακράς διαδικασίας πού γεννιέται αυθόρμητα. Μέ την ταπεινώση τους οι «διά Χριστόν σαλοί» κέρδιζαν την αγάπη του Χριστού.

Έρωτήσεις

1. Ποιές άρετές καλλιεργεί ό άσκητής μέ τή ζωή του στην έρημο;
2. Τι έχεις νά πεις, γι' αυτά πού ό Μάξιμος ό Όμολογητής γράφει; « Όπως μέ τό νά θυμάσαι τή φωτιά δέ ζεσταίνεσαι, έτσι και μέ τό νά πιστεύεις χωρίς νά έχεις αγάπη δέ φωτίζεται ή ψυχή σου μέ τό φωτισμό τής γνώσης».

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΥ

Ἐκκλησιαστική καί πνευματική προσφορά. Στή μεγάλη ιστορική τους πορεία οἱ Μονές ἔγιναν κέντρα ἀκτινοβολίας, ἔντονης χριστιανικῆς ζωῆς καί χριστιανικῆς εὐλάβειας, καί μέσα σ' αὐτές, οἱ μοναχοὶ κυριευμένοι ἀπό τήν ἀγάπη στόν πλησίον, προσεύχονταν γιά τή σωτηρία ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Μέ τή θρησκευτική καί φιλοσοφική παιδεία τῶν μοναχῶν, τά μοναστήρια ἔγιναν ἀξιολογότατα πνευματικά φροντιστήρια καί κέντρα καλλιέργειας τῆς θεολογίας. Μέσα σ' αὐτά ἐκπαιδεύτηκαν οἱ Πατέρες καί οἱ Ποιμενάρχες τῆς Ἐκκλησίας, γιά νά γίνουν πρωτεργάτες στήν Ἐκκλησιαστική ζωή καί δράση. Κάθε φορά πού ἡ ὀρθόδοξη ἀλήθεια κινδύνευε νά νοθευτεῖ ἀπό τούς αἰρετικούς, οἱ μοναχοὶ πρωτοστατοῦσαν στούς ἀντιαρετικούς ἀγῶνες.

Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος εἶναι χαρακτηριστικό παράδειγμα. Μέχρι τίς τελευταῖες ἡμέρες τῆς ζωῆς του γύριζε ἀνάμεσα στούς πολίτες τῆς ἐρήμου, γιά νά τούς μεταφέρει τούς καρπούς τῆς πνευματικῆς του εὐφορίας. Στό διωγμό τοῦ Μαξιμίνου βρίσκεται στήν Ἀλεξάνδρεια γιά νά συμπαρασταθεῖ καί ἐνισχύσει τούς διωκόμενους, καί λίγο ἀργότερα θά ἀφήσει πάλι τήν ἐρημο γιά νά ρθεῖ στήν ἴδια πόλη καί νά καταπολεμήσει τούς Ἀρειανούς.

Ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής (6ος - 7ος αἰῶνας), ἄν καί ἀπλός μοναχός, κατόρθωσε γιά 25 χρόνια νά κατευθύνει τήν ἐκκλησιαστική πολιτική τῶν Ὁρθόδοξων. Ἐγινε ὁ σφοδρότερος πολέμιος τοῦ Μονοθελητισμοῦ καί ἀναδείχτηκε ὁ διαπρεπέστερος θεολόγος τοῦ Ζ' αἰῶνα. Μέ τήν πλοῦσια μόρφωσή του ὁ μοναχός Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός (680-754) ἀναδείχτηκε μέγας θεολόγος καί οἰκουμενικός διδάσκαλος καί ἄσκησε ἐπίδραση στή διαμόρφωση τῆς ὀρθόδοξης λατρείας.

Μέγας μοναχικός ἡγέτης καί ἐκκλησιαστικός συγγραφέας τοῦ τέλους τοῦ Η' αἰ. ἦταν καί ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης (759-826). Ὡς ἀρχηγός τῆς μερίδας τῶν Ζηλωτῶν, μεταρρῦθμισε τό μοναχικό βίο καί διηύθυνε τόν ἀγῶνα κατά τῆς εἰκονομαχίας στή δεύτερη φάση τῆς. Ὁ Μάρκος ὁ Εὐγενικός (1393 - 1444), πού ἐξαναγκάστηκε νά χειροτονηθεῖ ἐπίσκοπος Ἐφέσου, ἔλαβε μέρος στή σύνοδο τῆς Φερράρας - Φλωρεντίας (1438 - 1439). Ὅταν διαπίστωσε, ὅτι οἱ Λατίνοι δέν ἐπιθυμοῦσαν ἀληθινῆ ἐκκλησιαστική ἔνωση, ἠγγήθηκε στήν πανορθόδοξη ἀντίδραση κατά τῶν Λατίνων, δηλαδή τῶν «ἀνθενωτικῶν»

καί ἔσωσε τήν ὀρθόδοξη ἀλήθεια. Είναι γνωστή ἡ δράση καί τὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ καί τοῦ ἁγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτη στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας.

Ἀπό τίς λίγες, ἀλλά χαρακτηριστικές, αὐτές περιπτώσεις δικαιώνεται ἡ τιμὴ πού πάντα ἀποδίδει ἡ Ἐκκλησία στοὺς μοναχοὺς τῆς.

Προσφορά στά γράμματα καί τίς τέχνες. Οἱ μονές ἔγιναν κέντρα μαθήσεως καί ἔρευνας. Ἐκεῖ εἶχαν συγκεντρωθεῖ τὰ ἔργα τῶν μεγαλύτερων πνευμάτων τοῦ παρελθόντος. Οἱ μοναχοὶ τὰ ἀντιγράφουν καί τὰ διασώζουν κάνοντάς τα προσιτά στόν καθένα πού θέλει νά τὰ μελετήσῃ. Ἔτσι διαωνίζονται τήν πνευματική μας κληρονομιά. Τό περιβάλλον καί ὁ τρόπος ζωῆς τῶν μοναχῶν εὐνοοῦν τήν καλλιέργεια τῶν λεγομένων λειτουργικῶν τεχνῶν καί ἀναδεικνύουν τοὺς μεγάλους ὑμνογράφους, τοὺς ὀρθόδοξους αγιογράφους, τοὺς δημιουργοὺς τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Μετά τήν τουρκική κατάκτηση, τὸ Ἅγιο Ὄρος ἔγινε γιά ὅλο τόν ὀρθόδοξο κόσμο ἓνα ἀπό τὰ κύρια κέντρα θρησκευτικῆς μορφώσεως. Ἐκεῖ, τὰ χειρόγραφα τῶν Πατέρων ἐξακολούθησαν νά ἀντιγράφονται καί νά διαβάζονται, διατηρήθηκε ἡ λειτουργική καί πνευματική παράδοση τοῦ Βυζαντίου, οἱ λειτουργικές τέχνες γνώρισαν ἀνθησι καί στά τέλη τοῦ ΙΗ' αἰ. ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης μέ τή ζωὴ καί τὸ ἔργο του ἀναδεικνύεται ἓνας ἀπό τοὺς πνευματικούς πατέρες τῆς νεότερης ὀρθόδοξης ἀναγεννήσεως.

Κοινωνικές δραστηριότητες τῶν μοναχῶν. Ὁ μοναχός δέν ἐνδιαφέρεται μόνο γιά τόν ἑαυτό του, ἀλλά καί γιά τὸ συνάνθρωπό του στή διακονία τοῦ ὁποίου βλέπει τὴ σωτηρία του. Παράλληλα μέ τόν ἀγῶνα γιά τήν κατανίκηση τοῦ κακοῦ, ἀγωνίζεται καί γιά τήν ἐκπλήρωση τῶν ὑποχρεώσεων του στόν πλησίον, στά ἔργα τῆς ἀγάπης. Τό κοινόβιο μοναστήρι διασώζει τὸ γνήσιο τρόπο ὑπάρξεως, τήν ἀδελφική κοινωνία στήν τέλεια μορφή τῆς. Ὁ μοναχός πού δέν εὐεργετεῖ, διδάσκουν ἀσκητές συγγραφεῖς, μοιάζει μέ τὸ δούλο τῆς παραβολῆς πού ἔκρυσε τὸ τάλαντο καί θά κατακρίθῃ. Τό «νοσοκομεῖν» τοὺς ἀρρώστους εἶχε γίνει γιά πολλοὺς μοναχοὺς ἔργο ζωῆς. Στό Βυζάντιο τὰ περισσότερα νοσοκομεῖα ἀνήκαν στά μοναστήρια καί οἱ μοναχοὶ ἦταν τὸ «ἐπιστημονικό» καί ὑπηρετικό προσωπικό. Ὁ Μ. Βασίλειος περιποιόταν ὁ ἴδιος τοὺς ἀσθενεῖς καί καύχησή του ἦταν οἱ ἀρρωστοὶ καί οἱ πληγῆς τους.

Ἡ κοινωνική δράση τῶν μοναχῶν δέν περιορίζεται μόνο στήν ἀσκησι τῆς φιλανθρωπίας, ἀλλά ἀγκαλιάζει ὅλα τὰ προβλήματα τῶν Χριστιανῶν καί ἐνδιαφέρεται ἰδιαίτερα γιά τήν ἀπόδοση δικαιοσύνης στοὺς ἀνθρώπους ἀπό τήν πολιτεία. Ὄταν ἡ ἐμπάθεια τοῦ Μ. Θεοδοσίου ζητοῦσε τήν καταστροφή τῆς

Ἀντιόχειας καί τή σφαγή πολυαρίθμων κατοίκων τῆς ἐξαιτίας τῆς ἀνατροπῆς τῶν βασιλικῶν ἀνδριάντων, ὁ Χρυσόστομος μάζεψε ὅλους τούς μοναχοὺς τῆς περιοχῆς καί τούς παρουσίασε μπροστά στά «στρατοδικεῖα» τῆς ἐποχῆς, λέγοντας: « Ἄφοῦ θέλετε νά σκοτώσετε σώνει καί καλά ἀνθρώπους, σκοτώστε ἐμᾶς». Οἱ δικαστικοὶ ἀφοπλίστηκαν καί οἱ Ἀντιοχεῖς γλίτωσαν. Ὅπου διαδίδεται ὁ Χριστιανισμός καί μαζί μέ αὐτόν ὁ μοναχισμός, τόσο πολλαπλασιάζονται τά φιλανθρωπικά ἰδρύματα. Γιατί τά νέα μοναστήρια γίνονται κέντρα φιλανθρωπίας καί οἱ μοναχοὶ πρόθυμοι ἐργάτες γιά τήν ἀσκήση τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης. Ὁ ἀσκητής Νεῖλος διδάσκει, ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἔχει γίνεи «πολιτικός καί σύννομος, οὐ μονωτικός καί ἀκοινωνήτος». Αὐτό ἔμεινε τό ἰδανικό τοῦ ὀρθόδοξου μοναχισμοῦ σέ ὅλη τή διαδρομή τῆς ἱστορίας του.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ πνευματική καί καλλιτεχνική προσφορά τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους;
2. Σήμερα ὑπάρχει χῶρος στόν κόσμο γιά δράση τῶν μοναχῶν;
3. Τί ὀφείλει στούς μοναχοὺς ἡ ἐπιστήμη;

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Μάθημα 46ο

Η ΑΓΑΠΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

Ἔλεος καὶ φιlanθρωπία. Βασικός στόχος τῆς ζωῆς τοῦ πιστοῦ εἶναι ἡ κατανίκηση τῆς φιλαυτίας καὶ ἡ ἀσκηση τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη στό συνάνθρωπο εἶναι οὐσιῶδες ἔργο στή ζωὴ τῶν πιστῶν, γιατί εἶναι φυσική ἐκδήλωση τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ περιεχομένου τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. Μὲ τὴν φιlanθρωπία, ὡς ἐξειδικευμένη καὶ ἐνεργὸ ἀγάπη, δέν περιοριζόμαστε σέ ἓνα ἄκαρπο αἶσθημα, σέ μιά ἐσωτερική συμπάθεια. Ἡ ἀγάπη μας παρουσιάζεται ὡς ἀνταπόκριση στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ὀφειλὴ ἀπέναντι στό συνάνθρωπο, τὸ πρόσωπο τοῦ ὁποῖου θεωρεῖται ὡς εἰκόνα τῶ Θεοῦ. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ συνάνθρωπο ἐκφράζεται χριστιανικά ὡς «ἔλεος» καὶ «φιlanθρωπία». Ἔλεος σημαίνει νὰ αἰσθανόμαστε συμπάθεια γιὰ τὴν δυστυχία τοῦ πλησίον μας καὶ νὰ κινούμεθα γιὰ τὴν ἀνακούφισή του. *Φιlanθρωπία* εἶναι ἡ ὀργανωμένη προσπάθεια γιὰ τὴν πρόληψη καὶ θεραπεία τῆς ὑλικῆς καὶ πνευματικῆς δυστυχίας τῶν συναθρώπων μας. Καὶ οἱ δύο αὐτές ἀρετές ἔχουν πηγή καὶ θεμέλιο τὸ Θεό, πού εἶναι «Θεός ἐλέους, οἰκτιρῶν καὶ φιlanθρωπίας», ὅπως ψάλλει ἡ Ἐκκλησία μας.

Τὸ ὅτι ἡ φιlanθρωπία σήμερα ἔχει ὀργανωθεῖ καὶ ἀσκεῖται ἀπὸ τὴν πολιτεία, δέ σημαίνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν ἔχει μέρος στό ἔργο τῆς Φιlanθρωπίας. Ἡ φροντίδα τῆς δέν περιορίζεται μόνο στήν θεραπεία τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν. Περιλαμβάνει τὴν ποιμαντικὴ διακονία καὶ τὴν σωτηρία τῶν ψυχῶν, γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ Πολιτεία καμιά ἀρμοδιότητα δέν ἔχει. Ὁ Θεός μὲ τίποτε ἄλλο δέ λατρεύεται τόσο, ὅσο μὲ τὸ ἔλεος, τὴν συμπάθεια καὶ ἀγάπη γιὰ τὸ διπλανό μας. «Ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν» (Ματθ. 9, 13) θά πεῖ ὁ Χριστός στοὺς Φαρισαίους, πού ἐξαντλοῦσαν τὴν θρησκευτικότητά τους σέ τυπικές λατρευτικές ἐκδηλώσεις. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστός ὑπῆρξε πρότυπο ἀγάπης, «διῆλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος» (Πράξ. ι' 38), σπλαχνιζόμενος ὅλους, καὶ θεμελίωσε τὴν ἀρετὴ αὐτὴ μὲ τὴν ὑπέροχη παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτη.

Θεολογικές προϋποθέσεις τῆς κοινωνικῆς διακονίας τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ πιστοί, ὡς μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, συνδέονται μέ τό δεσμό τῆς ἀγάπης. Μέσα σ' αὐτό τό σῶμα συντελεῖται ἡ «αὐξηση» ὄχι ἀτομικά, ἀλλά πνευματικά καί κοινωνικά. Χωρίς τή φιλανθρωπία ἢ ἀγάπη στό Θεό θεωρεῖται ἀνύπαρκτη. « Ὁ ἀγαπῶν τόν Θεόν ἀγαπᾷ καί τόν ἀδελφόν αὐτοῦ» (Α΄, Ἰω. 4, 21) καί «ἐάν τις εἶπῃ ὅτι ἀγαπῶ τόν Θεόν, καί τόν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῶ, ψεύστης ἐστίν» (Α΄, Ἰω. 4, 20). Ὁ Χριστός, ὡς χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν πιστῶν του, παρουσίασε τήν ἀγάπη. Ἔτσι ἐξηγεῖται, γιατί οἱ Χριστιανοί ἀπό τήν ἀρχή θεώρησαν ἀπαραίτητη τήν ἐπίδοσή τους σέ ἔργα ἀγάπης καί φιλανθρωπίας.

Μόνο ὁμως μέ τήν πίστη καί τή βίωση τοῦ δόγματος τῆς Ἁγίας Τριάδας φτάνουμε στήν ἀληθινή Χριστιανική κοινωνικότητα. Γιατί στήν κοινωνία τῶν θειῶν προσώπων δέν ὑπάρχει ἰδιοτελές κίνητρο, ἀλλ' ἀνιδιοτελής ἀγάπη. Στίς δικές μας ὁμως σχέσεις ἐπικρατεῖ διαίρεση καί ἰδιοτέλεια, πού μπορούμε νά ξεπεράσουμε μόνο μέ τή ζωντανή πίστη στόν Τριαδικό Θεό. Τότε γίνεται δυνατή μιά πραγματική ἐνότητα καί ἐπικοινωνία μέ τά ἄλλα πρόσωπα, τούς «ἐν Χριστῷ» ἀδελφούς μας. Στίς στιγμές τῆς φιλανθρωπίας ὁ Χριστιανός μιμεῖται καί ἀντιγράφει τό Θεό. Συνεχίζει, ὅσο μπορεῖ, τό ἔργο τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. Ἡ πίστη αὐτή τῆς Ἐκκλησίας βρῆκε τήν πραγμάτωσή της στήν πρώτη Χριστιανική κοινωνία τῶν Ἱεροσολύμων, πού ὀργανώθηκε σάν μιά κοινωνία ἀγάπης, ὅπως μαρτυροῦν οἱ «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» (βλ. κεφ. 2 καί 4).

Ὁ Χριστιανισμός καί ἡ σύγχρονη κοινωνική προβληματική. Ὁ Χριστιανισμός δέν ἔχει συγκεκριμένη οικονομική θεωρία, γιατί δέν εἶναι πολιτικό, κοινωνικό ἢ οικονομικό σύστημα. Δίνει ὁμως βασικές κοινωνικές ἀρχές, πού ἐξασφαλίζουν τίς προϋποθέσεις ὀρθῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Ὁ Χριστιανικός Κοινωνισμός πιστεύει ὅτι τό κοινωνικό πρόβλημα εἶναι σέ τελευταία ἀνάλυση ἠθικό πρόβλημα. Στό δίλημμα, ἂν ἡ «κοινωνία» ἢ ὁ ἄνθρωπος θά ἔχει τήν προτεραιότητα, ὁ Χριστιανισμός ἀπαντᾷ, ὅτι ἡ δικαιοσύνη καί ἡ ἀγάπη ἐπιβάλλει σεβασμό στά δικαιώματα τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας γιά τήν ἀρμονική συνανάπτυξη ἀτόμου καί κοινωνίας. Ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Χριστιανισμός ἔχει νά προσφέρει καί γιά τό κοινωνικό πρόβλημα τή δική του λύση, πού στηρίζεται στόν αἰώνιο λόγο τοῦ Θεοῦ καί ὄχι σέ ἀνθρώπινες ἐπινοήσεις.

Ἡ «νέα ἐν Χριστῷ κοινωνία», ἡ Ἐκκλησία, ποτέ δέν περιορίστηκε σέ μιά κοινωνία λατρείας ἢ σέ κατηχητική σχολή, ἀλλά στά δύο αὐτά πρόσθεσε καί τή «διακονία τῶν τραπεζῶν». (Πράξ. 6). Ἡ Ἐκκλησία δηλαδή ἀγκαλιάζει ὅλες τίς διαστάσεις τῆς ἀνθρώπινης πραγματικότητας, καί ἡ ἀνάμειξή της στά κοι-

νά αποβλέπει στήν «έν Χριστῶ» μεταμόρφωση ὅλης τῆς κοινωνίας. Ἡ λύση στηρίζεται στή διακονία τῆς ἀγάπης. Χωρίς τή θυσία τοῦ «ἐγώ» καί τή βίωση τῆς ἀγάπης στήν κοινωνία μέ τό «σύ» γιά τή δημιουργία τοῦ «ἐμεῖς», ἡ προσπάθεια λύσεως τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων καταντᾶ οὕτοπια. Ἡ ἐπί τοῦ Ὁρους ὁμιλία (Ματθ. κεφ. 5-7 καί Λουκᾶ 6) εἶναι ὁ καταστατικός χάρτης γιά μιᾶ κοινωνία ἰσότητος καί δικαιοσύνης.

Ἑρωτήσεις

1. Στίς οικονομικά ἀναπτυγμένες χῶρες, σέ ποιές νέες μορφές καί ἐκδηλώσεις κοινωνικοῦ ἔργου πρέπει νά ἐπιδοθεῖ ἡ Ἐκκλησία;
2. Γιατί τό κοινωνικό πρόβλημα, εἶναι πρόβλημα ἠθικό; Ποιά λύση προσφέρει γι' αὐτό ἡ Ἐκκλησία;

Κείμενα

«Ζητεῖτε πρῶτον τήν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καί τήν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καί ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. 6, 33).

- «Οὐ γάρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν δέ θλίψις, ἀλλ' ἐξ ἰσότητος ἐν τῷ νῦν καιρῷ τό ὑμῶν περισσευμα εἰς τό ἐκείνων ὑστέρημα, ἵνα καί τό ἐκείνων περισσευμα γένηται εἰς τό ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης» (Β' Κορ. 8, 13 - 14).

« Ἄν μισεῖς κάποιους ἀνθρώπους, καί κάποιους ἄλλους οὔτε τοὺς μισεῖς οὔτε τοὺς ἀγαπᾷς, κι ἄλλους τοὺς ἀγαπᾷς ἀλλά μέ μέτρο, κι ἄλλους τοὺς ἀγαπᾷς πολύ, ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἀνισότητος, νά γνωρίζεις πῶς εἶσαι μακριά ἀπό τήν τέλεια ἀγάπη πού παραγγέλνει ν' ἀγαπᾷς ἴσια κάθε ἄνθρωπο».

(Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, μετάφρ. Φ. Κόντογλου).

ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗ

Σχέσεις αγάπης και πίστεως. Ἐνάντια στήν πίστη καί τήν αγάπη ὑπάρχει ἀμοιβαία σχέση. Ἡ πίστη εἶναι ἡ ζωοποιός δύναμη πού τρέφει τήν αγάπη, ἀλλά καί ἡ αγάπη δυναμώνει καί ἐνισχύει τήν πίστη. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος τονίζει, ὅτι «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλά πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» (Γαλ. ε' 6). Πίστη καί αγάπη εἶναι δύο ὄψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος, δύο ὄψεις τῆς μιᾶς χριστιανικῆς ζωῆς, καρποί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹. Ἀκριβῶς δέ ἀπό τό στενόν αὐτό σύνδεσμο πίστεως καί αγάπης ἡ σωτηρία ἄλλοτε μέν παρουσιάζεται ὡς καρπός πίστεως («δικαιωθέντες ἐκ πίστεως» Ρωμ. ε' 1-2), ἄλλοτε δέ ὡς προερχόμενη ἐπό τά ἀγαθὰ ἔργα. Ὁ Ἰάκωβος τονίζει, ὅτι «ἐξ ἔργων δικαιοῦται ἄνθρωπος» (Ἰακ. 2', 24). Ἡ πίστη τότε ἔχει ἀξία, ὅταν εἶναι συνδεδεμένη μέ τήν αγάπη. Διαφορετικά εἶναι μάταιη, εἶναι νεκρή. Καί «τά δαιμόνια πιστεύουσι» (Ἰακ. 2, 19), τί ὅμως κερδίζουν; Ἐχουν πίστη χωρίς ἔργα, ἄκαρπη, χωρίς αγάπη.

Ὅταν μιλάμε γιά αγάπη, μιλάμε γιά τό Θεό, γιατί «ὁ Θεός αγάπη ἐστίν». (Α' Ἰω. 4,8). Ὁρθή, ἐπομένως, πίστη εἶναι ἀναγνώριση καί ἀποδοχή τῆς ἀνάπης τοῦ Θεοῦ. Ἄρνηση τῆς αγάπης σημαίνει ἄρνηση τοῦ ἀνθρώπου καί ἐπανάσταση ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι Ἁγάπη. Ἡ μαρτυρία γιά τό ὅτι ἀγαπᾶμε τό Θεό δέν μπορεῖ νά δοθεῖ ἀπό τόν πιστό παρά μόνο ὡς αγάπη καί θυσία. Ἡ αγάπη εἶναι μετάθεση τοῦ Ἐγώ στό Σύ, εἶναι «συμψυχία» κατά τό Γρηγόριο τό Ναζιανζηνό. Γίνεται ἡ ρίζα καί ἡ πηγή τῆς χριστιανικῆς κοινωτικότητας.

Ἡ δυναμική τῆς πίστεως καί τῆς αγάπης στήν ἀναδόμηση τῶν διανθρώπινων σχέσεων καί στή μεταμόρφωση τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν. Ἰδιαιτέρα εὐεργετική ἀποδεικνύεται ἡ σύζευξη πίστεως καί αγάπης στό χῶρο τῆς κοινωνίας. Πάνω σ' αὐτές τίς διδυμες χριστιανικές ἀρετές θεμελιώθηκε

1. Ὁ Θεοφόρος Ἰγνάτιος κηρύττει «τήν πίστιν καί τήν αγάπην ἀρχήν ζωῆς καί τέλος. Ἀρχή μέν πίστις τέλος δέ αγάπη». Ἀναφερόμενος ὁ Ἁπ. Παῦλος στή στερημένη ἀπό ἔργα αγάπης πίστη διακηρύττει, ὅτι «ἐάν ἔχω πίστιν, ὡστε ὄρη μεθιστάνειν, αγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν εἰμι» (Α' Κορ. ιγ' 2).

ή κοινωνία της Ἐκκλησίας. Πίστη και ἀγάπη, ὅπως τὶς κήρυξε ὁ Χριστὸς και τὶς βιώνει ἡ Ἐκκλησία του, ἀναμορφώνουν και ἀνακαινίζουν τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις και θεώνουν τὴν κοινωνική συμβίωση τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἐνότητα τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου πάνω στοῦ θεμέλιο τῆς μιᾶς πίστεως, δημιουργεῖ θεοκεντρική κοινωνία, κοινὸ δηλ. προσανατολισμὸ ὄλων στὸν Τριαδικὸ Θεὸ και κοινή κατάφαση τοῦ θελήματός του. Ἡ ὀρθόδοξη πίστη δημιουργεῖ ὀρθόδοξο φρόνημα, πού εἶναι ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸ ὀρθόδοξο ἦθος. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐνότητα πίστεως ἀπορρέει ἡ ἀγαπητική διάθεση τοῦ ἐνός γιὰ τὸν ἄλλο ὡς προϋπόθεση γιὰ τὴν κοινωνική εὐημερία, πού δὲν ἐξαρτᾶται, τόσο ἀπὸ τὴν περίσσεια ὑλικῶν ἀγαθῶν, ὅσο ἀπὸ τὴν ὁμόνοια, συμπάθεια και ἀδελφοσύνη τῶν ἀνθρώπων¹. Ἡ ἔλλειψη χριστιανικῆς ἀγάπης και ἐνότητας ἀφήνει νὰ ἀυξηθεῖ ὁ ἐγωϊσμός, ἡ ἰδιοτέλεια και ὅλες οἱ ἄλλες κοινωνικές κακίες, πού ἀποσυνθέτουν τὸ κοινωνικὸ σύνολο. Στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης ἀντίθετα ὁ κάθε πιστὸς μιμεῖται τὸ Χριστό, πού δὲν ἤλθε νὰ ὑπηρετηθεῖ, ἀλλὰ νὰ ὑπηρετήσῃ και νὰ δώσει τὴ ζωὴ του «λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Ματθ. 20, 28). Πόσο πιὸ ὁμορφὴ θὰ ἦταν ἡ ζωὴ μας, ἂν ἐφαρμοζόταν ὁ λόγος τοῦ Ἀπ. Παύλου: «μὴ τὰ ἐαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ και τὰ ἐτέρων ἕκαστος» (Φιλ. 2, 4).

Πίστη και ἀγάπη συντελοῦν ἀκόμη σπὴν ἐν Χριστῷ μεταμόρφωση τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν και δομῶν, σπὴν ἀναγέννηση τῆς κοινωνίας στοῦ σύνολό της. Αὐτὸ τὸ θαῦμα ἔχει συντελεστεῖ ἤδη σπὴν κοινωνία τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ μιὰ ἐκκλησία καλεῖται νὰ γίνῃ ὁλόκληρος ὁ κόσμος. Πίστη και ἀγάπη, Ὁρθοδοξία και «ἐν Χριστῷ» ἀγαπητική κοινωνία, ἀνανεώνουν και ἐξευγενίζουν τὸ ἐσωτερικὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἐν δὲν προηγηθεῖ αὐτὴ ἡ ἐσωτερική ἀναγέννηση, δὲν εἶναι δυνατὴ και ἡ «ἐν Χριστῷ» ἀναμόρφωση τῆς κοινωνίας ὄλων τῶν κοινωνικῶν δομῶν (οἰκογένειας, παιδείας, πολιτικῆς, οἰκονομίας κτλ.).

Σὲ μιὰ χριστιανική κοινωνία, πού κυρπολεῖται ἀπὸ πίστη και ἀγάπη, κάθε ἐξουσία βιώνεται και ἀσκεῖται ὡς διακονία τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἐτσι, ἀντικοινωνικές ὁρμές και διαθέσεις, ὅπως λ.χ. ἡ ἀδικία, ἡ ἐκμετάλλευση, τὸ ἐγκλημα, ἡ καταπίεση και καταδυνάστευση προσώπων ἢ ὁμάδων, δὲ βρίσκουν χῶρο ἀναπτύξεως, ἀφοῦ παντοῦ ἡ χριστιανική ἀλήθεια σάν οὐράνιο φῶς διαλύει τὸ σκοτάδι τῆς ἀμαρτίας. Μιὰ τέτοια ὁμως κοινωνία εἶναι ἀδύνατη χωρὶς προηγούμενη ἐκκλησιοποίηση τοῦ κόσμου. Γι' αὐτὸ ἡ ἐξάπλωση τῆς χριστιανικῆς πίστεως και τῆς ἀγάπης και στίς δικές μας ἀτελεῖς κοινωνίες, εἶ-

1. Πτωχές κοινωνίες, ἀλλὰ χριστιανικές, μεγαλοῦρησαν σπὴν ἱστορία, μὲ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως και τῆς ἀγάπης, ἐνῶ ἀντίθετα πλούσιες κοινωνίες παρουσιάζουν, σήμερα ἰδιαίτερα, τὴ μορφὴ ζούγκλας, γιατί ἡ ἐπάρκεια ἀγαθῶν μόνο σὲ μιὰ μερίδα τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἀυξάνει τὰ μίση, τὴ δikhόνοια, τὴ διαίρεση και τὸ ἐγκλημα.

ναι τό σπουδαιότερο καθήκον μας, ἀφοῦ ἔτσι, ὄχι μόνη ἡ συγκεκριμένη κοινωνία μας βοηθεῖται, ἀλλά ἐργαζόμαστε καί γιά τή μελλοντική πραγματοποίησή τῆς παγκόσμιας χριστιανικῆς κοινωνίας.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί εἶναι ἀδύνατο νά υπάρξει ἀληθινή δικαιοσύνη καί εἰρήνη χωρίς πίστη στό Χριστό;
2. Ποιά ἡ σχέση « Ὁρθοδοξίας» καί ἀγάπης;
3. Πῶς ἐρμηνεύεις τά λόγια τοῦ ποιητῆ: «Μή φοβηθῆς αὐτόν πού στηρίξε στήν πίστη ἐπάνω τήν ἐλπίδα»; (Πολέμης).
4. Ἡ λύση μόνο τοῦ οικονομικοῦ προβλήματος, μπορεῖ νά δημιουργήσει εὐτυχισμένες κοινωνίες ἀνθρώπων; Ποῦ ἔγκειται ἡ ἀληθινή εὐτυχία;

ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Ὁ ἀγώνας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας γιὰ κοινωνική δικαιοσύνη.

Ἡ συμβολή τοῦ Χριστιανισμοῦ στὸν ἀγώνα γιὰ ἀγάπη καὶ δικαιοσύνη (Χριστιανικός κοινωνισμός) φαίνεται στὴ δράση τῶν ἁγίων Πατέρων. Ἡ συμβολή τους δέν περιορίζεται μόνο στὸ χῶρο τοῦ δόγματος, ἐκτείνεται καὶ στὸ χῶρο τῆς κοινωνίας. Πιστοὶ στὸ περί δικαιοσύνης κήρυγμα τῆς Γραφῆς οἱ Πατέρες πρωτοστάτησαν στὸν ἀγώνα γιὰ κοινωνική ἰσότητα καὶ δικαιοσύνη, καλλιεργώντας κοινωνικό πνεῦμα καὶ πολεμώντας, μέ ὄλη τὴ μαρτυρία τους κάθε τάση ἀτομισμού, ὡς διαστροφή τῆς οὐσίας τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας. Ἀντιτάχθηκαν σέ κάθε μορφή ἀδικίας, πῆραν τὸ μέρος τῶν φτωχῶν καὶ ἀδυνάτων, προβάλλοντας ὡς πρότυπο χριστιανικῆς κοινωνίας τὴ ζωὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν.

Ὁ κοινωνικός ἀγώνας τῶν Πατέρων δέν ἔμεινε βέβαια στὴ θεωρία, ἀλλὰ σαρκώθηκε σέ ἓνα τεράστιο κοινωνικό ἔργο, τολμηρὸ καὶ πρωτοποριακὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ τους. Ἡ «Βασιλειάδα» τοῦ Μ. Βασιλείου εἶναι ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα παραδείγματα ὀργανωμένου κοινωνικοῦ φορέα. Τὸ σημερινὸ «κοινωνικὸ Κράτος» ὀφείλει πολλὰ στὴν κοινωνικὴ διακονία τῶν Πατέρων. Παράλληλα, ὅμως, οἱ Πατέρες διατύπωναν καὶ ὑψηλές κοινωνικές ἀρχές, συνεχίζοντας τὸ κοινωνικό μήνυμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καὶ ἀποδεικνύονται τολμηρότεροι καὶ ριζοσπαστικότεροι ἀπὸ ὅλα τὰ μεταγενέστερα κοινωνικά συστήματα. Δειγματοληπτικά παραθέτουμε μερικές χαρακτηριστικές τους θέσεις:

– «Εἰ ἐν τῷ ἀθανάτῳ κοινωνοὶ ἐστέ, πόσον μᾶλλον ἐν τοῖς θνητοῖς;» (Διδαχὴ, β' αἰ.) (= Ἀφοῦ ἐξίσου μετέχετε στὰ αἰώνια καὶ ἀθάνατα, πού αἶς δίνει ὁ Θεός, πῶς θὰ ἀρνηθεῖτε, ὅτι καὶ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ ἀνήκουν σέ ὅλους σας;) (ΒΕΠ, 2, 216/17).

– «... Τὸ ψωμί, πού κρατᾶς κρυμμένο, ἀνήκει σ' ἐκεῖνον, πού πεινᾷ. Τὰ ρούχα, πού φυλάς στὴν ἀποθήκη σου, εἶναι τοῦ γυμνοῦ. Τὰ ὑποδήματα, πού τὰ ἔχεις καὶ σαπίζουν, εἶναι τοῦ ξυπόλυτου. Τὰ λεφτά, πού τὰ καταχωνιάζεις, εἶναι ἐκεῖνου πού δέν ἔχει (Μ. Βασίλειος Ε.Π. 31, 277).

– «Νά ντραπεῖτε σεις, πού κρατᾶτε ὅσα ἀνήκουν στοὺς ἄλλους, καὶ νά μμηθεῖτε τὴν ἰσότητα τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲ θὰ μείνει κανένας φτωχός...» (Γρηγόριος ὁ Θεολόγος). (Ε.Π. 35, 889).

– Τὸ «δικό μου» καὶ «τὸ δικό σου» εἶναι ἀπλά λόγια· στὴν πραγματικότητα δέν ὑπάρ-

χουν. Γιατί δέν έχουμε ποποτε δικό μας, όλα είναι του Θεού» (Ίωάννης ο Χρυσόστομος). (Ε.Π. 61, 85).

Στά πρόσωπα τῶν ἁγίων Πατέρων ἡ κοινωνική διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ βρῆκε τήν τελειότερη ἔκφρασή της. Ὁ Χριστιανός ἀγωνίζεται νά ἀποκτήσει τό φρόνημα τῶν Πατέρων καί στήν πνευματική καί τήν κοινωνική διάσταση τῆς ζωῆς του.

Κοινωνικά διακονήματα κλήρου καί λαοῦ. Γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν βιωτικῶν καί ὑλικῶν προβλημάτων τῶν πιστῶν ἡ Ἐκκλησία καθιέρωσε εἰδικά διακονήματα, μέ κοινή συμμετοχή σ' αὐτά τόσο τοῦ κλήρου, ὅσο καί τοῦ λαοῦ. Τήν εὐθύνη καί γιά τά ἔργα τῆς φιλανθρωπίας καί ἀγάπης ἀνέλαβαν στήν ἀρχή οἱ Ἀπόστολοι. Γρήγορα ὁμως θεσπίσθηκε ὁ θεσμός τῶν Διακόνων. Τούς ἐξέλεξαν ὅλοι οἱ πιστοί δημοκρατικά, καί οἱ Ἀπόστολοι τούς «χειροτόνησαν», μεταδίδοντάς τους τό Ἅγιο Πνεῦμα, γιά νά ὑπηρετήσουν τό Λαό στά κοινωνικά. Κοινωνικό ἔργο ἀνατέθηκε καί στίς Παρθένας καί τίς Χῆρες, σεβαστές δηλ. χριστιανές, πού φρόντιζαν τούς φτωχοῦς, τούς φυλακισμένους, τά ὀρφανά, τούς ἀρρώστους. Πολύ γρήγορα καθιερώθηκε ὁ θεσμός τῶν Διακονισσῶν, παράλληλα πρός ἐκεῖνο τῶν Διακόνων. Χειροτονοῦσαν γυναῖκες διακόνους, πού βοηθοῦσαν στή λατρεία, ἀλλά προπάντων στό κοινωνικό ἔργο. Ἀναλάμβαναν τή φιλανθρωπία καί ἀγάπη τῆς Ἐκκλησίας σ' ὅλους τούς τομεῖς. Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀγνόησε τήν καταλληλότητα τῆς γυναικείας καρδιάς γιά τά ἔργα τῆς ἀγάπης. Τό μεγαλεπήβολο κοινωνικό ἔργο τοῦ Χρυσοστόμου τό εἶχαν ἀναλάβει διακόνισσες, ὅπως ἡ Ὀλυμπιάδα, Σιλβίνα, Πρόκλα κ.ἄ. Ἡ ἀδελφή τοῦ Μ. Βασιλείου Μακρίνα καί ἡ σύζυγος τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου Νύσσης Θεοσεβία ἦσαν διακόνισσες. Ὁ θεσμός τῶν διακονισσῶν ἴσχυε στό Βυζάντιο μέχρι τό τέλος τῆς αὐτοκρατορίας (15ος αἰ.). Στούς τελευταίους, ὁμως, αἰῶνες ἡ δράση τους περιορίστηκε στίς Μονές¹.

Ἡ κοινωνική διακονία τῆς Ἐκκλησίας μέ τή μορφή τῆς φιλανθρωπίας, ἔμεινε πάντα ὑπό τήν εὐθύνη τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ ὁποῖος ἀνέθετε ὄχι μόνο σέ

---

1. Ἡ καθιέρωση τοῦ θεσμοῦ τῶν διακόνων καί διακονισσῶν, γιά τή θεραπεία κοινωνικῶν ἀναγκῶν, δείχνει πόση σημασία ἔδωσε ἡ Ἀποστολική Ἐκκλησία στίς βιοτικές ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων καί ἡ χειροτονία τους, πόσο ψηλά τοποθέτησε αὐτή τή διακονία. Οἱ Διάκονοι ἦσαν ἕνας εἶδος χριστιανῶν κοινωνικῶν διακόνων - λεπουργῶν, ἀναλάμβαναν δηλ. τήν εὐθύνη τῶν βιοτικῶν. Μέχρι σήμερα ὁ ὅρος ὑπουργός ἐκφράζει αὐτή τή διακονία, καί σημαίνει ὑπηρετής - διάκονος τοῦ Λαοῦ.

Ἡ χρῆσις τοῦ αὐτοκράτορα στό Βυζάντιο καί ἡ ἐναρξη τοῦ ἔργου κάθε νέας Κυβερνήσεως σήμερα μέ πράξη ἐκκλησιαστική (ἀγιασμός - ὀρκωμοσία) δείχνει, ὅτι οἱ ἐκλεγμένοι ἀπό τό Λαό πολιτικοί ἀναλαμβάνουν μέ τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ τήν κοινωνική διακονία τῶν πιστῶν, συνεχίζοντας, κατά κάποιον τρόπο, τό ἔργο τῶν ἀρχαίων Διακόνων.

κληρικούς, αλλά και λαϊκούς τά έργα τῆς ἀγάπης. Ἔτσι διεξάγεται καί σήμε-
ρα, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω.

Προληπτική καί θεραπευτική φιλανθρωπία. Ἡ κοινωνική διακονία τῆς Ἐκκλησίας ἔχει διπλό χαρακτήρα, *προληπτική* καί *θεραπευτική*. Ἐνας σο-
φός λόγος λέγει: «Κάλλιον τό προλαμβάνειν ἢ τό θεραπεύειν». Ἡ προληπτική
διακονία ἔχει σκοπό νά προλάβει τό πρόβλημα, πρὶν αὐτό διαμορφωθεῖ. Γιατί,
ὅταν γίνεῖ ἓνα κακό, ἴσως ἡ θεραπεία εἶναι πολύ δύσκολη, ἂν ὄχι καί ἀδύνατη.
Ἡ κοινωνική πρόνοια μπορεῖ νά περιθάλπει μιά δυστυχία, νά ἀνακουφίσει τόν
πόνο. Δέν μπορεῖ, ὅμως ποτέ νά σβῆσει τή θλίψη καί τήν ἀγωνία, πού θά ἔ-
χουν δημιουργηθεῖ. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, πάλι σέ κάποια στιγμή τῆς ζωῆς τους,
ἔχουν ἀνάγκη νά βοηθηθοῦν, γιά νά ἀποφύγουν κάποιο κακό ἢ κίνδυνο, πού
τούς ἀπειλεῖ. Ἡ προληπτική διακονία τῆς Ἐκκλησίας γίνεται μέ τήν ποιμαντι-
κή της (ἐξομολόγηση, κατήχηση), ἀλλά καί μέ ὄλη τή φροντίδα πάνω στό ποι-
μνιό της. Στό ἔργο αὐτό εἶναι ἀναγκαῖα καί ἡ συνεργασία τῶν λαϊκῶν, σέ μιά
προσπάθεια ὀργανωμένης φιλανθρωπίας, γιά νά ἔχει θετικά ἀποτελέσματα.

Ἡ θεραπευτική διακονία γίνεται, γιά νά ἐπουλωθοῦν τά τραύματα ἀπό κά-
ποια δυστυχία ἢ ἀδόκητη περιπέτεια. Καί ἐδῶ πάντα ἡ Ἐκκλησία χρησιμοποιεῖ
τά λαϊκά μέλη της, πολύ περισσότερο, ἰδρύει φιλανθρωπικά ἰδρύματα, πού
ἀναλαμβάνουν νά ἀνακουφίσουν τόν ἀνθρώπινο πόνο. Μετά τήν «Βασιλειά-
δα» πλῆθος ἀπό φιλανθρωπικά ἰδρύματα κάθε εἶδους ἰδρύθηκαν ἀπό τήν Ἐκ-
κλησία στό Βυζαντινὸ Κράτος, ὅπως θά δοῦμε στή συνέχεια.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς ἐκφράζεται ἡ κοινωνική διδασκαλία τῶν ἁγίων Πατέρων;
2. Πῶς φαίνεται ἡ Χριστιανική πληρότητα στό ἔργο τῶν ἁγίων Πατέρων;
3. Τί γνωρίζεις γιά τά κοινωνικά διακονήματα κλήρου καί λαοῦ;
4. Τί εἶναι «προληπτική» καί τί «θεραπευτική» φιλανθρωπία;

Κείμενα

*Εἰπέ μοι πόθεν σύ πλουτεῖς; παρά τίνος λαβῶν; τί δέ ἕτερος πόθεν; παρά τοῦ
πάππου, φησίν, παρά τοῦ πατρός. Δυνήση οὖν μέχρι πολλοῦ τοῦ γένους ἀνίων οὕτω
δειξαι τήν κτῆσιν δικαίαν οὖσαν; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις, ἀλλ' ἀνάγκη τήν ἀρχήν αὐτῆς
καί τήν ρίζαν ἀπό ἀδικίας εἶναι τινος. Πόθεν; Ὅτι ὁ Θεός ἐξ ἀρχῆς οὐ τόν μέν πλου-
σιον ἐποίησε, τόν δέ πένητα... ἀλλά τήν αὐτήν πᾶσιν ἀνῆκε γῆν» (Ἰωάννης Χρυσό-*

στομος, Εἰς τὴν Α΄ Τιμοθ. Ὁμιλία 12, Ε.Π. 62, 562/3.

(«Πές μου, ἀπό ποῦ ἔχεις τὸν πλοῦτο σου; ἀπό ποιὸν τὸν πῆρες; καὶ ὁ ἄλλος ἀπό ποῦ; ἀπό τὸν παππού του, λέγει, ἀπό τὸν πατέρα του. Θά μπορέσεις, ἄρα, ἀνεβαίνοντας πολὺ πίσω στὴ γενιά σου, νὰ ἀποδείξεις, ὅτι ἡ ἀπόκτηση (τοῦ πλοῦτου) εἶναι δίκαιη; Δέ θά μπορέσεις ὅμως, ἀλλὰ ἀναγκαστικά ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ρίζα της θά ξεκινοῦν ἀπό κάποια ἀδικία. Ἐπί ποῦ (τό βγάζω αὐτό); Γιατί ὁ Θεός ἀπό τὴν ἀρχὴ δέν ἔκαμε τὸν ἕνα πλούσιο καὶ τὸν ἄλλο φτωχό... ἀλλὰ ἔδωσε σ' ὅλους τὴν ἴδια γῆ»).

«Μὴ φανῶμεν οἱ λογικοὶ τῶν ἀλόγων ὠμότεροι. Ἐκεῖνα γάρ τοῖς ἐκ τῆς γῆς φουμομένοι παρά τῆς φύσεως ὡς κοινῆ κέχρηται... Ἡμεῖς δέ ἐγκολπιζόμεθα τὰ κοινά, τὰ τῶν πολλῶν μόνον ἔχομεν... Ἐπέλθωμεν τὸ τῶν τρισχιλίων ὑπόδεγμα· τὸ πρῶτον τῶν χριστιανῶν ζηλώσωμεν σύνταγμα· ὅπως ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά, ὁ βίος, ἡ ψυχὴ, ἡ συμφωνία, ἡ τράπεζα κοινή, ἀδιαίρετος ἀδελφότης, ἀγάπη ἀνυπόκριτος, τὰ πολλὰ σώματα ἔν ἐργαζομένῃ». (Μ. Βασίλειος, ὁμιλία σὲ περίοδο πείνας καὶ ξηρασίας (ἐν λιμῶ καὶ ἀρχμῶ), Ε.Π. 31, 324/5).

(«Μὴ φανοῦμε οἱ λογικοὶ (ἄνθρωποι) σκληρότεροι ἀπὸ τὰ ζῶα. Γιατί ἐκεῖνα χρησιμοποιοῦν αὐτά, ποῦ ἀπὸ τῆ φύση της βλαστάνει ἡ γῆ, ἀπὸ κοινού... Ἡμεῖς ὅμως παίρνομε γιὰ δικά μας αὐτά, ποῦ ἀνήκουν σὲ ὅλους, κρατᾶμε μόνο γιὰ μᾶς αὐτά, ποῦ ἀνήκουν στοὺς πολλούς... Ἄς ἔλθωμε στὸ παράδειγμα τῶν τριῶν χιλιάδων (τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων)· ἄς μιμηθοῦμε τὴν πρώτη ζωὴ τῶν Χριστιανῶν, ὅπου τὰ εἶχαν ὅλα κοινά, τὴ ζωὴ, τὴν ψυχὴ, τὴ συμφωνία, τὸ τραπέζι κοινό, (καὶ ἦταν) ἀδιαίρετη ἀδελφότητα, ἀγάπη ἀνυπόκριτη, ποῦ ἔκανε τὰ πολλὰ σώματα ἕνα»).

ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΡΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ ἀγάπη στήν ἀρχαία Ἐκκλησία. Φαινομενικά τίποτα δέν εἶχε ἀλλάξει στήν ἐξωτερική ἐμφάνιση καί ζωή τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Καί ὅμως εἶχε σημειωθεῖ στήν πραγματικότητα μιά ριζική ἐσωτερική μεταβολή, πού σάν συνέπειά της εἶχε καί τή βαθιά μεταβολή τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Πρῶτα ἀπ' ὅλα κοινωνοῦσαν συχνά τό σῶμα καί τό αἷμα τοῦ Χριστοῦ γιά νά εἶναι ἐτσι ἐνωμένοι μέ τό Χριστό καί μεταξύ τους σέ μιά ἀδελφική κοινωνία. Ἐπικρατοῦσε ἡ πίστη στήν ἰσότητα ὄλων καί στήν κοινοκτημοσύνη τῶν ἀγαθῶν¹.

Οἱ Χριστιανοί στήν ἀρχαία ἐκκλησία χρησιμοποιοῦσαν πολλά μέσα, γιά νά ἐκδηλώσουν τήν ἀγάπη τους. Διοργάνωσαν ἀξιοθαύμαστο σύστημα συλλογῆς καί διαθέσεως ἐλεημοσυνῶν. Ἔδειχναν ἰδιαίτερη στοργή γιά τοὺς ἀσθενεῖς. Ἐκαναν ὑπεράνθρωπες προσπάθειες γιά τήν ἐξαγορά καί ἀπελευθέρωση τῶν φυλακισμένων. Μιά ἀπό τίς ὠραιότερες ἐκδηλώσεις τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, πού κοσμοῦσε τήν ἀρχαία Ἐκκλησία, ἦταν ἡ φιλοξενία. Ἐνότητα δέν ὑπῆρχε μόνο μεταξύ τῶν μελῶν μιᾶς κοινότητος, ἀλλά καί μεταξύ τῶν μελῶν τῶν διαφόρων μακρινῶν Ἐκκλησιῶν. Οἱ Ἐκκλησίες ἐπικοινωνοῦσαν μέ ἐπιστολές καί μέ τόν τρόπο αὐτό καλλιεργοῦσαν πνεῦμα ἐνότητας. Ἄν καί περιλάμβανε ποικιλία μελῶν ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία, ἡ ἀγάπη τοὺς ἔδενε σ' ἓνα ἀδιάσπαστο ὀργανικό ὄλο, σ' ἓνα ἐνιαῖο σῶμα, στό ὁποῖο σφυρηλατοῦνταν ἅγιοι καί ἱεροί δεσμοί. Χάρη σ' αὐτή τήν ἐνότητα δημιούργησαν μιά κοινωνία διαφορετική ἀπ' ὅλες τίς ἄλλες, ὑποδειγματική γιά ὅλους τοὺς αἰῶνες.

Ἡ φιlanθρωπία στό Βυζάντιο καί τήν τουρκοκρατία. Ἡ Ἐκκλησία τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἐμπνεόμενη ἀπό τό φωτεινό παράδειγμα τῶν Χριστιανῶν τῶν τριῶν πρώτων αἰῶνων, ἀνέλαβε πρωτοφανές καί γιγαντιαῖο φιlanθρωπικό ἔργο. Οἱ Χριστιανοί μεριμνοῦσαν πρῶτα γιά τοὺς φτωχοὺς καί ἀναλάμβαναν τίς δαπάνες γιά τήν ἀνατροφή τῶν ὄρφανῶν. Ἔδειχναν θαυμαστή

1. Πωλοῦσαν γι' αὐτό τὰ κτήματά τους, καί τὰ χρήματα προσέφεραν στοὺς Ἀποστόλους, πού τὰ διέθεταν, γιά τίς ἀνάγκες τῶν πτωχοτέρων. Καί τό σπουδαῖο εἶναι ὅτι τὰ εἰσοδήματα δέν τὰ μοίρασαν ἐξίσου σέ ὅλους, ἀλλά ὁ καθένας ἐπαιρνε ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες πού εἶχε, γιατί ἡ χριστιανική ἰσότητα καί δικαιοσύνη δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τήν ἰσοπέδωση πού φέρνουν οἱ ὀλοκληρωτισμοί.

μέριμνα για τούς ξένους αιχμαλώτους. Όταν κάποτε οι Άρειανοί κατηγορήσαν τόν Άμβρόσιο, γιατί είχε πουλήσει τά πολύτιμα έκκλησιαστικά σκεύη γιά νά ἐλευθερώσει αιχμαλώτους, αὐτός ἀπάντησε ὅτι κόσμημα τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι αὐτά, ἀλλά ἡ ἐξαγορά τῶν αιχμαλώτων. Ἡ Ἐκκλησία καί τά Μοναστήρια ἦταν τό καταφύγιο τῶν ξένων. Ὁ Μ. Βασίλειος ἐκτιζε ξενῶνες, ὁ Χρυσόστομος εἶχε ἰδρύσει «οἴκους φιλοξένους καί φιλοχρίστους», καί ὅλα τά μοναστήρια εἶχαν ἀπαραίτητα «ξενῶνες». Ἐμπρακτῆ ἐκδήλωση ἀγάπης τῆς Ἐκκλησίας ἦταν καί ἡ ποικιλία τῶν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων: Νοσοκομείων, λεπροκομείων, ὀρφανοτροφείων, πτωχοκομείων, γηροκομείων. Μέ αὐτά ἡ Ἐκκλησία τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἐγίνε πρωτοπόρος στό ἔργο τῆς ὀργανωμένης κοινωνικῆς πρόνοιας. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἦταν «προστασία τῶν δεομένων, παράκλησις, τῶν ἐν συμφοραῖς...» Κλασικό πρότυπο τῆς χριστιανικῆς κοινωνικῆς δράσεως ὑπῆρξε ὁ Μ. Βασίλειος μέ τή «Βασιλειάδα». Ἦταν ἓνα συγκρότημα κοινωνικῆς βοήθειας, μιά πραγματικῆ πόλη ἀγάπης, στήν ὁποία ἀντιμετωπιζόταν κάθε ἀνθρώπινη ἀνάγκη. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἦταν «...ἡ τῶν ἀρρωστοῦντων νοσοκομία, ἡ τῶν καταπονουμένων ἐπικουρία, ἡ τῶν πλανωμένων ἐπιστροφή...» Στήν Ἀλεξάνδρεια τόν Ζ' αἰ. παράδειγμα κοινωνικῆς δράσεως ἐγίνε ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμονας. Ὁ Ἐφραίμ ὁ Σύρος διακρίθηκε γιά «τάς πτωχοτροφίας καί τόν πρὸς τούς πένητας οἶκτον» καί ὅταν ἐπληξε τήν Ἐδεσα λιμός «στήσας κλίνας ὡς τριάκοντα, ἐνοσοκόμει τούς λιμώτοντας» (Λαυσαϊκή Ἱστορία 40, 1 - 5).

Στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Ὁ ἱστορικός Κ. Παπαρρηγόπουλος λέγει ὅτι τά μοναστήρια «παρέσχον εἰς τούς ἀσθενεῖς, τούς πένητας, τούς ὀδοιπόρους, καταφυγὴν καί προστασίαν ἦν οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τότε ἡδύναντο οὗτοι νά εὕρωσι». Ἡ σκληρὴ τυραννία καί ἡ οἰκονομικὴ καχεξία δέν ἐπέτρεπαν τὴν ἀνάπτυξη ἐνός ὀργανωμένου φιλανθρωπικοῦ ἔργου. Ὅμως μοναχοί, ἱερεῖς καί πιστοὶ ἀπὸ τό ὑστέρημά τους προσπαθοῦσαν νά θεραπεύουν τίς πληγές τοῦ πόνου καί τῆς φτώχειας. Ἡ Ἐκκλησία ἐγίνε στοργικὴ μητέρα τοῦ σκλαβωμένου ἔθνους. Παρά τούς κινδύνους καί τίς δυσκολίες, πολλοὶ κληρικοὶ πρωτοστάτησαν σέ φιλανθρωπικά ἔργα. Γιά παράδειγμα ἀναφέρουμε τόν Ἅγιο Βησσαρίωνα στή Λάρισα, πού ἐζήσε στίς ἀρχές τοῦ 16ου αἰ. Ἦταν ὀνομαστός γιά τὴν ἀπελευθέρωση πολλῶν αιχμαλώτων, γιά τὴ μεγάλη βοήθεια πού ἔδινε στοὺς φτωχοὺς καί τούς ἀρρώστους, γιά τά γεφύρια πού ἔκτισε στή Θεσσαλία καί στόν ἄνω Ἀχελῷο.

Τό κοινωνικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας στοὺς νεότερους χρόνους. Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία συνέχισε τὴν κοινωνικὴ ἀποστολὴ τῆς, ἀνάλογα βέβαια μέ τίς δυνατότητές τῆς, δεδομένου ὅτι τό μεγαλύτερο μέρος τῆς Ὀρθοδο-

ξίας από τις άρχές του αιώνα μας είναι κάτω από άντιχριστιανικά καθεστῶτα. Ποτέ δέ χωρίστηκε ή ζωή τής Όρθοδοξίας από τήν άγάπη και τή φιλανθρωπία. Όιδιαίτερα ή Έλλαδική Έκκλησία έχει άναπτύξει στό πρόσφατο παρελθόν σπουδαίο κοινωνικό και έθνικό έργο. Στά χρόνια του πολέμου 1940 - 41 και τής κατοχής, πρόσφερε σημαντική βοήθεια μέ τήν « Όπηρεσία Πρόνοίας Στρατευμένων» και τόν « Έθνικό Όργανισμό Χριστιανικής Όλληλεγγύης». Ό « Όποστολική Διακονία τής Έκκλησίας τής Έλλάδος» είναι από τό 1945 ένας σπουδαίος έπιτελικός Όργανισμός ιεραποστολικού έργου. Μέ τή φροντίδα τής λειτουργούν τά Κατηχητικά Σχολεία, Θεολογικό Όικοτροφείο, Όνωτέρα Σχολή Διακονισσών - Κοινωνικών Λειτουργών, ό Όίκος Φοιτηρίας κ.ά.

Όρωτήσεις

1. Μελέτησε τό χωρίο: Πράξεις Όποστ. 4, 32 - 37. Νά βρείς και νά άναπτύξεις τούς λόγους τής άρμονικής ένότητας των πρώτων Χριστιανών.
2. Κατά τή γνώμη σου, ή Έκκλησία τί είδους κοινωνικό έργο πρέπει νά άναπτύξει σήμερα;

ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Κοινωνικό έργο και φιλανθρωπικά ιδρύματα στις Μητροπόλεις. Ἡ Ἐκκλησία μας ἀσκεῖ ἀθόρυβα καὶ ἀνεπίδεικτα ἓνα σπουδαῖο κοινωνικό ἔργο. Πιστή στήν παράδοσή της, μέ τό φιλανθρωπικό της ἔργο συμπληρώνει τό κοινωνικό ἔργο τῆς Πολιτείας. Κάθε Μητρόπολη ἔχει ἓνα *Κεντρικό Γραφεῖο*, τό ὁποῖο διευθύνει καὶ κατευθύνει τό ἐπί μέρους κοινωνικό ἔργο πού συντελεῖται στίς Ἐνορίες. Οἱ τομεῖς πού καλύπτει τό φιλανθρωπικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι: Οἰκοτροφεῖα μαθητῶν καὶ συσσίτια, Γηροκομεῖα καὶ Σπίτια Γαλήνης Χριστοῦ γιά ἄπορους καὶ ἐγκαταλελειμμένους γέροντες, Νοσοκομεῖα, Ἄσυλα ἀνιάτων, Ὁρφανοτροφεῖα, Οἰκοκυρικές Σχολές, Γενικά Φιλόπτωχα ταμεῖα, πού καλύπτουν καθημερινές ἢ ἑξακτακτες ἀνάγκες πτωχῶν, ὅπως ἐνοίκια, φάρμακα, βοηθήματα, ἀποστολές ἀρρώστων στό ἐξωτερικό, ἀντιμετωπίσεις θεομηνιῶν κτλ. Ἄσκειται, ὅμως, καί ἓνα εὐρύτερο κοινωνικό ἔργο, πού ἀναλύεται σέ χορήγηση ὑποτροφιῶν, στή λειτουργία Γραφείων εὐρέσεως ἐργασίας, Κέντρων συμπαραστάσεως οἰκογενείας, γιά τήν πρόληψη διαζυγίων, Κέντρων ἐπιμορφώσεως μελλονύμφων, ὀργάνωση αἰμοδοσιῶν, μέριμνα γιά φυλακισμένους καὶ ἀρρώστους, συζητήσεις καὶ ἐρευνες πάνω σέ κοινωνικά θέματα κτλ. Γιά τό τεράστιο αὐτό ἔργο χρησιμοποιοῦνται ἑκατοντάδες ὑπάλληλοι καὶ πολλές χιλιάδες ἐθελοντές. Τό ἔργο καλύπτεται οἰκονομικά ἀπό τήν ἐκκλησιαστική περιουσία ἀλλά καί ἀπό ἐθελοντικές εἰσφορές¹.

1. Μιά πρόσφατη (1980) στατιστική ἐρευνα ἐδῶσε τά ἀκόλουθα στοιχεία: Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος σήμερα ἔχει: 450 ἱδρύματα, πού ἀναλύονται ὡς ἐξῆς:

152	Οἰκοτροφεῖα μέ 7.421 μαθητές καὶ μαθήτριες.
64	Γηροκομεῖα μέ 1.544 τροφίμους.
7	Νοσοκομεῖα, 5 Ἄσυλα ἀνιάτων.
36	Ὁρφανοτροφεῖα μέ 1.259 παιδιά.
53	Συσσίτια γιά μικρά παιδιά.
76	Κατασκηνώσεις γιά 11.500 παιδιά.
12	Οἰκοκυρικές Σχολές.
1	Ψυχιατεῖο.
38	Σπίτια Γαλήνης Χριστοῦ.
77	Γενικά Φιλόπτωχα Ταμεῖα, καὶ
2.156	Ἐνοριακά Φιλόπτωχα Ταμεῖα.

“Αν σ’αυτά τὰ ἰδρύματα, πού διατηρεῖ καί διευθύνει ἡ Ἐκκλησία, προσεθεῖ καί ἡ κοινωνική καί φιλανθρωπική δραστηριότητα Χριστιανικῶν Ἀδελφοτήτων, Ὀργανώσεων καί Συλλόγων, τότε ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ χριστιανικός κόσμος τῆς Ἑλλάδος ἀναπτύσσει μιά ἀξιοπρόσεκτη κοινωνική δραστηριότητα.

Ἡ ἄσκηση τῆς ἀγάπης στίς Ἐνορίες. Ὅπως θεολογικά ἡ Ἐνορία εἶναι ἡ Ἐκκλησία σέ ὀρισμένο τόπο, πού φυλάει καί μεταδίδει τήν ὀρθόδοξη ἀλήθεια, ἔτσι καί στό φιλανθρωπικό ἔργο κάθε Ἐνορία εἶναι μιά μικρογραφία τῆς Μητροπόλεως. Οἱ τομεῖς τοῦ κοινωνικοῦ ἔργου πού ὑπάρχουν στίς Μητροπόλεις, ὀργανώνονται καί στίς Ἐνορίες. Ἔτσι ἡ ζωὴ τῆς Ἐνορίας εἶναι ἔκφραση τῆς γνησιότητάς της ὡς σώματος Χριστοῦ. Ἡ διακονία τῆς ἀγάπης καθιστᾷ τήν Ἐνορία ἓνα κοινόβιο ἀδελφούνης. Συντονιστές καί δημιουργοί τοῦ ἔργου κάθε ἔνορίας εἶναι οἱ Ἐφημέριοι. Ἔτσι ἀναπτύσσεται ὅλη ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας σέ ἓνα πλαίσιο ἐνότητας καί κοινῆς πορείας. Ἡ συμμετοχὴ τῶν λαϊκῶν μελῶν στήν κοινωνικὴ διακονία τῶν Ἐνοριῶν πρέπει νά εἶναι μεγάλη, γιατί ἔτσι μετέχουν καί οἱ λαϊκοὶ στὴ ζωὴ τοῦ Σώματος καί παίρνουν μέσα σ’αὐτό τὴ θέση πού τοὺς ἀνήκει. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐνοριακῆς ζωῆς καί ἡ ἔνωση ὄλων στὴ ζωὴ τῆς ἔνορίας εἶναι ἡ βασικότερη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς Ἐκκλησίας μας.

«Ἡ μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἡ Ἐκκλησία ζεῖ πάντοτε μέ ἔντονη τὴ συνειδηση τῆς καθολικότητάς της. Κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία (ἐνὸς ἔθνους, Μητρόπολη, Ἐνορία) ξέρεי, πῶς δέν εἶναι αὐτόνομη καί αὐθυπόστατη, ἀλλὰ σέ μιά μυστικὴ κοινωνία ἐνότητας μέ τίς χριστιανικὲς «παροικίες» ὄλου τοῦ κόσμου. Ἡ πίστη αὐτὴ ἔχει ὡς συνέπεια νά ὑπάρχει μεταξύ ὄλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν κοινωνία ὄχι μόνο πίστεως, ἀλλὰ καί ἀγάπης. Ἔτσι πραγματοποιεῖται ὁ λόγος ἐκεῖνος τῆς Θ. Λειτουργίας: «...Τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καί τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αἰτησάμενοι, ἑαυτοὺς καί ἀλλήλους καί πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα».

Ἡδὴ στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία «ἡ μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν», ἡ φροντίδα καί τὸ ἐνδιαφέρον τῆς μᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἄλλη, ἦταν πολὺ ἔντονα ἀναπτυγμένη. Ἰδιαίτερα στὴν ἐποχὴ τῶν διωγμῶν, ὅταν μιά Ἐκκλησία διωκόταν, ἔσπευδαν ὄλες οἱ ἄλλες νά τὴ βοηθήσουν. Ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος ὀνομάζει τὴν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης στίς ἀρχές τοῦ β’ αἰ. «προκαθημένη τῆς ἀγάπης», γιὰ τὴν ἀδελφικὴ συμπαράστασή της στίς δεινοπαθοῦσες Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Μ. Βασίλειος διηγεῖται ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Διονυσίου (259 - 269) πάλι ἡ Ἐκκλησία Ρώμης, πού ἦταν πλοῦσια σέ σχέση μέ ἄλλες, ἔστειλεν χρήματα στὴν Ἐκκλησία Καπαδο-

κίας για την άπελευθέρωση αιχμαλώτων, που είχαν άπαχθει από βαρβάρους. Άνάλογη δραστηριότητα είχε άναπτύξει ή Έκκλησία τής Καρχηδόνας στή Β. Άφρική καί ιδιαίτερα ό έπίσκοπος τής Κυπριανός (+254).

Ή άρχαία Έκκλησία ζούσε καί αναπτυσσόταν σέ μιά άτμόσφαιρα άγάπης. Ή άγάπη δέ θεράπευε μόνο ύλικές, άλλα καί πνευματικές άνάγκες. Έτσι ό έπίσκοπος Ρώμης Κλήμης (+96) δέ θά διστάσει νά γράψει στήν Έκκλησία Κορίνθου στά τέλη του α΄ αιώνα, όταν μιά κρίση Ξέσπασε στους κόλπους τής. Τό ίδιο θά κάνει τόν 3ο αϊ. ό έπίσκοπος Κορίνθου Διονύσιος σέ πολλές Έκκλησίες καί τόν 5΄ αϊ. ό Μ. Βασίλειος, που όνομάστηκε οικουμενικός έπίσκοπος για την άγρυπνη φροντίδα του για την ένότητα πίστεως όλης τής Έκκλησίας.

Τό πνεύμα αυτό ζει στήν Έκκλησία μας καί σήμερα. Σέ περιπτώσεις καταστροφών (π.χ. πλημμύρες στή Ρουμανία τό 1969) καί δυστυχίας σπεύδουν όλες οι Έκκλησίες νά συμπαρασταθούν στους δεινοπαθούντες χριστιανούς άδελφούς των ή καί στους μη Χριστιανούς, όπως τούς Μουσουλμάνους του Πακιστάν, τούς κατοίκους τής Αίθιοπίας κτλ. Ή Έκκλησία τής Ελλάδος ύποστηρίζει όχι μόνο πνευματικά, άλλα καί οικονομικά, τις νέες Έκκλησίες στό χώρο τής Ίεραποστολής (π.χ. Άφρική, Κορέα). Έτσι καλλιεργείται ένα πνεύμα άμοιβαιότητας καί άγάπης, άπόλυτα άναγκαίο, για νά διατηρείται καί συνεχίζεται ή ένότητα του Σώματος του Χριστού.

Έρωτήσεις

1. Τι έχεις νά παρατηρήσεις για τό κοινωνικό έργο τής Έκκλησίας μας;
2. Πώς μπορεί κάθε πιστός νά βοηθήσει στήν κοινωνική δραστηριότητα τής Ένορίας του;
3. Πώς εκφράζεται ή «μέριμνα πασών των Έκκλησιών»;

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΙΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ

Διαστάσεις και ήθος της διεκκλησιαστικής αλληλεγγύης. Οι Έκκλησίες που συμμετέχουν στο Παγκόσμιο Συμβούλιο – ανάμεσά τους και η Όρθοδοξη – παρά τις διαφορές που έχουν στο δόγμα, την Έκκλησιαστική τάξη, τις έθνικές και κοινωνικές παραδόσεις, πιστεύουν ότι με τις διεκκλησιαστικές σχέσεις θα μπορέσουν καλύτερα να γνωριστούν και όλες μαζί να εργαστούν στο πρακτικό πεδίο. Θέλουν να ασκήσουν τη χριστιανική αλληλεγγύη, έτσι ώστε οι Έκκλησίες να βοηθούνται μεταξύ τους, να αντιμετωπίζουν μαζί τις ανθρώπινες ανάγκες και να συνυπάρχουν στο χώρο της αγάπης. Η κοινή βάση στην πίστη επιτρέπει την επικοινωνία και τη στενότερη συνεργασία για την αντιμετώπιση των μεγάλων προβλημάτων του καιρού μας.

Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει διαποτιστεί με αντίληψεις, που δημιουργούν χάσμα ανάμεσα σ' αυτόν και τη Χριστιανική πίστη. Άλλ' αυτό ακριβώς είναι τό βασικότερο έργο της Έκκλησίας στο σημερινό κόσμο: Νά γεφυρώσει τό χάσμα και νά συμφιλιώσει τόν κόσμο μαζί της. Η αγάπη του Χριστού άπαιτεί κατανόηση και σέ κείνους που διαφωνούν με μās. Μόνο πάνω σ' αυτή τη συνεργασία μπορεί νά στηρίξει σήμερα ή ανθρώπινη τις έλπίδες της για την επίβιώσή της.

Μέ τη διεκκλησιαστική συνεργασία καλούμεθα νά υπηρετήσουμε τόν κόσμο όχι ως άτομα μεμονωμένα, αλλά διά της Έκκλησίας, που ως σώμα του Χριστού πρέπει νά ταχθεί αλληλέγγυος στον ανθρώπινο πόνο.

Μόνιμες καταστάσεις και έκτακτα περιστατικά. Τό Παγκόσμιο Συμβούλιο Έκκλησιών (Π.Σ.Ε.) έχει γίνει τό κέντρο συγκεντρώσεως πληροφοριών για τις ανάγκες που υπάρχουν στον κόσμο, άγωγός διοχετεύσεως βοήθειας και όργανο κοινής δράσεως. Οι Έκκλησίες στο Π.Σ.Ε. εκφράζουν τό σύνδεσμό τους με την άμοιβαία βοήθεια που προσφέρουν. Ο κοινωνικός τομέας του Π.Σ.Ε. καταστρώνει σειρά ολόκληρη προγραμμάτων. Μέ την Ύπηρεσία Προσφύγων εργάζονται οι Έκκλησίες, για νά έξυμνητήσουν εκείνους που στερούνται στέγη, πατρίδα και εργασία. Παρέχουν ιατρική περίθαλψη, επαγ-

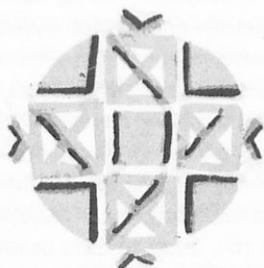
γελματική εκπαίδευση, κοινωνική πρόνοια και βρίσκουν ιδιαίτερη φροντίδα οι άνικανοι νά έργαστοϋν και οι γέροντες. Σέ περίπτωση πολέμου, ταραχών, πλημμυρών ή σεισμών, οι Έκκλησίες κινητοποιοϋνται και μέσα σέ λίγο χρόνο βρίσκονται μέ τά αναγκαία έφόδια κοντά στους τραυματίες ή άσθενείς. Φαρμακευτικό υλικό, χρήσιμα βιβλία, τρόφιμα και ρουχισμός, στέλνονται σέ φτωχούς όλου τοϋ κόσμου. Έκτός όμως από τά μόνιμα προγράμματα τοϋ Π.Σ.Ε., έξισου δραστήρια άντιμετωπίζονται και τά ποικίλα έκτακτα περιστατικά. Οι Έκκλησίες επιδιώκουν νά ακούγεται ή φωνή τους, άν σ' έναν τόπο παίρνονται άποφάσεις πού θέτουν σέ κίνδυνο τήν ειρήνη και τή δικαιοσύνη. Αναπτύσσουν δραστηριότητα στο προσκήνιο τών 'Ηνωμένων Έθνών, στο Συμβούλιο τών 'Υπουργών Έξωτερικών και δραστηριοποιοϋνται γιά τήν άποτροπή ενός νέου πολέμου και τήν προαγωγή τής ειρήνης και συναδελφώσεως τών λαών. Μέ έντονες δηλώσεις δείχνουν τό ένδιαφέρον τους γιά τόν άφοπλισμό. Τό ένδιαφέρον στρέφεται και σέ προβλήματα θρησκευτικής έλευθερίας, οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξεως, δημογραφικά και προνοίας μεταναστών. Όταν σέ κρίσιμες στιγμές οι Έκκλησίες ένώνουν τίς προσπάθειές τους, ή υπόθεση τής ένότητας τών Έκκλησιών ένισχύεται. Ο συντονισμός τών ενεργειών δίνει τή δυνατότητα στις Έκκλησίες νά άποδείξουν μέ έργα τήν άγάπη τοϋ Χριστοϋ και μεταξύ τους και σ' όλη τήν ανθρωπότητα.

Μορφωτικές άνταλλαγές. Οι διεκκλησιαστικές σχέσεις προβάλλουν και νέα θεολογική θεώρηση τών διεκκλησιαστικών προβλημάτων, πού χαρακτηρίζεται μέ τόν όρο «Οικουμενική Θεολογία». Σέ μερικές χώρες λειτουργοϋν και Πανεπιστημιακές έδρες «οικουμενικής κινήσεως», όπως στή Θεολογική σχολή τοϋ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, γιά σοβαρότερες έρευνες και μελέτη τών θεμάτων τής Οικουμενικής κινήσεως. Τό Οικουμενικό 'Ινστιτούτο τοϋ Bossey στή Γενεύη, έχει σκοπό νά συγκεντρώνει Χριστιανούς πού θέλουν νά συνεργάζονται μέσα σέ οικουμενικό περιβάλλον. Άνθρωποι από όλες τίς φυλές και όλα τά χριστιανικά δόγματα παίρνουν μέρος σέ συζητήσεις και μελέτες γιά πρακτικές λύσεις, πού βοηθοϋν στήν άντιμετώπιση τών προβλημάτων τοϋ καιροϋ μας. Σπουδαίο Οικουμενικό κέντρο πνευματικότητας είναι τό διαχριστιανικό μοναστήρι Ταϊζέ στή Γαλλία, πού συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό χριστιανών νέων.

Μέ τό πρόγραμμα ύποτροφιών δίνεται ή εύκαιρία σέ σπουδαστές τής Θεολογίας νά σπουδάσουν σέ Θεολογικές Σχολές τοϋ έξωτερικοϋ. Κοινωνιολόγοι, θεολόγοι, οικονομολόγοι παίρνουν μέρος σέ συνέδρια γιά τήν κατάσταση ένιάιων προγραμμάτων και τό συντονισμό τής έκκλησιαστικής έργασίας τους. Μέ αυτό τόν τρόπο δημιουργοϋνται οι προϋποθέσεις και οι βάσεις γιά μιá παγκόσμια δυναμική χριστιανική παρουσία.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά πρέπει νά εἶναι ἡ στάση τῶν Ἐκκλησιῶν στήν ἀντιμετώπιση πανανθρώπινων προβλημάτων;
2. Τί κακό ἔφερε στόν κόσμο ὁ χωρισμός τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν;
3. Γιατί εἶναι ἀναγκαία ἡ διαχριστιανική ἐνότητα;

ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΗΣ ΥΛΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Οι πειρασμοί της καταναλωτικής κοινωνίας. Ἡ κοινωνία στήν ὁποία ζοῦμε ὀνομάζεται καταναλωτική, γιατί ἐνισχύει τή βουλμία στή ζήτηση ὑλικῶν ἀγαθῶν καί στήν κατανάλωσή τους. Τελικός σκοπός τῆς ζωῆς θεωρεῖται τό οικονομικό κέρδος καί ἡ ἀπόλαυση τῆς ὕλης. Δημιουργεῖται ἕνας φαῦλος κύκλος ἀτομισμού, πλεονεξίας καί ὑλοκρατίας. Προπαγανδίζονται φαινομενικές ἀνάγκες, πού ἀγωνίζεται ὁ ἄνθρωπος νά τίς καλύψει. Ὅλα μεταφράζονται σέ χρῆμα, μέ ἀποτέλεσμα τήν ἐπίταση τοῦ ἐγκλήματος καί τῆς ἀνηθικότητας¹. Ἡ καταναλωτική κοινωνία καλλιιεργεῖ πνεῦμα σπατάλης, ὅταν τά 2/3 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς ὑποφέρουν ἀπό τήν ἀνέχεια καί τήν πείνα.

Τό κλίμα τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας παρεμβάλλει σοβαρά ἐμπόδια στή δημιουργία χριστιανικῆς κοινωνίας καί στήν ἐν Χριστῷ ζωή τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου. Ὁ Χριστιανισμός εἶναι ξένος πρὸς κάθε ἔννοια ἀτομισμού - ἐγωῖσμοῦ. Εἶναι κοινωνία ἀγάπης καί ἀδελφούςνης. « Ἀλλήλων τά βάρη βαστάζετε » εἶναι τό κοινωνικό μήνυμά του, ὅπως τό δίνει συνοπτικά ὁ Ἄπ. Παῦλος. (Γαλ. 6, 2). Ἡ χριστιανική δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ πνεῦμα λιτότητας καί αὐτάρκειας, κάτι πού ἀγνοοῦν οἱ ἀγραφοί νόμοι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Ὁ Χριστιανός δέν μπορεῖ, λοιπόν, νά ἀγνοήσει τόν πειρασμό καί τήν πρόκληση τῆς σημερινῆς κοινωνίας καί πρέπει νά βρεῖ τρόπον, ὥστε, παρά τά ἐμπόδια πού συναντᾷ, νά πραγματοποιήσει τή χριστιανική του πίστη. Πρέπει νά μάθει νά « νικά τόν κόσμον » (Α΄ Ἰω. 5, 4). Ἡ νίκη αὐτή τότε εἶναι δυνατή, ἂν δέν ταυτίζεται ὁ Χριστιανός μέ τόν κόσμον καί ἀκολουθεῖ τή χαραγμένη ἀπό τό Χριστό πορεία.

Ἡ ποιότητα τῆς ζωῆς. Οἱ ραγδαῖες ἐξελίξεις τῆς ἐποχῆς μας ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τή δημιουργία αἰσθήματος ἀβεβαιοτήτας στό σύγχρονο ἄνθρωπο. Ἡ ζωή χάνει συνεχῶς τή σημασία της. Γι' αὐτό παρατηρεῖται τό περίεργο φαινόμενο σέ χώρες μέ ὑψηλό βιοτικό ἐπίπεδο νά αὐξάνει ὁ ἀριθμός τῶν αὐ-

1. Πολλοί ἀπό τοὺς νεαροὺς, πού συλλαμβάνονται γιά κλοπές, ὁμολογοῦν ὅτι ἤθελαν νά κάνουν τή «μεγάλη ζωή» καί νά ἀπολαύσουν τά «ἀγαθά» πού προσφέρει ἡ σημερινή κοινωνία (ἀκριβὰ αὐτοκίνητα, διασκεδάσεις, ναρκωτικά κτλ.).

τοκτονιῶν, καί μάλιστα ἀνάμεσα σέ νέους ἀνθρώπους. Ἡ ἐξάπλωση ἐπίσης τοῦ «λευκοῦ θανάτου», τῶν ναρκωτικῶν, δείχνει τόν κορεσμό τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πού καταφεύγει στήν αὐτοκαταστροφή, ἀδυνατώντας νά δώσει κάποιο περιεχόμενο στή ζωή του. Ἀλλά καί ἡ ἐξάπλωση τοῦ ἐγκλήματος, τῆς ληστείας, τῶν ἀμβλώσεων καί ἐκτρώσεων δείχνει πόσο λίγο ὑπολογίζει ὁ σημερινός ἀνθρωπος τή ζωή καί ὅτι εὐκόλα θυσιάζει τή ζωή τῶν ἄλλων γιά τή δική του ἀπόλαυση καί εὐδαιμονία. Μιά φοβερή κρίση χαρακτηρίζει τόν πολιτισμό μας, πού ἐκφράζεται ὡς ἀγχος, ἀγωνία, φόβος γιά ἕνα κίνδυνο μαζικῆς καταστροφῆς. Ἀλλά καί ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος δέν ἀπειλεῖ λιγότερο τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Μέσα σέ ἕνα τέτοιο περιβάλλον ἡ Ἐκκλησία καλεῖται νά βοηθήσει τήν κοινωνία μέ τό κήρυγμά της, ὅτι ἡ ζωή εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν ἀνθρωπο καί ἀρχή τῆς αἰωνιότητάς μας. Ἡ ἐναγθρώπιση τοῦ Θεοῦ Λόγου εἶναι ἡ μεγαλύτερη κατάφαση τῆς ζωῆς μας, ἡ δέ ἀνάστασή του ἡ δόξα της. Ἡ ἴδια ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας στόν κόσμο καί ὁ ἀγώνας της γιά κοινωνική δικαιοσύνη καί ὑπεράσπιση τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, ὅπου καταπιέζεται, ἀδικεῖται ἢ περιφρονεῖται, εἶναι ἡ σπουδαιότερη μαρτυρία γιά τήν ἀξία τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Τότε γίνεται δεκτό καί τό μήνυμά της, ὅτι ἡ μεγαλύτερη ἀπειλή γιά τήν ἀνθρώπινη ζωή εἶναι ἡ ἁμαρτία καί ὅτι ἐκεῖνος, πού προσφέρει τή ζωή του στό Χριστό, δίνει νέα ποιότητα στή ζωή του. Μαθαίνει δηλ. νά σέβεται τή δική του ζωή καί συνάμα τή ζωή τῶν συναθρώπων του.

«Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος». Τό ξέφρενο κυνήγι τῆς ὑλῆς, στό ὁποῖο μᾶς σπρώχνει ἡ καταναλωτική κοινωνία μας, ἀποπρασανατολίζει. Μαθαίνει καί ὁ Χριστιανός νά προσκολλᾶται στά γήινα, νά ζεῖ μέ τή δίψα τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καί νά κλείνεται στή φυλακή τοῦ ἀτομισμού του. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὡς μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιδιώκει νά μᾶς φέρει καί πάλι στήν ὀρθή πορεία, στή σωστή ιεράρχηση τῶν ἀξιῶν στή ζωή μας.

Ἡ Ἐκκλησία, δέν ἀδιαφορεῖ γιά τά ὑλικά - βιωτικά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου. Δέν παραβλέπει τίς κοινωνικές μας ἀνάγκες. Ἐκεῖνο, ὅμως, πού ἐπιδιώκει, εἶναι νά μὴν ἀπολυτοποιήσει ὁ ἀνθρωπος τήν ὑλῆ καί ξεχάσει τήν πνευματική διάστασή του. Τό οὐσιαστικότερο μήνυμα τῆς Ἐκκλησίας στό σύγχρονο ἀνθρωπο εἶναι: «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μ ὄ ν ω ζήσεται ἄνθρωπος». Ὑπενθυμίζει, ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη δέν ἐξαρτᾶται μόνο ἀπό τά ὑλικά, ἀλλά πρῶτα ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τήν ὑπακοή στό θέλημά του. Ἄλλωστε καί ἡ κοινωνική δικαιοσύνη δέν εἶναι δυνατόν νά πραγματοποιηθεῖ μόνο μέ τούς κοινωνικούς ἀγῶνες, χωρίς πίστη στό λόγο τοῦ Θεοῦ πού συνιστᾶ ἰσότητα, λιτότητα καί αὐτάρκεια. Ἡ προσευχή τοῦ Χριστιανοῦ εἶναι: «Πλοῦτον καί πενίαν μή μοι δός, σύνταξον δέ μοι τά δέοντα καί τά αὐτάρκη» (Ψαλ. 24, 8).

Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας, ἄρα, δέν καλεῖται ἀπό τὴν Ἐκκλησία νὰ ἀγνοήσει τὰ βιωτικά προβλήματά του, ἀλλὰ νὰ φυλαχτεῖ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ὑλοφροσύνης. Τὰ ὑλικά ἀγαθὰ θὰ εἶναι πάντα ἡ τροφή τοῦ φθαρτοῦ σώματός μας. Χρειάζεται ὁμως τροφή καὶ ἡ ψυχὴ μας, γιὰ νὰ ζήσει ὀλόκληρος ὁ ἄνθρωπος, ὡς ψυχὴ καὶ σῶμα. Τροφή τῆς ψυχῆς εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι πνευματικός καὶ αἰώνιος. Ἡ Ἐκκλησία, λοιπόν, θέλει νὰ ὀδηγήσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ διακονία τῆς ὑλῆς στὴ διακονία τοῦ Λόγου. Ὑπενθυμίζει γι' αὐτό, πὼς βρισκόμαστε σὲ κατάσταση ἀδιάκοπης πορείας πρὸς τὴν οὐράνια, τὴν αἰώνια, Πατρίδα¹.

Τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεώς μας μᾶς διατηρεῖ συνεχῶς σὲ μιά κατάσταση ἀναμονῆς τοῦ «ἐρχομένου» Κυρίου μας. Ἐγγίζει ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, πού θὰ μᾶς εἰσαγάγει στὸν «καινὸν οὐρανὸν καὶ τὴν καινὴν γῆν» (Ἄποκ. 21, 1). Ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἀλήθειας αὐτῆς εἶναι ἡ μεγαλύτερη βοήθεια, γιὰ νὰ μείνουμε πιστοὶ στὴν κοινὴν τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐνωμένοι μὲ τὸ Θεό καὶ μετὰξὺ μας, ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ τὴ γύρω μας ὑλιστικὴ πραγματικότητα καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ κόσμου.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιὰ ἡ δυναμικὴ τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας στὴ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν;
2. Πῶς φαίνεται ἡ ὑποτίμηση τῆς ζωῆς ἀπὸ τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο;
3. Ποιό εἶναι τὸ μήνυμα τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν ἐποχὴ μας;

---

1. «Οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν» (Ἐβρ. 13, 14). Διότι «τὸ πολίτευμα ἡμῶν (ἡ ζωὴ μας) ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλ. 3, 20).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
1. «ΙΔΟΥ ΚΑΙΝΑ ΠΟΙΩ ΤΑ ΠΑΝΤΑ»	5
– Ἡ «βιαία πνοή» τοῦ Παρακλήτου – Πεντηκοστή.	
– Τό ἀνακαινιστικό πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ.	
– Παράδοση καί ἀνανέωση στήν Ἐκκλησία.	
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΑ 	
2. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ	8
– Ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας. Συμβολισμοί καί ὄροι.	
– Ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.	
– Ἡ σημασία τῆς Ἐκκλησίας γιά τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου.	
3. Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ	13
– Ἡ λειτουργική φύση καί δομή τῆς Ἐκκλησίας.	
– Μία, ἀγία, καθολική καί ἀποστολική Ἐκκλησία.	
– Ἡ «έν Χριστῶ» κοινωνία καί ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.	
4. Η ΣΥΝΟΔΟΣ	17
– Ἐκκλησιολογία τοῦ συνοδικοῦ συστήματος. Σύνοδος καί πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας.	
– Προϋποθέσεις συγκλήσεως Συνόδου. Ἀριθμός καί εἶδη Συνόδων. Ὅροι καί κανόνες.	
– Τό συνοδικό σύστημα στή Δύση. Σύγχρονες τάσεις.	
5. ΚΛΗΡΟΣ ΚΑΙ ΛΑΟΣ	21
– Χαρίσματα, ἀξιώματα, διακονήματα μέσα στήν Ἐκκλησία.	
– Οἱ κληρικοί ὡς οἰκονόμοι τῶν χαρισμάτων τοῦ λαοῦ.	
– Ἡ θέση καί ἡ εὐθύνη τοῦ λαοῦ μέσα στήν Ἐκκλησία.	

Προσαγόρευση κληρικῶν.

6. Η ΕΝΟΡΙΑ 25
- Ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία (μορφές ἀνθρώπινης συμβιώσεως).
  - Ἡ τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ καί ἡ κοινωνία τῶν προσώπων.
  - Ἡ σπουδαιότητα τῆς Ἐνορίας γιά τήν κοινωνία.
7. ΜΟΡΦΕΣ ΕΝΟΡΙΑΣ 28
- Ἡ Ἐνορία στήν ἀποστολική ἐποχή.
  - Ἡ Ἐνορία στήν ἀδιαίρετη Ἐκκλησία καί τό Βυζάντιο.
  - Ἡ Ἐνορία στήν τουρκοκρατία.
8. Ἡ ΕΝΟΡΙΑ ΣΗΜΕΡΑ 31
- Μοναξιά καί ἔλλειψη ἐπικοινωνίας τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου.
  - Μορφές «κοινωνίας» τῶν νέων ἀνθρώπων σήμερα.
  - Ἡ Ἐκκλησιαστική κοινωνία.
  - Οἱ νέες διαστάσεις τῆς Ἐνορίας στήν ἐποχή μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄, ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗ

9. Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ 35
- Βιβλική θεμελίωση τῆς ἱεραποστολῆς.
  - « Ἀπόστολος» καί ἄλλοι συνώνυμοι ὄροι. Βασικές ἀρχές.
  - Καθολικότητα καί ἐγκοσμιότητα τῆς ἱεραποστολῆς.
10. ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ 39
- Ἡ ἱεραποστολή εἶναι ἔργο ὅλης τῆς Ἐκκλησίας.
  - Διαμόρφωση ἱεραποστολικῆς συνειδήσεως.
  - Ὁμολογία, ἀπολογία, μαρτυρία.
11. ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 42
- Ὁ κατάλληλος «καιρός» τῆς συναντήσεως.
  - Σημεῖα συναντήσεως καί ἀλληλεπιδράσεως. Σημεῖα στά ὁποῖα ἡ συνάντηση ἦταν ἀδύνατη.
  - Ὠφέλειες ἀπό τή συνάντηση.

- Ἡ σύγχρονη πάλη τῶν ἰδεῶν.
- Ἀσκησις τοῦ Χριστιανοῦ στὴν ἀνεξιθρησκεία καὶ τὴν «κατὰ Χριστόν» ἐλευθερία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ', ΑΙΡΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΙΣΜΑΤΑ

18. ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΑΙΡΕΣΗ 73
- Ἡ θεανθρώπινη φύσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ «φρόνημα τῆς σαρκός».
  - Χαρακτηριστικές ἔριδες στὴν πρώτη Ἐκκλησία, καὶ οἱ αἵρέσεις, ποὺ ἀντιμετωπίστηκαν ἀπὸ τὴν Οἰκουμενικὴν Συνόδον.
  - Αἵρετικές ἐκδηλώσεις στὴν ἐποχὴ μας.
19. ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΣΧΙΣΜΑ 77
- Διάκριση τοῦ σχίσματος ἀπὸ τὴν αἵρεση.
  - Ἐκκλησιολογική, πολιτική καὶ κοινωνιολογική θεώρηση τοῦ σχίσματος.
  - Σχισματικές καταστάσεις καὶ ἔλλειψη «ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας» στὴν Ὁρθοδοξία σήμερα.
20. Η ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ 80
- Νεστοριανισμὸς καὶ Μονοφυσιτισμὸς (ἱστορικά στοιχεῖα).
  - Ρωμαιοκαθολικισμὸς καὶ Προτεσταντισμὸς (ἱστορικά στοιχεῖα).
  - Συνέπειες τῆς διασπάσεως γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν κόσμον.
21. ΟΙ ΑΡΧΑΙΕΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ 83
- Θεολογικές θέσεις ἀσὲ σύγκριση μὲ τὴν ὀρθόδοξη Θεολογία.
  - Δομὴ, δυναμικότητα καὶ δραστηριότητες τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν.
  - Σχέσεις μὲ Ὁρθοδοξίαν καὶ πιθανότητα γιὰ μελλοντικὴ ἔνωση.
22. Ο ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΙΣΜΟΣ 87
- Θεολογικές καὶ ἐκκλησιολογικές συμπώσεις καὶ ἀντιθέσεις μὲ τὴν Ὁρθοδοξίαν.
  - Αἰσθήματα ὑπεροχῆς καὶ τάσεις δεσποτισμοῦ τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Δραστηριότητες.
  - Σχέσεις μὲ Ὁρθοδοξίαν καὶ πιθανότητες γιὰ ἔνωση.

23. Ο ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΣ	91
<ul style="list-style-type: none"> - Θεολογική πολυμορφία και απόρριψη αὐθεντίας. - Διοικητικές ἰδιομορφίες καὶ δραστηριότητες. - Διεκκλησιαστικές σχέσεις. Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν. 	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄, ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

24. «ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΕΝΩΣΕΩΣ»	95
<ul style="list-style-type: none"> - Ἐσχατολογική θεώρηση αἰρέσεων καὶ σχισμάτων. - Ἡ κίνηση γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητος ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας. - Ἀνάγκη γιὰ ἔνωση (θεολογική, λειτουργική, κοινωνική) καὶ βασικὲς προϋποθέσεις. 	

25. Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ	98
<ul style="list-style-type: none"> - Σύντομη ἀναφορά ἐπὶ τὴν ἱστορία τῶν διαλόγων τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ ἄλλες Χριστιανικὲς Ὁμολογίες. - Σύγχρονος θεολογικὸς διάλογος τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ ἄλλες Ἐκκλησίες καὶ Ὁμολογίες. - Ἐκκλησιολογικὲς καὶ θεολογικὲς διαστάσεις καὶ συνέπειες. 	

26. ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	101
<ul style="list-style-type: none"> - Διεθνή χριστιανικά συνέδρια καὶ Π.Σ.Ε. - Ὁ ἀσπασμὸς Ῥώμης καὶ Νέας Ῥώμης. - Ἐκδηλώσεις κατανοήσεως, συνεργασίας καὶ ἀλληλοβοηθείας. 	

27. ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΓΙΑ ΕΝΩΣΗ	104
<ul style="list-style-type: none"> - Θεολογικά. - Ἐκκλησιολογικά. - Πολιτικά. - Ἄλλα ἐμπόδια. 	

28. Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ 107
- Έμμoneή στην Έκκλησία των Άποστόλων και τή διδασκαλία των Πατέρων και των Συνόδων.
  - Χρονικοί σταθμοί διαμορφώσεως τής Όρθοδοξίας.
  - Η αιωνιότητα τής αλήθειας και οι άτέλειες του πολιτιστικού σκεύους.
29. Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΤΗΣ 110
- Τό φραγκικό «κατέναντι».
  - Τό μουσουλμανικό πάθος.
  - Η αύτοσυνειδησία των όρθόδοξων λαών. Τό «Γένος των Όρθοδόξων».
30. ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ 114
- Ιστορικός ό ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου.
  - Τό Οικουμενικό Πατριαρχείο και ή ένότητα τής Έκκλησίας.
  - Η ήγετική εύθύνη του Οικουμενικού Πατριαρχείου σήμερα.
31. ΟΙ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΕΣ ΟΡΘΟΔΟΞΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ 117
- Έθνικά και φυλετικά προβλήματα. Τό «αύτοκέφαλον».
  - Νεότερες τραυματικές καταστάσεις στην Όρθοδοξία.
  - Σύγχρονοι άνταγωνισμοί μεταξύ Όρθόδοξων Έκκλησιών και βαθμός άλληλεξαρτήσεως.
32. ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ 121
- Δομή και διοίκηση των Όρθόδοξων Αύτοκέφαλων Έκκλησιών.
  - Σχέσεις των Όρθόδοξων Αύτοκέφαλων Έκκλησιών με τό κράτος.
  - Θεολογία, μαρτυρία, διακονία των Όρθόδοξων Αύτοκέφαλων Έκκλησιών στό σύγχρονο κόσμο.

Πίνακας με στατιστικά και άλλα στοιχεία για τή σύγχρονη ζωή τής Όρθοδοξίας στον κόσμο.

33. Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ 126
- Εύχαριστιακή θεώρηση τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου.
  - Λειτουργική ὀργάνωση τοῦ χώρου καί τοῦ χρόνου.
  - Δοξολογία, εὐχαριστία, ἀναφορά.
34. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ 130
- Ἡ Λατρεία στήν ἀρχαία Ἐκκλησία.
  - Ἡ διαμόρφωση τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας στό Βυζάντιο.
  - Σύγχρονες τάσεις καί ἀπαιτήσεις.
  - Ἡ Λατρεία στούς Ρωμαιοκαθολικούς καί Διαμαρτυρομένους.
35. ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ 135
- Θεολογική καί ἀνθρωπολογική ἀνάλυση τῶν ἀρχῶν τῆς Χριστιανικῆς τέχνης.
  - Ἡ ἔκφραση τῆς χριστιανικῆς τέχνης στίς διάφορες ἱστορικές περιόδους.
  - Σύγκριση τῆς χριστιανικῆς τέχνης διαφόρων χωρῶν καί Ὁμολογιῶν.
  - Σύγχρονη προβληματική τῆς χριστιανικῆς τέχνης.
36. Ο ΝΑΟΣ 139
- Σύμβολα καί ρυθμοί. Θεολογικές προϋποθέσεις τους.
  - Τό φῶς στό Ναό.
  - Τό ξωκλήσι καί τό εἰκονοστάσι.
37. Η ΕΙΚΟΝΑ 144
- Ἀνάλυση τῆς εἰκόνας.
  - Ἡ εἰκόνα στήν πίστη καί τή ζωή τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.
  - Ἡ εἰκονογράφηση τοῦ χριστιανικοῦ Ναοῦ.
38. Ο ΥΜΝΟΣ 150
- Θεολογικά καί ἀνθρωπολογικά στοιχεῖα τῆς ὀρθόδοξη ὑμνογραφίας.
  - Εἶδη, ποικιλία καί πλῆθος τῶν χριστιανικῶν ὕμνων.
  - Χαρακτηριστικά κείμενα.

39. ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑ	155
<ul style="list-style-type: none"> - Φιλολογική και φιλοσοφική μαρτυρία. Ὑμνογράφοι. - Συμπλήρωση τῆς ὑμνογραφίας. Σύγχρονη παρουσία. - Προσέγγιση καὶ κατανόηση τῆς ὑμνογραφίας. 	
40. Η ΜΟΥΣΙΚΗ	158
<ul style="list-style-type: none"> - Οὐσία, ἐξέλιξη καὶ διαμόρφωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. - Σχέσεις τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς μέ τῆ νεοελληνικῆ λαϊκῆ μουσικῆ. - Μεγάλοι μελωδοὶ καὶ μουσουργοὶ ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων. 	
41. ΕΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟΙ	163
<ul style="list-style-type: none"> - Ἡ χριστιανικὴ ἐορτὴ καὶ ὁ σύγχρονος ἀνεορτος βίος. - Νόημα τῶν ἐορτῶν. Εἶδη ἐορτῶν. - Παρουσία, μαρτυρία καὶ ἐξοχότητα τῶν ἀγίων. Ἡ σημασία τους γιὰ τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο. - Πλήθος καὶ κατηγορίες ἀγίων. 	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ

42. Η ΑΣΚΗΣΗ ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ	167
<ul style="list-style-type: none"> - Τὸ νόημα τῆς χριστιανικῆς ἀσκήσεως. - Ἀσκησιὶς στὴν ἔρημο καὶ ἀσκησιὶς στὸν κόσμο. - Ἀσκησιὶς γιὰ ἀσκητὲς καὶ ἀσκησιὶς γιὰ ὅλους. 	
43. Ο ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ	170
<ul style="list-style-type: none"> - Ἡ θεμελίωση τοῦ Μοναχισμοῦ καὶ τῶν μοναστικῶν συστημάτων. - Ὁ Μοναχισμὸς στὸ Βυζάντιο, στὴν τουρκοκρατία καὶ τὴ Δύση. - Ὑπερβολὲς καὶ κρίση τοῦ Μοναχισμοῦ στὸ παρελθόν καὶ σήμερα. Ἀνακαινιστικὲς τάσεις. 	
44. Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	174
<ul style="list-style-type: none"> - Χαρακτηριστικοὶ τύποι μοναχῶν. - Ἡ ἄρνηση αὐτονόητων γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καταστάσεων. Οἱ «διὰ Χριστὸν σαλοὶ». 	

- Ἐκκλησιαστική καί πνευματική προσφορά.
- Προσφορά στά γράμματα καί τίς τέχνες.
- Κοινωνικές δραστηριότητες τῶν μοναχῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ', Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

46. Η ΑΓΑΠΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

181

- Ἐλεος καί φιλανθρωπία.
- Θεολογικές προϋποθέσεις τῆς κοινωνικῆς διακονίας τῆς Ἐκκλησίας.
- Ὁ Χριστιανισμός καί ἡ σύγχρονη κοινωνική προβληματική.

47. ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗ

184

- Σχέσεις ἀγάπης καί πίστεως.
- Ἡ δυναμική τῆς πίστεως καί τῆς ἀγάπης στήν ἀναδόμηση τῶν διανθρώπινων σχέσεων καί στή μεταμόρφωση τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν.

48. ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

187

- Ὁ ἀγώνας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καί κοινωνικῆ δικαιοσύνη.
- Κοινωνικά διακονήματα κλήρου καί λαοῦ.
- Προληπτική καί θεραπευτική φιλανθρωπία.

49. ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΡΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

191

- Ἡ ἀγάπη στήν ἀρχαία Ἐκκλησία.
- Ἡ φιλανθρωπία στό Βυζάντιο καί τήν τουρκοκρατία.
- Τό κοινωνικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας στούς νεότερους χρόνους.

50. ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

194

- Κοινωνικό ἔργο καί φιλανθρωπικά ἰδρύματα στίς Μητροπόλεις.
- Ἡ ἄσκηση τῆς ἀγάπης στίς Ἐνορίες.
- « Ἡ μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν».

51. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΙΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ 197
- Διαστάσεις και ήθος τῆς διεκκλησιαστικῆς ἀλληλεγγύης.
  - Μόνιμες καταστάσεις κι ἔκτακτα περιστατικά.
  - Μορφωτικές ἀνταλλαγές.
52. ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΗΣ ΥΛΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ 200
- Οἱ πειρασμοί τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας.
  - Ἡ ποιότητα τῆς ζωῆς.
  - «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος».

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

- 1) Παν. Πάλλης, Γενικός Έπιθεωρητής Μέσης Έκπαιδεύσεως, έγραψε τά μαθήματα 6 - 13, 24 - 27 και 28 - 32.
- 2) Πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Μεταλληνός, Δρ. Θ. και Φ., Έπιμελητής Παν/μίου, έγραψε τά μαθήματα: 1 - 5, 18 - 23, 33 - 34, 38 - 40, 48, 50 και 52.
- 3) Φώτης Σ. Τούντας, Θεολόγος Καθηγητής τής Ένωιδείου Προτύπου Σχολής Πειραιώς, έγραψε τά μαθήματα 14 - 17, 35 - 37, 41 - 47, 49 και 51.

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: ΤΑΣΟΣ ΜΟΥΣΤΑΦΕΛΛΟΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Στα αντίτυπα του βιβλίου που δεν υπάρχει η ένδειξη «δωρεάν», υπάρχει το παρακάτω βιβλιόσημο για απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που δεν έχει το βιβλιόσημο αυτό θεωρείται κλεψίτυπο και όποιος το διαθέτει, το πουλά ή το χρησιμοποιεί θα διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (Εφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

0020556381

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ Γ' 1982 (VIII) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 160.000 – ΣΥΜΒΑΣΗ 3780/12-4-1982
ΕΚΤΥΠΩΣΗ – ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: "ΚΑΒΑΝΑΣ HELLAS" ΗΛΙΑΣ ΚΑΜΠΑΝΑΣ Α.Β.Ε.Ε.

